

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Yaşam DEMİR

BANKACILIK DÜZENLEMELERİ VE SEKTÖR KÂRLİLİĞİ İLİŞKİSİ:
TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDEN BİR İNCELEME

İşletme Ana Bilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2016

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Yaşam DEMİR

BANKACILIK DÜZENLEMELERİ VE SEKTÖR KÂRLILIĞI İLİŞKİSİ:
TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDEN BİR İNCELEME

Danışman

Prof. Dr. N. Ayşe ODMAN BOZTOSUN

İşletme Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya, 2016

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Yaşam DEMİR'in bu çalışması jürimiz tarafından İşletme Ana Bilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Mehmet ŞEN (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. N. Ayşe ODMAN BOZTOSUN (İmza)

Üye : Prof. Dr. Ayşegül ATEŞ (İmza)

Üye : Prof. Dr. Yusuf KADERLİ (İmza)

Üye : Doç. Dr. İlhan KÜÇÜKKAPLAN (İmza)

Tez Başlığı : Bankacılık Düzenlemeleri ve Sektör Kârlılığı İlişkisi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerinden Bir İnceleme

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 28/06/2016

Mezuniyet Tarihi : 21/07/2016

(İmza)

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum ‘‘Bankacılık Dzenlemeleri ve Sektör Kârlılığı İlişkisi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerinden Bir İnceleme’’ adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

...../...../ 2016

Yaşam DEMİR

İmza

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	vi
TABLOLAR LİSTESİ	vii
GRAFİKLER LİSTESİ	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
ÖZET	xi
SUMMARY	xii
ÖNSÖZ	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SİSTEMİ VE DÜZENLEMELERİ

1.1 Bankacılık Sisteminin Önemi ve Genel Yapısı	6
1.2 Dünyada Bankacılık Sistemi.....	7
1.2.1 ABD’de Bankacılık Sistemi	9
1.2.2 İngiltere’de Bankacılık Sistemi.....	11
1.2.3 Avrupa Birliği’nde Bankacılık Sistemi	14
1.3 Türkiye’de Bankacılık Sistemi	15
1.3.1 Türk Bankacılık Sisteminin Genel Görünümü ve Yapısı.....	15
1.3.1.1 Türk Bankacılık Sisteminin Piyasa Yapısı	16
1.3.1.2 Türk Bankacılık Sisteminin Sermaye Yapısı.....	20
1.3.1.3 Türk Bankacılık Sisteminin Bilanço Yapısı	22
1.3.1.3.1 Aktif Yapısına İlişkin Göstergeler	23
1.3.1.3.2 Pasif Yapısına İlişkin Göstergeler.....	24
1.3.1.3.3 Kârlılık Göstergeleri.....	26
1.3.2 Türk Bankacılığının Ekonomik Politikalar Çerçevesinde Tarihsel Gelişimi.....	28
1.3.2.1 Cumhuriyet Sonrası Dönem (1923-1980).....	28
1.3.2.2 1980 Sonrası Dışa Açılım ve Serbestleşme Dönemi (1980-2000)	32
1.3.2.3 2000 Sonrası Yeniden Yapılandırma Dönemi	35
1.4 Finansal Düzenleme Kavramı ve Teorileri.....	37
1.4.1 Kamu Yararı Teorisi.....	39
1.4.1.1 Asimetrik Bilgi	40
1.4.1.2 Negatif Dışsallık	42
1.4.1.3 Tekelci Piyasalar.....	42
1.4.2 Özel Çıkar Grupları Teorisi.....	42

1.4.3	Kamu Tercih Teorisi	43
1.5	Finansal Düzenlemelerin Neden Olabileceği Sorunlar.....	44
1.5.1	Düzenleme Maliyeti	45
1.5.2	Eksik Rekabet Ortamının Oluşması	46
1.5.3	Yabancı Yatırımların Başka Ülkelere Kayma Riski	47
1.6	Bankacılık Düzenlemeleri.....	48
1.6.1	Önleyici Düzenlemeler.....	49
1.6.1.1	Asgari Sermaye Yeterliliği Düzenlemeleri.....	49
1.6.1.1.1	Basel I Uzlaşısı.....	50
1.6.1.1.2	Basel II Uzlaşısı	52
1.6.1.1.3	Basel III Uzlaşısı	53
1.6.1.2	Likidite Düzenlemeleri	54
1.6.2	Kısıtlayıcı Düzenlemeler.....	55
1.6.2.1	Piyasaya Giriş-Çıkış ve Faaliyet Sınırlamaları	55
1.6.2.2	Kredilerin Niteliklerine Göre Karşılık Düzenlemeleri	57
1.6.3	Denetleyici Düzenlemeler	58
1.6.3.1	Muhasebe Standartlarının Oluşturulması.....	58
1.6.3.2	Kamuoyunu Bilgilendirme	59
1.6.3.3	Bağımsız Denetim ve İç Denetim	59

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNE İLİŞKİN TÜRKİYE'DEKİ HUKUKİ DÜZENLEMELER

2.1	Genel Düzenlemeler	62
2.1.1	Anayasa'da Yer Alan Düzenlemeler.....	62
2.1.2	Türk Borçlar Kanunu'nda Yer Alan Düzenlemeler	63
2.1.3	Türk Medeni Kanunu'nda Yer Alan Düzenlemeler.....	65
2.1.4	Türk Ticaret Kanunu'nda Yer Alan Düzenlemeler.....	67
2.1.5	Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'da Yer Alan Düzenlemeler	68
2.1.6	İcra-İflas Kanunu'nda Yer Alan Düzenlemeler	69
2.1.7	Türk Vergi Hukukunda Yer Alan Düzenlemeler	70
2.1.8	Sermaye Piyasası Kanunu'nda Yer Alan Düzenlemeler.....	70
2.1.9	TCMB Kanunu'nda Yer Alan Düzenlemeler.....	71
2.1.10	Bankalara İlişkin Diğer Hukuk Kuralları	72

2.2	Özel Düzenlemeler	72
2.2.1	Bankacılık Kanunu.....	73
2.2.1.1	3182 Sayılı Bankalar Kanunu	74
2.2.1.2	4839 Sayılı Bankalar Kanunu	75
2.2.1.3	5411 Sayılı Bankacılık Kanunu	77
2.2.1.3.1	Genel Hükümler	78
2.2.1.3.2	Düzen Sağlayıcı Kurallar	80
2.2.1.3.3	Düzen Kurallarına Yardımcı Kurallar	82
2.2.2	Bankacılık Sistemine Ait İkincil Düzenlemeler.....	83
2.2.2.1	Bankacılık Kanunu'na İlişkin Yönetmelikler	83
2.2.2.1.1	Bankaların Özkaynak Yapısına İlişkin Yönetmelik.....	84
2.2.2.1.2	Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik	84
2.2.2.1.3	Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik ...	85
2.2.2.1.4	Bankaların Likidite Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik	87
2.2.2.2	Bankacılık Kanunu'na İlişkin Tebliğler.....	87
2.2.2.3	TCMB Kanunu'na İlişkin Tebliğ.....	88
2.3	Rekabeti Etkileyen Düzenlemeler	89
2.3.1	Haksız rekabeti Önlemeye Yönelik Genel Düzenlemeler.....	90
2.3.1.1	Ticari İşler Kapsamındaki Haksız Rekabet Düzenlemeleri	90
2.3.1.2	Ticari İşlerde Haksız Rekabetin Şartları	91
2.3.1.3	Ticari İşlerde Haksız Rekabet Kurallarının Amaçları	92
2.3.1.3.1	İktisadi Rakibin Korunması	92
2.3.1.3.2	Müşterilerin Korunması	94
2.3.1.3.3	Meslek Kuruluşlarının Korunması	95
2.3.1.3.4	Ulusal İktisadi Hayatın Korunması	96
2.3.1.4	Haksız Rekabetin Amacı Bakımından Bankacılık Düzenlemeleri ile İlişkisi	96
2.3.1.5	Haksız Rekabetin Kapsamı Bakımından Bankacılık Düzenlemeleri ile İlişkisi.	97
2.3.2	Rekabet Ortamını Korumaya Yönelik Genel Düzenlemeler.....	99
2.3.2.1	Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'da Yer Alan Rekabeti Sınırlayıcı Faaliyetler	100

2.3.2.1.1 Anlaşmalar	101
2.3.2.1.2 Uyumlu Eylem	102
2.3.2.1.3 Teşebbüs Birlikleri Kararları.....	103
2.3.2.1.4 Hâkim Durumun Kötüye Kullanılması	103
2.3.2.2 Rekabeti Korumaya Yönelik Düzenlemelerin Amacı Bakımından Bankacılık Düzenlemeleri ile İlişkisi.....	104
2.3.2.3 Rekabeti Korumaya Yönelik Düzenlemelerin Kapsamı Bakımından Bankacılık Düzenlemeleri ile İlişkisi	105
2.3.3 Bankacılık Sektörü ile ilgili Rekabet Kurulu Kararları.....	106
2.3.3.1 Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 4. ve 5. Maddeleri Kapsamında Alınan Kararlar	106
2.3.3.2 Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 6. Maddesi Kapsamında Alınan Kararlar	111
2.3.3.3 Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 7. Maddesi Kapsamında Alınan Kararlar	112

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ BANKACILIK DÜZENLEMELERİNİN SEKTÖR KÂRLILIĞI İLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

3.1 Araştırmanın Kapsamı ve Veri Seti	113
3.2 Ekonometrik Yöntem.....	118
3.2.1 Birim Kök Testleri ile Durağanlığın Test Edilmesi	118
3.2.2 Vektör Otoregresyon Analizi	121
3.2.2.1 VAR Analizinin Aşamaları.....	123
3.2.3 Granger Nedensellik Analizi.....	126
3.3 Model ve Hipotezler	127
3.4 Ekonometrik Bulgular ve Değerlendirilmesi.....	128
3.4.1 Tanımlayıcı İstatistikler.....	128
3.4.2 Birim Kök Testi Sonuçları	129
3.4.3 VAR Analizinin Sonuçları	131
3.4.4 Etki- Tepki Analizleri.....	133
3.4.5 Varyans Ayrıştırma Analiz Sonuçları	142
3.4.6 Granger Nedensellik Sonuçları	143
3.5 Bulguların Genel Değerlendirilmesi.....	145

SONUÇ	149
KAYNAKÇA.....	156
EK 1- VAR Modelleri İçin Uygun Gecikme Sayısının Belirlenmesi.....	177
EK 2- VAR Modellerinin Otoregresif Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri	179
EK 3- Varyans Ayrıştırma Tabloları.....	181
EK 4- Korelasyon Matrisi.....	187
EK 5- Literatür Taraması.....	188
Ö Z G E Ç M İ Ş	193

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 İngiltere’de Finansal Piyasa Düzenleyici Otoriteleri	13
Şekil 3.1 Otoregresif Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri (VAR 1).....	132
Şekil 3.2 Kârlılık Göstergelerinin Toplam Karşılık Şokuna Tepkileri.....	135

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1 Türk Bankacılık Sektöründe Banka Sayısı (2000-2014)	17
Tablo 1.2 Türk Bankacılık Sektöründe Şube Sayısı (2000-2014).....	18
Tablo 1.3 Türk Bankacılık Sektörünün Piyasa Yapısı	19
Tablo 1.4 Türk Bankacılık Sektörünün Derinlik Göstergeleri	20
Tablo 1.5 Banka Gruplarına Göre Sermaye Yapısı (%).....	21
Tablo 3.1 Analizde Kullanılan Değişkenler	117
Tablo 3.2 Tanımlayıcı İstatistikler.....	128
Tablo 3.3 Zivot-Andrews Birim Kök Testi (Z_A) Sonuçları.....	129
Tablo 3.4 Model 1 için Optimal Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi.....	132
Tablo 3.5 LM Testi Sonuçları (VAR 1)	133
Tablo 3.6 Net Faiz Marjının Varyans Ayrıştırması.....	143
Tablo 3.7 Sermaye Yeterliliğinin Varyans Ayrıştırması	143
Tablo 3.8 Net Faiz Marjı Nedensellik Testi Sonuçları.....	143
Tablo 3.9 Aktif Kârlılık Nedensellik Testi Sonuçları.....	144
Tablo 3.10 Özkaynak Kârlılığı Nedensellik Testi Sonuçları.....	144

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1.1 Sermaye Yeterliliği Rasyosu (2002-2014).....	22
Grafik 1.2 Fonksiyonlarına Göre Bankaların Toplam Krediler İçindeki Payları (%).....	23
Grafik 1.3 Banka Gruplarının Toplam Mevduat içindeki Payları.....	24
Grafik 1.4 Kredi/Mevduat Oranı (2002-2014)	25
Grafik 1.5 Özsermaye Kârlılığı (2003-2014)	26
Grafik 1.6 Aktif Kârlılığı (2003-2014).....	27
Grafik 3.1 Kârlılık Göstergelerinin Zorunlu Karşılık Şokuna Tepkileri.....	137
Grafik 3.2 Kârlılık Göstergelerinin Likidite Şokuna Tepkileri.....	139
Grafik 3.3 Kârlılık Göstergelerinin Sermaye Yeterliliği Şokuna Tepkileri	141

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS	Uluslararası Ödemeler Bankası
BK	Bankacılık Kanunu
BKM	Bankalararası Kart Merkezi A.Ş.
BKNZ	Bakınız
BOE	İngiltere Merkez Bankası
BSBC	Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi
BSMV	Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
CEBS	Avrupa Bankacılık Denetçileri Komitesi
DEA	Düzenleyici Etki Analizi
ECB	Avrupa Merkez Bankası
FCA	Finansal Davranış Düzenleme Kurulu
FCP	Finansal Politika Komitesi
FED	Amerikan Merkez Bankası
FSA	Finansal Hizmetler Düzenleyici Kurumu
FSOC	Finansal İstikrar Denetim Kurumu
GKS	Genel Kredi sözleşmelerinde
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HHI	Herfindahl-Hirschman Endeks
HMT	Hazine Müsteşarlığı
IMF	Uluslararası Para Fonu
İDD	İşsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşım
KKB	Kredi Kayıt Bürosu
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
PRA	İhtiyati Düzenleme Kurulu
RKHK	Rekabetin Korunması Hakkında Kanun
ROA	Aktif Kârlılığı
ROE	Özsermaye Kârlılığı
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
TBK	Türk Borçlar Kanunu

TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TMK	Türk Medeni Kanunu
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TTK	Türk Ticaret Kanunu
VAR	Vektör Otoregresif Model
VD	Ve diğerleri

ÖZET

Bankacılık düzenlemeleri, bankaların etkin ve güvenilir olmasını sağlayarak finansal piyasaların istikrarını korumayı amaçlayan düzenlemelerdir. Bankacılık sisteminde müdahale niteliği taşıyan her düzenleme piyasayı ekonomik açıdan etkilemektedir. Bu nedenle, istikrar sağlamaya yönelik bankacılık düzenlemelerinin kâr amacıyla kurulan bankaların kârlılığını etkileme boyutuyla incelenmesi önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, bankacılık düzenlemelerinin bankaların kârlılığı ve piyasa davranışı üzerindeki etkisinin değerlendirilmesini amaçlanmaktadır. Çalışmada sermaye yeterliliği, likidite, toplam karşılıklar ve zorunlu karşılıklar şeklinde belirlenen temel bankacılık düzenleme araçlarıyla bankacılık sektörünün kârlılığı arasındaki ilişki incelenmiştir. Türk bankacılık sektörünün 2002-2014 dönemlerine ait üçer aylık verileri VAR yöntemine dayalı Granger Nedensellik Testi kullanılarak analiz edilmiştir. Bunun yanı sıra her bir bankacılık düzenlemesinin sektörün kârlılığını etkileme derecesi etki-tepki ve varyans ayrıştırma analizleri kullanılarak araştırılmıştır.

Uygulamada, bankacılık düzenleme araçlarındaki değişimin kârlılık seviyesi üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğu ve bu etkinin aynı dönemde kaybolduğu görülmüştür. Temel amacı istikrar sağlamak olan düzenlemelerin uzun dönemde bankaların kârlılıklarını etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen ekonometrik sonuçlar, Rekabet Kurulu'nun bankaların piyasa davranışları hakkında aldığı kararlar kapsamında da değerlendirilmiştir. Hem ekonometrik bulgular, hem de alınan hukuki nitelikteki kararlar birlikte değerlendirildiğinde istikrar sağlayıcı düzenlemelerin etkin olabilmesi için bankaların piyasa davranışlarının yakından izlenmesi gerektiğini söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Türk Bankacılık Sektörü, Bankacılık Düzenlemeleri, Kârlılık, Rekabet, VAR Analizi

SUMMARY

**THE RELATIONSHIP BETWEEN BANKING REGULATIONS AND
PROFITABILITY OF SECTOR: A STUDY ON THE TURKISH BANKING SECTOR**

Banking regulations aim to protect stability of financial markets by making banking efficient and trustworthy. In banking system each intervention has an economic effect on the market. Therefore, it is important that stability-oriented banking regulations should be examined as how they affect profitability of banks.

This study aims to assess how banking regulations affect banking profitability and their market behaviour. In this study, relation between core banking regulation tools defined as capital adequacy, liquidity, total provisions and profitability of banking was researched. Turkish Banking sector quarterly data for the period 2002-2014 was analysed by using Granger Causality Test based on VAR method. Subsequently, by using sequence-response and variance decomposition analysis method, each banking regulation was studied about to what extent they had an effect on banking sector profitability.

In practice, it was observed that change in banking regulation tools had an immediate changing effect on the banking profitability and this effect disappeared in the same period. While the ultimate aim of financial regulations is to ensure stability, it was concluded that in the long term these regulations do not have any effect on banking profitability. Econometric results obtained was also examined within the context of Competition Board's decision about market behavior of banks. When both econometric results and decisions in legal nature are taken together, it is possible to put forward that for stability regulations to be effective, market behaviour of banks should closely be monitored.

Keywords: Turkish Banking System, Banking Regulation, Profitability, Competiton, Var Analysis.

ÖNSÖZ

Öncelikle doktora sürecim boyunca beni teşvik eden, bilgi birikimini ve farklı bakış açısını cömertçe benimle paylaşan, akademik hayata bakış açımın oluşmasında yol gösterici olan, bana olan inancını ve desteğini her zaman yanımda hissettiğim değerli tez danışmanım Prof. Dr. N. Ayşe ODMAN BOZTOSUN'a teşekkürlerimi sunarım.

Tez jürimde yer alan tezime görüş, öneri ve bilgi birimleri ile katkı sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. Mehmet ŞEN'e, Prof. Dr. Ayşegül ATEŞ'e, tez savunma jürimde yer alan Prof. Dr. Yusuf KADERLİ ve Doç. Dr. İlhan KÜÇÜKKAPLAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Uzun soluklu doktora tezimde yaşadığım kaygılarını empati kurarak benimle paylaşıp desteğini esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Hafize MEDER ÇAKIR'a, doktora öğrenciliğimde başlayan dostluğuyla, sabrıyla, desteğiyle her zaman yanımda olan, zaman zaman sorularıyla yordüğüm canım dostum Yrd. Doç. Dr. Nuray YAPICI AKAR'a şükranlarımı sunarım.

Tezimin fikir akışında benden desteklerini esirgemeyerek zaman ayırma nezaketini gösteren Dr. Hasan Ferit YÜCEYILMAZ'a, tezin analiz kısmında bilgi birikimiyle yol gösteren değerli arkadaşım Yrd. Doç. Dr. Murat BELKE'ye yardımları için çok teşekkür ederim.

Akdeniz Üniversitesi'ndeki doktora eğitimim boyunca emeği geçen tüm değerli hocalarıma, her zaman kapıları bana açık olan araştırma görevlisi arkadaşlarıma destekleri için gönülden teşekkür ederim.

Son olarak, bu zorlu ve uzun süreci herşeyi ile birlikte yaşadığım ve varlıklarından güç aldığım Ailem'e şükranlarımı sunarım. Emekleri, bana olan inançları, hoşgörüsü ve sabırları için anneme, babama, kardeşime ve sevgili yeğenime gönülden teşekkür ederim.

Yaşam DEMİR
Antalya, 2016

GİRİŞ

Finansal sistem bir ekonominin istikrar ve etkinlik performansının en önemli belirleyicilerindedir. Ülke içindeki tasarruflardan oluşan fonlar finansal sistem aracılığıyla fon talep eden yatırımcılara aktarılmaktadır. Böylece finansal sistem ülke içindeki fon fazlalığının verimli ve optimal yatırımlara aktarılmasına aracılık ederek ülke ekonomisinin büyümesine olumlu katkı sağlamaktadır. Birçok ülkede finansal sistem içinde aracılık fonksiyonuna sahip en önemli ve en etkin aktör ise bankacılık sektörüdür. Bu fonksiyonundan dolayı finansal piyasalarda etkin kaynak dağılımında en belirgin etkiye ve paya sahip olan kuruluşlar bankalardır. Tasarrufların yatırıma dönüşmesi, tüketicilerin fonlanması gibi önemli aracılık faaliyetleri yapan bankaların ekonomik büyümeyi, istikrarı ve dolayısıyla toplumun refah düzeyini etkileyebilme gücü bulunmaktadır.

Finansal sistem devletin en yoğun düzenlemeler yaptığı alanlardan biridir. Bu düzenlemeler bankacılık sektörü üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu durumun temel nedeni bankaların ülke ekonomisi için sistematik öneme sahip olmasıdır. Finansal piyasalardaki payı dikkate alındığında bankacılık sisteminde oluşacak olumsuzluklar ekonomiyi derinden etkileyebilmektedir. Ekonomik göstergelerdeki değişimlere karşı bankacılık sisteminin aşırı duyarlı olması ise piyasada kırılabilirliği arttırmaktadır. Bunun yanı sıra uluslararası sermaye akışları, hızla gelişen teknoloji, ürün çeşitliliğindeki artış ve aşırı rekabet gibi dış faktörler de ülkede piyasa kırılabilirliklerine neden olabilmektedir. Özellikle 2007 yılında başlayan ve tüm ülke ekonomilerini olumsuz etkileyen küresel kriz, bankaların ve finansal kuruluşların taşıdıkları sistematik riskler nedeniyle yakından incelenmelerine yol açmış ve yeni düzenleme çalışmalarının doğmasına sebep olmuştur. Tüm bu faktörler değerlendirildiğinde, bankacılık sisteminin düzenlenmesi hem ulusal hem de uluslararası otoriteler tarafından öncelikli konulardan biri olmuştur.

Bankacılık düzenlemelerinin; ülkelerin ekonomik büyüme seviyeleri, finansal piyasaların istikrarı ve bankaların kârlılık performansı üzerine etkisi ampirik çalışmalarda incelenen bir konu olmuştur. Literatürde bu tür düzenleyici müdahalelerin sebep olacağı olumlu ve olumsuz etkilerin neler olduğu konusu günümüzde de tartışılmaya devam etmektedir.

Bankacılık düzenlemelerinde uluslararası kuralların uygulanmasının yanında, düzenleme ve denetim hususlarında her ülke farklı yöntem ve politikalara sahip olabilmektedir. Buna karşın, düzenleme gerekçeleri menfaat gruplarının önceliklendirilmesi açısından temelde benzerlik göstermektedir. Kanun yapıcılar kamu, özel çıkar grupları ya da

kendi menfaatlerini göz önüne alarak düzenleme yapabilmektedir. Kamu menfaati açısından bakıldığında, finansal sistemin istikrarına yönelik belirlenen makro hedefler kapsamında tasarruf sahiplerinin haklarının korunmasını önceliklendiren bir yaklaşım söz konusudur. Özel çıkar grupları açısından bakıldığında ise, bazı grupların menfaatleri doğrultusunda düzenlemelerin gerekçelendirildiği görülmektedir. Ayrıca, politikacıların kendi çıkarına uygun düzenlemeler yaparak, tasarruf sahiplerinin ve finansal sistemin çıkarlarını arka planda tutmaları da mümkündür.

Bu menfaat çatışmaları dikkate alındığında, zaman içinde piyasalara müdahalelerin, piyasa başarısızlıklarını arttırdığı, piyasada yer alan çıkar gruplarına zarar verdiği ve piyasanın yapısını bozarak serbest rekabet koşullarını olumsuz etkilediği görüşü hâkim olmuştur. Bunun sonucu olarak, serbest piyasa koşullarında düzenlemelerin ihtiyaca göre kendiliğinden oluşacağı kanısına sahip ve serbestleşmeyi destekleyen politikalara ağırlık verilmiştir. Ancak bu yaklaşım, öncelikle ABD olmak üzere birçok ülkede 2007 yılında yaşanan küresel krizle birlikte tartışılmaya başlanmıştır.

Küresel kriz sonrasında, ülkelerin mevcutta uyguladıkları bankacılık düzenlemelerinin, küresel krizlere karşı dayanıklılık konusunda yeterli seviyede koruyucu ve önleyici olmadığı görülmüştür. Hızlı sermaye hareketleri ve uluslararası aşırı rekabet finansal sistemin kırılganlığını arttırmıştır. Gerek ulusal, gerekse uluslararası düzeydeki aşırı rekabet kârlılık seviyelerinde azalmaya neden olmuş ve bankaların daha riskli finansal araçlara yönelmesini teşvik etmiştir. Bu bağlamda, bankaların sadece sıkı mali düzenlemelere değil, aynı zamanda piyasa davranışlarına ilişkin düzenlemelere ihtiyacı olduğu görülmüştür. Düzenlemelerin nihai amacı, piyasa etkinliğinin artırılması ve istikrarlı bir sistemin kurulması olmakla birlikte, kârlılık göstergelerinin piyasanın performansının değerlendirilmesinde önemli bir unsur olduğunun da gözden kaçırılmaması gerekmektedir. Kamu menfaatini, ülke ekonomisinin makro hedeflerini ve bankaların menfaatlerini dikkate alarak tüm tarafların çıkarlarını dengeleyen bir yaklaşımla hazırlanan düzenlemelerle istenen sonuçlara ulaşılması mümkün olabilir.

Bu çalışmada, yukarıda belirtilen gerekçeler doğrultusunda bankacılık sektöründe istikrarın sağlanmasına yönelik olarak yapılan düzenlemelerin, bankaların piyasa davranışları üzerindeki etkisi kârlılık performans ölçütleri kullanarak incelenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümde, finansal piyasalarda bankacılık sisteminin yeri ve öneminden bahsedilmiş; ülke ekonomileri için gerekliliğini açıklayan literatür ele alınmıştır. Ekonomi için önemli olan bankaların düzenlenme nedenlerini açıklayan teorik yaklaşımlara yer verilmiştir. İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa Birliği'ndeki

bankacılık sistemlerinden kısaca bahsedilmiştir. Türk Bankacılık sisteminin yapısı ayrıntılı olarak ele alınmış ve uygulanan düzenleme politikalarına yer verilmiştir.

İkinci bölümde ise, finans sisteminin gelişmişliği ile hukuk sisteminin etkinliği arasındaki pozitif yönlü ilişki olduğu yaklaşımıyla Türkiye’de uygulanan hukuk kurallara genel bir çerçevede yer verilmiştir. Bu kapsamda Türk hukuk sisteminde bankaların tabii olduğu genel ve özel düzenlemeler sıralanmış, bu düzenlemelerde bankaları ilgilendiren kurallardan bahsedilmiştir. Ayrıca,, bankaların piyasa davranışını etkileyen rekabet düzenlemeleri açıklanmış ve bu düzenlemelerin bankacılık düzenlemeleriyle ilişkisi değerlendirilmiştir. Bu kapsamda Rekabet Kurulu’nun bankalar hakkında almış olduğu kararlara yer verilmektedir.

Üçüncü bölümde ise, çalışmada kullanılan veri seti, model ve ekonometrik yöntem tanıtılarak, 2002-2014 yılları arasındaki dönemde bankacılık sistemine yönelik düzenlemeler ile bankaların kârlılık performansı arasındaki ilişki uygulamalı olarak incelenmiştir. Bu bölümün sonunda araştırma sonucu elde edilen ekonometrik bulgular ikinci bölümde bahsedilen rekabet hukuku kapsamında alınan kararlar doğrultusunda değerlendirilerek politika önerilerine yer verilmiştir.

Bu çerçevede söz konusu çalışma, bankacılık sektörüne ilişkin hukuki düzenlemelerin ekonomik etkilerinin irdelenmesinde finans ve hukuk disiplinlerinin içe içe geçtiği öncü çalışmalardan biri olmuştur. Bu anlamda sonraki çalışmalara rehberlik edecek bir yaklaşım sağlayarak, düzenlemelerin çeşitli boyutlarda incelenmesi için araştırılabilecek yeni sorulara ışık tutmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SİSTEMİ VE DÜZENLEMELERİ

Bu bölümde; ilk olarak bankacılık sisteminin yer aldığı finansal piyasaların genel yapısından kısaca bahsedildikten sonra finansal piyasalarda bankacılık sisteminin yeri ve önemine değinilecektir. Bankacılık sisteminin dünyadaki ve piyasaya yön veren ABD, İngiltere ve Avrupa Birliği'ndeki gelişim sürecinden bahsedilecektir. Daha sonra Türkiye'deki bankacılık sistemi ile ilgili ayrıntılı olarak sektörün bilanço yapısı, piyasa yapısı ve ekonomi içindeki payına ilişkin önemli göstergelere yer verilerek genel bir değerlendirme yapılacaktır. Değerlendirme sonrasında bankacılık sisteminin tarihsel gelişimine yer verilecek olup bu süreçte uygulanan politikalar konu edilecektir. Bankacılık sisteminin içinde yer aldığı finansal piyasaların düzenlenmesi ilişkin teorik yaklaşımlara değinildikten sonra bankacılık düzenlemelerinin genel kapsamından bahsedilecektir.

Bankacılık sisteminden bahsetmeden önce bankaların faaliyet gösterdikleri finansal piyasaların önemine, kapsamına ve kurallarına yer vermek faydalı olacaktır. Finansal piyasalar ekonomide fon talep eden piyasaya oyuncularıyla fon arz eden finansal kaynak sahiplerinin fon aktarımı yapmak için bir araya gelerek oluşturdukları piyasalardır. Bu fon aktarımı neticesinde tasarrufların yatırımlara ya da tüketime yönelik etkin dağılımının sağlanarak toplum refahının artırılması amaçlanmaktadır.

Finansal piyasalar ülke ekonomilerinde önemli bir yere sahiptir. Bunun başlıca nedenlerden biri, ülkelerin sahip oldukları sınırlı sermaye kaynaklarının verimli ve kârlı yatırım alanlarına etkin dağılımının finansal piyasalar aracılığı ile gerçekleştiriliyor olmasıdır. Diğer neden ise, finansal piyasaların likidite sağlayabilme fonksiyonuna sahip olmasıdır. Bu önemli etkilerine karşın, tarihsel perspektifte bakıldığında finansal piyasaların 1960'lı yıllara kadar ekonomi içindeki payının görmezden gelindiği görülmektedir. Bu yaklaşım Goldsmith'in (1969) yapmış olduğu çalışma ile değişmeye başlamıştır. Bu çalışmayla, finansal piyasaların ekonomide kaldıraç etkisi oluşturarak ekonomik büyümeye olumlu katkı sağladığı sonucuna ulaşmış ve dikkati finansal piyasalara çekmiştir. İlerleyen dönemlerde yapılan çalışmalarda ise bu görüşü destekler nitelikte benzer sonuçlar elde edilmiş ve finansal piyasaların etkinliği ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır (McKinnon, 1973; Shaw, 1979; Romer, 1986; King ve Levine, 1993; Levine ve Zervos, 1998; Rajan ve Zingales, 1998).

Finansal piyasaların ekonomik büyümedeki olumlu katkısının yanı sıra ikinci önemli fonksiyonu ise likidite sağlamaktır. Likidite düzeyi ekonomideki piyasa derinliğinin

oluşumunda önemli bir faktördür. Nitekim, piyasaların sağladığı likidite benzeri finansal araçların ve likit paraya eş değer oluşturulan ürünlerin satın alma gücünü olumlu etkilediğini ve böylece ekonominin canlılığına katkı sağladığı ifade edilmektedir (Levine, 1997: 692; Demirgüç-Kunt ve Levine, 2001).

Finansal piyasalarının gelişim sürecinde finansal piyasalara verilen önem zaman içinde artmış ancak piyasalara ilişkin hukuksal düzenlemeler göz ardı edilmiştir. Bu gelişim sürecinde teknolojik yenilikler, artan rekabet, finansal ürün çeşitliliği, serbestleşme politikalarının etkisi oldukça fazla olmuş ancak bu yeniliklerin beraberinde getirdiği riskler belli dönemlerde piyasalarda dalgalanmalara ve istikrarsızlığa neden olmuştur. Bu tür risklerin azaltılması için finansal piyasalarda düzenleyici ve denetleyici kurallara ihtiyaç duyulmuştur. Bu kuralların finansal sistemin gelişimindeki olumlu etkisi dikkate alındığında finansal sistemin unsurlarını tasarruf sahipleri, yatırımcılar, finansal araçlar, finansal kurumlar, düzenleyici otoriteler ve düzen kuralları olarak bir bütün şeklinde ifade etmek mümkündür (Coşkun, 2010: 8). Finansal piyasaların etkinliğinin artırılması için düzenlemelerin gerekliliğini ifade eden çalışmalar da bu konuya dikkat çekmekte ve hukuk sistemi ile finansal piyasaların gelişmesi arasında nedensellik ilişkisi olduğunu ifade etmektedir (La Porta vd., 1997, 1998, 2000; Demirgüç-Kunt ve Maksimovic, 1998; Stulz, 2000; Demirgüç-Kunt ve Levine, 2001; Djankov vd., 2002; Beck vd., 2003).

Finansal piyasaya ilişkin düzen kuralları piyasanın yapısına göre farklılık göstermektedir. Bu kapsamda talep edilen fon ihtiyacının vadesine göre finansal piyasaları sermaye ve para piyasaları olarak sınıflandırmak mümkündür. Para piyasaları, vadesi bir yıldan az olan fonların alım satımının gerçekleştiği piyasalardır. Sermaye piyasaları ise, orta ve uzun vadeli finansal araçların işlem gördüğü küçük dağınık tasarrufların ekonomiye dâhil edilmesine olanak sağlayan piyasalardır (Brigman ve Houston, 2004: 179; Mirza, 1965: 11). Finansal sistem içinde sermaye ve para piyasalarının gelişmişliği ülkeler arasında farklılık gösterebilmektedir. Bazı ülkelerde finansal sistemde ağırlıklı bankacılık sektöründen oluştururken, bazı ülkelerde ise sermaye piyasalarının daha hâkim olduğu görülmektedir. Bu durumun belirleyici unsurları arasında ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile hukuk sisteminin olduğunu söylemek mümkündür. Demirgüç-Kunt ve Levine (1999) yapmış oldukları çalışmada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sermaye piyasalarının etkinliğini karşılaştırmalı olarak incelemişlerdir. Gelişmiş ülkelerdeki sermaye piyasalarının finansal piyasalardaki payının gelişmekte olan ülkelere göre daha fazla olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu durumun oluşumunda ülkelerin sahip olduğu hukuk sisteminin etkili olduğu; Kıta

Avrupalı hukuk sistemine sahip ülkelerin sermaye piyasalarının etkinliğinin Anglo-Sakson hukuk sistemini benimseyen ülkelere göre daha az olduğu ifade edilmiştir.

1.1 Bankacılık Sisteminin Önemi ve Genel Yapısı

Para piyasalarında fon kaynakları, devamlılık göstermeyen kısa vadeli veya vadesiz mevduatlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla bu piyasalar kısa vadeli işlemlerin gerçekleştirilmesi nedeniyle dinamik ve rekabetçi piyasalardır. Bu rekabetin gerekliliği olarak piyasalar uzmanlaşmış finansal kurumlar tarafından yönlendirilmektedir. Bu kurumların en önemlileri merkez bankaları ve ticari bankalardır. Para piyasalarına yön veren ve denetleyen en önemli kurum merkez bankalarıdır. Banka ve benzeri finansal kurumların piyasada kısa vadeli fon ihtiyacını karşılamaya yönelik faaliyet göstermelerine karşın merkez bankaları ülke ekonomisinin likidite seviyesini dengelemekte ve fiyat istikrarını korumaya yönelik para piyasalarında işlem yapmaktadır (Schinasi, 2003). Para piyasalarında faaliyet gösteren en yaygın finansal kurum ise ticari bankalardır. Bu kurumlar, ekonomik sistem içindeki tüketici ve üreticinin fon talebini karşılayarak tasarrufların finansal sisteme aktarılmasını sağlarlar. Bankalar, piyasa hakkında tam bilgiye sahip olamayan tasarruf sahiplerine güven vererek atıl fonların krediye dönüşmesine aracılık ederler. Bankaların finansal piyasalardaki ağırlığı özellikle gelişen ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinde daha fazladır (Sharma vd., 2003: 4).

Gorton ve Winton (2002), bankaları ticari, yatırım ve kalkınma bankaları olarak sınıflandırarak, sadece ticari bankaların mevduat toplama yetkisi olması nedeniyle ticari bankaların önemine vurgu yapmaktadır. Bu kapsamda ticari bankaların işlem maliyetlerinin düşük olması, gelişen teknolojik koşullara uyumlu hizmet ve ürün sunabilmesi ve uzmanlaşmış insan gücüyle çalışması gibi etkenler ticari bankaların fon ihtiyacının karşılanmasında tercih nedeni olmasını sağlamaktadır.

Literatürde, bankaların fon talep eden ve arz edenlere sağladığı imkânlarla, sermaye piyasalarının sağladığı imkânları karşılaştıran ve bankaların neden gerekli olduğu sorusuna cevap arayan çalışmalar bulunmaktadır. Fama (1985), James (1987), Slovin vd. (1993) bankaların diğer kurumların veremediği özel hizmetler sunmalarının tercih nedeni olduğu ifade ederken, Cosimano ve McDonald (1998) bu sonucun bankaların faaliyet gösterdikleri piyasalarda tekeli bir hâkimiyete sahip olmalarından kaynakladığı görüşündedir. Tekelci hâkimiyetin nedeni olarak ise, finansal piyasalarının diğer yarısı olan sermaye piyasalarının bankacılık sektörünün gelişim seviyesi ve hızıyla rekabet edebilecek boyutta istenen seviyede gelişmemiş olmasıdır. Bu durumun nedenlerinden biri olarak bankacılık sistemin sermaye piyasasından daha önce gelişmeye başlaması olduğu ifade edilebilir.

Finansal sisteminin istikrarlı işleyebilmesi açısından sermaye ve para piyasalarının birbirine rakip veya alternatif değil birbirini tamamlayan, teşvik eden piyasalar olmaları gerekmektedir. Burada önemli nokta finansal hizmetin kalitesidir (Levine, 2002: 400). Bununla birlikte, uzun ve kısa vadeli fon taleplerini karşılamaya yönelik olan piyasalarda paranın akışkanlığı nedeniyle fonlar sermaye ve para piyasaları arasında geçiş yapabilmektedir. Bu fon akışının para piyasalarına doğru yoğunlaşması, para piyasalarının finansal sistemde payının yüksek olmasına dolayısıyla sistematik riskin yüksek olmasına neden olabilmektedir. Sermaye piyasalarının gelişimi teşvik edilerek, finansal piyasalarda oluşan özellikle de bankaların neden olabileceği sistematik riskin azaltılması sağlanabilir. Bu gelişim, sermaye piyasalarında bilginin tam zamanlı ulaşımı, işlem maliyetlerinin azaltılması ve işlem sayısının artırılarak piyasanın hareketliliğin artırılması ile mümkün olup finansal piyasaların etkin ve istikrarlı gelişmesine olanak sağlanabilir (Temizel ve Coşkun, 2010: 82).

Son 10 yıllık süreçte yaşanan mali krizler sonrasında, bankacılık sisteminin dünya genelinde yaygın bir para akışına aracılık ettiği ve bu durumun finansal piyasaların kırılganlığı üzerindeki etkisi daha iyi anlaşılmıştır. Finansal piyasalardaki kırılganlığın azaltılması yönünde bankacılık sistemiyle ilgili uluslararası düzenlemeler olmasının yanı sıra her ülkenin kendi yapısal özelliklerine göre bankacılık sistemleri farklılık göstermektedir.

Bu kapsamda bu bölümde; bankacılık sisteminin dünyadaki tarihsel gelişim sürecinden kısaca bahsedilecek olup dünya ekonomisine yön veren ABD, İngiltere ve Avrupa Birliği'ndeki bankacılık sisteminin gelişim süreci incelenecektir.

1.2 Dünyada Bankacılık Sistemi

Dünyada milâttan önceki tarihlere dayanan bankacılık faaliyetleri ilk olarak 1609 yılında Amsterdam Bankası'nın kurulmasıyla sistematik bir yapıya dönüşmüştür (Takan ve Boyacıoğlu, 2010: 3). Bu yapılanmayı takip eden diğer önemli gelişme ise, 1668 yılında İsviçre hükümeti tarafından İsviçre Riksbank'ın kurulmasıdır. İlerleyen dönemlerde İngiliz devletinin fon ihtiyacının karşılanması amacıyla dünyanın ilk merkez bankası olan İngiltere Bankası 1694 yılında kurulmuştur. Fransız Merkez Bankası 1800 yılında, Amerikan Federal Rezerv Bankası ise 1907 yılında kurulmuş ve böylece bankacılık sisteminde farklı bir dönem başlamıştır (Lastra, 2012: 1262). Bu dönemin özelliği merkez bankalarının birer anonim şirket olarak çok ortaklı sermaye ve yönetim yapısıyla devletlerin fon ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulmuş olmalarıdır.

Ticari bankacılığın gelişimi merkez bankalarına göre daha sonraki dönemlerde gerçekleşmiştir. Ticari bankacılığın gelişmesindeki gecikmenin bankacıların yapmış olduğu

baskılar ve devletlerin merkez bankaları aracılığıyla ticari bankacılık faaliyetlerini yürüterek ülke ekonomisini kontrol etme isteği gibi ekonomik ve politik nedenlerden kaynaklandığını söylemek mümkündür (Grossman, 2010: 47-50).

Özel bankacılık şeklinde faaliyet gösteren birçok banker finans piyasalarında mevduat toplayarak kredi olanağı sağlamaktaydı ancak sanayileşme ile birlikte çok sayıda küçük bankerin işletmelerin artan fon ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeterlilikte olmadığı görülmüştür. Bunun sonucu olarak şirketleşerek kurumsal yapıda faaliyet gösteren, yüksek likidite sağlama imkânı sunabilen ticari bankacılık sistemine ihtiyaç duyulmuştur. Bu durum ülkelerin ihtiyaçlarına göre farklılık göstermiş, dünya genelinde ticari bankacılığa geçiş aynı zamanda gerçekleşmemiştir. Bu kapsamda Hollanda ve Belçika ticari bankacılık sistemine geçen ilk ülkeler arasında olmuştur. Diğer benzer Avrupa ülkelerine göre Hollanda'nın ekonomisinde yaşanan hızlı ve olumlu gelişmeler ticari bankacılığın gelişimini tetiklemiştir. Hollanda'nın 19. yüzyılın ortalarına kadar Avrupa'nın kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasılası en yüksek olan ülke olması ve uluslararası ticaretinin artması gibi gelişmeler tasarrufların ekonomiye dâhil edilmesi için ticari bankacılığın yaygınlaştırılmasını bir zorunluluk haline gelmiştir. Belçika ise, bulunduğu bölgede en büyük kömür üreticisi ülke olması nedeniyle ticaret hacminin büyüklüğü, ticari bankacılık sisteminin gelişmesine olanak sağlamıştır. Buna karşın, İngiltere'de merkez bankasının aynı zamanda ticari bankacılık faaliyetlerini yürütmesinden dolayı ülkede ticari bankacılığın gelişimi diğer benzer ülkelere göre çok gerilerden seyretmiştir. Fransa' da ise 1793 yılında yaşanan devrimle birlikte ticari bankacılığın gelişimi gerilemiş bankacıların dönemi bir süre daha devam etmiştir (Grossman, 2010: 55-65).

Dünyada ticari bankacılığın gelişimi hukuksal reformlarla desteklenmiş, böylece bankaların finansal piyasalarda kurumsallaşarak aracılık faaliyetlerini yürütmesi kolaylaştırılmıştır. Fransa İşletme Kanunu (1867) ve İngiltere Banka Kanunu (1844) ile bu ülkelerde ticari bankacılığın gelişiminin önü açılmıştır. Almanya ise, o dönemlerde ekonomik sisteme müdahale edilmemesi görüşüne sahip olduğu için kanunla bankacılık faaliyetlerinin düzenlenmesine olumlu yaklaşmamıştır. Amerika'da 1780, Avusturya'da 1817, Kanada'da ise 1920 yıllarında ticari bankacılık faaliyetlerine sistematik olarak başlanmıştır. Bankacılığın olumlu gelişiminin yanında gelişen piyasalar ve değişen teknolojik alt yapılar yapılan hukuksal düzenlemelerin yetersiz kalmasına neden olmuş, olumsuz ekonomik koşullar ve oluşan krizler bankacılık sisteminin kırılabilirliğini arttırmıştır.

Dünyada bankacılık sektöründeki ilk büyük kriz, I. Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik durgunluk ve güvensizlik nedeniyle yaşanmış; ikinci kriz ise, 1929 yılındaki Büyük

Buhran döneminde gerçekleşmiştir. Bankacılık sistemini düzenleyen hukuk kurallarının yeterli olmayışı, bankaların mevduat garantisi kapsamında sınırlı sorumlu olmaları ve kurumsallaşma aşamasında yeni yapılanıyor olması bu kriz dönemlerinde bankacılık sisteminin ciddi sorunlar yaşamasına neden olmuştur.

Kriz öncesi ve sonrası yapılan değerlendirmelerde bankacılık sisteminde yaşanan krizlerin ortak nedeninin, finansal piyasalarda kırılabilirliği arttıran olumsuz makroekonomik gelişmeler olduğu ifade edilmektedir. Bu değerlendirmeler kapsamında özellikle 2008 yılında yaşanan küresel finansal kriz öncesinde Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin 2006 yılında yayınladığı finansal istikrar raporunda, artan ipotekli ev kredilerinin fiyatlar genel seviyesini artış yönünde etkilediği ve bu tip kredilerde büyümenin bankaları olası ekonomik şoklara karşı korumasız bırakabileceğini belirtmiştir. Kriz sonrasında Finansal Hizmetler Düzenleyici Kurumu (FSA) tarafından 2009 yılında yayınlanan raporda ise; yaşanan krizin sadece gayrimenkul fiyatlarının artışı ve spekülasyon amaçlı konut alımı ve pazarın hızlı büyümesi ile açıklanamayacağı, aynı dönemde İspanya'da benzer bir kredi yapısının olmasına rağmen bu durumun krize neden olmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca, krizin küresel boyutta yayılmasının en önemli sebebi olarak, uluslararası para akışının gölge bankacılık aracılığıyla hızlı bir şekilde gerçekleşebiliyor olması gösterilmektedir. Geri ödeme süreci sorunlu ipotekli kredilerinin teminat olarak gösterilerek başka ülkelerin yatırım bankalarından fon sağlanması ve o bankaların bilançolarında bu teminatların yer alması krizin ülkeler arasında yayılmasının başka bir nedeni olarak ifade edilmektedir. Raporunda ayrıca bu işleyişle ilgili kısıtlayıcı ve denetleyici düzenlemelerin yetersizliği kriz nedenleri arasında gösterilmiş olup likidite, sermaye ve kredi riski hesaplanmasında yeni düzenlemelere ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Yeni düzenlemeler kapsamında finansal kuruluşlar dışındaki kredi derecelendirme kuruluşlarının da düzenlemeye tabi olması gerektiği vurgulanmıştır.

Her ne kadar dünyada küreselleşen ortak bir finansal piyasa olsa da, her ülkenin kendi iç dinamiklerine göre şekillenen bankacılık sistemi bulunmaktadır. Bu açıdan dünya ekonomisinde önemli yere sahip öncü ülke ve toplulukların hukuksal düzenlemeler paralelinde bankacılık sistemlerinin gelişim sürecinden bahsedilmesi faydalı olacaktır. Bu noktada ABD, İngiltere ve Avrupa Birliği'ndeki bankacılık sistemine yer verilecektir.

1.2.1 ABD'de Bankacılık Sistemi

Ticari bankacılığın gelişiminde Amerika önde gelen ülkelerden biri olmuştur. Bank of North America (1782), Bank of New York (1784) ilk kurulan ticari bankalar olup o dönemde İngiltere, İsveç gibi ülkelere göre daha hızlı bir gelişim süreci yaşanmıştır. Bu süreçte kalıcı

ve sıkılaştırıcı düzenlemelerle sektörün sağlıklı bir büyüme ile gelişmesi sağlanmaya çalışılmıştır (Grossman, 2010: 221).

1900'lü yıllarda, ülkelerin bankacılık sistemleri karşılaştırıldığında; ABD'de bir milyon vatandaşa ortalama 177 banka faaliyet göstermekte iken, bu rakam İngiltere için iki, Almanya için beş, Kanada için altı banka ile sınırlı kalmıştır. Amerikan bankacılık sistemine yönelik düzenlemelerin oluşturduğu olumlu etkinin bu yüksek farka neden olduğu ifade edilebilir.

Amerika'da bankacılık sistemi ile ilgili sermaye, mevduat, banknot ihracı gibi konularla ilgili düzenlemeler ilk olarak 1837 yılında yapılmıştır. Bu düzenlemelerde bankacılık sistemine girişlerle ilgili herhangi bir kısıtlama getirilmemiştir. Bu durum, banka olarak faaliyet izni alınmasının hızlı ve kolay olmasını sağlamış ve gelişmekte olan bankacılık sektöründe yatırımcıların fırsatları yakalamasına olanak sağlamıştır. Bununla birlikte, o dönemki coğrafi koşullar ve demiryollarının yaygınlığı gibi unsurların etkisiyle bazı bölgelerde yerel bankalar ağırlık kazanmıştır (Atack vd., 2014: 944).

Federal hükümet 1863 yılında Ulusal Bankacılık Kanunu (National Banking Act) ile ulusal para birimi ve hazine bonoları ile ilgili düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemelerle eyaletler arası farklılık gösteren bankacılık işlemlerinde standartlar oluşturularak aracılık maliyetlerinin azaltılması hedeflenmiş ancak beklenen sonuçlar elde edilememiştir. Yapılan bu düzenlemeler para piyasalarında dalgalanmalara neden olmuş ve bunun neticesinde 1907 yılında yaşanan ekonomide durgunluğa neden olan kriz sonrasında birçok ticari banka iflas etmiştir. Bu olumsuz piyasa yapısının düzeltilmesi ve yeni olası krizlerin engellenebilmesi için 1913 yılında parlamento kararıyla Amerikan Merkez Bankası (FED) kurulmuştur. Bankacılık sisteminde istikrarın sağlanmasında etkin bir yapının oluşturulması amacıyla bu alandaki yasama yetkisi FED'e devredilmiştir ancak 1930'lu yıllarda merkez bankasının istikrarı sağlamada başarısız olduğu görülmüş, bu alanda parlamento tarafından Glass-Steagal Act (1933), Bankacılık Kanunu (1935) ile yeni düzenlemeler getirilmiştir. Ayrıca, sigorta mevduat fonu kurularak mevduatlar üzerinde devlet garantisi getirilmiş ve ticari bankalarda mevduat faizlerine sınırlamalar öngörülmüştür. Bu düzenlemenin gerekçeleri arasında aşırı rekabetten dolayı bankacılık sisteminin kırılganlığının artmış olması gösterilmektedir. 1970'li yıllara kadar devam eden kısıtlayıcı düzenlemeler bu dönemde yaşanan yüksek enflasyon ve hızla gelişen teknoloji nedeniyle devlet için maliyetli hale gelmeye başlamıştır. Piyasa faiz oranının yasal faiz oranının çok üstüne çıkması bankaların faaliyetlerinde sıkıntılar yaşamasına ve bazı bankaların iflas etmesine neden olmuştur. Bu durum karşısında, Mevduat Kuruluşlarının Liberalleşmesi ve Parasal Kontrol Kanunu (1980) yürürlüğe girmiştir. İlerleyen dönemde,

Finansal Kuruluşların Reform, Yenileme ve Güçlendirilmesi Hakkında Kanun 1989 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu yasayla tasarrufların korunması amaçlanmış, bu amacı destekleyen 1991 yılında Sigorta Mevduat Fonunu İyileştirme Yasası çıkarılmış ve ticari bankaların sermaye yeterlilikleri ile ilgili düzenlemeler getirilmiştir. Eyaletler arası bankacılık faaliyetlerini geliştirmek için ise 1994 yılında Eyaletler Arası Bankacılık ve Verimlilik yasası yürürlüğe girmiştir (Clark, 2011: 37-40). Amerikan bankacılık sisteminde yaşanan en büyük gelişmelerden biri ise küresel krize neden olan 2008 yılındaki mortgage krizi sonrası aynı yıl Acil Ekonomik İstikrar Paketi'nin yürürlüğe girmesi olmuştur. Bu düzenlemeyle birlikte piyasada bankalara olan güvenin yeniden sağlanması amacıyla mevduat garanti tutarı arttırılmıştır. Bu süreçte yapılan düzenlemeler geçici çözüm olmuş ve 2010 yılında Volcker Kuralı'nın öncülük ettiği Dodd-Frank Wall Street Reformu ve Tüketiciyi Koruma Yasası yürürlüğe girmiştir (Gutwillig, 2014: 772). Dodd-Frank Yasası ile sistematik öneme sahip finansal kuruluşlara yönelik özel düzenlemeler getirilmiştir. Bu düzenlemelerle bu tanım kapsamında yer alan kuruluşlara yönelik daha yüksek sermaye yeterlilik oranı ve likidite şartları gibi sıkılaştırıcı politikalar getirilmiş ve denetimin sıkılaştırılmasına yönelik Hazine Müsteşarlığına bağlı Finansal İstikrar Denetim Kurumu (FSOC) kurulmuştur (Calomiris ve Haber, 2014: 3).

Liberal ekonomiye sahip ülkenin bankacılık sistemiyle ilgili yaşadığı olumsuzluklar sonucunda yıllar itibariyle yasal düzenlemelerle piyasaya müdahalelerde bulunduğu görülmektedir. Amerika federal yönetim şekli nedeniyle kamu menfaatlerinin özerk kuruluşlar tarafından korunduğu sistematik bir yapıya sahip bir ülke olmasına karşın özellikle son yaşanan küresel kriz sonrasında piyasanın kendi işleyişiyle bu tür krizleri aşamayacağı görülmüş, bu kapsamda sıkılaştırıcı düzenlemeler yapılarak denetim konusuna ağırlık verilmiştir.

1.2.2 İngiltere'de Bankacılık Sistemi

İngiltere'deki bankacılık sisteminin ana merkezi İngiltere Merkez Bankası (Bank of England- BoE)'dir. BoE, finansal piyasalarda istikrarın korunması amacıyla Finansal Hizmetler Düzenleyici Kurumu (FSA) ve Hazine Müsteşarlığı (HMT) ile birlikte çalışmaktadır. BoE'nin diğer merkez bankaları gibi ana hedefi fiyat istikrarını sağlanmak olup aynı zamanda finansal piyasalarda para politikası araçlarını kullanarak likidite seviyesini düzenlemektedir. Ayrıca, para piyasasında bankalarla birlikte piyasa oyuncu olarak yer almaktadır. Ödemeler sisteminin işlerliğini sağlayarak bankalar arası güven ortamını korumayı amaçlamaktadır. Bu alandaki yetkisi 2009 yılında yürürlüğe giren Bankacılık

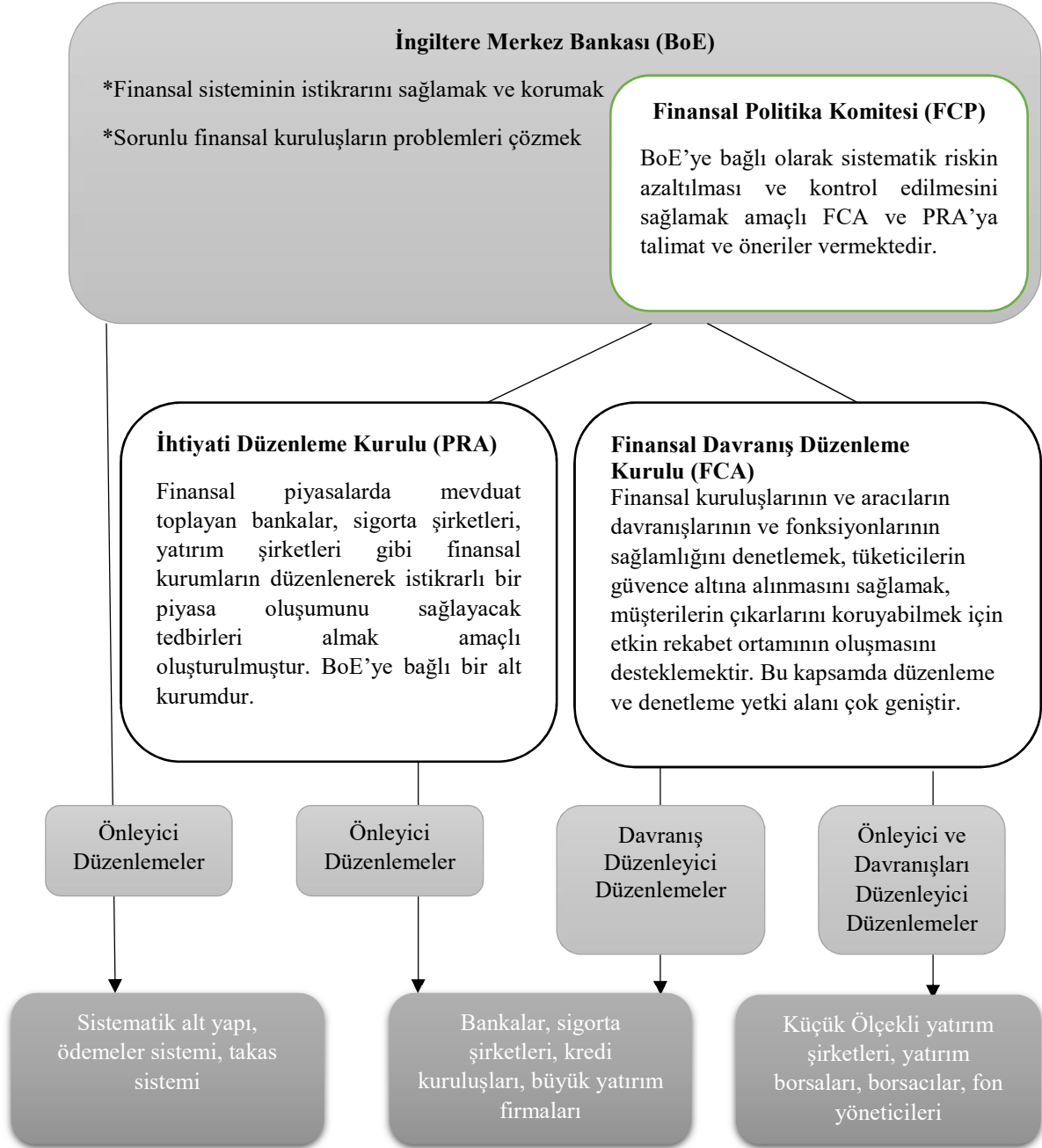
Kanunu ile netlik kazanmıştır. FSA ise, bankacılık ve diğer finansal kuruluşlarla ilgili düzenleme ve denetleme yetkisine sahip bağımsız idari otoritedir. Hazine Müsteşarlığı ise devletle finansal kurum ve kuruluşlar arasındaki ilişkiyi kurmakla görevlidir (BDDK, 2009a: 22).

İngiliz bankacılık sisteminin genel yapısına bakıldığında ana ülkesi İngiltere olan çokuluslu bankaların sektördeki hâkimiyeti dikkati çekmektedir. Bu bankalar HMT verilerine göre 2008 yılında dünyanın ilk 100 bankası arasında %50’lik bir paya sahiptir. Bu payın yüksek oluşunda HSBC, Barclays, Standart Chartered gibi bankaların etkisi oldukça fazladır (BDDK, 2009a: 24).

Tüm dünyada olduğu gibi 2008 krizinden sonra İngiltere’de de bankacılık sistemine yönelik tedbir amaçlı yeni düzenlemeler getirilmiştir. 2009 yılında Bankacılık Kanunu’nda değişiklik yapılmış, yeni düzenlemelerle farklı bir sistematik yapı oluşturulmuştur. Öncelikle piyasadaki istikrarsızlığı müdahale edebilmek için İngiliz mortgage bankası olan Northern Rock’a, BoE tarafından kredi açılmış ve böylece piyasaya güven verilmesi amaçlanmıştır. Bu süreçte sekiz bankaya kurtarma paketi hazırlanmıştır (Balseven, 2009: 182).

Düzenlemelerin tarihsel akışına bakıldığında, bankalara kurumsallaşma imkânı veren ilk düzenleme “The Charter of the Bank of England” (1694) yasasıdır. İlerleyen dönemlerde bankaların organizasyon yapısını, faaliyetlerini ve fonksiyonlarını etkileyen birçok düzenleme yapılmıştır. Bunlardan biri olan, “The Bank Charter Act” yasası 1844 yılında yürürlüğe girmiş ve bankaları fonksiyonlarına göre sınıflandırmıştır. 1946 yılında ise bankaların yönetimi ile ilgili konular yasada revize edilerek düzenlenmiş, Hazine Müsteşarlığı’na kamu yararını gözeterek belli dönemlerde sektöre müdahale etme yetkisi verilmiştir. 1964 yılında yürürlüğe giren “The Charter of the Bank of England” yasasında 1998 yılında köklü değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler kapsamında, bankalara raporlama zorunluluğu getirilmiş ve bankaların denetimi ve gözetimi yetkisi FSA’ya verilmiştir. 2009 yılında yapılan “Bankacılık Yasası” (The Banking Act) ile bankaların sorumlulukları, piyasadaki rolleri ile ilgili düzenlemeler getirilmiştir. 2012 yılında ise “Finansal Hizmetler Yasası” (Financial Services Act) yürürlüğe girmiştir. Finansal Hizmetler Düzenleyici Kurumu (FSA) fesih edilerek farklı bir düzenleyici organizasyon yapısına geçilmiştir. İlgili Kanun’da finansal istikrardan sorumlu olarak HMT, BoE, FCA ve PSR kurumlarının olduğu ifade edilmekte olup sorumluluk alanları ile ilgili teskere vermek istediklerinde Avrupa Birliği Düzenleyici otoritelerinden görüş alınması gerektiği ve bankacılık, sigortacılık ve diğer finansal işlemlerde AB kuruluşlarıyla koordineli çalışması gerektiği açıkça ifade edilmiştir (BoE, 2015: 114).

Ayrıca, Finansal İstikrar Komitesi Kurulmuştur. Finans sistemini düzenleyen kurumlar Şekil 1.1’de ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

Şekil 1.1 İngiltere’de Finansal Piyasa Düzenleyici Otoriteleri

Kaynak: http://www.cliffordchance.com/briefings/2013/03/a_brief_overviewofthefinancialservicesac.html

(erişim tarihi: 23.11.2015)

Şekil 1.1’de görüldüğü üzere İngiltere’de hükümet yeni yapılanmayla birlikte Hazine, FSA ve BoE’den oluşan yapıyı değiştirerek finansal piyasalarının düzenleme ve denetleme yetkisini FSA’dan almış ve BoE’yi bu alandaki tek yetkili kurum haline getirmiştir. Bu açıdan

merkez bankasının tek denetim otorite olara yaklaşımının benimsendiğini ifade etmek mümkündür.

1.2.3 Avrupa Birliği'nde Bankacılık Sistemi

Avrupa Birliği'nin temelleri 1983 yılında Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanan finansal bütünleşme hakkındaki resmi rapora diğer adıyla Beyaz Kitap'a (White Paper) dayanmaktadır. Bu raporu takiben finansal bütünleşme sürecindeki gelişmeler; Avrupa hükümet başkanları ve konseylerinin onayladığı Tek Avrupa Antlaşması (Single European Act) 1986 yılında imzalanmış, 1988 yılında sermaye hareketlerinin serbestleşmesi konusunda direktif yayınlanmış, 1992 yılında ise Avrupa Birliği Antlaşması imzalanmıştır (Dermine, 2003: 32). AB, üye ülkeler arasında ortak para birimi kullanımı ve ortak pazar oluşturma amacıyla kurulmuş olup bu amaca yönelik Finansal Hizmetler Eylem Planı (FSAP) uygulamaya geçilmiştir.

Eylem planı kapsamında belirtilen amaçlar arasında üye ülkeler arasında ortak pazar oluşturmak ayrı bir öneme sahiptir. Bu kapsamda, ortak para birimini benimseyen AB'nin bankacılık piyasasında tek bir pazar oluşturmak istemesindeki nihai amaç ise, üye ülkelerde tasarruflarının etkin dağılımı sağlamak ve fon talep edenlerin alternatifleri arttırarak birlik içinde ekonomik büyümeyi sağlamaktır. Bu amaca ulaşılması ve eşit koşullarda rekabet ve piyasa koşullarının oluşumunun desteklenmesi için bankaların düzenlenmesi ve denetlenmesi konularında da ortak kurallar belirlemesi gerekmektedir. Bu kapsamda, üye ülkelerin uyması beklenen direktifler yayınlanmaktadır. Avrupa Birliğine uyum sürecini kapsayan direktifler kısmen uyulması gereken, üye ülkelerin yasalarına ek olarak getirilen düzenlemeler olarak ifade edilmektedir. Üye ülkeler kendi hukuksal sistemleri içinde AB direktiflerine aykırı olmamak koşulu ile bankacılık sektörü ile ilgili düzenlemeler yapabilmekte ve denetim ve kontrol fonksiyonlarını kendi belirleyeceği kurallar ile gerçekleştirebilmektedir (Erdönmez, 2004: 71-73)

Bankacılık faaliyeti yapabilmekle ilgili izinlerde AB ülkelerinde geçerli tek bir izin alınmış olması bankaların şube açmadan ya da ana ülkenin yerel bir bankasıyla ortaklık yapmadan faaliyet göstermesine olanak sağlanmıştır. Bununla birlikte, liberalleşen sistemde piyasa başarısızlıklarının yaşanmaması, eşit rekabet ortamının sağlanması ve aşırı rekabetten sisteminin zarar görmemesi için bir takım asgari yeterlilik oranlarına yönelik düzenlemeler tüm üye ülkeler için uyulması zorunlu hale getirilmiştir. Buradaki en önemli gösterge, sermaye yeterlilik oranı olarak belirlenmiş ve konudaki düzenlemelere uyum mecburi hale

getirilmiştir. Basel düzenlemeleri bu kapsamda sermaye yeterliliği üzerine geliştirilen uygulamalardır (Murphy, 2000: 3-7).

Ortak pazarın ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisine karşın bankacılık sisteminin ortak tek bir piyasadan oluşması sistematik risk unsuru beraberinde getirmektedir. Bankacılık sistemi içinde finansal bütünleşme bankaların sınır ötesi faaliyetlerinin artmasında teşvik edici olmuş ve bankaların birbirine bağlı kuruluşlar olmasına neden olmuştur. Bu durum, bir ülkede yaşanan finansal piyasalardaki olumsuzlukların bankalar aracılığı ile diğer ülkelere yayılmasını hızlandırarak negatif dışsallık etkisine neden olabilmektedir. Bir ülkede faaliyet gösteren bankaların neden olabileceği bu sistematik riskin tüm üye ülkelerini kapsayacak şekilde değerlendirilmesi ve bu riskin azaltılması için önlemler alınması gerekmektedir. Bu amaçla, üye ülkeler arasında finansal istikrarının ve fiyatlar genel seviyesinin korunması amaçlı Avrupa Merkez Bankası (ECB) kurulmuştur. Üye ülkelere fon sağlayabilen hukuksal açıdan bağımsız olan kuruluş aynı zamanda sektör için yönlendirici tavsiyeler vermektedir. Ayrıca, diğer bir kuruluş olan Avrupa Bankacılık Denetçileri Komitesi (CEBS) de AB ülkelerine sektörle ilgili her konuda özellikle denetim konusunda danışmalık görevi yapmaktadır. Bankacılık sisteminin denetimi üye ülkelerin sorumluluğuna ve yetkisine bırakılmıştır ancak 2008 yılında yaşanan küresel kriz sonrasında denetimlerin ülkelerin yetkisine bırakılmasının krizlerin engellenmesinde istenen düzeyde yeterli ve etkin olmadığı ortaya çıkmıştır. Finansal sistem içinde risklerin belirlenmesi ve gerekli tedbirlerin alınması konusunda ülkelerin yetersiz kaldığı ve sınır ötesi bankacılık faaliyetlerinin denetlenmesinde ülkeler arasında iş birliğinin istenen düzeyde şeffaf ve etkin olmadığı görülmüştür. Bu doğrultuda AB tarafından, para ve ekonomik birliğin yanı sıra ayrıca Bankalar Birliği kurulması yönündeki çözüm önerileri getirilmekte ve sıkılaştırıcı politikalar uygulanarak bankacılık sistemine duyulan kaybedilmiş güvenin tekrar sağlanması için yöntemler geliştirilmeye çalışılmaktadır (Pisani-Ferry vd., 2012: 2-9).

1.3 Türkiye’de Bankacılık Sistemi

Bu bölümde, öncelikle Türkiye’deki bankacılık sisteminin genel görünümünden ve gelişim sürecinden bahsedilecek olup sektörün mevcut piyasa yapısı ayrıntılı olarak incelenecektir. Daha sonra, Türkiye’de uygulanan ve bankacılık sistemini etkileyen ekonomik politikalar çerçevesinde sektörün tarihsel gelişimine yer verilecektir.

1.3.1 Türk Bankacılık Sisteminin Genel Görünümü ve Yapısı

Türkiye’deki finansal sistem, fon ihtiyacının %68’lik payının bankalar aracılığı ile karşılandığı banka ağırlıklı bir mali sistemdir (BDDK, 2015: 1). Banka ağırlıklı finansal

sistemlerde aracılık faaliyeti önemli bir unsurdur. Bu faaliyetlerinden kaynaklanacak olumsuzlukların etkin denetim ve gözetim fonksiyonuyla ortadan kaldırılmasının mümkün olması böyle bir yapısının oluşmasında önemli bir faktördür. Türk finans sistemi bu yapıyla Anglosakson finansal sistemlerden çok kıta Avrupa'sı finansal sistemlerine benzemektedir (Barth vd., 1997: 8; Demirgüç-Kunt ve Levine, 1999: 36).

Türk finansal sistemi 1980 yılında başlayan liberalleşme politikalarıyla birlikte hukuki ve yapısal alandaki değişikliklerle gelişmeye başlamıştır. Serbest piyasa ekonomisinin benimsemesiyle bankacılık ve sermaye piyasaların gelişmesine önemli katkılar sağlanmıştır. Liberal politikalarla sağlanan gelişmelerin yanı sıra bankacılık sektörüne girişlerin kolaylaştırılması uluslararası rekabete açık büyümeyi hedefleyen bankacılık sektörü için önemli bir adım olmuştur (TBB, 2002). Piyasaların gelişmesiyle ve esnek kur politikasına geçilmesiyle birlikte yabancı sermayenin bankacılık sektörüne ilgisi artmaya başlamıştır (Akgeyik ve Yavuz, 2008: 114). Bunun yanı sıra, piyasanın etkin denetimine önem verilmesi sektörün istikrarlı gelişmesine olumlu etki sağlamıştır. Özellikle 2000 yılından sonra yaşanan krizler sonrasında politika değişikliği kapsamında uygulanan reformlar devletin bankacılık sektörüne bağımlılığını azaltmış ve serbest piyasa koşullarının oluşması sağlamıştır. Teşvik edici bu gelişmelerle bankacılık sektörü yıllar itibariyle hızlı bir gelişim göstermiştir. Bu gelişim sürecinde Avrupa Birliği'ne üyelik amacı doğrultusunda Basel Standartları kapsamında yapılan reformlar bankacılık sisteminin uluslararası piyasalarda etkinliğini arttırmıştır.

Bankacılık sektörünün yıllar itibariyle gelişimine bakıldığında sektörün aktif toplamı 2014 yılında %16 oranında artış göstererek 1.890 milyar TL değerine çıkmıştır. Bu tutarın GSYİH' ya oranı %108 olarak gerçekleşmiştir (TBB, 2015: 16). Bu süreçte cari açık ve ekonomideki olumlu gelişmelerle birlikte T.C. Merkez Bankası'nın yaptığı sıkılaştırıcı para politikaları, yılın ilk yarısında kredi faizleri yukarı çekilmiştir. İç talepteki tüketici kredilerinin azalmasının yerini kurumsal krediler almıştır. Kredilerin aktifler içindeki payı bir önceki yıla göre %2 artarak %62 seviyelerine yükselmiştir.

1.3.1.1 Türk Bankacılık Sisteminin Piyasa Yapısı

Bankacılık sisteminin piyasa yapısını belirleyen unsurları; piyasada faaliyet gösteren banka sayısı ve büyüklükleri, sunulan hizmetin çeşitliliği, piyasayla ilgili tüketicilerin bilgi edinme olanakları ve piyasaya giriş-çıkış kolaylığı olarak sıralamak mümkündür (TBB, 2012: 54-55). Piyasa yapısını belirleyen bu unsurlarda sağlanabilecek gelişimler piyasa yapısını olumlu yönde etkileyebilmektedir.

Türk bankacılık sisteminin piyasa yapısı incelendiğinde yaşanan ekonomik krizler sonrasında piyasa yapısının değişikliğe uğradığı ve en çok Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinden olumsuz yönde etkilendiği görülmüştür. Nitekim, kriz öncesi piyasa faaliyet gösteren banka sayısı ve büyüklüğü açısından incelendiğinde küçük ölçekli çok sayıda bankanın sistem içindeyken bu durum kriz sonrasında değişmiştir. Yetersiz kurumsal yönetim anlayışı, risk yönetimindeki zayıflıklar ve özsermaye yetersizliği gibi yapısal sorunlara sahip bankalar piyasadan çıkmış, bazı bankalar ise yeniden yapılandırma sürecinde Fon'a devredilmiştir. Ayrıca, yeniden yapılandırma süreciyle Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) etkinliğinin artması bankacılık sektörünün gelişiminde bir dönüm noktası olmuştur. BDDK yapmış olduğu düzenlemelerle piyasa yapısını doğrudan etkileyebilmekte ve sektörde faaliyet gösteren bankaların sistem dışına çıkarılması, sisteme yeni girecek bankalara faaliyet izni verilmesi, banka birleşme ve devir almaları, hisse değişimleri gibi hususlarda sahip olduğu yetkilerle piyasa yapısında belirleyici bir rol oynamaktadır.

Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankalar incelendiğinde fonksiyonlarına göre mevduat bankaları, katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları olmak üzere üç grupta sınıflandırılmaktadır. Tablo 1.1'de finans sektöründe önemli bir paya sahip olan bankaların yıllar itibariyle sayıları gösterilmektedir.

Tablo 1.1 Türk Bankacılık Sektöründe Banka Sayısı (2000-2014)

Banka Sayısı	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Mevduat Bankaları	61	46	40	36	35	34	33	33	32	32	32	31	33	32	32
Kamu Bankaları	4	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Özel Bankalar	28	22	20	18	18	17	14	11	11	11	11	11	12	10	10
Yabancı Bankalar	18	15	15	13	13	13	15	18	17	17	17	16	16	17	19
TMSF'ye Devr. Bankalar	11	6	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	-
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	18	15	14	14	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13
Katılım Bankaları	3	3	3	3	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Toplam	82	64	57	53	51	51	50	50	45	45	45	48	49	49	49

Kaynak: http://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/2182/Turkiye'de_Bankacilik_Sektoru_2009-2014_Aralik.pdf (erişim tarihi: 06.06.2015)

Faaliyet gösteren bankaların sayısı 2000-2014 döneminde 82'den 49'a gerilemiştir. Ülkemizde, 2000 yılından itibaren banka sayısı azalan bir seyir izlemiştir. 2000 yılında iki bankanın faaliyet izni iptal edilmiştir. Yaşanan krizlerin ardından 2001 yılında faaliyet gösteren banka sayısı 61'e inmiştir. Yıllar itibari ile sektörde yaşanan daralma, birleşme ve devir almalar nedeni ile banka sayısında önemli düşüşler yaşanmıştır. 2003 yılından itibaren

istikrarlı bir yapıya kavuşan bankacılık sisteminde 2014 yılsonu itibariyle 4 adet katılım bankası, 32 adet mevduat bankası ve 13 adet kalkınma ve yatırım bankası faaliyet göstermektedir.

Bankacılık faaliyetlerini tabana yaymak ve rekabetçi şartlarda güçlü bir piyasa payına sahip olabilmek için bankaların şube sayıları önemli bir göstergedir. Tablo 1.2’de 2000-2014 dönemi için bankacılık sektörü şube sayıları yer almaktadır.

Tablo 1.2 Türk Bankacılık Sektöründe Şube Sayısı (2000-2014)

Banka Sayısı	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Mevduat Bankaları	6734	6481	5884	5774	6087	6227	6803	7569	8740	8982	9422	9791	10191	10980	11181
Kamu Bankaları	2834	2725	2019	1971	2149	2035	2149	2203	2416	2530	2744	2909	3079	3397	3500
Özel Bankalar	3783	3523	3659	3594	3729	3799	3582	3625	4290	4390	4582	4944	5100	5339	5455
Yabancı Bankalar	117	233	206	209	209	393	1072	1741	2034	2062	2096	1938	2012	2244	2226
TMSF’ye.Devr. Bankalar	1073	408	203	175	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-	-
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	30	19	19	17	18	19	45	48	49	44	42	42	42	40	41
Katılım Bankaları	108	115	145	188	255	290	355	422	530	569	607	685	828	966	990
Toplam	7545	7023	6251	6154	6361	6537	7204	8040	9320	9596	10072	10519	11062	11986	12212

Kaynak: TBB, <https://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/aralik--2014---banka,-sube-ve-personel-bilgileri-/1318> .(erişim tarihi: 06.06.2015)

2000 ve 2001 krizleri sonrası azalan banka sayısına bağlı olarak şube sayılarında azalma görülmüştür. Bu durum 2004 yılı itibariyle değişmiş banka sayısının azalmasına rağmen şube sayıları artmıştır. Özellikle yabancı bankaların şube sayılarındaki artış dikkati çekmektedir. 2006 yılında bir önceki yıla göre %172 oranında yabancı bankaların şube sayısında artış olmuş, 2006-2014 yılları arasında ise bu artış eğilimi devam etmiş ve %100 oranında gerçekleşmiştir. Bu durum yabancı bankaların perakende bankacılık piyasasında etkin olma istekleriyle açıklanabilir. Ayrıca, katılım bankalarının şube sayısındaki artış dikkat çekici olup katılım bankaların piyasadaki gelişiminin artış eğiliminde olduğu söylenebilir.

Türk Bankacılık sistemi oligopolistik bir piyasa yapısına sahiptir. Piyasada hâkimiyetinin belli bankalarda olması sistematik öneme sahip kuruluşların oluşmasına neden olmaktadır. Bu durum ise piyasanın riske karşı duyarlılığını arttıran bir unsurdur. Bu kuruluşların belirlenmesi için BDDK bankaları büyük, orta, küçük ve mikro ölçekli olmak üzere dört grupta sınıflandırılmaktadır (BDDK, 2011: 2). Piyasa için istenen durum ise hem sistematik riskin dağılımın sağlanması hem de etkin rekabet koşullarının oluşması için orta

ölçekli banka sayılarının piyasa hâkim olmasıdır. Böylece oligopol yapının engellenmesi sağlanabilir (Tunay, 2009: 53).

Tablo 1.3’de 2002-2014 dönemi için Türk Bankacılık Sektörünün piyasa görünümü yer almaktadır.

Tablo 1.3 Türk Bankacılık Sektörünün Piyasa Yapısı

Mevduat (%)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
İlk 5 Banka	49,7	56,7	60,8	61,4	62,9	63,9	63,2	62,2	62,3	62,6	63,1	59,8
İlk 10 Banka	70,6	82,8	84,5	85,3	86,8	86,9	87,3	86,3	86,1	86,1	86,9	86,5
HHI	720,7	878,2	969,8	1.027	1.090	1.056	1.034	1.000	994	1.015	1.042	937
Ölçeğe Göre Dağılım ¹												
Büyük Ölçekli	78,6	78,6	78,6	78,4	76,6	76,9	79,5	79,3	78,3	78,6	78,5	78,8
Orta Ölçekli	14,6	14,6	14,6	15	16,3	15,7	13,8	15,7	15,2	16,6	16,5	19,3
Küçük Ölçekli	6,8	6,8	6,8	6,6	7,1	7,4	6,7	6	6,3	4,9	4,7	4,2
Fonksiyonel Dağılım												
Mevduat Bankaları	96,7	96,7	96,7	96,8	96,6	96,5	96,4	95,8	95,8	94,8	94,6	94,4
Katılım Bankaları	3,3	3,3	3,3	3,2	3,4	3,5	3,6	4,2	4,2	5,2	5,4	5,6

Kaynak: BDDK

Aktif toplam büyüklüğü Aralık 2011 itibariyle 1.218 milyar TL’ye ulaşan Türk bankacılık sektöründe aktif büyüklüğü bakımında ilk beş sıradaki bankanın mevduat hacminde aldığı pay %60 oranında gerçekleşmiş ve bu durum mevduat piyasasında büyük ölçekli bankaların hâkim olduğunu göstermektedir. Nitekim bu durum tasarruf sahiplerinin büyük ölçekteki bankalara daha güven duyduğu şeklinde açıklanabilir (BDDK, 2011: 1). Kredilerde ise yoğunlaşma mevduata göre daha düşüktür. Bu durum orta ölçekli bankaların kredi faizi fiyatlamasında rekabet yapılarının güçlendiği yönünde değerlendirilebilir (Emek, 2005: 81; TBB, 2012: 86). Yıllar itibariyle ölçeğe göre dağılıma bakıldığında orta ölçekli bankaların piyasadaki paylarının artış gösterdiği görülmektedir. Tablo 1.3’de yer alan HHI endeksi piyasada yoğunlaşma oranını ifade eden bir ölçüt olmakla birlikte piyasanın rekabet yapısının değerlendirilmesinde önemli göstergelerden biridir. Bu açıdan bakıldığında Türk bankacılık sisteminin piyasa yapısında mevduat konusunda oligopol bir yapıya sahiptir ².

¹ BDDK, aktif büyüklüğü sektör toplamı içindeki payı %5’in üzerinde olan bankalar büyük, %1-%5 arasında olanlar orta, %0,20-%1 arasında olan %0,20-%1 arasında olanlar küçük ve %0,20’nin altında olanlar mikro ölçekli banka olarak sınıflandırmaktadır.

² Herfindahl-Hirschman Endeksi değerleri için genel kabul görmüş sınıflandırma şu şekildedir; 0-199 tam rekabetçi piyasa eşit büyüklükte banka sayısı 50’den fazla, 200-999 zayıf oligopol piyasa eşit büyüklükteki banka sayısı 11 ile 50 arasında, 1.000-1.799 kuvvetli oligopol eşit büyüklükte banka sayısı 6 ile 10 arasında ve 1.800-10.000 tekel piyasa eşit büyüklükteki banka sayısı 1-5 arasında olduğunu ifade etmektedir.

Bankacılık sektörünün faaliyet konusu olan aracılık faaliyetlerinin etkinliğini belirleyen bir unsurda yoğunlaşmanın yanı sıra piyasanın derinliğidir³. Bankacılık sektöründe piyasa derinliğin belirlenmesinde, GSYİH’da oluşan gelişim seviyesi ile mevduat ve krediler arasındaki oransal ilişki göstergesi olarak kullanılmaktadır (Feldman ve Gang, 1990; King ve Levine, 1993; Loayza ve Ranciere, 2006; Rousseau ve Wachtel, 2011).

Tablo 1.4’de 2002-2014 dönemi içinde bankacılık sektöründe kredi ve mevduatların GSYİH’ya oranları yer almaktadır.

Tablo 1.4 Türk Bankacılık Sektörünün Derinlik Göstergeleri

Yıllar	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Kredi-Alacaklar/ GSYİH	51,6	44,3	45,8	51,5	51,9	41,7	47,8	53,9	55,8	53,5	54,4	64,8	69,1
Mevduat/ GSYİH	40,6	35,4	35,3	39,1	41,2	41,8	47,7	53,3	55,9	53,9	54,3	60,2	60,4

Kaynak: TBB verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 1.4 incelendiğinde, kredi ve mevduatların GSYİH’ya oranı yıllar itibariyle dalgalı bir seyir izlemekle birlikte son dönemlerde artan bir eğilim içinde olduğu görülmektedir. Nitekim sermaye piyasalarının gelişimi halen istenen düzeyde olmaması nedeniyle finansal derinleşmenin ağırlıklı bankacılık piyasası üzerinden olduğu dikkati çekmektedir. Toplam Aktiflerin/ GSYİH oranı ise 2011 yılında %89,4’e, 2012’de %91,6’ya, 2013’de %104,3’e ve son olarak 2014 yılsonu itibariyle bu rakam %107,9 seviyelerine yükselmiştir. Bu durum, bankacılık sektörünün ülkedeki piyasa derinliğinin hızlı bir büyüme eğiliminde olduğunun bir göstergesidir (TBB, 2015).

1.3.1.2 Türk Bankacılık Sisteminin Sermaye Yapısı

Bankacılık sisteminde sahiplik yapısı bakımından, faaliyet gösteren 37 tane bankanın bilançosunda uluslararası sermaye yatırımı bulunmaktadır. Bu sermaye yatırımının kaynakları ağırlıklı Fransa, İspanya, İtalya, Hollanda gibi ülkelerden oluşmaktadır. Yabancı sermayeyi bünyesinde anonim şirket ya da şube olarak faaliyet gösteren bankaların piyasa payı %25 olup halka açık hisse senetlerinin de sahiplik yapısı dikkate alındığında bu oran %42 seviyelerini geçmektedir (İSMMMO, 2014: 1-2).

Bankaların sermaye yapısını etkileyen diğer bir unsur ise sermaye benzeri kredilerdir. Yeniden yapılandırma programında sonra, 2002 yılından itibaren istikrarlı yapıya kavuşan bankacılık sektörünün uluslararası piyasalardan orta ve uzun vadeli sendikasyon kredisi sağlama olanakları artmıştır. Bu tip sermaye benzeri krediler aynı zamanda yabancı fonların

³ Finansal derinlik, finansal piyasa hacminin GSYİH’ya oranı şeklinde ifade edilmektedir. Finansal gelişmişlik göstergesi olarak kullanılmaktadır (Shaw, 1973; McKinnon, 1973).

ülke ekonomisindeki kur seviyeleri ve döviz rezervleri konularında destekleyici olabilmektedir.

Bankalar, örgütlenme yapılarına göre 34 tane iştirak ve bağlı ortaklıkları, 22 tane sınır ötesinde faaliyet gösteren organizasyon yapılarına sahiptir. Bu yapılanmalar bankaların faaliyet alanlarının sınırlı olması nedeniyle sigorta, gayrimenkul faktöring gibi sektörlerde yoğunlaşmaktadır. Sermaye yapılarına değerlendirirken bu iştirakler Anonim ortaklığına sahip bankaların sermayelerin belli bir kısmı ise halka açık hisse senetlerinden oluşmaktadır. Tablo 1.5’de bankacılık sistemin halka açıklık oranları yer almaktadır.

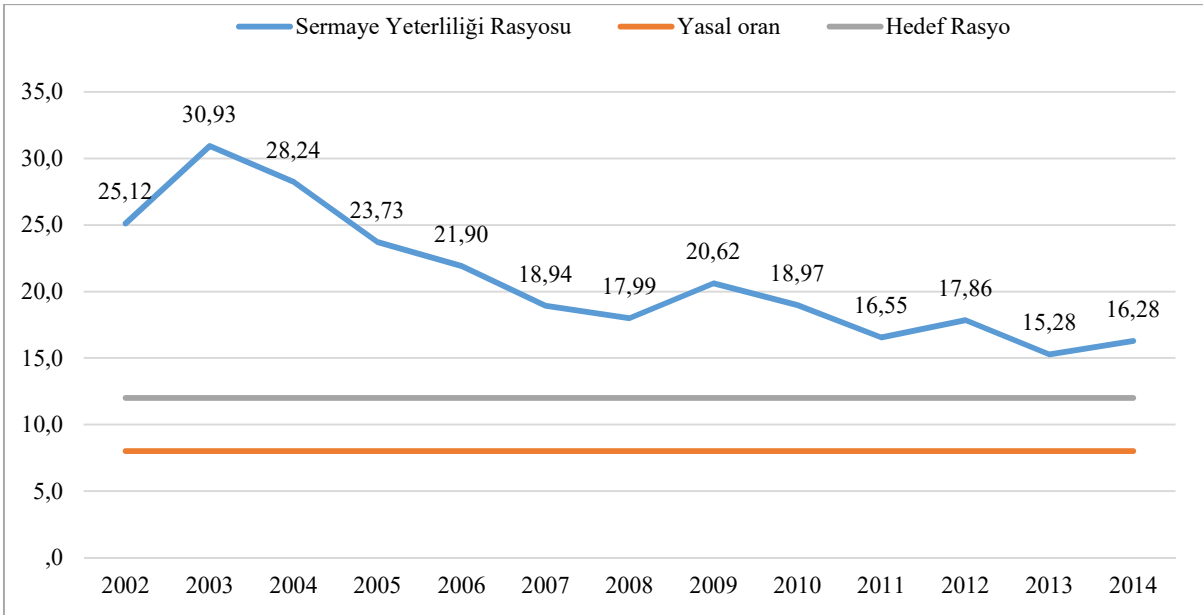
Tablo 1.5 Banka Gruplarına Göre Sermaye Yapısı (%)

	HALKA ARZ EDİLEN			
	Özkaynak	Toplam Aktifler	Toplam Kredi	Toplam Mevduat
SEKTÖR TOPLAMI	22, 6	23, 1	23, 1	23, 6
Mevduat Bankaları	24, 5	23, 9	24, 0	23, 6
Kamu Sermayeli Bankalar	19, 7	20, 6	21, 9	21, 2
Özel Sermayeli Bankalar	33, 9	33, 1	32, 3	32, 5
Yabancı Sermayeli Bankalar	0, 1	0, 1	0, 1	0, 1
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	4, 5	7, 7	7, 2	-

Kaynak: TBB, 2014

Bankacılık sektörünün kredi, piyasa ve operasyonel riske karşı oluşabilecek olası zararlara karşı hazırlıklı olabilmesinde, banka müşterilerine karşı yükümlülüklerini yerine getirebilmesinde sermaye seviyesi önemli bir unsurdur. Türkiye’de sermaye seviyesinin belirlenmesinde ise Basel II kuralları uygulanmaktadır. Ancak bu standartlara göre yasal olarak minimum %8 olan asgari sermaye yeterlilik oranı sağlanması gerekmesine karşın, BDDK tarafından %12 oranı hedef rasyo olarak kabul edilmektedir.

Grafik 1.1’de, 2002-2014 dönemleri itibariyle sermaye yeterlilik oranının gelişimi gösterilmektedir.

Grafik 1.1 Sermaye Yeterliliği Rasyosu (2002-2014)

Kaynak: BDDK, İnteraktif Bülten

Basel Standartlarına uyum süreci kapsamında özkaynakların yükümlülükleri karşılama oranı olarak ifade edilebilen sermaye yeterlilik oranının asgari yasal sınırı %8'dir. BDDK tarafından uygulanan hedef oran ise %12 olup bu oran birçok AB ülkesinin sermaye yeterlilik oranının üstündedir. Grafik 1.1 incelendiğinde, 2002 yılında uygulanmaya başlanan yeniden yapılandırma süreci kapsamında sermaye tabanı eriyen özel bankalara sermaye artışında bulunma zorunluluğu getirilmesi ve kamu bankalarındaki yapısal reformlar bankacılık sistemini olumlu etkilediği görülmektedir. 2004 yılından itibaren kredi hacmindeki artış yönlü gelişim ve risk ağırlıklı kredi yapılarında artış bu oranın azalarak seyretmesine neden olmaktadır. Ayrıca, finansal sağlamlık göstergesi olarak değerlendirilen sermaye yeterliliği rasyosu 2003 yılından itibaren azalan bir seyir izlese de özkaynak ve aktif kalitesi açısından bankacılık sektörünün sağlıklı bir yapıya sahip olduğu göstermektedir.

1.3.1.3 Türk Bankacılık Sisteminin Bilanço Yapısı

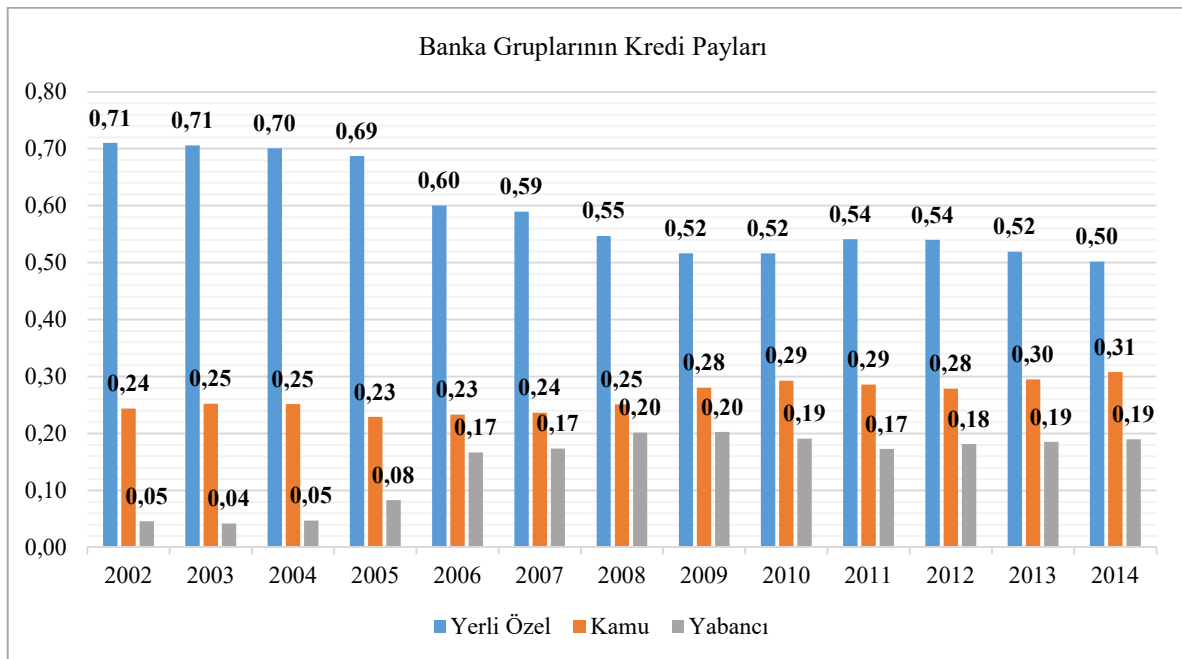
Banka bilançosu aktif ve pasif nitelikli varlıklardan oluşmaktadır. Aktif yapısı; likit varlıklar, duran varlıklar, kredi ve alacaklardan oluşurken pasif yapısı ise mevduat, mevduat dışı kaynaklar ve özkaynaklardan oluşmaktadır. Bu bölümde aktif ve pasif yapısına ilişkin önemli bilanço kalemlerinin yıllar itibariyle durumu gösterilecek olup kârlılık performansına ilişkin göstergelere yer verilecektir.

1.3.1.3.1 Aktif Yapısına İlişkin Göstergeler

Bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü 2014 yılsonu itibariyle bir önceki yıla göre %15,1 seviyelerinde artış göstermiş ve 1.994 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Kredilerin hacmi ise %18,5 oranında artmış ve 1.241 milyar TL gerçekleşerek aktif yapının %62'lik payına sahip olmuştur. Zorunlu karşılıkların payı %9, menkul kıymetlerin payı ise %15 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Bilanço dışı taahhütlerde ise gayri nakdi kredilerin tutarı 384 milyar TL olmuş, bu rakamın %75'lik kısmı teminat mektuplarından, %15'lik kısmı ise akreditiflerden oluşmuştur (BDDK, 2015).

Aktif içerisinde %62'lik bir paya sahip olan kredilerin dağılımında; %27'lik pay kobilere yönelik krediler iken ticari kredilerin payı ise %44 oranında gerçekleşmiştir. Geriye kalan %30'luk kısım ise tüketim amaçlı kredi ve kredi kartlarından oluşmuştur. Tüketici kredilerindeki 2014 yılındaki artış bir önceki yıla göre %1,19 seviyelerinde gerçekleşerek 356 milyar TL rakamına ulaşmıştır. Ticari kredi hacminde ise %4,77'lik oranında artış gözlenmiştir (BDDK, 2015).

Grafik 1.2'de, 2002-2014 yılları arasındaki dönemde yerli, kamu ve yabancı bankaların bankacılık sektöründeki toplam kredi hacminden aldıkları paylar gösterilmektedir.

Grafik 1.2 Fonksiyonlarına Göre Bankaların Toplam Krediler İçindeki Payları (%)

Kaynak: BDDK, İnteraktif Bülten

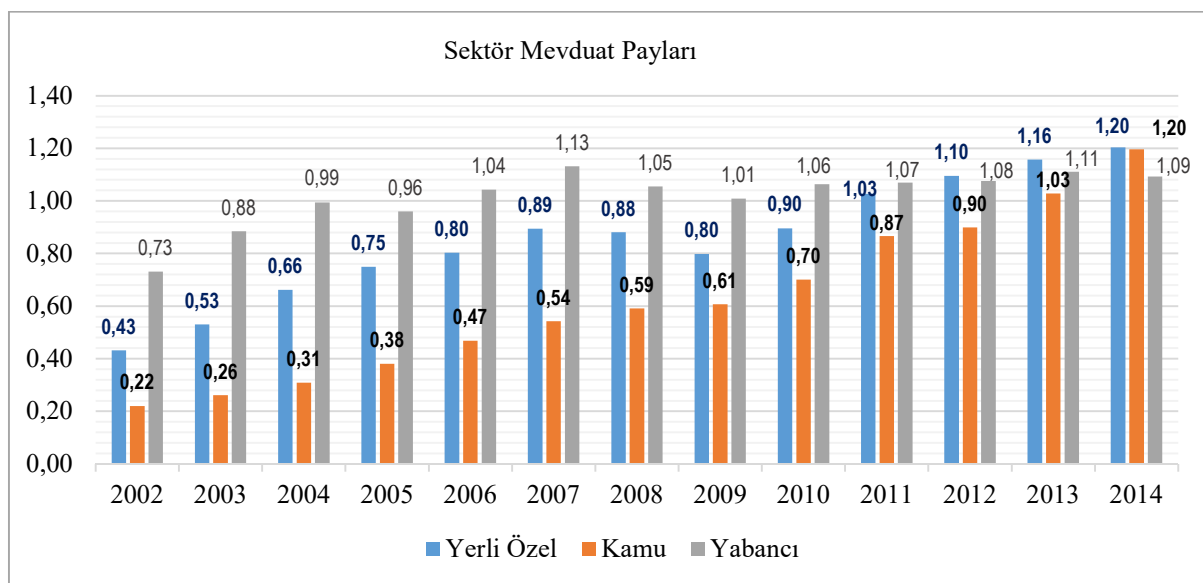
Grafik 1.2 incelendiğinde, yerli özel bankaların yıllar itibariyle sektördeki kredi paylarının azalma eğiliminde iken yabancı sermayeli bankaların 2002 yılındaki %5 seviyelerinden %19 seviyelerine ulaşan bir büyüme seyrettiği görülmektedir. Kamu bankaları

ise %25-30 oranları arasında değişiklik gösteren bir pazar payına sahiptir. Kredi hacmindeki azalışın nedenleri olarak 2011 yılıyla uygulamaya başlanan makro ihtiyati tedbirler kapsamında kredi büyüme hızının yavaşlatılarak sürdürülebilir seviyede tutulması, bireysel kredilerin kullanıma yönelik getirilen kısıtlamalar, kur ve faiz üzerindeki baskı, özel sektör yatırımlarının yavaşlaması olarak sıralamak mümkündür (TBB, 2015: 11).

1.3.1.3.2 Pasif Yapısına İlişkin Göstergeler

Türk bankacılık sektöründe 2002 yılından önceki dönemde yaşanan olumsuzluklar nedeniyle tasarruf sahiplerinin piyasaya duyduğu güven azalmıştır. Bu dönemde mali durumu bozulan bankaların mevduatları geri ödeyememe riski ortaya çıkmış ancak bu durum devletin yeniden yapılandırma programını kapsamında mevduatların geri ödenmesi sağlanmıştır. Bu kurtarma programının maliyeti oldukça fazla olmuş yeniden böyle bir durumla karşılaşmamak için sıkı tedbir ve yeni düzenlemeler uygulamaya geçirilmiştir. Mevduat sahiplerinin mevduatları %100 güvence sisteminden çıkarılarak, mevduat garanti tutarı belli bir miktar ile sınırlandırılmış ve böylece piyasada faaliyet gösteren riskli bankalara karşı sağlam bankaların rekabet edilebilirliği kolaylaştırılmıştır. Ayrıca, mevduat sahiplerinin sadece yüksek getirili bankaları tercih etmeyerek istikrarlı bankalara yönelmeleri sağlamıştır. Sektörde yapılan yeni düzenlemelerle 2002-2014 yılları arasındaki dönemde tasarruf sahiplerinin piyasaya güven duyması sağlanmış ve 2014 yılsonu itibarıyla mevduat hacmi geçen yıla göre %9,1 seviyelerinde artış göstermiştir.

Banka gruplarına göre sektörel mevduat payı dağılımı Grafik 1.3'de gösterilmektedir.

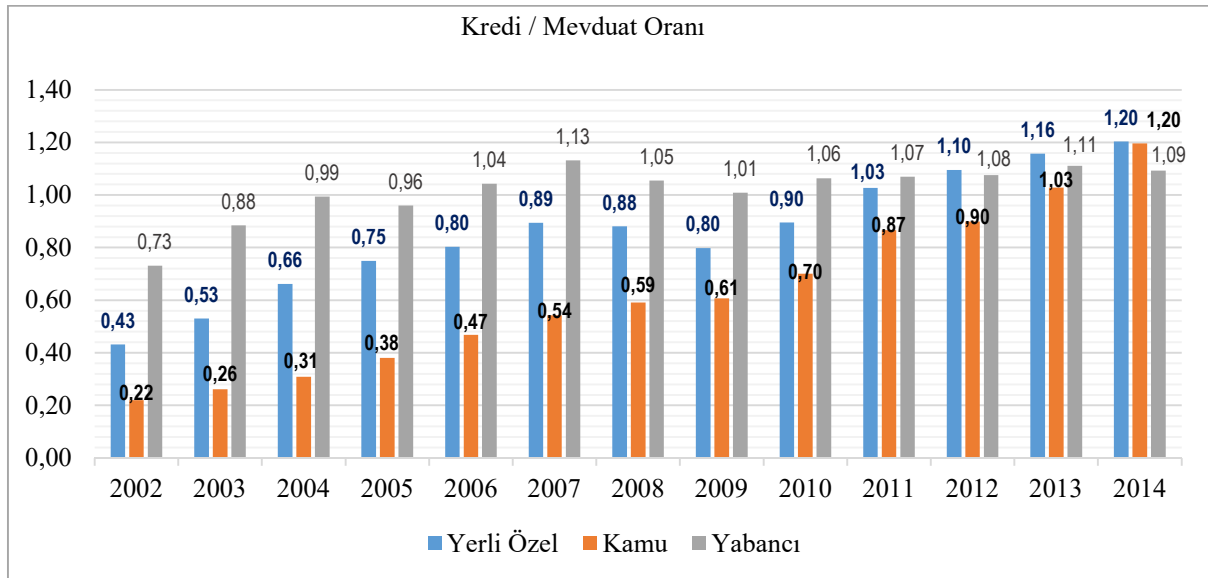

Grafik 1.3 Banka Gruplarının Toplam Mevduat içindeki Payları

Kaynak: BDDK, İnteraktif Bülten

Bankacılık sektörünün 2014 yılsonu itibariyle mevduat hacmi 1.053 milyar TL olarak gerçekleşmiş olup %59 seviyesindeki payı gerçek müşterilerden, %36'lık kısmı tüzel kişilik ve kuruluşlardan %5'lik kısmı ise kamu ve resmi kuruluşlardan sağlanmıştır. Kamu bankalarının mevduat payının 2002 yılında %2 seviyelerinde iken 2014 yılsonu itibariyle %20 seviyelerine ulaşmıştır. Bu olumlu gelişmede bankacılık sektörünün yeniden yapılandırma sürecinde kamu bankalarıyla ilgili uygulanan politikaların etkisi olmuş ve kamu bankaları yapısal reformlar sayesinde rekabetçi bir yapıya kavuşmuştur. Yabancı ve özel bankaların paylarında ise yabancı bankalara kayan mevduat nedeniyle çok önemli olmayan azalışlar gerçekleşmiştir. Mevduatların pasif yapısı içindeki payını etkileyen diğer bir unsur olan TCMB'nin uyguladığı zorunlu karşılık politikası 2011 yılında etkisini göstermiş 2010 yılsonu mevduatların pasif içindeki payı %61,3 iken 2011 yılı Temmuz ayında bu oran %57,5 seviyelerine gerilemiştir.

Mevduatların krediye dönüşme oranı bankaların ana faaliyet alanı olan aracılık fonksiyonunun değerlendirilmesinde önemli bir göstergedir. Bu gösterge ülke içi tasarrufların ekonomi içinde yatırımlara dönüşmesi hususunda önemli bir ölçüttür. Grafik 1.4'de 2002-2014 dönemi kredi/mevduat oranı yer almaktadır.

Grafik 1.4 Kredi/Mevduat Oranı (2002-2014)

Kaynak: BDDK, İnteraktif Bülteni

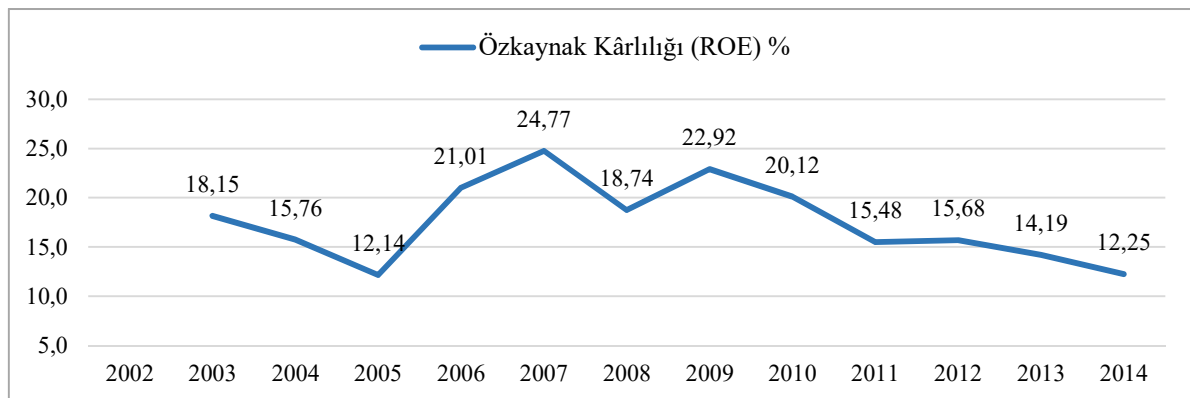
Kamu bankalarının 2002 yılı sonrasında, yeniden yapılandırma süreci kapsamında devlet zararlarının ve borçlanmasına yönelik fon sağlayıcı rolü değişmiş, yapılan politika değişiklikleriyle mali yapılarının güçlendirilmesi sağlanmıştır. Mali yapısı güçlenen bankacılık sektörünün uluslararası para piyasalarından fon sağlamasında olanakları artmış uygun

maliyetli sendikasyon ve sekürütizasyon kredileri kullanılmıştır. Bu olumlu gelişmelerin etkisiyle kamu bankalarının kredi/mevduat oranı %22 seviyelerinden 2014 sonu itibariyle %120 seviyelerine gelerek istikrarlı bir artış eğiliminde olmuştur. Sektörünün geneline bakıldığında 2002 yılında %35 seviyelerinden her yıl artış göstererek 2013 yılında %110, 2014 yılsonu itibariyle ise %118 oranında bir gerçekleşme sağlamıştır. Bu oranların %100 seviyesinden yüksek olması başka bir ifadeyle kredilerin mevduattan fazla olması durumu ise bankalarının yurtdışından sağladıkları kredilerin hacmindeki artışla açıklanabilir.

1.3.1.3.3 Kârlılık Göstergeleri

Kârlılık rakamları piyasadaki içsel ve dışsal değişimlerin etkisinin en hızlı hissedildiği değişkendir. İçsel faktörler bankaların yapılarına özgü büyüklük, sermaye, likidite, alacak kalitesi, risk ve gider yönetimi gibi değişkenlerdir. Dışsal faktörler ise, makroekonomik ve sektörel değişkenlerdir (Ramlall, 2009: 161). Ayrıca, ekonomideki enflasyonun seyri, ekonominin büyüme hızı, reel faiz oranı gibi değişkenlerde ortaya çıkan değişiklikler kârlılık seviyelerinin belirleyicisi olabilmektedir. Bu nedenle, sektörün kârlılık seviyesi değerlendirilirken belirtilen faktörlerin göz önünde tutulması gerekmektedir (Demirgüç-Kunt ve Huizinga, 1999; Kaya, 2002; Naceur ve Goaid, 2003; Tunay ve Silpar, 2006; Atasoy, 2007).

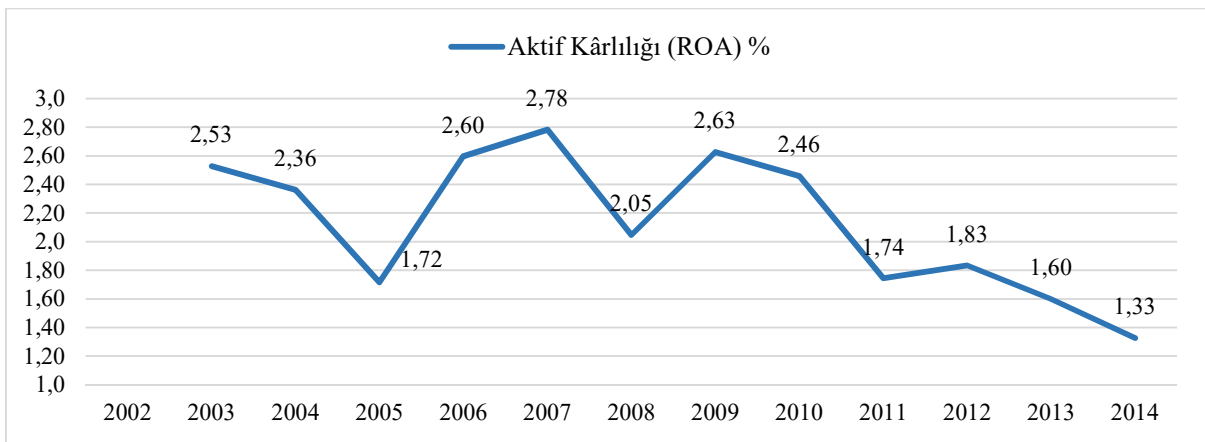
Bankacılık sektörünün performans göstergelerinden biri olarak kabul edilen kârlılığın ölçülmesinde ise genel olarak kullanılan göstergeler özsermaye kârlılığı (ROE) ve aktif kârlılığı (ROA)'dır. Türk Bankacılık sektörünün kârlılık göstergelerinin 2003-2014 dönemi içindeki seyri Grafik 1.5 ve Grafik 1.6'da yer almaktadır.

Grafik 1.5 Özsermaye Kârlılığı (2003-2014)

Kaynak: BDDK, İnteraktif Bülten

Bankacılık sektörü 2014 özkaynak kârlılığı önceki yıla göre düşüş göstererek %12,25 seviyelerine gerilemiştir. Kamu ve özel bankaların özkaynak kârlılık rakamları sektörle benzerlik gösterirken yabancı sermayeli bankalarda bu rakamın bir önceki yıla göre artış göstererek %8,18 seviyelerinden %9,03 seviyelerine ulaşmıştır. Bankaların özkaynakları, menkul kıymet değer artışı fonlarındaki artış nedeniyle %20 oranında büyümesi özkaynak kârlılık seviyesinde azalmaya neden olmuştur (BDDK, 2015: 13). Kârlılık seviyesindeki azalışta bankaların bir önceki yıla göre %38 oranında artan faaliyet giderleri, %4 azalan ücret komisyon gelirleri ve TCMB tarafından referans kredi büyüme oranının belirlenmesi gibi unsurların etkili olduğu ifade edilebilir.

Grafik 1.6 Aktif Kârlılığı (2003-2014)

Kaynak: BDDK, İnteraktif Bülten

Aktif kârlılığı ise 2014 yılında bir önceki yıla göre daha düşük gerçekleşmiş olup, 2012 yılından itibaren düşme eğilimini sürdürdüğü görülmektedir. Yabancı sermayeli bankaların bir önceki yıla paralel bir seyir izlemesine karşın, yerli sermayeli özel bankaların aktif kârlılığı %2,18 seviyelerinden %1,72 seviyelerine gerilemiştir (BDDK, 2014: 11).

2014 yılında alınan makro ihtiyati tedbirler bankacılık sektörünün kârlılık performansını etkilemiştir. Tasarrufların arttırılması, kredi genişlemesinin yavaşlatılması enflasyonun hedeflenen seviyede gerçekleşebilmesi için sıkı para ve kredi politikaları uygulanmıştır. Özellikle kredi kartı ve tüketici kredilerin vadesinin kısaltılması ve kredi kartlarının asgari ödeme oranlarını arttırılması nisbi olarak birim kârlılığı yüksek olan tüketici kredilerinde yavaşlamaya neden olmuştur. Bunlara karşın nominal kâr seviyesinde ciddi bir azalma olmamış 2014 yıl sonunda 24,6 milyar TL olarak gerçekleşmemiştir. Faiz gelirleri %26 artış gösterirken, faiz giderleri %38 seviyelerinde artış göstermiştir. Kredi hacmindeki genişlemenin azalması, bilanço içi vade uyumsuzluklarının olması, kredi karşılık oranlarında

özel karşılık oranlarının %17, genel karşılık oranının ise %24 oranında artması faiz giderlerinin yükünü arttırarak kârlılık seviyesini azaltan en önemli etkenler olmuştur (BDDK, 2014: 21).

1.3.2 Türk Bankacılığının Ekonomik Politikalar Çerçevesinde Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de 1847 yılında kurulan Osmanlı Bankası bankacılığın başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Koyuncu ve Şahan, 2011: 260). Osmanlı Bankası yukarıda bahsedilen ülkelerden farklı olarak yabancı sermaye ile kurulan devletin ilk merkez bankası olma özelliğini taşımaktadır. Islahat Fermanı kapsamında kurulan banka borçlanma yoluyla banknot ihraç etmek ve devletin gelirlerini toplayarak ödemelerini yönetmekle yetkilidir ancak İngiliz ve Fransız sermayesinin gücü ile kurulan banka I. Dünya Savaşı sırasında etkinliğini kaybetmiştir. Bunun sonucunda, bankadan belirtilen yetkiler alınarak para basma yetkisi devlete, merkez bankası yetkileri de milli sermayenin yoğun olduğu İtibari Milli Bankası’na devredilmiştir. Cumhuriyetin kuruluşuna kadar geçen sürede yabancı sermayeli bankaların banka ve kredi piyasalarında etkili olduğu yerli sermayeli bankaların bu rekabet ortamında devamlılıklarını uzun süre sağlayamadıkları görülmektedir (Akgüç, 1992: 10). Bu durum Cumhuriyet döneminin başlarında da devam etmiş bankacılık sisteminin millileştirilmesi yönünde devlet politikaları geliştirilmiştir.

Bu bölümde, Türk bankacılık sisteminin Cumhuriyet döneminden sonraki tarihsel gelişimi konu edilecek olup, bu gelişim süreci ülke için dönüm noktası olan politikalar esas alınarak Cumhuriyet sonrası dönem, 1980 ve 2000 sonrası olmak üzere üç dönemde incelenecektir.

1.3.2.1 Cumhuriyet Sonrası Dönem (1923-1980)

Türkiye’nin siyasi dönemi 1923 yılında Cumhuriyetin kurulması ile başlamaktadır. Bu yıllarda Birinci Dünya Savaşı’nın ve Kurtuluş Savaşı’nın etkisi ile kötüleşen ekonomi nedeniyle Osmanlı İmparatorluğundan kalan bankaların büyük çoğunluğu kapanmak zorunda kalmıştır. O dönemki ekonomik koşullar değerlendirildiğinde ise, özellikle yabancı sermaye unsurlarından uzak milli unsurlara dayalı bir sanayileşmenin amaçlandığı ancak Lozan Antlaşması gereği bu hususta devletin teşvik ve müdahalelerinin istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Bu durumun en önemli nedeni ise, Lozan Antlaşması’nda yer alan gümrük tarifelerinde beş yıl süreyle değişim yapılmaması ve Osmanlı dış borçlarının yeni kurulan devlet tarafından bir kısmının üstlenilmesi hususundaki maddelerdir. Bu antlaşma; devlet kaynaklarının çoğunun dış borç ödemelerine aktarılmasına, gümrük vergisi gelirlerinin azalmasına ve sanayileşmede dışa açık ekonominin devamına neden olmuştur. Bu durum karşısında ulusal bağımsızlıkla birlikte ekonomik bağımsızlığı hedefleyen yeni yönetim

anlayışının ilk hareketi, 1923 yılında yapılan İzmir İktisat Kongresi olmuştur. Bu kongrede ekonomik gelişme için ulusal bankaların kurulması ve geliştirilmesi kararı alınmış, bu kapsamda 1924 yılında İş Bankası kurulmuştur (Eroğlu, 2007: 65-66). Bu bankanın kurulmasıyla özel sektörün kalkınmasına yönelik birçok alanda yeni girişimlerin desteklenmesine yönelik her türlü bankacılık işlemi ve kredi tahsisi amaçlanmaktadır. Yine aynı kongrede alınan bir karar ile tarıma yönelik krediler için 1863 yılında kurulan Ziraat Bankası sermayesi arttırılarak anonim şirket haline getirilmiş ve her türlü bankacılık faaliyetinde bulunabilme yetkisi verilmiştir (TBB, 1998: 4).

1925 yılına gelindiğinde ekonominin millileştirilmesi kapsamında sanayi ve madencilik alanında özel işletmelerin kurulması ve geliştirilmesi için teknik ve mali konularda destek sağlanması amacıyla Sanayi ve Maden Bankası kurulmuştur. Devlete ait özel sektöre devredilecek sanayi kuruluşlarının işletilmesi görevi kurulan yeni bankaya devredilmiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin ilk kalkınma bankasıdır. 1932 yılında faaliyet konusu sadece sanayi ve madencilik alanında kredi vermekle sınırlandırılmış ve 1933 yılında Sümerbank'a devredilmiştir.

Türkiye'de 1924-1929 yılları arasında Türk Lirası dış borçların ödenmesinde yabancı para birimi karşısında hızla değer kaybına uğramış, ödemeler dengesi açığı artmış ve ekonomik kalkınma istenen seviyede gerçekleşmemiştir. Bu durumun oluşmasında özellikle istikrarlı bir para ve kredi politikasının olmayışının etkili olduğu ifade edilmektedir. Devletin belirlediği korumacı-devletçi iktisadi politikaların uygulanması, devlet borçlarının yönetilmesi, Türk Lirası'nın değerinin korunması ve piyasada likiditenin yönetilmesi amacıyla 1930 yılında T.C. Merkez Bankası kurulmuştur (Akgüç, 1992: 129).

Türkiye'de 1923-1933 yılları arasında oluşturulan bankacılık sistemi ile ekonomide ve özel sektörde yapılmak istenen canlandırma hareketi beklendiği seviyede gerçekleşmemiştir. Bu dönemde özel sektörde sanayileşmenin artmasına yönelik ihtiyaç duyulan kaynakların yine özel bankalar aracılığıyla karşılanma politikası özel sermayenin yeterli seviyede kaynak sağlayamaması nedeniyle etkin olamamıştır (Özer, 2014: 354). Bu nedenle, 1930'lu yıllarda İktisadi Devletçilik stratejisi benimsenmiştir. Bu stratejinin benimsenmesinde 1929 yılında yaşanan Büyük Buhranın olumsuz etkilerinden otarşik ekonomi anlayışı kapsamında uyguladığı politikalar sayesinde kurtulan Sovyetler Birliği'nin başarısı etkili olmuştur (Eroğlu, 2007: 69). Bu durumun milli bağımsızlık sonrası benimsenen milli ekonomi anlayışını destekler nitelikte olması ve özel sektör girişimlerinin ülkenin kalkınmasında yeterli olmaması devletin sanayi faaliyetlerinde öncü olmasını gerektirmiştir. Devletçilik politikası anlayışıyla 1934 yılında yayınlanan "Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı" kapsamında; planda yer

alan kuruluşların kurulması, işletilmesi ve finansman ihtiyaçlarının karşılanması için özel amaçlı kamu bankaları kurulmuştur (TBB, 2008: 4-5). Bu özel amaçların gerçekleşmesine yönelik Sümerbank (1933), Belediyeler Bankası (1933), Etibank (1935), Denizbank (1937) ve Halk Bankası (1938) kurulmuş ve böylece ekonomik kalkınmada ulusal çıkarların korunması için milli sermayeli bankaların yer alması istenmiştir (Eroğlu, 2007: 62). 1944 yılına kadar devam eden devletçilik anlayışı doğrultusunda kamu iktisadi kuruluşları aracılığıyla hızlı bir ekonomik büyüme hedeflenmiştir.

İktisadi Devletçilik Stratejisinin yürütüldüğü dönemlerde yeni açılan bankaların yanı sıra mevcut bankacılık sisteminde de bazı yenilikçi düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemeler kapsamında 1933 yılında 2279 sayılı Ödünç Para Verme İşleri Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun ile tefeciliğin önlenmesi amaçlanmıştır. 1933 yılında yapılan düzenlemelerden biri de 2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunu'dur. Ayrıca, 1936 yılında 2999 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe girmiştir.

Türkiye ekonomisi 1940-1945 yılları arasında yaşanan II. Dünya Savaşı'ndan olumsuz etkilenmiştir. Korumacı devlet politikası ve dışa kapalı ekonomi savaşın getirdiği ekonomik daralmanın çözümünde yetersiz kalmış, bu nedenle devletçilik anlayışının yerini özel sektörü destekleyen dışa açık politikalar almıştır (Kaya ve Ataman, 2013: 63). Bu politikalarla özel sektör desteklenerek ekonomik kalkınmanın hızlandırılması hedeflenmiştir. Bu dönemdeki politika değişikliği bankacılık sektörünü olumlu yönde etkilemiş ve özel bankaların gelişiminde yeni bir dönem başlamıştır. Bankaların yurt dışı kaynaklı kredi kullanmalarına imkân sağlayan dışa açık ekonomi politika aynı zamanda ekonomik büyüme hızının artmasını olumlu yönde etkileyerek tasarruflarda artış sağlamıştır

1945-1959 yılları arasında bankacılık sektörüne yapılan yatırımların getirisi yükselmiş ve özel bankacılık oluşumu önem kazanmıştır. Bu doğrultuda Yapı ve Kredi Bankası (1944), Garanti Bankası (1946), Akbank (1948), Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (1950) ve Pamukbank (1955) kurulmuştur. Ayrıca, sektörün gelişimini destekleyen yeni bir bankacılık düzenlemesi yapılmış ve 1958 yılında 7129 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe girmiştir. Aynı Kanun ile bankacılık sisteminde bankaların sayısının artması ve bankalar arasında bir işbirliği sağlanması amacıyla Türkiye Bankalar Birliği (TBB) kurulmuştur (TBB, 2008: 5-6). Bu dönemde bankacılık işlemleriyle ilgili ücret ve komisyonlar devlet tarafından belirlenmiş ve kambiyo işlemleri sadece T.C. Merkez Bankası'nın yetkisine bırakılmıştır. Bu gelişimlerle birlikte özel bankacılık alanında rekabetçi bir piyasa yapısı oluşmuş ve bankalar piyasada etkin olabilmek için şube sayılarını arttırma yoluna gitmiştir. Bu rekabetçi piyasa yapısı bölgesel faaliyet gösteren az sayıda şubeye sahip bankaların piyasadan çekilmesine neden

olmuştur. Bu kapsamda 1945-1960 yılları arasında bankacılık sektöründeki şube sayısında büyük bir artış görülmüş 405 olan şube sayısı 1759'a kadar çıkmıştır (Kaya ve Ataman, 2013: 64).

1960'lı yılların başına gelindiğinde ekonomide durgunluk başlamış, piyasada dengeler kurulamamış, yüksek kamu borcu, enflasyon, ithalata bağlı büyüme gibi serbest ekonominin beraberinde getirdiği olumsuzluklar ekonomik krizin yaşanmasına neden olmuştur. Yaşanan kriz sonucunda birçok banka faaliyetine son vermiş ve tasfiye sürecine girmiştir. Bu durum devletin ekonomi alanına müdahalesinin artmasına neden olmuştur. Piyasada güvenin sağlanması hususunda TC. Merkez Bankası bünyesinde Tasfiye Fonu oluşturulmuştur. Yaşanan ekonomik krizin aşılması amacıyla 1963 yılında kamu iktisadi girişimleri ve özel sektör aracılığıyla 5 yıllık kalkınma planı uygulanmaya başlanmış ve ithal edilen sanayi mallarının ülke içinde üretiminin sağlanmasını amaçlayan bir sanayileşme politikası izlenmiştir (Karacaoğlan, 2011: 18). Bankacılık sektörü söz konusu gelişmelerden etkilenmiş devletin sektör üzerindeki kontrolü ve etkisi artmıştır. Mevduat ve kredilere uygulanacak faiz oranları, banka komisyon oranları ve kredi limitleri izlenen ithal ikame politikası doğrultusunda belirlenmiş; bankaların temel işlevi kalkınma planlarında yer alan yatırımlara finansman sağlanması olarak tanımlanmıştır (TBB, 2008: 12).

Planlı dönem olarak adlandırılan 1960-1980 yılları arasındaki dönemde ticari bankaların sayılarında sınırlandırılmaya gidilmiş, bankalar holdingleşme yönünde teşvik edilmiş, kalkınma ve yatırım bankaları ile ihtisas bankalarının kurulmasına öncelik verilmiştir. Bu kapsamda; T.C. Turizm Bankası (1962), Sınai Yatırım ve Kredi Bankası (1963), Devlet Yatırım Bankası (1964), Türkiye Maden Bankası (1968) ve Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (1976), ticaret bankaları ise Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası (1964) ve Arap-Türk Bankası (1977) kurulmuştur (TBB, 1998: 12).

Planlı dönemde hedeflenen hızlı kalkınma gerçekleşmiş ancak bu durum yeterli mali ve para politikalarının olmaması nedeniyle ödemeler dengesindeki açığı arttırmış ve ülke ekonomisinde olumsuzluklara neden olmuştur (Kibritçioğlu, 2001: 3). Devletin sanayileşme için kaynak aktarımında kullandığı yöntemler ve sanayileşme sonucu artan üretim hacmi iç talepte hızlı bir artışa neden olmuş, bu durum enflasyonu tetiklemiştir. Ülke içi üretimin beklenildiği gibi ihracata dönüşmeyerek iç piyasada kalmasında 1970 yıllarında dünya genelinde yaşanan petrol krizlerinin etkisi oldukça fazla olmuştur. Bu krizler sonucu dünya ekonomisinde genel bir daralma yaşanmıştır. Benzer şekilde Türkiye'deki ithalata dayalı üretim döviz darboğazı nedeniyle tam kapasiteyle çalışmamış ve bu durum ekonomide daralmaya neden olmuştur. Döviz darboğazının oluşumunda artan devlet dış borç ödemelerinin

etkisi oldukça fazladır. Yaşanan bu olumsuzluklar sanayileşme stratejilerinden vazgeçilerek dışa açılmaya ve liberal ekonomiye geçilmesine yönelik yeni bir politika uygulanmasına yol açmıştır.

1.3.2.2 1980 Sonrası Dışa Açılım ve Serbestleşme Dönemi (1980-2000)

1980 ile 2000 yılları arasındaki dönem serbestleşme ve dışa açılma dönemi olarak tanımlanmaktadır. Bu dönem, ekonomik istikrar tedbirleri olarak adlandırılan değişim politikasıyla başlamıştır. 24 Ocak 1980 kararları kapsamında yapılan politika değişikliği ile serbest piyasa ekonomisine geçiş, ihracata dayalı büyüme ve yabancı sermayenin ülkeye girişinin kolaylaştırılması amaçlanmıştır (Akgüç, 2007: 12). Öyle ki konuya verilen önem 8/168 sayılı “Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi” ile oluşturulan “Yabancı Sermaye Dairesi” ile dikkati çekmektedir. Ayrıca, 24 Ocak kararlarının uygulanabilmesinin dış kaynaklarla mümkün olabileceğinden IMF ile Haziran 1980’de stand-by antlaşması imzalanmış, 1,3 milyar Dolar destek alınmış ve bu destekle istikrarlı para politikaları uygulamaya geçilmiştir (Karabıçak, 2000: 57).

Serbest piyasaya koşullarının oluşumuna yönelik düzenlemeler aynı zamanda bankacılık sektörünün gelişimini de olumlu yönde etkilemiştir. Sektöre yeni bankaların girişinin kolaylaştırılması, kredi ve mevduat oranlarının serbest piyasa koşullarına göre belirlenmesi artan banka sayısı ile birlikte rekabet ortamının oluşması sağlanmıştır. Uluslararası piyasalardan fon sağlanmasının serbest bırakılması ve yabancı bankaların Türkiye’de faaliyet göstermesi için teşvik edilmesi bankacılık sektörünün gelişimine katkı sağlamıştır. Yabancı bankaların sektöre dâhil olmasıyla birlikte teknolojik alt yapı gelişmiş ve yeni finansal ürünlerinin yaygınlaşması sağlanmıştır (Boyacıoğlu, 2003: 524). Bu süreçte, bankalar klasik kredi ve mevduat işlemlerinin yanı sıra dolaylı ticaretin finansmanına aracılık ederek yüksek getirili işlem çeşitlerine yönelmiştir (TBB, 1998: 14).

Düzenlemeler ve değişen politikalar sayesinde bankacılık sektöründe köklü değişiklikler olmuş; bankalar arası Türk Lirası ve döviz piyasaları kurulmuş, küçük ve orta ölçekli banka sayısı artmış, Türk bankaları yurt dışında şubeler açarak uluslararası alanda yayılmaya başlamıştır. Özel yerli ve yabancı sermayeli bankaların sayısındaki artışla birlikte devletin bankacılık sektöründeki payı azalmıştır. 1980-1990 yılları arasındaki dönemde toplam banka sayısı 40’dan 53’e yükselmiş, bu yükselişte 4 olan yabancı banka sayısının 21 olmasının etkisi olmuş, kamu bankalarının sayısı ise 12’den 8’e gerilemiştir (Sönmez, 2013: 93-94).

Yapılan düzenlemeler ve uygulanan politikalarla ülke ekonomisinde olumlu gelişmeler sağlanmış olmasına karşın bu gelişim sürdürülebilir olmamıştır. Esneklik sağlayan yasalar, kambiyo rejimlerinde ve sermaye transferleri ile mali piyasalarda yapılan reformlar ve dünya ekonomileriyle bütünleşme çalışmaları ve özelleştirme konuları ülke ekonomisinde olumlu gelişmeler sağlanmış. Ancak 1990'lı yılların başına gelindiğinde bu olumlu gidişat artan kamu borcu, yüksek enflasyon, sıcak para çıkışları ve artan faiz oranları nedeniyle olumsuz bir seyir izlemiştir (Seyidoğlu, 2003: 146; Kaya ve Ataman, 2013: 66). Kamunun ağırlıklı iç borçlanma yoluyla fon sağlaması, bankaların orta ve uzun vadeli yatırımlarının finansmanına fon ayırmayı tercih etmeyerek yüksek reel faizle devlete fon sağlamayı tercih etmesinde etkili olmuştur. Kamu bankalarının görev zararlarının giderek artması bankacılık sektöründe istikrarsızlığa ve likidite sıkışmasına neden olmuş yeterli denetimin yapılamaması ve gerekli yasal düzenlemelerin siyasi belirsizlik nedeniyle gecikmesi istikrarsızlığın devam etmesine neden olmuştur. Ayrıca, bankacılık sektöründeki vade uyumsuzluğu, yabancı para açık pozisyonu, grup kredilerinin artması, özkaynak yetersizliği gibi olumsuz göstergeler sektörün riskliliğini ve kırılganlığını arttırmıştır. Bu olumsuz gidişat sonucu 1994 yılında ekonomiyi ve bankacılık sektörünü etkileyen bir kriz yaşanmıştır. Bu krizin oluşumunu tetikleyen diğer gelişmeler ise, 1991 yılındaki Körfez Krizi ve Avrupa'da yaşanan likide sıkışıklığının neden olduğu dış borçlanma imkânlarının kısıtlanması olmuştur (Oktar ve Dalyancı, 2010: 12). Bankacılık sistemi kriz sonrası küçülmüş; toplam aktifleri 68,6 milyar dolardan 51,6 milyar dolara, öz kaynakları ise 6,6 milyar dolardan 4,3 milyar dolara inmiştir. Türkiye'nin uluslararası kredi notu hızla düşmüş, bankaların yurtdışından borçlanmaları olumsuz yönde etkilenmiştir. Dış kaynaklar sınırlanınca kaynak talebinin tümü iç piyasaya dönmüştür (TBB, 2008: 16).

Yaşanan kriz sonrasında kronik enflasyon, yüksek reel faiz oranları ve giderek bozulan ödemeler dengesi nedeniyle sorunlar yaşayan Türkiye ekonomisini istikrara kavuşturmak amacıyla krizden çıkış yolu olarak 5 Nisan istikrar programı hazırlanmıştır. Bu program ile öncelikle enflasyonla mücadele edilmesi amaçlanmış bu doğrultuda para ve döviz piyasalarında yeniden güven ortamının oluşturulması, kamu borcunun azaltılması ve mali disiplinin sağlanmasına yönelik politikalar oluşturulmuştur (Karaçor ve Alptekin, 2006: 311-312). Bu kapsamda mevduat çıkışının engellenmesi ve dövize yönelimin azaltılması için %100 oranında mevduat garantisi verilmiştir. Ayrıca, bu süreçte bankacılık sistemiyle ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Yeni düzenlemeler ile bankacılık mevzuatı uluslararası düzenlemelere, tavsiyelere ve özellikle Avrupa Birliği Direktiflerine ve Basel Bankacılık Gözetim Komitesi'nin belirlediği "Bankacılıkta Etkin Gözetim ve Denetime İlişkin Temel

Prensipler"e uyumu hale getirilmesi amaçlanmıştır. Bu düzenlemeler ile kısa vadede 1994 krizine çözüm bulunmuştur ancak uzun vadede yeni sorunların oluşmasına neden olmuştur. Özellikle %100 oranında mevduat garantisi piyasanın rekabet yapısını bozmuş bankaların yüksek faizle kredi vermesine neden olarak tasarruf sahiplerinin risk ve getiri algısında ahlaki riziko problemini ortaya çıkmasına sonuç olarak da piyasa disiplinin bozulmasına neden olmuştur (Babacan, 2007: 86). Diğer taraftan, bu durum yüksek faiz oranları ve enflasyonu tetiklemiş, mevduat sigortası amacının dışında olumsuz gelişmelere neden olmuştur. Dolayısıyla 2000 yılında yayımlanan düzenlemeyle bu uygulamadan vazgeçilmiştir.

1980-2000 yılları arasındaki süreç incelendiğinde, Türkiye 1996 yılında AB ile Gümrük Birliği'ne girmiş ancak bu gelişme sonrasında yabancı sermaye hareketleri beklenen ölçekte gerçekleşmemiştir. 1997 yılında Güneydoğu Asya'da başlayan 1998 yılında Rusya'da oluşan krizlerin etkileri küresel boyutta yaşanmış ve durum Türkiye ekonomisinde olumsuzluklara ve istikrarsızlığa neden olmuştur. Ekonomide yetersiz kamu tedbirleri ve artan kamu açığının finansman ihtiyacı bankaların esas faaliyet konusundan uzaklaşarak kamu kağıtlarına yönelmelerine neden olmuştur (Küçükkaplan, 2006: 80). Bu olumsuzluklar neticesinde yeni bir politika ihtiyacı oluşmuş ve bu kapsamda 1999 yılında IMF ile yapılan Stand-by antlaşmasıyla güçlü ekonomiye geçiş programının uygulanmasına karar verilmiş ülke ekonomisi için yeni bir dönem başlamıştır (Güven, 2008: 79). Bu geçiş programında IMF tarafından bankacılık sistemine yönelik hukuksal düzenlemelerde değişiklik öngörülmüştür. Ayrıca, Türk bankacılık sistemindeki özkaynak yetersizliği, kamu bankalarının bozulmuş mali yapıları, küçük ölçekli banka sayısındaki artışı oranı, piyasa risklerine aşırı duyarlılık ve kırılganlık, yetersiz iç kontrol gibi unsurlar piyasa istikrarı için risk oluşturmuş ve bu olumsuzlukların ortadan kaldırılması için yeni bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur. Bu kapsamda gerek uluslararası etkiler gerekse piyasanın gereksinimleri doğrultusunda sektörün düzenlemesine yönelik 4389 sayılı Bankacılık Kanunu 1999'da yürürlüğe girmiştir. Bu yasayla bankacılık sisteminde düzenleme ve denetimin etkinliğini arttırmak amacıyla uluslararası uygulamalara paralel olarak, bankacılık sektörünün düzenleme, gözetim ve denetimi, idari ve mali özerkliğe sahip Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuştur (BDDK, 2009b: 1-6; Çolak, 2001: 22). İlgili yasada belirtilen şekliyle tamamen siyasi iradede bağımsız olmayan Kurul daha sonra IMF ile yeni stand-by antlaşmasını yapabilmek için verilen niyet mektubunda belirtilen ön koşulların yerine getirilmesi için tamamen bağımsız olması yönünde Aralık 1999 tarihinde kanun değişikliği yapılmıştır. Yapılan bu değişiklik ile bankalarla ilgili olarak kuruluştan tasfiyeye kadar olan süreçte alınması gereken kararların

tamamı BDDK'nın yetkisine bırakılmıştır. Bu yetki kapsamında ilgili yasada belirtildiği üzere bankacılıkla ilgili her türlü mevzuatın uygulanmasını sağlamak ve bunun için yetkisi dâhilinde düzenlemeler yapmak, uygulamayı denetlemek ve sonuçlandırmak, tasarrufların güvence altına alınmasını sağlamak ve Bankalar Kanunu'yla verilen diğer görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak BDDK'nın görevleri arasında yer almaktadır. Ancak 1999 yılında kurulmasına karar verilen 2000 yılında faaliyetlerine başlayan Kurum ilk yıllarında istenilen derecede etkili olamamış ve makroekonomik nedenlerden dolayı bankacılık sistemindeki istikrarsız devam etmiştir.

1.3.2.3 2000 Sonrası Yeniden Yapılandırma Dönemi

Türkiye'de 1990'lı yıllar sonrasında krizler yaşanmaya devam etmiş dolayısıyla önlem olarak alınan istikrar programları sonuç vermemiştir. Bu dönemde, faiz oranlarındaki belirsizlik nedeniyle bankacılık sektörü uzun vadeli ve yüksek faizli kaynaklardan kaçınmış, döviz kurunun önceden belirlenerek kur riskin azaltılması yabancı yatırımcı için arbitraj imkânı sağlamıştır. Diğer taraftan bu durum yabancı para cinsinden kaynak kullanımını Türk Lirası'na göre daha cazip hale getirerek yabancı sermaye girişlerinin bankaların fonlanması ve portföy yatırımı olarak gerçekleştirilmesine neden olmuştur (Serdengeçti, 2002). Bu bağlamda, bankacılık sektörünün yabancı para cinsinden likidite açığı büyümüştür. Bu süreçte ekonomide görülen sıkıntılar 2000 yılına gelindiğinde etkisini daha da şiddetli göstermeye başlamıştır. IMF ile 1999 yılında yapılan stand-by antlaşmasının başlangıçta temel hedefi olan enflasyonla mücadelede ve dolayısıyla faizlerin düşürülmesinde etkili olmasına karşın diğer taraftan bu politika talepte ve reel ücretlerdeki azalışla birlikte ekonomide daralmaya neden olmuştur (Bahar ve Erdoğan, 2011: 12). Döviz kurunun sabitlenerek sermaye çıkışını engellenmesine yönelik tedbirler ilerleyen dönemde kur baskısı oluşturmuş ve TL'nin aşırı değerlenmesine neden olmuştur. Ayrıca, 1999-2000 yılları arasında ihracat rakamı %1 seviyelerinde artış gösterirken ithalat hacmi %30 seviyelerinden fazla artış göstermiştir. Bu durum dış ticaret açığını olumsuz yönde etkilemiş ve ürettiğinden daha fazla tüketen bir ekonomik piyasa yapısının oluşmasını tetiklemiştir. Hızla artan dış ticaret açığının azaltılabilmesi için istikrarlı yabancı sermaye girişine ihtiyaç duyulurken bunun yanı sıra yabancı fon yöneticilerinin piyasadan çekilmesi ve hazine bonolarını satarak ülkeden çıkmaya başlaması ülkede bir devalüasyon beklentisi oluşmasına neden olmuştur (Karacor, 2006: 387). Bu durumda portföy yatırımlarından ve para piyasalarından yabancı sermayenin çıkması ve devalüasyon beklentisi olan bankaların açık döviz pozisyonları kapatmak için artan likidite talepleri piyasalarda likidite sıkışıklığına neden olmuştur. Merkez Bankası artan likidite talebi

karşısında IMF'nin sıkılaştırıcı para politikaları gereği minimum düzeyde döviz rezervine sahip olması nedeniyle yetersiz kalmış, faiz oranlarını artırarak dövize olan talebi azaltmaya çalışmıştır. Likidite sıkışıklığı yaşanan bankacılık sisteminde gecelik borçlanma faizlerinde ani yükselişler olmuş ve Kasım 2000 krizinden önce bu rakamlar gecelik %200 seviyelerine kadar yükselmiştir (Yurdakul, 2014: 897-898). Bu durum açık pozisyona sahip bankaların daha yüksek kaynak maliyetine katlanmasına neden olmuş ve özkaynak ve yabancı kaynak ilişkisini olumsuz yönde etkilemiştir. Finansal sistemdeki bu tür olumsuzluklar bankacılık sisteminde likidite, özkaynak ve kur riski oluşmasına neden olmuştur. Bu duruma bağlı olarak bankacılık sisteminin kırılabilirliği artarak sistematik bir krizin oluşmasına neden olmuştur. Bu durumdan etkilenen özel sermayeli Demirbank, Etibank ve Bank Kapital bankaları bozulan finansal yapıları nedeniyle Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmiştir.

Kasım 2000 krizinin olumsuz etkilerinin ortadan kaldırabilmesi için IMF'den 7,5 milyon Dolar tutarındaki ek kredi sağlanmış ve Merkez Bankasının faiz oranına müdahaleleri olmuştur. Bu çabalar sistemin tekrar istikrarının sağlanmasında başarılı olamamıştır. Yapısal düzenlemelerin yetersizliği, devam eden dış ticaret ve cari işlemler açığı, kur baskısı ve ülkede yaşanan siyasal sorunlar Şubat 2001 krizini beraberinde getirmiştir. Döviz krizi olarak da tanımlanan Şubat 2001 krizinde dövize talep artmaya devam etmiş ve bunun sonucunda devalüasyon gerçekleşmiş ve faiz oranları serbest bırakılmıştır (Ongun, 2002: 73; Star ve Yılmaz, 2006: 9). Finansal piyasalarda başlayarak reel sektöre yayılan kriz sürecinde özellikle kamu bankalarının görev zararları nedeniyle para piyasalarında yükümlülüklerini yerine getirememesi sonucunda ödemeler sistemi çökmüş, menkul kıymet ve para piyasaları işlemleri durmuştur (BDDK, 2009b: 3). Dolayısıyla, kriz sonrasında ekonomik faaliyetlerde yaşanan daralmanın yanı sıra bankacılık sisteminde de önemli ölçüde küçülmeler yaşanmıştır. Fon'a alınan bazı bankaların birleştirilmesi ve /veya kapatılması, bazı bankaların faaliyetlerine son verilmesi yanında, bazı bankaların birleşmesi banka sayısının azalmasına neden olmuştur. Bu anlamda 2001 yılında sekiz banka Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmiştir. (Ulusal Bank, İktisat Bankası, EGS Bank, Bayındırbank, Kentbank, Milli Aydın Bankası "Tarişbank", Sitebank ve Toprakbank). Daha sonra Fon bünyesindeki bankalardan Egebank, Yurtbank, Yaşarbank ve Bank Kapital Ocak 2001'de, Ulusal Bank ise Nisan 2001'de Sümerbank ile birleştirilmiş, Sümerbank yıl içinde Oyak Grubuna satılmıştır. Bu gelişmeler sonucunda 2001 yılsonu banka sayısı 79'dan 61'e gerilemiştir (TBB, 2002: 15).

2000 Kasım ve 2001 Şubat döneminde yaşanan finansal krizlerin olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılmasına yönelik alınan tedbirler kapsamında Mayıs 2001 tarihinde "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" uygulanmaya başlanmıştır. Bu programın temel amacı piyasaya

duyulan güvenin yeniden oluşturularak ekonomide istikrarı yeniden sağlanması olmuştur. (Yurdakul, 2014: 898). Bu doğrultuda ekonominin dış etkilere karşı güçlenmesi, dalgalı kur sistemiyle enflasyonun kontrol altına alınması, kamu borçlarının azaltılması, mali disiplinin sağlanması ve güçlü bir bankacılık sisteminin oluşturulması amaçlanmıştır (Erdönmez, 2003: 38-44; Kaya ve Ataman, 2013: 66). Bu amaçlara ulaşmak için yapısal reformlar öngörülmüştür. Bu bağlamda etkin ve rekabetçi bir bankacılık sistemi oluşturmaya yönelik reformlara öncelik verilmiş, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı (BSYYP) uygulamaya başlanmıştır. Bu programda öncelikle kamu bankalarının yönetim ve finansal yapısının iyileştirilerek sistematik risk unsuru olmasının ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bünyesindeki bankaların sorunlarının çözülmesi, özel bankaların kriz sonrası bozulan mali yapılarının iyileştirilmesine yönelik gerekli tedbirlerin alınması ve bu reformların yapılması için gerekli düzenleyici ve denetleyici yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılması yeniden yapılandırma programın aşamalarında yer almaktadır (TBB, 2003: 14-28). Bu süreçte BDDK'nın etkinliği arttırmış ve bu programın uygulanmasındaki istikrarlı yaklaşımı bankacılık sektörünün güçlenerek krizden çıkmasına imkân sağlamıştır. BDDK bankacılık sektöründeki finansal yapısının güçlenmesi için öncelikle devalüasyon ve enflasyon nedeniyle eriyen özkaynakların güçlenmesi için kamu bankalarına ve TMSF'ye devredilen bankalara özel düzenlenen Devlet iç borçlanma senetleri ve döviz cinsinde senetler ihracat edilerek özsermayeleri güçlendirilmiştir. Kamu bankalarının görev zararları tasfiye edilmiştir. Bilançolarında ağırlıklı kamu borçlanma senedi bulunan özel bankalarla Hazine arasında bankaların döviz pozisyonlarına kapatılması amacıyla iç borç takası yapılmış ve sermaye yapılarının iyileştirilmesi için de "Banka Sermayelerini Güçlendirme Programı" uygulanmıştır (BDDK, 2010: 38). Bu program kapsamında 2001 yılsonu bilançolarının enflasyon muhasebesine göre düzenlenmiş bunun sonucu olarak bilançolarında zarar açıklamak zorunda kalmışlardır. Ayrıca, bankaların faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için gerekli olan asgari sermaye tutarları belirlenmiş ve eksik tutarların bankalarca tamamlanması, tamamlamayan bankaların ise TMSF'ye devredilmesi öngörülmüştür.

1.4 Finansal Düzenleme Kavramı ve Teorileri

Bu bölümde; öncelikle bankacılık sektörünün içinde yer aldığı finansal sistemin istikrarını korumaya yönelik uygulanan aynı zamanda bankacılık düzenlemelerini kapsayan finansal düzenlemelerle ilgili teorik yaklaşımlar incelenecek ve bu düzenlemelerin neden olabileceği sorunlar üzerinde durulacaktır. Finansal düzenlemelerin genel gerekçelerini

açıklayan bir çerçeve oluşturulduktan sonra finansal düzenlemelerin yoğunlaştığı bankacılık sisteminde uygulanan önleyici, denetleyici ve kısıtlayıcı düzenlemelerden bahsedilecektir.

Finansal sistemdeki istikrarsızlığın ülke ekonomisinin gelişimi üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır. Finansal istikrarı sağlamaya yönelik düzenlemeler bu kapsamda büyük önem arz etmektedir (Chant, 2003: 8). King ve Levine (1993), finansal piyasaların etkin çalıştığı ülkelerin diğerlerine göre daha hızlı büyüdüğünü, Levine (1997), finansal sistemin fon kaynaklarını verimli alanlara aktararak tasarrufları teşvik ettiğini, Rajan ve Zingales (1998) ve Levine vd. (2000) ise finansal kurumların etkinliklerinin ve kalitelerinin ekonomideki fon akışının belirleyicileri olduğunu vurgulamışlardır. Finansal sistemin aracılık ettiği tasarruf sahiplerine ait fonların reel sektöre aktarılması fonksiyonu ekonomik büyüme için gereklidir. Goodhart (1998) ve Elliehausen (1998) finansal alanda yapılan düzenlemelerin olumlu taraflarının yanında düzenlemelerin getirdiği bir uyum maliyetinin olduğunu belirtmişlerdir. Briault (2002) ve Alfon ve Andrews (1999) ise düzenlemelerin bankaları rekabet ve ahlaki risk açısından olumsuz davranışlara yöneltebildiğini, Hail ve Leuz (2006) ise düzenleme maliyetinin yansımaları olarak artan işlem maliyetlerinin finansal ürün fiyatlamalarını arttıran etkisi üzerinde durmuşlardır.

Finansal piyasalarda düzenleme konusu 1970'li yılların başında ekonomi literatürü içerisinde yer almış ve günümüze kadar kamu otoritelerinin ve piyasa oyuncuları için çeşitli tartışmalara konu olmuştur. Tartışmalardaki görüş ayrılığının temeli ise, devletin düzenlemelerdeki rolünü farklı açıklayan yaklaşımlardır. Pozitif yaklaşım teorilerinde, düzenlemelerin gerekçeleri açıklamaya çalışarak düzenlemelerin sonuçlarını değerlendirirken normatif yaklaşım en etkili düzenleme şeklini oluşturmaya yöneliktir. Bu etkinliğin ölçülmesinde ise fayda-maliyet unsurlarını bir arada değerlendirerek; mevcut düzenlemenin, yapılması istenen yeni düzenlemenin ve sektöre müdahale edilmesinin oluşturabileceği maliyet unsurlarını dikkate alınmaktadır (Hertog, 2000: 225).

Brownbridge ve Kirkpatrick (1999), finansal düzenlemeleri amaçlarına göre iki gruba ayırmaktadır. Piyasa başarısızlığını engellemek için etkin kaynak dağılımının sağlanması, piyasa oyuncularının aşırı rekabet ve aşırı risk alma isteklerinin neden olabileceği olumsuzları engellenmesi amaçlayan düzenlemeler bir grup olarak değerlendirilirken diğer grup düzenlemeler ise ihtiyati amaçlı olup tasarruf sahiplerini ve sistemin istikrarını korumayı hedeflemektedir. Bu amaçlara yönelik finansal alanda yapılan düzenlemeleri piyasa yapısını düzenleyen ve finansal davranışları düzenleyen kurallar olarak iki sınıfa ayırmak mümkündür. Bu kapsamda giriş-çıkış koşullarının ve üretilecek olan hizmet ve ürünlerin çeşitliliğinin belirlenmesi gibi konulardaki düzenlemeler piyasa yapısını düzenleyen kurallar arasında yer

almaktadır. Finansal davranışlarla ilgili kurallarda ise fiyat kontrolü, tanıtım ve reklamların içerikleri, rekabet gibi konular düzenlenmektedir. Piyasanın kendi kendini düzenleyemediği durumlarda finansal düzenlemelere ihtiyaç vardır. Başka bir ifadeyle tekeli, rekabetin sınırlı olduğu piyasaların düzenlenmesi gerektiği görüşü hâkimdir (Hertog, 2000: 224; Majone, 1996: 24).

Düzenleme kurallarının kimin tarafından yapılması gerektiği ayrı bir tartışma konusudur. Devletin doğrudan düzenlendiği ya da bağımsız idari otoriteler tarafından dolaylı olarak düzenlenen piyasalar birbirinden farklılık göstermektedir. Bu açıdan finansal piyasaların düzenlenmesinde en önemli düzenleyici otorite devlet, merkez bankası ve bağımsız idari otoritelerdir. Merkez bankaları makro ihtiyati tedbirler kapsamında ödemeler sistemi, likidite seviyesi, enflasyon gibi unsurları düzenlenmektedir. Bununla birlikte, merkez bankalarının piyasanın gerektirdiği mikro ihtiyati tedbirler söz konusu olduğunda finansal düzenlemelerde hedefler doğrultusunda mı yoksa ihtiyaç doğrultusunda mı düzenleme yapılması gerektiği tartışmalı bir konudur (Nier, 2009: 54). Bu açıdan, para piyasaların düzenlenmesinde merkez bankalarının yanı sıra denetleyici bankacılık sektörüne özgü kamu otoriteleri finansal sistemde yerini almıştır. Buradaki önemli husus, düzenleme otoritelerinin bağımsızlığı sayesinde dengeli bir denetim ve düzenleme fonksiyonuna sahip olmalarıdır (Quintny ve Taylor, 2002: 34). Bu kapsamda bağımsız idari otoriteler düzenleyici olarak rol almaktadır. Böylece bankacılık sisteminde sadece makro hedefler doğrultusunda değil aynı zamanda sektörel özellikleri de dikkate alan düzenlemeler yapılarak sistemin etkin ve istikrarlı bir yapıya sahip olması amaçlanmaktadır.

Finansal düzenlemelerin temel amacı piyasa başarısızlıklarını engellemek, istikrarlı bir piyasa oluşturarak toplum refah düzeyini arttırmak ve piyasada faaliyet gösteren işletmelerin etkinliğinin artmasını sağlamaktır. Bu durum karşısında düzenlemelerin gerekliliğinin ve şeklinin tartışıldığı Kamu Yararı Teorisi, Özel Çıkar Grupları Teorisi ve Kamu Tercihi Teorisi konu edilmektedir.

1.4.1 Kamu Yararı Teorisi

Kamu Yararı Teorisinin temelleri ilk olarak 1920 yılında Pigou tarafından ortaya atılan ekonomik refah kavramına dayanmaktadır. Bu teorinin temelinde toplum içindeki bireylerin ekonomik refahı piyasada belli bir süre içinde tükettiği mal ve hizmetten aldığı faydaya bağlı olup toplum refahının ise, o toplumdaki bireylerin refah düzeyinin toplamından oluştuğu ifade edilmektedir (Barth vd, 2006a: 22). Kamu yararı, toplumun sahip olduğu kıt kaynakların etkin dağıtımının sağlanması ve böylece toplum refahının artırılması olarak

tanımlanabilir. Bu kapsamda kısıtlı kaynakların en çok fayda sağlanacak şekilde kullanılmaması piyasa başarısızlığı olarak ifade edilmektedir. Piyasa mekanizmasında ise bu fayda mal ve hizmetin fiyatlarına yansımaktadır. Piyasa başarısızlığı durumunda kaynak dağılımında etkinliğin sağlanmasında devlet müdahalesi söz konusu olabilmektedir. Bu açıdan kamu yararı teorisine göre düzenlemelerin toplum çıkarına uygun olarak devlet tarafından yapılmadığı takdirde piyasa başarısızlıklarının yaşanacağını varsayımı bulunmaktadır. Bu teori iki varsayıma dayandırılmaktadır. Bunlardan ilki finan piyasalarının kırılğan olduğu ve düzenlenmediklerinde piyasa başarısızlığına neden olacağı varsayımdır (Posner, 1974: 2; Shleifer, 2005: 440). İkincisi ise, düzenleme maliyetlerinin sıfır olduğu varsayımdır. Bu iki varsayımın ulaştığı nokta, düzenleme ile yapılan müdahalelerin topluma bir maliyeti olmadığı için piyasa başarısızlığının engellenmesinde en ideal yöntem olduğunun savunulmasıdır. Bu teoriye daha sonra işlem maliyetleri ve bilgi maliyetleri dikkate alan marjinal maliyet hesaplamaları dahil edilmiştir. Devletin yapmış olduğu düzenlemelerin öncelikli amacı piyasalarda etkin kaynak dağılımının sağlanmasıdır. Böylece ekonomik aktörlerin düzenlemelere tabi olmasıyla kamu yararının yani toplumun refah düzeyinin arttırılması mümkün olabilmektedir. Bu yaklaşımla piyasa koşullarına göre oluşan piyasa yapısından daha çok düzenlemelerle oluşturulan piyasa yapısının topluma yarar sağlayabileceği savunulmaktadır. Ürünler hakkında tam bilgiye sahip olunmasında bireysel çabalardan ziyade devletin bütünsel olarak bu konuda düzenleme yapması gerektiği düşünülmektedir. Bu hususta politikacıların tamamen kamu çıkarını gözettikleri, etkin bir politika oluşturma gücüne sahip oldukları ve düzenlemenin getireceği maliyet ve fayda unsurlarını dikkate alarak kararları bu yönde verdiği varsayılmaktadır (Hertog, 2010: 6).

Piyasalarda rekabetin kısıtlı olması, istikrarın sağlanamaması, beklentinin dışında gerçekleşen piyasa koşulları ve kaynakların etkin kullanılmaması başarısızlık olarak tanımlanır (Hertog, 2010: 8). Bu başarısızlıkların önlenmesi için devletin tedbir olarak kamusal düzenleme yapması gerektiğini düşünülmektedir. Negatif dışsallık etkisi, bilgi asimetrisi, tekelci piyasaların varlığı gibi riskler piyasalarda olumsuzluklara neden olabilmektedir.

1.4.1.1 Asimetrik Bilgi

Finansal piyasalarda yaşanan olumsuzlukların nedenlerinden biri bilgi asimetrisidir. Bilgi asimetrisi durumunda piyasa oyuncuları benzer düzeyde bilgiye sahip değildir. Başka bir ifadeyle, asimetrik bilgi mal ya da hizmet alan tarafın ürün ya da hizmet hakkında tam bilgiye sahip olmaması durumudur (Sharpe, 1990). Rekabet ortamında ise, daha fazla bilgiye

sahip olan avantajlıdır. Özellikle bankacılık sektöründe müşterilerin risklilik durumunu piyasaya yeni giren bir bankanın biliyor olması pek mümkün değildir. Asimetrik bilginin olduğu piyasalarda karşılaşılabilecek iki temel sorun bulunmaktadır. . Bunlardan biri “ters seçim” diğeri ise “ahlaki risk” problemidir (Barth vd., 2006a: 22-23).

Ters seçim, iyi ürünlerin yerini kalitesiz ürünlerin alması olarak tanımlanır. Bu durumun nedeni alıcının mal ve hizmetin kalitesi ya da nitelikleri gibi hususlarda bilgi eksikliği olduğu için daha az kalitede hizmet üreten firmayı tercih etmesi olarak açıklanabilir. Banka tarafında da asimetri bilgi söz konusu olabilmektedir. Bankalar açısından tasarruf sahiplerinin riski daha fazla olan bankaları tercih edebilmektedir (Mishkin, 2004: 174). Bu davranışın olumsuz sonucu ise, piyasada iyi hizmet veren bankaların tercih edilmediği için rekabet ortamının bozulmasıdır. Burada devlet lisanslama, ürün hakkında tam bilginin verilmesi yükümlülüğü gibi kurullarla bu alandaki asimetri sorununu çözmeyi hedefleyebilir. Bankacılık sektöründe hem kredi kullanan hakkında bankanın bilgisinin olması, hem de hizmet alan kişilerin fiyat, kalite ve yükümlülükler konusunda tam bilgiye sahip olması hususları devlet tarafından düzenlenmekte ve şeffaf bilgiye kolay ulaşılabilirlik hedeflenmektedir (Hertog, 2000: 229). Bu düzenlemelerle, oluşabilecek piyasa başarısızlıklarının engellenmesi amaçlanmaktadır. Nitekim mevduat sahiplerinin yanlış ve eksik bilgiyle bankalara olan güveni sarsılarak mevduatlarını bankalara hücum ederek çekmek isteyebilirler. Böylesi bir durum tüm piyasayı etkileyebileceğinden devlet kamu yararı açısından bu alanda düzenlemeleri zorunlu görmektedir.

Ahlaki risk problemi, tarafların yaptıkları sözleşme sonrası bir diğeri aleyhinde sonuç oluşturabilecek davranışlar içinde bulunması şeklinde tanımlanabilir. Bunun nedeni sözleşme taraflarından birinin diğeriyle tam bilgiyi paylaşmamasıdır. Finansal piyasalar açısından ise böyle bir durumla yatırım kredisi verildiğinde o kredinin sözleşme koşullarına uygun alanlarda kullanılmaması, aşırı riskli alanlara yönelmesi gibi hususlarda kredi veren tam bilgiye sahip olmaması olarak karşılaşılabilmektedir (Mishkin, 1990: 5). Ayrıca, asil-vekil sorunu da ayrı bir risk unsudur (Jensen, 1986). Finansal piyasalar açısından banka hissedarları ile onları temsil eden yöneticiler arasında çıkar çatışması olabilmekte ve bu durum mevduat sahiplerinin menfaatlerine zarar verebilmektedir. Mevduat sahiplerinin bankaların mali durumu hakkında detaylı bir kontrol ve denetime sahip olması beklenen bir durum değildir (Barth vd., 2006a: 24). Böylesi durumlarda devletin bu bilgi asimetrisinden doğabilecek piyasa başarısızlığını engellemesi için denetleyici rolünün olması gerekir. Kamunun yararını sağlayacak düzenlemeleri yapmalı ve gerekli denetim ve kontrollerle düzenin devamını sağlamalıdır.

1.4.1.2 Negatif Dışsallık

Finansal piyasalarda yaşanan bir olumsuzluğun ülke ekonomini etkileyebilmesi durumu negatif dışsallık etkisi olarak ifade edilmektedir. Bankalar açısından bakıldığında bir bankanın iflasının ekonomiyi etkilemesiyle bir endüstriyel bir işletmenin iflasının yaratacağı ekonomik etki aynı değildir. Bunun en önemli nedeni bankaların finansal piyasadaki payları ve aracılık faaliyetlerinin ekonomiye katkısıdır. Ayrıca, bankacılık sektörü güven esasına dayalı bir sistematik içinde işlediği için en küçük bir güvensizlik sistematik risk yaracak boyutlara ulaşabilmektedir. Bu gerekçelerle özellikle finansal piyasaların devlet tarafından düzenlenmesi gerekmektedir. Finansal piyasalarda oluşan krizlerin nedenleri dikkate alındığında likidite, sermaye yeterliliği gibi alanlardaki düzenlemeler yaygın olarak uygulanmaktadır.

1.4.1.3 Tekelci Piyasalar

Piyasaların yapısının tekelleşmesi ya da doğal tekellerin oluşması piyasa başarısızlıklarına neden olabilmektedir. Tekelci piyasalar özellikle fiyatların belirlenmesinde tek taraflı fayda sağlayan ve rekabet ortamının olmadığı piyasalardır. Rekabetçi piyasa ortamının oluşmaması kısıtlı kaynakların dağılımını etkinliğini olumsuz yönde etkilediği için piyasa başarısızlığına neden olabilmektedir. Piyasa başarısızlığı, sosyal açıdan faydayı kısıtlayan ve devlet müdahalesi gerektiren durum olarak kabul edilmektedir.

Kamu Yararı Teorisi günümüzde etkinliğini nispeten sürdürmekte ve birçok düzenlemede uygulanmaktadır ancak bu teoriye bazı yönlerde eleştirilmektedir. Bunlardan biri, düzenlemelerin maliyetinin olmadığını varsayımıdır. Diğer ise, piyasaya müdahale edildiği için rekabetin engellendiği ve piyasa mekanizmasının işlerliğinin azalttığı yönünde eleştirilerdir. Posner (1974) ise piyasa başarısızlıkları ve düzenlemeler arasında yakın bir ilişki olmadığını sonucuna varmıştır. Teoriye yapılan eleştiriler sonrasında yeni bir yaklaşım olarak Chicago Okulu tarafından 1970'li yıllarda kazan-kazan şeklinde her iki tarafa da kazanç sağlayacağı düşünülen özel çıkar grupları teorisi ya da ele geçirme teorisi geliştirilmiştir.

1.4.2 Özel Çıkar Grupları Teorisi

Özel Çıkar Grupları Teorisi, Kamu yararı teorisinin zamanla özel çıkar gruplarının menfaatine korumaya yönelik politikacılar tarafından yanlı düzenlemeler yapıldığını düşünülmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Kapitalizm sonucu oluşan büyük şirketlerin kendi menfaatleri korumaya yönelik düzenlemeler üzerinde etkisinin arttığı görüşüne sahip teori Chicago Okulu teorisi olarak da adlandırılmaktadır (Posner, 1974: 11).

Stigler (1971) yapılan düzenlemelerin zaman içinde düzenlemeye tabi olanların lehine değiştiği görüşünü savunmaktadır. Düzenlemelerin piyasanın ihtiyacına yönelik, piyasanın belirlediği şekilde ve piyasanın menfaati öncelikli olarak yapılması gerektiği varsayımı üzerine kurulmuştur. Ancak düzenlemelerde zaman içinde kamu menfaati göz ardı edilmekte ve çıkar gruplarının talepleri esas alındığı vurgulanmaktadır. Bunun nedeni olarak, her çıkar grubunu en fazla geliri elde edebilmek için devletin düzenlediği kısıt kaynaklardan aldıkları payı arttırmaya çalışmaları olarak ifade edilmektedir.

Özel çıkar grupları teorisine katkısı olan Peltzman (1976) politikacıların seçimlerde kendilerine fon sağlayabilmek için bazı çıkar gruplarının menfaatine göre düzenlemeleri değiştirebilecekleri görüşünü savunmaktadır. Politikacıların özellikle de tekel piyasalarla ilgili düzenlemelerden kaçındığını ve düzenlemenin gerekmediği rekabet ortamına sahip piyasaları düzenlediğini ifade etmektedir. Tekel piyasalarında faaliyet gösteren güçlü firmalardan sağladıkları fonların bu durumun oluşmasında etkili olduğu ve seçimden sonra yapılan düzenleme politikalarının hangi sektörlerin fon sağladığının anlaşılmasında gösterge olduğunu savunmaktadır. Başka bir ifadeyle kanun koyucunun devletin kaynaklarını çıkar gruplarının menfaatleri doğrultusunda dağıttıklarını vurgulamaktadır. Böylece tekel piyasalar gücünü korumaya devam etmekte dolayısıyla politikacılar düşük fiyattan toplumun fayda sağlamasındansa bazı grupların yüksek fiyatlı satışlarına devam ederek bireysel kazançların artmasına imkân sağlamaktadır (Hertog, 2000: 24).

Becker (1983) yaptığı çalışmada, çıkar grupları arasındaki rekabetin politika yapıcıları üzerindeki etkisini vurgulayarak teoriyi destekleyici katkılar sağlamıştır. Bu etkinin derecesinde çıkar grubunun sahip olduğu üretim hacmi, medya gücü gibi unsurların belirleyici olduğunu savunmaktadır. Ayrıca, geliri azalan çıkar grubunun baskının artacağından, geliri artan grubunun da baskısı azalacağından bu döngünün tekrar devam edeceğini ifade etmiştir.

Chicago Teorisinin bazı hususları eleştirilmektedir. Bu hususlardan biri politika yapıcıların seçimlerden sonra çıkar grupları lehine düzenleme yapıp yapmadıklarını belirlemenin oldukça güç olmasıdır. Diğerleri ise düzenlemelerin yapılış süreçlerinde çıkar gruplarına ne şekilde fayda sağlandığı konularında her hangi bir netlik olmamasıdır (Posner, 1974: 12; Hertog, 2010: 229).

1.4.3 Kamu Tercih Teorisi

Kamu Tercih Teorisi 1950-1960'lı yıllarda Virginia Okulu akımının temsilcileri olan Buchanan ve Tullock (1962), Buchanan vd. (1980) ve Crew ve Rowley (1988) tarafından geliştirilen bir düzenleme teorisidir (Hertog, 2000: 243).

Kamu Tercih Teorisi, piyasa başarısızlığına dayanan teorilere karşılık devletin başarısızlığı varsayımına dayandırılarak geliştirilmiştir. Bu varsayım piyasa oyuncuları ile politika yapıcılarının yer değiştirerek çıkar önceliğinin olduğunu ifade etmektedir. Başka bir deyişle, politika yapıcılar aynı piyasa oyuncusu gibi kendi çıkarlarına en uygun şekilde piyasayı düzenlemekte ve dolaylı olarak kendilerine en çok fayda sağlayacak özel çıkar gruplarının menfaatlerini korumaktadır. Bu nedenle politikacılar, Becker (1983)'ın da ifade ettiği gibi en çok kimden çıkar sağlayacaksa o alandaki düzenlemeye öncelik vermektedir. Aslında bu açıdan piyasa oyuncusu gibi hareket etmekte ve kamunun zararına bile olsa o alandaki düzenlemeyi yaparak kamunun piyasadaki yükünü arttırmaktadır. Bu nedenle devletin başarısızlığı ile piyasa başarısızlığı eş görülmektedir. Ayrıca, bireysel çıkar maksimizasyonu yani rant arayışları lobicilik faaliyetlerini arttırabilmektedir. Seçmenler kendi faydalarını yani kamusal hizmet taleplerini, siyasi partiler oyların artmasını, baskı ve çıkar grupları menfaatlerinin korunmasını, bürokratlar kendi çıkarlarını düşünerek düzenlemeleri etkileyebilir (Akçagündüz, 2010: 31-32).

Kamu Tercih Teorisi bazı noktalarda eleştirilmektedir. En temel eleştiri bürokrat ve politikacıların kendi çıkarlarını düşünerek kamu menfaatine yönelik hiç hareket etmedikleri varsayımına yapılmıştır. Diğer bir eleştiri ise düzenlemelerin yetersiz değişkenlerle açıklanmaya çalışılmasıdır.

Piyasa başarısızlarının engellenmesine yönelik oluşturulan teorilerinde kabul edilen temel varsayım, içinde buldukları ortamın gereği kendi çıkarları için rasyonel davranan insanın politika oluşumunda etkili olduğudur. Bu nedenle, bu davranışın üzerinde teoriler geliştirilmiştir (Posner, 1974: 36). Bu duruma karşın düzenlemelerin her durumda istenen faydayı sağlamadığı yönündeki eleştiriler de bulunmaktadır. Priest (1992), düzenlemelerin ekonomik gerekçelerini açıklayan teorilerin yetersiz olduğunu, ekonomi ve hukuk disiplinlerinin daha çok iç içe girmesi gerektiğini savunmaktadır.

1.5 Finansal Düzenlemelerin Neden Olabileceği Sorunlar

Finansal düzenlemelerin temelinde piyasa başarısızlıklarının engellenmesi ve kaynakların etkin dağılımının sağlanması amaçları yer almaktadır. Ayrıca, düzenlemenin gerekli olduğuna karar vermek için müdahalenin oluşturacağı toplam faydanın katlanılması gereken toplumsal maliyetten daha fazla olması gereklidir. Bazı durumlarda finans piyasalarında yapılan bir düzenlemenin banka bilançolarında oluşturacağı ekonomik yük, sağlanması beklenen sosyal faydadan daha fazla olabilir. Bu durumda, tercih yapılması gerektiğinde yukarıda bahsedilen teoriler çerçevesinde kanun koyucu tarafından çıkar

önceliğinin belirlenmesi gerekir. Düzenlemelerde devlete ve çıkar gruplarına aşırı düzenlemeden dolayı ilave yük getirilme olasılığının yanı sıra eksik düzenlemeler sonunca kamunun katlanması gereken maliyetler ortaya çıkabilmektedir. Bahsedilen bu tür düzenleme hatalarının maliyetlerinin yanı sıra düzenlemelerin sebep olacağı eksik rekabet ortamı, yabancı sermayenin başka ülkelere kayması gibi sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

1.5.1 Düzenleme Maliyeti

Düzenleme maliyetleri genel olarak iki grupta incelenmektedir. Bunlardan biri düzenlemenin yani politikanın oluşturulması sırasında oluşan maliyet, diğeri ise düzenleme sonrası ortaya çıkan maliyettir.

Düzenlemeler hazırlanmadan önce oluşacak ekonomik ve sosyal maliyetinin uygulamaya geçilmeden önce iyi öngörülmüş olması maliyetlerin azaltılabilmesi için önemlidir. Düzenlemelerin gerekliliğinin kararında en önemli kriterlerden biri maliyet unsurları olup bu nedenle gerçeğe yakın öngörülmüş olması gerekmektedir. Düzenlemenin oluşturulması sürecinde oluşan kamu maliyetleri bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Düzenlemeler oluşturulduktan sonra ise bu politikaların neden olduğu üç grup maliyet bulunmaktadır. Bunlar; düzenlemenin neden olduğu direkt maliyet, düzenlemeye uyum maliyeti ve idari maliyet olarak sınıflandırılmaktadır (Canpolat, 2010: 54-55). Direkt maliyet bir düzenlemenin doğrudan devlete oluşturduğu maliyettir. Nitekim, devlet teşvik primleri kapsamında hibe arazilerinin verilmesi, vergi oranlarında indirim yapılması doğrudan devlete maliyet olarak yansıyan düzenlemeler kapsamındadır. İkinci grup, düzenlemenin kapsamında yer alan kişi ve kuruluşların katlanması gereken uyum maliyetleridir. Basel II standartları gereğince sermaye yeterliliği ve likidite yeterliliğine ilişkin bankaların uyum sürecinde oluşan maliyetler bu kapsamda değerlendirilmektedir. Zorunlu karşılık, toplam karşılık oranlarında hakkında düzenlemelerde yapılan değişikliklere uyum sağlanması ve bilançoların düzenlenmesi bankalar için bir maliyet unsurudur. Üçüncü grup maliyetler ise, düzenleme değişikliğine uyum sağlamak için katlanılan idari maliyetlerdir. Düzenlemeye uyum sürecinde gerekli olan yönetim yapısı, raporlama, iş akışı değişikliği, denetim gibi maliyet unsurlarını kapsamaktadır. Uluslararası Muhasebe Standartlarına uygun bilanço hazırlanması, iç denetim ekiplerinin kurulması, asgari yeterlilik rasyoları için raporlama bölümlerinin kurulması idari nitelikteki maliyetler kapsamındadır. Ayrıca, uyum maliyetlerinin artış göstermesi, bankaların teknolojik alt yapı ve yeni ürün çeşidi geliştirmekte olduğu kaynaklara ayrılacak fonların azalmasına neden olabilmektedir.

Yukarıda bahsedilen sorunların çözülebilmesi için düzenleme maliyetlerinin azaltılmasına ve düzenlemelerin iyileştirilmesine yönelik analiz yöntemleri geliştirilmektedir. AB gibi komisyon kararları her ne kadar tavsiye niteliği taşıyor olsa da üye ülkelerin uyması beklenmektedir. Bu açıdan büyük bir etki alanına sahip bu kararların oluşturabileceği maliyetlerin yükü oldukça fazladır. Bu nedenlerden dolayı, düzenlemelerin etkilerini ölçebilmek ve düzenleme kararının verilebilmesini kolaylaştırmak için DEA (Düzenleyici Etki Analizi) 2005 yılında Avrupa Birliği Komisyonu tarafından tebliğ şeklinde yenilenerek yayınlanmıştır. OECD tarafından da düzenleyici etki analizi el kitabı bulunmakta olup üye ülkelere düzenlemelerin oluşturacağı sorunların çözümü için yol gösterici olmaktadır⁴.

1.5.2 Eksik Rekabet Ortamının Oluşması

Piyasa başarısızlıklarını engellemek amaçlı yapılan düzenlemelerin, serbest piyasa işleyişine olumlu etkilerinin yanında rekabet ortamının sağlanmasında bir takım sorunlara neden olabilmektedir. Serbest piyasa koşullarının en önemli unsurlarından olan etkin rekabet ortamı ihtiyati tedbir amaçlı rekabetçi piyasaya yapılan müdahalelerden etkilenmektedir. Yapılan düzenlemeler piyasanın rekabet unsurlarından olan firma sayısı, fiyatlama, kaynakların kullanım alanlarını doğrudan etkilemektedir. Piyasalara giriş ve çıkışların izine bağlı olması, sahiplik yapısıyla ilgili düzenlemeler piyasada faaliyet gösteren firmaların sayılarını etkilemektedir (Ahrend vd., 2009: 18). Piyasada faaliyet gösteren firmaların ticari ya da yatırım bankası olarak kurulmasının izin gerektiriyor olması da banka sayısını belirleyen rekabeti kısıtlayan tedbirlerden biridir (Matutes ve Vives, 2000: 2).

Finansal kriz ortamlarında sistematik riskin engellenmesine yönelik mali yapısı bozulmuş bankalara yapılan finansal destekler rekabet ortamını bozucu etkiye neden olmakta ve piyasadan çıkışlarını sınırlandırmaktadır. Piyasada çıkışlarının sınırlandırılmış olması rekabeti piyasada faaliyet gösteren bankaların aleyhine bozmaktadır.

Sigorta mevduatı ile ilgili düzenlemeler, negatif dışsallıktan kaynaklanan piyasa başarısızlığında bankalara hücum edilmesinin engellenmesi amacıyla ve piyasaya duyulan güvenin devamlılığının sağlanmasına yöneliktir (Barth vd., 2009: 38). Bu tür bir piyasa başarısızlığının engellenmesine yönelik bu düzenleme beraberinde başka sorunlara neden olabilmektedir. Mevduat garantisi tasarruf sahiplerinin bankaların yakından takip edilmesi

⁴ Düzenleyici Etki Analizi yayınlanan rehber kapsamında uygulamada ülkeler arasında farklılık gösterebilmektedir. Adelle vd. (2015) tarafından yayınlanan anket sonuçlarına göre; Dünya Bankası tarafından sınıflandırılan gelişen ve gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda DEA'nın uygulanmadığı, uygulamaya geçilen ülkelerde ise Meksika hariç etkin bir organizasyonel yapılanmanın mevcut olmadığı görülmüştür. Buna karşın OECD ülkelerinin 33 tanesinin ve AB ülkelerinin tamamında DEA uygulamalarının etkin olduğu vurgulanmaktadır (Adelle vd., 2015: 94).

gereksinimini azaltabilmektedir. Bankalar arasında seçim yapılmasında kaliteli hizmet veren ile hizmet kalitesi düşük daha riskli mali yapıya sahip bankalar arasındaki rekabet seviyesini bozucu etkiye neden olabilmektedir. Bu tip problemlerin giderilmesinde mali yapıların güçlenmesine yönelik sermaye yeterliliği gibi düzenlemeler getirilmekte olsa da mevduat sigortası uygulaması ülkeler arasında farklılık göstermektedir⁵.

1.5.3 Yabancı Yatırımların Başka Ülkelere Kayma Riski

Piyasa başarısızlığının engellenerek kamu menfaatini korumak amacıyla devletin piyasalara müdahale etmesinin neden olacağı diğer bir sorun ise, yabancı sermayenin ülke dışına çıkma ya da ülkeyi yatırım için tercih etmeme riskidir. Bir ülkede, ilgili piyasada aşırı düzenlemeler olması, piyasa girişin zorlaştırılması ve mevcut düzenlemelere uyum sağlamak için katlanılması gereken maliyetler yabancı sermaye için caydırıcı olabilmektedir. Bu durum karşısında düzenleme arbitrajı olarak düzenlemeler bakımından daha esnek bir ülkeyi yatırım için tercih edilebilmekte ve o ülkedeki yerel bankalara göre kârlılığını daha fazla oranda artırma imkânına sahip olabilmektedir (Claessens ve Horen, 2012: 1285).

Düzenlemelerin ürün ve hizmet çeşitliliği ve miktarı ile ilgili kısıtlamalar ve sınırlamalar getirmesi piyasalardaki kârlılığı etkilemektedir (Demirgüç-Kunt, Huizinga, 2000; Goddard vd, 2004). Bankalar sıkı devlet gözetiminin imkân vermediği getirisi yüksek riskli işlemleri, bu alanda esnekliğe sahip ülkelere iştirak, bağlı ortaklık ya da şube açarak taşımakta ve düzenleme arbitrajından fayda sağlayabilmektedir. Diğer taraftan ise uluslararası bankacılık faaliyetlerinin denetimini güçleştiren bu durum bankaların durumun takip edilmesinde sıkıntılar yaşanmasına neden olabilmektedir.

Yabancı sermaye sahipleri için yatırım yapılacak ülkedeki dikkat edilen hususlar; ülkede faaliyet gösteren yabancı firmaların yoğunluğu, piyasaya dâhil olacak yeni bankaları taşıyabilecek ölçekte ekonomiye sahip olması, bankacılık piyasasında finansal olmayan kurumların varlığı, piyasaya giriş çıkış izinleri, rekabet ve sahiplik yapısına ilişkin düzenlemelerdir (Buch, 2000: 3). Bankaların faaliyet gösterdiği piyasalara ilişkin rekabet kurallarının olması ve bu kuralların uygulanmasında denetim sistemlerindeki farklılıklar yabancı sermayenin ülke tercihinde belirleyici olabilmektedir. Piyasalarını daha az düzenleyen, piyasaya giriş-çıkış engellerini kaldıran, bürokratik süreçleri kolaylaştıran, vergi politikalarında avantajlar sağlayabilen ülkeler daha cazip hale gelebilmektedir.

⁵ Yüksek gelirli ve üst orta gelirli ülkelerin birçoğunda 1990'lı yılların sonunda kısmi mevduat sigortası sistemi uygulanırken Japonya'da mevduatın tümü sigorta kapsamında iken Çin, Rusya, G. Afrika gibi ülkelerde mevduat sigortası bulunmamaktadır (Barth vd., 2009: 83-84).

Dünya Bankasının 1996-2004 yıllarını kapsayan çalışmasında (2008); ülkelerin bankacılık piyasasına yabancı sermaye girişlerinin, yeni bir banka kurmaktan ziyade yerli bankayı satın alma ya da birleşme yoluyla piyasaya girdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu konuda birleşme, devir alma ve satın alma hususlarında ülkelerin uyguladıkları düzenlemeler ve bürokratik süreçler ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, özellikle finansal krizler sırasında piyasa değerini kaybeden, likidite sıkıntısı yaşayan, sermaye yetersizliği nedeniyle sorun yaşayan bankalar yabancı sermayenin piyasa girişini cazip hale getirmektedir. Ülkelerin bu konuda yabancı sermayeye yönelik özel teşvikler sağlayarak ekonomiyi canlandırmak ve yabancı sermaye için tercih sebebi olmaya yönelik düzenlemeler yapabilmektedir.

Finansal düzenlemeler, ülke kaynaklarının etkin dağılımının sağlanarak piyasa başarısızlıklarının azaltılması ve finansal sistemin istikrarını sağlayarak mevduat sahiplerinin haklarının korunması ve toplumun refah düzeyinin artırılması amacıyla yapılmaktadır. Optimal yapıya yakın bir düzenleme yapılarak finansal sistemdeki tüm tarafların menfaatlerinin dengelenebiliyor olması istenen bir durumdur. Buna karşın, düzenlemelerin beraberinde getirdiği bazı sorun ve maliyetler ortaya çıkabilmektedir. Bu sorunların çözülmesinde devletin politika anlayışı ve benimsediği yaklaşım önemlidir.

1.6 Bankacılık Düzenlemeleri

Finansal düzenlemelerde ağırlıklı olarak bankacılık sistemine odaklanılmaktadır. Bankaların ulusal ve uluslararası düzenleme otoritelerinin merkezinde yer almalarının nedenleri ise; finansal sistemdeki ağırlıkları, sistematik riske bağlı olarak krize neden olabileme olasılıkları ve ekonomik büyümede tasarrufların üretime aktarılmasında sahip oldukları aracılık faaliyetleridir. Bu açıdan, bankacılık sistemi yapısal özellikleri nedeniyle finansal düzenlemelere daha çok konu olmaktadır.

Uluslararası ülkelerde son 10 yılda yaşanan bankacılık krizlerinin etki alanının genişleyerek tüm dünya piyasalarını etkileyebilecek boyutta olabildikleri görülmüştür. Krizlerin etkisinin ortalama yaklaşık üç yıl sürdüğü ifade edilmektedir (Carstens vd, 2004: 31). Bankacılık sistemi ile ilgili 1970-2009 yılları arasındaki sürecin incelendiğinde 1970-2006 yılları arasında yaşanan krizlerin gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinin GSYİH'nın %10 seviyelerinde direkt maliyete katlanmasına ve kamu borçlanmasında %16'lık bir artışa neden olduğu görülmüştür. Son dönemde yaşanan 2007-2009 yılları arasındaki küresel krizin maliyetinin ise GSYİH'nın %4,9, kamusal borçlanmada ise %23,9 seviyelerinde artışa neden olduğu görülmektedir (Laeven ve Valencia, 2010: 22-23). Özellikle bankaların kurtarılması için kamu destekleri, ilerleyen dönemlerde toplum refahı arttıracak

kamu harcamaların kısıtlanmasına neden olabilmekte ve devlet üzerinde artan bir borç yüküne neden olmaktadır. Krizlerin maliyetleri dikkate alındığında düzenlemelerin gerekliliği ve denetleyici düzenlemelerin önemi ayrıca odak noktası haline gelmektedir.

Finansal düzenlemelerin gerekçeleri; piyasa başarısızlıklarının engellenmesi, bilgi asimetrisinin ortadan kaldırılması, tekelci piyasaların oluşmasının engellenmesi, negatif dışsallığın etkisinin azaltılması ve toplumsal maliyetlerin en aza indirgenmesi olarak ifade edilmektedir (Brunnermeier vd., 2009: 1-2). Bankacılık düzenlemelerinin belirtilen gerekçelerine ek olarak sistematik risklere karşı piyasanın korunarak tasarruf sahiplerinin haklarının güvence altına alınmasını da amaçlamaktadır. Bu amaçlar kapsamında; uygulama alanları dikkate alındığında bankacılık düzenlemelerinin önleyici, kısıtlayıcı ve denetleyici düzenlemeler olarak üç grupta incelemek mümkündür.

1.6.1 Önleyici Düzenlemeler

Finansal piyasalarda bankaların neden olduğu krizler sona ermiş olsa bile ülke ekonomilerine etkileri daha uzun süre devam etmektedir. Piyasa başarısızlığı olarak nitelendirilen bu durum sonrasında kaynak dağılımında dengesizlik, mali durumu kötüleşmiş bankalara yapılan kamu desteği ve iflas maliyetleri ülke ekonomilerine oldukça büyük ilave yük getirmiştir. Bu maliyetlerin azaltılması ve önlenmesi için en çok düzenleme yapılan alan sermaye ve likidite yeterliliği olmaktadır. Sağlam bir bankacılık sisteminin temel göstergesi olarak kabul edilen yeterli likidite ve sermayeye oranları aynı zamanda makro ihtiyati tedbirler kapsamında finans sisteminin bütünsel istikrarının sağlanmasında önemli düzenlemeye konu araçlardır. Uluslararası piyasalarda faaliyet gösteren bankaların düzenlenmesi, denetimin sağlanmasına yönelik standartlar oluşturulması ve sistemin sağlıklı olması amacıyla Basel Komitesi tarafından düzenlenen Basel Standartları genel kabul görmüş ve birçok ülkede uygulanmaya geçilmiş düzenlemelerdir. Türkiye'deki uygulamalar ise, çalışmanın ikinci bölümünde bankacılık sistemine ait ikincil düzenlemeler kısmında detaylı olarak yer almaktadır.

1.6.1.1 Asgari Sermaye Yeterliliği Düzenlemeleri

Bankalar finansal piyasalarda likidite oluşturarak kaynak dağılımını sağlayan kuruluşlardır. Mevduat sahiplerinin tasarruflarından sağlanan likidite kırılğan bir özelliğe sahip olup kriz dönemlerinde panik oluşması durumunda bankalardan hızlıca geri çekilebilen esnek bir kaynaktır. Bu tip durumlarda, bankanın sahip olduğu sermaye düzeyi böyle bir likidite riskine karşılık en önemli güvencedir. Ancak bu sermaye tutarının gerektiğinden fazla ayrılması ekonomiye dâhil olmayan atıl fonların artışına neden olurken gerektiğinden az

olması ise, likidite riski karşısında bankanın iflasına neden olacak seviyede riskli olabilmektedir. Yüksek sermaye yeterlilik seviyesini sağlayamayan bankalar vadesi gelen mevduatlarının geri ödenmesinde sıkıntısı yaşayabilir ve bu durum bankaların kredi akışını olumsuz yönde etkileyerek bankaları riskli davranışlara itebilmektedir. Belirtilen olumsuzlukların gerçekleşmesini önlemek için optimal sermaye düzeyinin riskleri kapsayacak şekilde belirlenmesi gerekmektedir (Diamond ve Rajan, 2000: 42-43).

Sermaye yeterliliği ile ilgili Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) bünyesinde yer alan Basel Bankacılık Denetim ve Gözetim Komitesi tarafından oluşturulan standartlar, uluslararası bankacılık düzenlemeleri olarak birçok ülkede kabul görmektedir^{6 7}. Bu standartlar, bankacılık sistemine ilişkin denetim ve gözetim konularına yöneliktir ama bu standartların nihai amacı; uluslararası bankacılık sisteminde istikrarı sağlamak ve piyasalardaki rekabeti etkinleştirmektir. Bu amaçlar doğrultusunda, Basel Komitesi tarafından değişen finansal piyasaların ihtiyaçlarına göre sırasıyla Basel I, Basel II ve Basel III Uzlaşısı olarak düzenleyici kurallar yayınlanmıştır.

1.6.1.1.1 Basel I Uzlaşısı

Basel Komitesi tarafından 1988 yılında “Basel Sermaye Uzlaşısı” olarak yayınlanmıştır. Basel I standartlarının nedeni olarak uluslararası bankacılık piyasasındaki risk seviyesindeki artış gösterilmektedir. Bankalar, aşırı rekabet ortamında kârlılıklarını koruyabilmek için riskli, getirisi yüksek hedge fonlara yönelmişlerdir. Değişken enflasyon ve faiz oranları, küreselleşen dünya ekonomisindeki sermaye hareketlerinin serbestliği gibi etkenler de uluslararası bankacılık sisteminde istikrarsızlığa neden olmuştur. Belirtilen sebeplerden dolayı Basel I standartları, uluslararası bankacılık sisteminin istikrarını korumak ve denetimini sağlamak ve rekabet koşullarını iyileştirmek amacıyla düzenlenmiştir.

Riskli yatırımlardan kaçınılması ve ülkeler arası eşit şartlarda rekabet koşulunun oluşturulması için sermaye yeterliliği ve kredi riski konuları üzerinde durulmuştur (BCBS, 1988: 2-3). Sermaye yeterliliği hesaplanmasında öncelikle sermaye bileşenleri, tanımları net olarak ifade edilerek sınıflandırılmaktadır. Sınıflandırılan sermaye türleri risk çeşitlerine göre ağırlıklandırma yapılarak hedeflenen yeterlilik rasyosu hesaplanmaktadır.

⁶ BIS (Bank for International Settlement) 17 Mayıs 1930 tarihinde İsviçre'nin Basel şehrinde kurulmuştur. Kuruluş amacı, Birinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan Versay Antlaşması'nda belirtilen Almanya'nın ödeyeceği tazminatların dağılımını sağlanmaktır. Bu nedenle Uluslararası Ödemeler Bankası ismini almıştır. BIS daha sonraki süreçte ülkelerin merkez bankalarıyla işbirliği halinde çalışan, uluslararası bankacılık sisteminin düzenleyici kurumu olmuştur. http://www.bis.org/about/history_1foundation.htm (erişim tarihi: 11.11.2015).

⁷ Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi, 1974 yılında G-10 ülkeleri merkez bankaları tarafından kurulmuştur. Bankacılık denetim otoritesi olarak kabul edilen Komite, bankaların denetiminin iyileştirilerek güvenilir ve sağlam bir bankacılık sisteminin sağlanmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır. Tez içinde kısaca Basel Komitesi olarak ifade edilecektir. <https://www.bis.org/bcbs/> (erişim tarihi: 11.11.2015)

Basel-I ilk aşamada, bankaların sermayesini üç sınıfa ayırmaktadır; ana sermaye, katkı sermaye ve sermayeden indirimler. Ana sermayenin alt bileşenleri birinci kuşak, katkı sermayesinin alt bileşenleri ise ikinci kuşak olarak tanımlanmaktadır (BCBS, 1988: 17)⁸. Bankanın sermayesinin en az %50'lik kısmının ana sermaye ve katkı sermayesi bileşenlerinden olması gerektiğini öngörülmektedir.

Basel Komitesi tarafından kredi riskleri, kolay ve anlaşılır olacak şekilde beş kademe olarak ağırlık derecesine göre %0, %10, %20, %50 ve %100 olarak sınıflandırılmaktadır. Krediler ve bilanço dışı varlıkların hangi kademe yer alacağı ayrıntılı olarak ifade edilmektedir. Kredi riskine ek olarak ülke transfer riski, hükümet dışındaki kamu sektörü alacakları ve teminat ve garantiler ile ilgili farklı yaklaşımlar benimsenmiştir. Bu yaklaşımlarda, OECD üye ülke bankaları için risklilik seviyesi diğer ülkelere göre daha düşük öngörülmektedir (BSCB, 1988: 21-22).

Basel I' de risk ağırlıklı sermaye tutarının belirlenmesi sonrasında minimum sermaye yeterlilik seviyesi için tüm ülkelerde uygulanabilir olduğu düşünülen %8 olarak belirlenmiştir. İlk G-10 ülkelerinde yasal düzenlemelerle zorunlu uygulanmaya başlanan asgari sermaye yeterlilik oranı ilerleyen zamanlarda birçok ülke tarafından benimsenmiş ve ülkelerin yasal sermaye yeterlilik oranı olarak uygulamaya geçilmiştir (Barr ve Miller, 2006: 17).

Değişen piyasa ve ekonomik koşullar gereği ilk olarak 1991 yılında revize edilen Basel I, genel karşılıkların kapsamında değişiklik yapmıştır (BCBS, 1991: 1). İkinci değişiklik 1994 yılında yapılmıştır. OECD üye ülkelerin risk ağırlık seviyelerinin diğer üye olmayan ülkelere de az olması bu ülkelerde sermaye maliyetlerini arttırdığı gerekçesiyle bu uygulama eleştirilmiştir. Bu eleştiriler, OECD ülkelerinin risklilik seviyelerinin tekrar gözden geçirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Basel Komitesi, OECD üye ülkeler arasında son 5 yıl içinde dış borçlarının ödenmesiyle ilgili yapılandırma yapmış olan ülkelerin üye olmayan ülkelerin risk kategorisinde değerlendirilmesi yönünde değişiklik yapmıştır (BCBS, 1994: 1). Basel I' de en önemli değişiklik ise kredi riskinin yanında piyasa riskinin de dikkate alındığı sermaye yeterliliği hesaplanmasının öngörülmüş olmasıdır. Üçüncü kuşak sermaye olarak değerlendirilen piyasa riskine karşılık kısa vadeli teminatsız sermaye benzeri varlıkları kapsamaktadır (BCBS, 1996: 7).

Finansal piyasaların hızla gelişmesi, uygulanan liberal politikalar, uluslararası bankacılığın artması sonucu küreselleşen piyasaların sorunlarına ve ihtiyaçlarının

⁸ Birinci Kuşak (Tier 1) sermaye; ödenmiş sermaye, vergi sonraki geçmiş dönem karları, yasal yedek akçe kalemlerinden oluşmaktadır. İkinci Kuşak (Tier 2) ise; yeniden değerlendirme fonları, yayımlanmamış saklı fonlar, genel karşılıklar, sermaye benzeri kredilerden oluşmaktadır.

karşılanmasında Basel I standartları yetersiz kalmaya başlamıştır. Rekabetin artması ve ürün çeşitliliğin fazlalaşması bankaların faaliyetlerinin statik bir risk sınıflandırmasıyla ölçülmesinin yetersiz kaldığı görüşü bulunmaktadır. Bu eleştirilen riske duyarlı dinamik yöntemlerin geliştirilmesini zorunlu kılmış ve 1999 yılında başlayan çalışmalar 2004 yılında sonuçlanmış, Basel II Uzlaşısı kamuoyuna açıklamıştır.

1.6.1.1.2 Basel II Uzlaşısı

Basel Komitesi tarafından 2004 yılında tartışmaya açılan Uzlaşısı 2006 yılında uygulamaya geçilmiştir. İkincil bir sermaye yeterliliğinden daha çok riskin yönetilmesini konusunda standart ve uygulamalardan oluşmaktadır. Basel I uzlaşısından temel farkı Basel II Uzlaşısı'nın riske duyarlı, piyasa disiplini dikkate alan sermaye yeterliliğinin belirlenmesinde daha sistematik bir yönetim şeklini öngörmesidir (Kashyap ve Stein, 2004: 1). Basel II ile birlikte OECD üye olan ve üye olmayan ülkeler arasındaki yükümlülük farkları ortadan kaldırılmıştır. Kredi riski, krediyi alan tarafların risklilik seviyesine göre belirlenmesi ve kredi derecelendirme notlarının dikkate alınması öngörülmüştür. Basel I'de hesaplanan kredi ve piyasa riskinin yanı sıra yeni Uzlaşısı ile birlikte operasyonel risk hesaplamaya dahil edilmiştir (BDDK, 2005: 3). Kredi riskinin hesaplanmasında içsel ve dışsal derecelendirme yaklaşımları öngörülmüş, içsel derecelendirme tercih edildiğinde düzenleyici otorite tarafından denetlenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Basel-II Uzlaşısı, asgari sermaye yeterliliği, denetim otoritesinin incelenmesi ve piyasa disiplini olmak üzere üç yapısal bloktan oluşmaktadır. Asgari sermaye yeterliliği olan ilk blok, risk ağırlıklı varlıklara göre sermaye düzeyinin belirlenmesi kapsamında kredi riski, operasyonel risk ve piyasa riskinin ölçülmesinde farklı yöntemleri içermektedir. Sermaye alt bileşenleri Basel I standartlarında belirtildiği gibi olup %8 olan asgari sermaye yeterlilik oranında değişiklik öngörülmemektedir. Denetim otoriteleri ile ilgili düzenlerin amacı, bankaların sadece sermaye yeterliliğine odaklanmayarak maruz kaldıkları riskleri daha iyi belirleyip izleyebilmesi için teknoloji ve yönetim açısından gelişmesini teşvik etmektir. Piyasa disiplini kapsayan üçüncü bloğun amacı ise, bankaların sermaye ve risklilik seviyeleri ile ilgili Uzlaşısı'da belirtilen bilgileri kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktır. Paylaşılacak bilgilerin belirli bir standartta tutulmasının amacı, bankalar arasında rekabetin korunarak kamuoyu tarafından açıklanan bilgilerle bankaları karşılaştırabilmelerine olanak sağlamaktır.

Basel II Uzlaşısı birçok ülkede uygulamaya geçilmiştir ancak bazı noktalarda eleştirilmiştir. Ekonominin durgun olduğu dönemlerde riske dayalı sermaye yeterliliğinin kredi arzında dalgalanmalara neden olabileceği ifade edilmiştir. Kashyap ve Stein (2004),

özellikle de bankacılık sisteminin gelişmekte olan ülkelerde durgunluk etkisini arttırdığını vurgulamışlardır. Bankacılık sistemi, bankaların içsel değerlendirme yöntemlerinde şeffaf olmaması, derecelendirme kuruluşların kendi çıkarlarına göre politik baskı nedeniyle yanıltıcı olması gibi risklere karşı savunmasız bir yapıya sahiptir (Decamps vd, 2004: 154; Rochet, 2004: 14).

2007 yılında yaşanan küresel kriz sonrasında bankacılık sisteminde yaşanan uluslararası olumsuzluklar Basel II kriterlerinin yeterli olup olmadığı sorusunu sorgulanmaya başlanmıştır. Bu yetersizlik durumu karşısında Basel Komitesi yaşanan kriz dönemlerinde sermaye tamponlarını güçlendirmeye yönelik düzenlemeler yaparak bankaların sermaye kalitelerinin arttırmasına teşvik etmeye çalışmıştır. Değişen koşullara göre yapılan düzenlemeler istenen yeterlilikte olamamış ve son olarak somut tedbirler içeren Basel III (Sermaye Ölçümü ve Standartların Uluslararası Uyumlaştırılması) düzenlemeleri Eylül 2010 tarihinde yayınlanmış olup 2018 tarihinde uygulanmaya başlanması öngörülmektedir.

1.6.1.1.3 Basel III Uzlaşısı

Basel-III Uzlaşısı ile birlikte döngü karşıtı makro ihtiyati tedbirlere yönelik düzenlemeler gündeme gelmiştir. Ekonomilerin büyüme dönemlerinde kredi genişlemesi büyüme ile ilişkili olarak artmakta, ekonomik daralma dönemlerinde ise kârlılıkların azalması, teminat yapılarının zayıflaması gibi nedenlerden dolayı kredi genişlemesinde yavaşlama ya da kredi hacminde daralmalar yaşanmaktadır. Bu daralmalar ekonomik beklentileri olumsuz yönde etkilemekte ve sistematik riski arttırmaktadır. Zaman boyutunda gerçekleşen bu döngüsellüğün neden olabileceği olumsuzları engellemek için döngü karşıtı finansal düzenlemeler getirilmiştir. Bu düzenlemelerin amacı finansal sistemlerin makro göstergelerdeki olumlu ya da olumsuz değişikliklerde esnek bir yapıya sahip olunmasını sağlamaktır. Ekonomik büyümenin olduğu süreçlerde kredi genişlemesinin hızının yavaşlatılması ve aşırı risk alınmasının engellenerek daralma dönemlerinde riske duyarlılığının azalması öngörülmektedir. Bu kapsamda sermaye ile ilgili kısımda döngü karşıtı sermaye tamponlarının oluşturulmasına yönelik düzenlemeler getirilmiştir. Sermaye tamponları bankaların, ekonomik daralma dönemlerinde kredi döngüsü değişirken normal akışında kredi faaliyetlerini devam edebilmesine olanak sağlayacaktır. GSYİH ile kredi hacmi arasındaki oransal ilişki sermaye tamponlarının belirlenmesinde önemli bir kriter olarak öngörülmektedir. Nitekim geçmiş dönemlerde yaşanan bankacılık krizlerinin öncesinde ekonomilerde hızlı bir kredi genişlemesi yaşandığı görülmektedir (Haocong, 2011: 20-25).

Bahsedilen uluslararası bankacılık düzenlemelerinde asıl amaç, sistematik riski oluşturan unsurların önceden belirlenerek piyasa başarısızlıklarının engellenebilmesi için tedbir alabilmektir. Ancak geçmiş verilerin değerlendirilmesiyle yapılan hesaplamaların ve bu hesaplar doğrultusundaki öngörülen düzenlemelerin geçerliliği ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Ülkelerin gelir seviyeleri, finansal piyasalarının sağlamlığı ve derinliği, kredilerin yapılarındaki farklı yoğunlaşmalar gibi faktörlerden dolayı değişebilmektedir. Bu nedenle Basel-III düzenlemelerine geçiş 2018 yılına kadar uzatılmıştır.

Bankacılık piyasasının istikrarlı bir yapıya sahip olması için sermaye düzeyini destekleyici likide düzenlemelerine ihtiyaç duyulmuştur.

1.6.1.2 Likidite Düzenlemeleri

ABD’de başlayarak uluslararası finansal kuruluşlar aracılığıyla tüm dünyayı etkileyen küresel krizle birlikte kontrol edilemeyen likiditenin uluslararası piyasalarda neden olabileceği olumsuzlukları tecrübe eden düzenleyici otoriteler sermaye yeterliliğinin yanı sıra likidite konusu üzerine odaklanmaya başlamışlardır. Banka başarısızlıklarının nedenleri arasında ani sermaye hareketleri, likidite bolluğu, bankanın aktif ve pasifleri arasındaki vade uyumsuzluğu (likidite riski) gibi riskler yer almaktadır. Bu risklerin kontrol edilmesi ve oluşabilecek olumsuzluklara karşı tedbirli olunması için Basel III standartları yön gösterici niteliğindedir.

Basel Komitesi tarafından 2008 yılında likidite riskinin ölçmesine yönelik bir çalışma yayınlamıştır. İlerleyen dönemlerde Likidite karşılama oranı ve net istikrarlı fonlama oranı olmak üzere iki yeni değerlendirme ölçütü geliştirmiştir. Likidite karşılama oranı, 30 günlük süreçte nakit çıkışı ve nakit girişi arasındaki ilişkiyi aylık olarak hesaplanmaktadır (BDDK, 2010: 8). Bunun nedeni, bankaların kısa dönemli likidite riskine karşı dayanıklılığının ölçülerek sorunlu ve dalgalı ekonomik süreçlere hazırlıklı olmasının sağlanmasıdır. Bankaların kısa dönemde yaşanabilecek ani fon çıkışlarını karşılayabilecek kaliteli, hemen likide dönüşebilecek varlıklara sahip olması amaçlanmaktadır. Net istikrarlı fonlama oranı ise, bankanın bir yıllık mali dönem içerisinde bilanço dışı yükümlülüklerinden kaynaklanabilecek ani fon ihtiyaçlarını ve varlıkların likidite derecelerini değerlendirerek minimum tutulması gereken likidite seviyesinin daha iyi belirlenmesi için sınırlamalar getirmektedir (BSCB, 2011: 9).

Bankacılık sisteminde, sistematik riskten kaynaklanan olumsuzlukları engellemek amaçlı mikro ve makro ihtiyati tedbirlere yönelik düzenlemeler uluslararası düzenleyici kurumların öncülüğünde yapılmaktadır. Bununla birlikte tavsiye ve teşvik niteliğinde olan bu

düzenlemeler ülkelerin iç dinamiklerine göre değişiklik gösterebilmektedir. Nitekim sermaye yeterliliği ile ilgili düzenlemelerde Basel standartları genel kabul görmüş olsa da likidite düzenlemeleri ülkeler arasında piyasa yapılarına göre farklılık gösterebilmektedir.

İstikrarlı sağlam bir finansal piyasalara sahip olmak için aynı zamanda önleyici düzenlemelerin yanı sıra kısıtlayıcı düzenlemelere de ihtiyaç duyulmaktadır.

1.6.2 Kısıtlayıcı Düzenlemeler

Bankacılık düzenlemeleri, piyasa ve rekabet yapısını korumak ve istikrarlı düzen sağlamak amacıyla bazı alanlarda sınırlamalar ve kısıtlayıcı tedbirler getirmektedir. Piyasa ve rekabet yapısını etkileyen söz konusu düzenlemelerde izin gerektiren koşullar; piyasaya giriş-çıkış, yeni banka şubesi açılması, devir-birleşme-satın alma işlemleri, kuruluş koşulları, bankacılık faaliyet çeşitliliği hususlarıdır (Greenbaum ve Thakor, 2006: 443).

1.6.2.1 Piyasaya Giriş-Çıkış ve Faaliyet Sınırlamaları

Bankacılık faaliyetlerinin içeriği, çeşitliliği ve özellikleri ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Bunun nedeni, düzenleyici otoritenin banka tanımı kapsamındaki kuruluşlarının faaliyet alanının belirlenmesinde uyguladıkları farklı politikalarıdır. Bankaların faaliyetlerini sınırsız, sınırlı, izine tabi ve yasaklanmış faaliyetler olarak sınıflandırmak mümkündür (Barth vd., 2006a: 104-105).

Bankaların faaliyetlerinin sınırlandırılmasının en önemli nedenlerinden biri denetimin etkinliğinin artırılmasıdır. Düzenlemelerin temelinde sistematik riskin azaltılarak bankacılık piyasasının etkin ve istikrarlı büyümesinin sağlanması amaçlanmaktadır ancak, son dönemlerde yaşanan krizler sebebiyle yeni düzenlemelerde bankaların faaliyetlerinin sınırlandırılarak finans piyasasında batırılmayacak kadar büyük (big-too-fail) kuruluşlarının oluşması ve geniş faaliyet alanı nedeniyle oluşabilecek sorunların birden fazla sektöre yayılmasının engellenmesi amaçlanmaktadır (Barth vd., 2009: 13). Bu kapsamda, bankaların temel varoluş nedeni olan aracılık faaliyeti üzerinde yoğunlaşmaları ve getirisi yüksek risk ağırlıklı işlemlerden sakınmaları sağlanmaya çalışılmıştır.

Bankacılık ana faaliyet alanı dışında sermaye piyasaları, sigorta sektörü ve gayrimenkul piyasalarında faaliyet gösterebilmektedir. Ülkeler arası uygulamalara bakıldığında bu üç sektör açısından temel farklılıklar bulunmaktadır. Barth vd. (2009) çalışmalarında, ülkeleri gelir seviyelerine göre yüksek gelir seviyeli, yüksek orta gelir seviyeli, düşük orta gelir seviyeli ve düşük gelir seviyeli şeklinde gruplandırarak menkul kıymet işlemleri, sigorta işlemleri ve gayrimenkul yatırımı alanlarındaki ülkelerin uyguladıkları faaliyet sınırlamalarını incelemiştir. Menkul kıymet faaliyetleri en az kısıtlanan

alan olmasına karşın gayrimenkul alanında yatırım ve yönetim en çok kısıtlanan faaliyetler arasında yer almaktadır. Genel ifadeyle, yüksek gelirli ülkelerde daha az kısıtlamalar olduğu gözlenmektedir. Almanya, Lüksemburg, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerde, bahsedilen üç faaliyet alanında herhangi bir kısıtlama ya da sınırlandırma bulunmamaktadır.

Lisanslama ile ilgili faaliyet alanlarının belirlenmesinden sonra bu faaliyetleri gerçekleştirecek kişi ve kurumlarının belirlenmesi piyasa yapısını şekillendiren bir düzenleme şeklidir. Bankacılık sistemine giriş ve çıkışların izine tabi olması, yabancı sermaye konusunda ortaklık yapısına ilişkin belirleyici düzenlemeler piyasanın rekabet düzeyini doğrudan etkileyebilmektedir (Sharma vd., 2003: 8). Bankaların girişlerinin izine tabi olması, düzenleyici otoritenin sistemde piyasasını bozmayacak nitelikte, teknolojik alt yapısını tamamlamış, yeterli sermaye tutarını karşılayabilen, yetkin ve deneyimli banka yöneticilerinin sorumluluğunda sistematik risk olasılığını azaltacak yönde faaliyet gösteren bankaların piyasada olmasını sağlamak amacındadır. Yabancı sermayeli bankaların faaliyet göstermesine yönelik ülkelerde belirli yasaklayıcı ve sınırlandırıcı düzenlemeler bulunmadığı ifade edilebilir. Dünya Bankası'nın (2008) raporunda, ülkelerin bankacılık sistemine yönelik yabancı sermaye giriş şekillerinde ise bankaların son dönemlerde yeni bir banka kurma şeklinde değil bağlı ortaklık ya da şube aracılığı ile faaliyetlerini sürdürdükleri ve devir-satın alma yoluyla piyasaya girdikleri ifade edilmektedir. Bu konuda, belirli bir yazılı düzenleme olmamasına karşın ülke politikaları gereği bağlı ortaklık kurulması ve belli bir sermaye ile faaliyet göstermeleri tercih edilebilmekte ve izinler bu konuda yönlendirilme yapılarak ya da geciktirme gibi uygulamalara maruz kalınmaktadır. Bu uygulamalar yabancı sermayenin ülke tercihlerinde olumsuz etkiye neden olabilmektedir (Cerutti vd., 2007: 1685).

Aynı şekilde, iflas gibi piyasada yayılma etkisi oluşturarak sisteme duyulan güvenin zarar görmemesi için piyasadaki çıkışlarda farklı düzenlemeler getirilmektedir. Bu konuda düzenleyici otorite banka yönetimini devir alabilmekte; ancak bu işlemin kamuya olan maliyeti dikkate alındığında ve serbest piyasa koşulları düşünüldüğünde piyasadaki çıkışların olmaması rekabeti olumsuz etkileyebilmektedir.

Kuruluş ve faaliyet izinlerinin yanı sıra bankaların sermaye yapısına ilişkin düzenleyici kurullar uygulanmaktadır. Faaliyet alanları ve kuruluş şekillerinin düzenlenmesi tek başına istenen sonuç için yeterli değildir. Hissedarların, riske karşı duyarlılıkları bankaların politikalarının oluşmasında belirleyici bir faktördür. Banka yöneticileri, düzenleyici otorite ve hissedar arasında çıkar çatışması yaşanabilmektedir. Piyasa riskinin arttığı koşullarda hissedarların sermayeden bekledikleri getiri oranı da haliyle artacak ve kırılganlığı arttıracak yönde riskli yatırımları tercih etme olasılıkları oluşacaktır (Leaven ve

Levine, 2008: 26). Türk bankacılık sektörü için kuruluş ve faaliyet izinleri ile ilgili düzenlemeler çalışmanın ikinci bölümünde Bankacılık Kanunu kısımda yer almaktadır.

1.6.2.2 Kredilerin Niteliklerine Göre Karşılık Düzenlemeleri

Karşılık düzenlemeleri zorunlu ve ihtiyati karşılıklar olarak ikiye ayrılmaktadır. Zorunlu karşılıklarla ilgili düzenlemeler para politikası aracı olarak ülkede dolaşımda bulunan likidite seviyesine müdahale amaçlıdır. İhtiyati karşılıklarla ilgili düzenlemeler ise kredi riskine karşı bankaların tedbirli olmasını amaçlayan beklenen zararlar ile ilgili belirlenmiş oranlara göre hesaplanan tutarda kaynak aktarılmasını öngören düzenlemelerdir. Bu düzenlemeler mikro ihtiyati tedbir olarak nitelendirilen genel ve özel düzenlemeler kapsamında olup, her bir bankanın mali yapısının sağlamlaştırılmasını amaçlamaktadır. Bankaların finansal tablolarından izlenebilen, bankaların yetkisinde ancak devletin denetiminde olan karşılık tutarları, bankaların mali yapısı hakkında önemli sinyaller vermektedir. Bununla birlikte, ülke politikalarına göre karşılık ayrılmasına yönelik yöntem ve hesaplama farklılıkları bulunmaktadır. Bankacılık sisteminin sınır ötesi faaliyetleri ve uluslararası bankacılığın hâkim olması tek düzen yöntem ihtiyacını gündeme getirmiştir. Uygulamada farklılıklar bulunan karşılık düzenlemeleriyle ilgili değerlendirme ve uygulama ile ilgili belirsizliğin ortadan kaldırılması için uluslararası platformlarda krizlere karşı alınacak önlemler arasında karşılık düzenlemeleri gündeme gelmiş, Basel Komitesi tarafından Basel II kapsamında iç derecelendirme yaklaşımı getirilmiştir. Bu yaklaşımla, kredilerin nitelik ve risklilik seviyelerini dikkate alan basit aritmetik oran yöntemi uygulanmaktadır. Ayrıca,, ülkelerin piyasadaki kredi genişlemesinin engellenmesinde para politikalarının tek başına yeterli olmadığı durumlarda kredilere özgü karşılık ya da vade kısıtlamaları getiren düzenlemeler yapılabilmektedir.

Beklenen zarara karşı ayrılan karşılıklarının beklenmeyen durumlara yani krizler karşısında yeterli olmadığı görüşü küresel kriz sonrası tartışılan bir konu olmuştur. G-20 zirvesi (2009), Basel II Standartlarının makro ihtiyati tedbirler alınması hususunda yetersiz kaldığı ve dinamik yöntemlere ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır. Bu doğrultuda Basel III kriterlerinin hazırlanmasını zemin oluşturulmuştur (Wezel vd, 2012: 6-7). Dinamik ya da döngü karşıtı olarak ifade edilen karşılık ayırma yöntemleri temelinde; piyasanın büyüme döneminde ayrılan karşılıkların bir güvenlik tamponu oluşturarak daralma dönemlerinde kredi zararlarının karşılanması sağlanarak bankaların ödeme gücünün korunması amaçlanmaktadır. İleriye dönük oluşabilecek riskleri için dinamik karşılık ayırma yöntemi bazı ülkeler tarafından uygulamaya geçilmiştir. Döngü karşıtı karşılık ayırma yöntemi olarak da

adlandıran sistemde İspanya, Uruguay, Bolivya, Kolombiya ve Peru gibi ülkeler uygulamaya başlamıştır. Ülke politika ve piyasa yapılarına göre şekillenmekte olan kurallar uygulanmakta olup simülasyonlarla geleceğe yönelik ayrılan genel ve özel karşılıkların döngü karşı sistem içindeki durumu yansıtan çalışmalar yapılmaktadır. Uygulama açısından henüz geçerliliği yeterli seviyede test edilmediği için tüm ülkeler tarafından uygulanmaya geçilmemiştir (Haocong, 2011: 14-15; Wezel vd, 2012: 12-19; Saurina, 2009: 5). Türk Bankacılık sistemine ilişkin karşılık politikaları ise çalışmanın ikinci bölümünde Bankacılık sistemine ait ikincil düzenlemeler kısmında yer almaktadır.

1.6.3 Denetleyici Düzenlemeler

Bankalar, yapmış oldukları faaliyetlerinin niteliği ve taşıdıkları riskler açısından sürekli denetlenen ve gözetim altında bulundurulması gereken kuruluşlardır. Buna bağlı olarak hissedarlar, bağımsız denetim kuruluşları, kredi derecelendirme kuruluşları, yetkili resmi otoriteler ve tasarruf sahipleri tarafından sürekli olarak denetlenmektedir (Alparslan, 2000: 56). Ancak, tasarruf sahipleri yönetici ve diğer uzman kuruluşlar kadar eşit bilgiye ve donanımına sahip olamadığı için sınırlı seviyede bankaları izleyebilmektedir. Bu nedenle piyasa disiplini korunarak, düzenlemelerle tasarruf sahiplerinin bilgiye doğru, şeffaf ve anlaşılabilir şekilde sahip olması sağlanmalıdır. Kredi veren kuruluşlar ve kredi derecelendirme kuruluşları açısından da banka verilerinin gerçeği yansıtan, izlenebilir ve anlaşılabilir olması önemlidir. Bu kapsamda uluslararası muhasebe standartları, kamuyu aydınlatma platformu, bağımsız denetim zorunluluğu, iç kontrol, kurumsal yönetim alanları ile ilgili düzenlemeler denetleyici düzenlemeler kapsamında yer almaktadır. Türk bankacılık sistemine ait düzenlemeler ise çalışmanın ikinci bölümünde detaylandırılmaktadır.

1.6.3.1 Muhasebe Standartlarının Oluşturulması

Bankaların faaliyetlerinin izlenebilmesi ve denetlenebilmesi için en önemli gösterge bankaların mali yapıları hakkında bilgi veren finansal tablolardır. Bilanço, gelir tablosu, özkaynak yapısı, nakit akım tablolarının yanında ayrıca açıklanan dipnotlarla bankanın mevcut ve gelecekteki finansal durumunun izlenebilmesine imkân sağlamaktadır. Denetim yapılabilmesi için kıyaslanabilir, yorumlanabilir ve anlaşılabilir ortak bir veri ve raporlama olması oldukça önemlidir. Crockett (2002), finansal raporlamanın, bankalar hakkında erken uyarı sinyallerinin alınmasında ve sistemin kontrol edilebilmesine gibi iki önemli amaca hizmet ettiğini vurgulamaktadır.

Bankaların finansal tablolar oluşturulmasında uyulması zorunlu standart kurallar, bankalar arasında haksız rekabetini engellerken tasarruf sahipleri, kredi derecelendirme

kuruluşları, bağımsız denetçiler için bankanın mali durumu, yönetim performansı hakkında bilgi sağlamaktadır. Bu bilgilerin piyasada işlem gördüğü ve karar almada etkili olduğu dikkate alındığında doğru zamanda, doğru bilgilerinin yayınlanmasının denetleniyor olması oldukça önemlidir.

1.6.3.2 Kamuoyunu Bilgilendirme

Bankaların mali durumları hakkında kamuoyunu bilgilendirerek bilgi asimetrisini azaltmak düzenleyici otoritenin amaçlarından biridir; ancak, ne kadar bilginin yayınlanması gerektiği konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Finansal raporlamaların mikro ölçekli bilgilere yer verdiği ancak makro açıdan da değerlendirilmesinin gerektiği vurgulanmaktadır. Mevcut durumu yansıtan ancak bankaları finansal risk boyutuyla değerlendiren hata payına dayalı analizlerin yer aldığı finansal raporların bankaların durumu hakkında daha etkin bilgiler sunabileceği ifade edilmektedir (Borio ve Tsatsaronis, 2004: 22).

Bankaların mali yapılarını yansıtan raporlarda risk ve sermaye yeterliliği ile ilgili konuların kamuoyuna açıklanması hususunda Basel Kriterleri kapsamında genel bir ortak görüş bulunmaktadır. Basel II uygulamalarında piyasa disiplinin sağlanması kapsamında bankaların sahip oldukları sermaye ve varlıkların risk derecelerine göre bilgilendirme yapmaları öngörülmektedir. Bankaların maruz kaldığı risklerin doğru şekilde hesaplanarak bilgilerin sağlıklı ve eksiksiz olarak yayınlanması hususunda sorumluluk ve yetki düzenleyici otoritede olmalıdır.

1.6.3.3 Bağımsız Denetim ve İç Denetim

Bankacılık sisteminin küreselleşen bir yapıya sahip olması bu yapının getirdiği finansal krizlerin hızla yayılması ve gelişen ve değişen piyasa koşulları sistemin sadece devlet tarafından denetlenip kontrol edilmesi oldukça zorlaştırmaktadır. Bu konuda bazı ülkelerde tek bir denetim otoritesinin olması gerektiğini görüşünü savunurken, bazı ülkelerde ise çok taraflı denetimin daha etkin olacağını görüşü hâkimdir. Barth vd .(2009) çalışmalarında banka denetim yapısını ülkeler arasında karşılaştırmalı olarak incelemişlerdir. Almanya ve Amerika'da çoklu denetim sistemi uygulanırken yüksek, orta ve düşük gelirli ülkelerde tek bir denetim kurumu olduğu dikkati çekmektedir. Türkiye' de ise denetim otoritesi BDDK olup tek merkezde denetim yetkisi toplanmıştır. Bununla birlikte tek başına düzenleyici otoritenin denetimi yeterli görülmemekte ve bağımsız denetim şirketleri ve kredi derecelendirme kuruluşlarında da bu sorumluluğun paylaşılması beklenmektedir.

Bağımsız denetim kuruluşlarının bankaların yayınladıkları raporlarının yanı sıra kendi sistemlerine göre bankaların mali yapılarını değerlendirdikleri açıktır. Bankaların mali

yapılarını olduğundan daha sağlıklı olduğunu göstermek istedikleri ve son yaşanan krizde birçok derecelendirme ve denetim kuruluşları tarafından düzenli denetime tabi olan finansal kuruluşların mali yapılarının raporlarda belirtilenden oldukça kötü olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum bağımsız denetim ve derecelendirme kuruluşlara duyulan güveni azaltmış ve denetim yapılan kuruluşlara hukuki sorumlulukların verilmesi tartışma konusu olmuştur.

Bankaların sistematik riske karşı korunmaya yönelik yapılan düzenlerinin yanı sıra içsel faktörlerden kaynaklanabilecek risklerin kontrol edilebilmesi için iç kontrol sisteminin kurulması gerekmektedir. Özellikle kamuoyuna açıklanan bilgilerin sağlıklı olması, çalışanların ya da yöneticilerin görevlerini kötüye kullanmasının engellenmesi ve sağlıklı bir iş akışı olması için iç kontrol çok önemli bir husustur. Düzenleyici otoritelerin bu konuda bankalardan belli aralıklarda raporlamalar alarak öz denetimlerini yapmalarını zorunlu kılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNE İLİŞKİN TÜRKİYE’DEKİ HUKUKİ DÜZENLEMELER

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşanan finansal krizler ve bu krizlerin yayılarak dünya ekonomisini etkileme gücü dikkate alındığında finans sisteminin ne kadar iyi düzenlendiği ve ne kadar etkin denetlendiği tartışılan konulardan biri olmuştur. Sermaye ve para piyasalarından oluşan finansal piyasaların düzenlenip denetlenmesi ve bunların kimler tarafından ne ölçüde yapıldığı ülkelerin finans sisteminin yapısına göre farklılık göstermektedir. Özellikle bankacılık sektörünün hâkim olduğu finansal piyasalarda sürdürülebilir finansal istikrardan söz edebilmek için bankaların etkin ve güvenilir kurumlar olmasının sağlanması gerekmektedir. Bu hususta IMF, OECD ve Basel Komitesi gibi uluslararası kurum ve kuruluşlar hızla gelişen finansal piyasalar ile ilgili standartlar oluşturmakta ve bu standartların uluslararası platformda kabul görmesine yönelik çalışmalar yapmaktadır. Küreselleşen finansal piyasalarda ortak standart kuralların oluşturulmasının rekabeti arttırıcı ve destekleyici olduğu ifade edilmektedir ancak her ülkenin kendi iç dinamikleri, makroekonomik hedefleri, hukuk sistemi ve kamusal öncelikleri farklılık gösterebilmektedir. Uluslararası standartların o ülkenin kendi iç dinamikleriyle harmanlanması gerekmektedir.

Uluslararası ülkeleri karşılaştırmalı değerlendiren çalışmalarda ülkelerin sahip olduğu hukuk sisteminin etkinliği ve gelişmişliği ile finansal sistemin gelişmişliği arasında pozitif yönde ilişki olduğu ifade edilmektedir. Finansal gelişme sürecinde özellikle sözleşme hukuku, iflas hukuku, şirketler hukuku ve bunların yanı sıra mülkiyet hakkı ve yatırımcıyı korumaya yönelik hukuk kurallarının etkili olduğunu vurgulanmaktadır (Beck vd, 2001: 496; Claessens ve Leaven, 2003: 2431; Beck ve Levine, 2003: 4-5).

Bu bölümde; finansal sistemin gelişiminde hukuk kurallarının etkin olduğu varsayımı doğrultusunda Türk Hukuk mevzuatında yer alan bankacılık sistemiyle ilişkili düzenlemelere yer verilecektir. Bu kapsamda, Türk Hukuk mevzuatında bankacılık sektörünü etkileyen genel düzenlemeler ve bu sektöre yönelik özel düzenlemelerden bahsedilecektir. Ayrıca, rekabetçi bir piyasa ortamı sağlamaya yönelik düzenlemelere ve bu düzenlemelerin bankacılık sektörüyle ilişkisine yer verilecektir⁹. Bankaların faaliyet gösterdikleri piyasalarda rekabet

⁹ 1982 Anayasası'nın m. 167' de devletin görevlerinden birinin de piyasalarda fiili veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önlemek başka bir ifadeyle rekabetçi bir piyasa oluşmasını sağlamak olarak ifade edilmiştir.

seviyesi finansal sistemin istikrarının sürekliliği için önem arz etmektedir. Bu nedenle bankacılık sektörünün rekabet kurallarına yaklaşımı ise alınan Rekabet Kurulu kararları çerçevesinde incelenecektir.

2.1 Genel Düzenlemeler

Bankalar için özel düzenlemelerin yanı sıra bankaların mevcut hukuk sisteminde yer alan genel düzenleme kurallarına da uyması gerekmektedir. Hukuk sistemi içindeki bu düzenlemeler ayrıca bankaların faaliyetlerini etkilemektedir. Bu kapsamda bu bölümde hukuk sistemi içinde bankaların tabi oldukları genel düzenlemelere kısaca normlar hiyerarşisine göre yer verilecektir¹⁰.

2.1.1 Anayasa'da Yer Alan Düzenlemeler

Serbest piyasa koşullarının işleyebilmesi için kişilerin alım-satım yani mülkiyet hakkına sahip olmaları gerekmektedir. Bu hakkın yanı sıra piyasada rol alan alıcı ve satıcıların hukuken tanınması için öncelikli olarak kişiliklerin kabul edilmesi yani kişilik hakkına sahip olmaları gerekmektedir. Piyasada alıcı ve satıcıların var olabilmesi için teşebbüs hakkı, alım satımla ilgili ilişkileri düzenlemek içinde sözleşme hakkına sahip olmaları gerekmektedir. Sözü edilen temel, ekonomik ve sosyal hakların dayanağı olan en üst hukuki düzenleme 1982 Anayasası'dır. Anayasadan kaynaklanan haklar kişiler tarafından sınırlandırılmaz. Ancak bazı haklar kamu yararı gözetilerek kanun koyucu tarafından sınırlandırılabilir (Gözler, 2011: 100). Bu durum, Anayasanın 35.maddesinde açıkça düzenlenmektedir. Bu kapsamda, anayasal bir hak olan mülkiyet hakkı bankalar için özel düzenleme niteliğindeki Bankacılık Kanunu ile sınırlandırılmıştır. Buna ek olarak sözleşme serbestisi anayasal bir irade özgürlüğü olmakla birlikte gerek tüketiciyi gerekse toplum menfaatini korumak adına Bankacılık Kanunu'nun ve Türk Borçlar Kanunu'nun ilgili maddelerinde bu serbestliğe birtakım sınırlamalar getirilmiştir. Anayasanın 48.maddesinde özel teşebbüs kurma hakkının serbest olduğu ifade edilmekle birlikte aynı maddenin devamında, "... *devletin milli ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirler alır*" ifadesi yer almaktadır. Devletin düzenleme ve denetleme yetkisi verdiği Rekabet Kurulu, BDDK, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) gibi bağımsız idari otoritelerin kamu menfaatini gözeterek bankaların sektörel

¹⁰Normlar hiyerarşisi, düzenlemenin kaynakları olarak kabul edilen yazılı hukuk kurallarını arasındaki üstlük ilişkisini ifade eder. Güçler ayrılığı ilkesi kapsamında Hiyerarşik yapıda bir alt düzenleme üst düzenlemeye aykırı olamaz. Normların gücü ve etki derecesi aynı olmadığı düşünülerek yapılan bu sıralanım en üstünde Anayasa bulunmaktadır. Anayasayı, uluslararası antlaşmalar, Kanunlar, Kanun hükmünde kararname, Tüzük, Yönetmelikler ve Tebliğler sırasıyla yer almaktadır (Sarıççek, 2012: 59-60; Atay, E.E., 2008: 287-342).

faaliyetlerini sınırlandırma veya kısıtlama hakları da Anayasanın ilgili maddelerine dayandırılmaktadır.

2.1.2 Türk Borçlar Kanunu'nda Yer Alan Düzenlemeler

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu (TBK) borçların kaynağını, özel borç ilişkilerini ve bu ilişkilerden doğan menfaatleri düzenleyen temel kanunlardan biridir. 6098 sayılı Borçlar Kanunu 2011 yılında yürürlüğe girmiştir¹¹. Kapsam açısından Medeni Kanun'un ayrılmaz bir parçası olan Türk Borçlar Kanunu, genel hükümler (sözleşmeler, haksız fiil, sebepsiz zenginleşme, vekâletsiz iş görme) ve özel hükümlerden (borçların ifası, borçların üçüncü kişilere etkisi ve özel borç ilişkileri) oluşmaktadır. TBK'nın hükümlerinin uygulanabilmesi için ortada bir borç ve alacak ilişkinin olması gerekir. Genel bir ifadeyle sözleşmede alacaklı ve borçlu tarafın olması gerekir (Akıntürk, 2010: 8). Borca konu olan edim ölçülebilir ve ifade edilebilir olmalıdır.

Türk Borçlar Kanunu'nu bankalar açısından değerlendirildiğinde öncelikle “*Genel Hükümler*” kısmında yer alan sözleşmeden doğan borçlar incelenmelidir. Bankacılık sektöründe bankaların ticari faaliyetleri mevduat toplama, kredi verme ve kredi alma şeklindedir. Bu kapsamda, borç ve hak sahibi olarak bankalar Türk Borçlar Kanunu hükümlerine tabidir. Bankaların hazırladığı tüm sözleşmelerin TBK md.20/4. fıkrasında belirtilen şekilde niteliğine bakılmaksızın “*genel işlem koşullarına*” uygun olarak yapılması zorunludur. Bankanın müşteri ile yapılan sözleşmelerinin geçerli olması için tüm maddelerle ilgili bilgilendirme yapıldığı ve içeriğin müşteri tarafından öğrenilip kabul edildiğini ispatlamak bankanın yükümlülüğündedir (TBK md.21/1). Böylece işletmeler aleyhlerine olan sözleşme kurallarına karşı korunaklı olması sağlanmaktadır (Kaderli vd, 2013: 512). Ayrıca, TBK'nın “*aşırı yararlanma*” konulu 25. maddesinde ifade edildiği üzere sözleşmede karşılıklı edimler arasında oransızlık varsa ve bu oransızlık deneyimsizlik ya da tecrübesizlikten kaynaklanıyorsa, haksızlığa uğrayan taraf sözleşmedeki edimlerinden vazgeçme ya da edimlerin azaltılması yönünde talep hakkına sahiptir.

Bankalar kullandırmış oldukları nakdi ya da gayri nakdi krediler karşılığında borç alan kredi müşterisiyle aralarında kredi sözleşmesi ve para ödücü sözleşmesi (karz akdi) imzalamaktadır. Kredi sözleşmelerinde belirtilen kredi limitinin müşteriye kullanılarak kullanılmaması, sözleşmede saklı tutulmak kaydıyla müşterinin talebi ve bankanın nihai değerlendirmesi sonucuna bağlıdır (Reisoğlu, 2012: 115).

¹¹İlgili Kanun'un gerekçesinde irade özgürlüğü ilkesine ayrıca vurgu yapılmaktadır. İrade özgürlüğü özellikle sözleşme serbestliği için esas oluşturmakta olup yeni düzenlemeyle sözleşmelerle ilgili yeni düzenlemeler getirilmiştir (TBMM Borçlar Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/499) Dönem: 23 Yasama Yılı: 3 s.261-263)

Özellikle bankaları yakından ilgilendiren diğer bir husus olan “*Borçların İfa Edilememesinin Sonuçları*” TBK md.(112-126)’da düzenlenmiştir. TBK m.120/1’de “*Uygulanacak yıllık temerrüt faizi oranı, sözleşmede kararlaştırılmamışsa, faiz borcunun doğduğu tarihte yürürlükte olan mevzuat hükümlerine göre belirlenir*”, 2. fıkrasında ise “*Sözleşme ile kararlaştırılacak yıllık temerrüt faizi oranı, birinci fıkra uyarınca belirlenen yıllık faiz oranının yüzde yüz fazlasını aşamaz.*” ifadesi yer almaktadır. Temerrüt faizinin ve diğer anapara faizlerinin sözleşmelerde belirlenebileceği, belirlenmediği takdirde ise yürürlükteki mevzuat hükümleri yani ilgili 3095 sayılı “*Kanuni Faiz ve Temerrüt Faizi Hakkında Kanun*” ’un ikinci maddesinin uygulanacağı ifade edilmektedir (Reisoğlu, 2012: 4)¹². Bu duruma karşın yürürlükte bulunan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun on üçüncü kısmında yer alan “*Diğer Hükümler*” kapsamında md.144’de “*Bakanlar Kurulu, bankaların ödünç para verme işlemleri ve mevduat kabulünde uygulanacak azamî faiz oranlarını, ...diğer menfaatlerin nitelikleri ile azamî miktar ya da oranlarını tespit etmeye, bunları kısmen veya tamamen serbest bırakmaya yetkilidir. Bakanlar Kurulu, bu yetkilerini Merkez Bankasına devredebilir.*” ifadesi yer almaktadır. Bankaların gerek TBK md.120, gerekse Türk Ticaret Kanunu md.8/1. fıkrasında ticari işlerde faizin serbestçe belirlenebileceği ifadesi yer almasına karşın, Bankacılık Kanunu’nun ilgili maddesinde ihtiyaç duyulması halinde Bakanlar Kurulu’nun faiz oranlarını belirlemeğe yetkili olduğu görülmektedir. Hem müşterilerin korunması, hem de ülkedeki para piyasasının istikrarının sağlanması amacıyla uygun olan bu madde aynı zamanda TTK md.8/3. fıkrasında tüketici menfaatlerinin korunmasına ilişkin hükümlerde saklı tutulmuştur. Bu kısımda bileşik faiz, kredi borcu ve cari borcun istisnası olarak ifade edilmektedir.

Bankaların taraf olduğu diğer bir sözleşme türü ise kredi borcundan doğan kefalet sözleşmeleridir. Kefalet sözleşmesine ilişkin şartlar ise Türk Borçlar Kanunu’nun md.(581-603) hükümlerinde düzenlenmiştir. Kefalet sözleşmesinin geçerli olabilmesi için kefilin sorumlu olduğu azami tutar açıkça belirtilmelidir. Ayrıca, kefilin kendi el yazısıyla kefalet tutarı, kefalet tarihi varsa müteselsil kefalet olduğunu belirten ifadenin yazılması sözleşmenin geçerlilik şartlarından biridir (TBK md.583). Sözleşmenin yok sayılmaması için genel işlem şartlarının sağlanması gereklidir. Eğer ticari borçlara ilişkin bir kefalet söz konusu ise TTK md.7/2 fıkrasından anlaşılacağı gibi müteselsil ifadesi sözleşmede yer almaksızın kefalet ilişkisi müteselsil sayılacaktır. Genel Kredi Sözleşmelerinde (GKS) ya da ayrıca alınan GKS

¹² Borçlar Kanunu Tasarısı Adalet Komisyonu muhalefet şerhinde de yasal faiz oranının AB ülkelerinde Merkez Bankası faiz oranıyla belirlenmesinin yaygın olduğunu belirterek faiz oranının özel mevzuatla belirlenmesi hususu yanlış olduğunu ifade edilmiştir (TBMM Türk Borçlar Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/499), Dönem: 23, Yasama Yılı: 3 (S. Sayısı: 321). s.289).

ile ilişkilendirilen kefalet sözleşmelerinde, cari kredi borcu ilişkisinde doğmuş ve doğacak borçlar için belli bir üst limit belirlenmesi, kefalet sorumluluğunun hangi temel ilişkilerden kaynaklandığı ve borcun türü belirtildiği için belirlilik unsurlarının gerçekleştiği kabul edilmektedir. Kredinin ödenmiş olması kefalet sorumluluğunu ortadan kaldırmamakta GKS geçerli olduğu sürece kefalet sorumluluğu da devam etmektedir (İTO, 2012: 150). TBK 529. maddesinde ise kefilin asıl borçlunun kusur ve temerrüdünün yasal sonuçlarından hukuken bağımsız olduğu ifade edilmektedir. Kefili koruyan maddelerden biri olan 598. maddede ise gerçek kişilerinin kefalet geçerlilik süresi 10 yıl olarak sınırlandırılmış, tüzel kişilikler için bu tip sınırlandırma getirilmemiştir. Özellikle gerçek kişilerin kefaletlerinde eş rızası şartı getirilmiş olup bu rızanın yazılı olarak bankalar tarafından alınması zorunlu kılınmıştır (TBK md.584).

2.1.3 Türk Medeni Kanunu'nda Yer Alan Düzenlemeler

Medeni Kanun (MK), toplum içinde yaşayan kişilerin doğumundan ölümüne kadar olan süreçte ilişkilerini düzenleyen ve kanun koyucu tarafından yaptırıma bağlanmış kurallardır (Zevkliler ve Havutçu, 2005: 35). Bu kapsamda; Kişiler Hukuku, Aile Hukuku, Eşya Hukuku ve Miras Hukuku Medeni Kanun içinde düzenlenmiştir.

Kişiler Hukuku kurallarına ilişkin hükümler 4721 sayılı Medeni Kanun'un 47.-55. maddeleri arasında yer almaktadır¹³. Bu kuralların tanıdığı haklardan yararlanan ve yükümlülüklerden sorumlu olan hak sahipleri kişi olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu kişilik tüzel kişilik ve gerçek kişilik olarak sınıflandırılmaktadır. Bu açıdan, birer tüzel kişilik olarak varlıkları kabul edilen bankalara Kanun tarafından hak ve yükümlülükler verilmiştir.

Eşya hukuku, kişilerin birbirleriyle eşya üzerinden ilişkilerini ve kişilerin eşya üzerinde hak ve tasarruf yapma şekil ve türlerini belirleyen düzenleyici hukuk kurallarıdır. Medeni Kanun'un 683.-728. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Eşya Hukukunda haklar kavramı, ayni haklar (mülkiyet hakkı) ve sınırlı ayni haklar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. MK md.683'de ifade edilen mülkiyet hakkı, eşya üzerinde tasarruf yapma alıp-satma, ondan faydalanma, onu kullanabilme gibi hakları kapsamaktadır. Mülkiyet edinme hakkı ile ilgili istisna olarak, Bankacılık Kanunu'nda bankaların mülkiyet hakkı sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte bankalar Medeni Kanun'un hükümleri gereği sınırlı ayni haklara sahiptir. Bu haklar, mülkiyet hakkı gibi geniş bir yetki alanına sahip olmamakla birlikte "irtifak hakkı", "taşınmaz yükü" ve "rehin hakları" olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bankalar için en yaygın kullanımı olan ise rehin haklarıdır. Rehin hakları, hak sahibinin alacağını borçlusundan

¹³ Bankalar tüzel kişilikleri kazanç sağlamak amaçlı kurulmuş iktisadi tüzel kişilikler olup şirket sayılmakta ve aynı zamanda TTK 'da düzenlenen Ticari Şirketler ile ilgili kısımdaki hükümlere tabidir (Akıntürk, 2010: 181).

alamadığı durumlarda rehine konu olan taşınmaz veya taşınır eşyayı satarak alacağını tahsil etme yetkisini veren haklardır. Taşınır eşya üzerindeki rehin hakkını düzenleyen MK. 850.maddesinde, taşınır bir mala rehin kurulabilmesi için malın alıcıya ya da temsilciye verilerek teslim edilmiş olması şartını öngörmektedir. Bankalarda ağırlıklı olarak krediye konu olan araçlar, taşınır rehni kapsamındadır. Aynı maddede, taşınmaz rehni ise ipotek, ipotekli borç senedi ve irat senedi olarak ifade edilmiştir (Akıntürk, 2010: 369-370). Bu kapsam dışında anlaşma yoluyla farklı bir taşınmaz rehin türü oluşturulamaz. Medeni Kanun'un md. 881-897 hükümlerinde ipoteğin düzenlenme şekil ve usulleri ifade edilmektedir. Bankaların özellikle bu üç tip taşınmaz rehni arasında ipotek türünü tercih etmektedir. İpotekli taşınmazın alacağı karşılama durumunda kişisel sorumluluk kapsamında alacaklı olan tarafın borçlunun mal varlığının tamamına başvurabilme hakkı vermesi olduğunu söylemek mümkündür (Akıntürk, 2010: 446). İpotekli kredilerin bankalar açısından önemi ifade eden uluslararası düzenlemeler de dikkat çekmektedir. Nitekim Basel II Sermaye Yeterliği Uzlaşma ilkeleri kapsamında, sermaye yeterliliğinin hesaplanmasına ilişkin risk ağırlıklı varlıkların hesaplanmasında ipotek teminatlı alacaklar için %35 veya %50 oranları uygulanmakta olması bankaların ipotekli teminatlarını tercih etmesini için bir etken oluşturmaktadır. Bu düzenleme ile ilgili detay bankacılık düzenlemeleri bölümünde yer almaktadır.

Taşınmaz ipoteği ile yeterli teminat yapısı oluşmadığı ya da borcun kaynağı işletmenin kendisi olduğu durumlarda işletmenin taşınırlarının rehni ile ilgili konular Medeni Kanun'da güvence altına alınmamaktadır. Medeni Kanununun 850. maddesinde taşınır mallar ve aynı Kanun'un 939. maddesinde menkul mallar üzerinde rehin tesis edilebilmesi malların teslim edilmesi koşuluna bağlanmıştır. Bu koşul, ticari işletme alanında bulunan makine, teçhizat gibi taşınır malların rehin alınmasını engellemektedir. İşletmenin devamlılığı için gerekli olan taşınır malların el değiştirip teslim edilmesi mümkün değildir. Bu nedenle işletme rehni, mevzuatta ayrı olarak 1971 tarihli 1447 sayılı Ticari İşletme Rehni Kanunu'nda düzenlenmiştir. İşletme rehni konuları üçüncü maddede düzenlenmiş olup; ticaret unvanı- işletme adı, makine-araç-alet, marka, ihtira beratları, modeller, lisanslar gibi hakları kapsamaktadır. Taşınmazlar, hammadde, üretilen ticari mallar ticari işletme rehni kapsamında değerlendirilmemelidir (Reisoğlu, 2003: 110). Ayrıca, rehin alacaklarının sahip olması gereken özellikler Kanunun ikinci maddesinde belirtilmiştir. Buna göre tüzel kişiliğe sahip sermaye şirketi şeklinde kurulmuş kredi kurumları ve kredili satış yapan tüzel kişilikler, kooperatifler kendi lehlerine rehin tesis edebilirler (Ertaş, 2005: 45). Bankalar kredi veren

sermaye şirketleri olarak ticari işletme rehni tesis edebilir. Özellikle yatırım kredileri gibi orta ve uzun vadeli kredilerde işletme rehni sık rastlanan bir teminat şeklidir.

2.1.4 Türk Ticaret Kanunu'nda Yer Alan Düzenlemeler

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu 13.01.2011 tarihinde yürürlüğe girmiş olup altı kitaptan oluşmaktadır. Bunlar; Ticari İşletme Hukuku (md.11-123), Ticaret Şirketleri Hukuku md.(124-644), Kıymetli Evrak Hukuku (md.645-849), Taşıma İşleri Hukuku (md.850-930), Deniz Ticareti Hukuku (md.931-1400) ve son kitap olarak Sigorta Hukuku (md.1401-1520) olarak düzenlenmiştir.

Bankalar, risk ve paranın zaman değerini dikkate alan firma değerini maksimum yaparak hissedar getirisini arttırmayı amaçlayan işletmeleridir (Küçük Kaplan, 2006: 5). Bu açıdan birer ticari işletme olarak TTK hükümlerine tabidir. TTK üçüncü ve dördüncü madde gereğince bankacılık işlemleri ticari iştir ve bu işlerden doğan davalar ise ticari dava kapsamındadır. Basiretli tacir gibi davranma yükümlüğü olan bankaların dürüstlük ve güven ilkesi çerçevesinde hareket etmeleri gerekmektedir. Ayrıca kapsam açısından, bankalar için genel düzenlemeleri ve şartları belirlemektedir. Kuruluş aşaması için TTK hükümlerinin yanı sıra daha detaylandırılmış olan Bankacılık Kanunu hükümleri geçerlidir.

TTK'da ticari işletme ile ilgili maddeler kapsamında bankalar birer sermaye şirketi olarak nitelendirilmektedir. Bunun sebebi bankaların Bankacılık Kanunu'nun şartlarının gereği anonim şirket olarak kurulma zorunluklarının olmasıdır. Anonim şirketlerde asgari kuruluş sermayesi tutarının TTK' da belirlenmesine karşın bankalarda ise kuruluş aşaması için gerekli asgari sermaye tutarı Bankacılık Kanunu'nda ayrıca özel olarak belirlenmiştir. Kuruluş şartları izne tabi olan bankalar için ayrıca Bankacılık Kanunu'ndaki özel hükümler geçerlidir. Ticari şirketlerin birleşme ve bölümleri ilgili hususlar TTK'nın 135.-194. maddeleri arasında düzenlenmekte ve bankalar bu konularda TTK hükümlerine ve aynı zamanda Bankacılık Kanunu'nda yer alan özel hükümlere tabidir.

TTK'da işletmeler hakkında öngörülen kabahat ve suçlarla ilgili yönetim kurulu üyelerinin cezai sorumluluğu olan davranışlara yer verilmektedir. Finansal tabloların düzenlenmesinde uyulması zorunlu muhasebe ilkelerini uygulamak, ticari defterlerde dürüstlük ilkesine aykırı davranmak, ticaret sicilinde gerekli kurallara uymamak kabahatler grubunda yer almaktadır. Suçlar kapsamında yer alan davranışlar ise; haksız rekabet fiilleri, bağlı şirket ve gruplara dürüstlük ilkesine aykırı rapor vermek, şirkette borçlanma yasağına uymamak, pay sahiplerine ilişkin borç verme yasaklarına uymamak olarak ifade edilebilir. TTK'da yer alan hükümler aynı şekilde Bankalar Kanunu'nda ayrıca düzenlenmiştir. Ancak yukarıda

belirtilen suçlarla ilgili soruşturma ve kovuşturma yetkisi ise zimmete para geçirme suçu hariç BDDK veya TMSF yetkisine bırakılmıştır (Odman Boztosun, 2013: 162-168).

Bankalar müşterilerin adına TTK'da kıymetli evrak olarak tanımlanan çek, senet, tahvil, bono tahsil etmekle yetkilidir. Bu yetki kapsamında bankalar, 6102 sayılı TTK'nın madde (645-849) arasında düzenlenmiş olan Kıymetli Evrak Hukuk kurallarına tabidir. Bankalar çek kullanımının yaygınlaşmasını sağlayarak para akışının kaydi olması konusunda aracılık hizmetleri sunması ekonomik sistemin izlenebilirliği açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle TTK md.782' deki hüküm gereği çek basma yetkisi sadece bankalara verilmektedir. Bankalara tanınan bu özel haklar kullanırken uyulması gereken kurallar ayrıca 5941 sayılı Çek Kanun'da açıkça ifade edilmiştir. İlgili Kanun'un ikinci maddesinde çek basmakla yetkili tek kuruluşun bankalar olduğu yeniden vurgulanmıştır. Bu hakkın basiretli bir tacir gibi kullanılması aynı maddenin devamında açıkça ifade edilmiştir. Bankaların çek basımı ile ilgili basiretli tacirin gerektirdiği ilkelere bağlı kalması, ticari faaliyetlerin döngüsel yapısının sağlamlığı ve piyasa işlerliğinin devamı için önemli ve gereklidir.

2.1.5 Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'da Yer Alan Düzenlemeler

6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun 2013 yılında yürürlüğe girmiştir. İlgili Kanun'un amaç maddesinde, kamu yararına uygun olarak tüketicilerin sağlığını ve güvenliğini, ekonomik çıkarlarını korumak ve aydınlatılmasını sağlamak olduğu ifade edilmektedir.

Bankacılık faaliyetlerini konu alan sözleşmeler ilgili Kanun'un üçüncü maddesi gereği tüketiciye yönelik uygulamalar kapsamına girmektedir. Bu nedenle bankalar TKHK kapsamındaki hükümlere tabidir. TKHK'nın dördüncü maddesinde tüketiciden ilave masraf alınması konusunda tüketicinin hakları konu edilmiş ancak ilgili maddenin devamında bankalar ve benzeri kuruluşların faiz dışında tüketiciden alacağı ücret ve komisyon tutarlarının belirlenmesi BDDK'nın yetkisine bırakılmıştır¹⁴. TKHK'nın beşinci maddesinde tüketici sözleşmelerinde haksız şartları düzenleyen maddeler konu edilmektedir. İlgili md.5/1. fıkrasında haksız şartlar; sözleşme gerekçe gösterilerek tüketici ile mutabık olmadan ücret ve komisyon almak, sözleşmede tüketicinin aleyhine şartlar belirlemek olarak tanımlanmıştır. Sözleşme şartlarındaki maddeler dengeleri tüketicinin aleyhine değiştirmişse sözleşmede yer alsa dahi hükümsüz olacağı ile ilgili husus beşinci maddenin beşinci fıkrasında da açıkça

¹⁴ TKHK'nın 4. maddesi, "Tüketiciden; kendisine sunulan mal veya hizmet kapsamında haklı olarak yapılmasını beklediği ve sözleşmeyi düzenleyen yasal yükümlülükleri arasında yer alan edimler ile sözleşmeyi düzenleyen kendi menfaati doğrultusunda yapmış olduğu masraflar için ek bir bedel talep edilemez." şeklindedir.

belirtmiştir¹⁵. Bu hükmün gereği olarak tüketiciler son yıllarda bankaların kendilerinden tahsil etmiş oldukları kredilere ilişkin ücret ve komisyonlarla ilgili iade talebinde bulunmaktadır. Nitekim TBB'nin 2015 Haziran ayında yapmış olduğu 58. Genel Kurul toplantısında bu konuyla ilgili sıkıntılarını açıkça ifade etmiştir. TBB Başkanı ifadelerinde hizmet karşılığı alınacak ücretler ile ilgili müşteri taleplerinin %50'sinin iade edilmesi yönünde karara bağlandığı, 10 yıllık geriye dönük ücret ve komisyon iadelerinin bankalara ciddi sıkıntılar yarattığı belirtmiştir. Burada dikkati çeken husus bankaların komisyon gelirlerinin faiz dışı toplam gelirle içinde %15 gibi bir paya sahip olması nedeniyle bu alandaki düzenlemelerin yaklaşık 2 milyar TL gelir kaybına neden olacağını ifade edilmektedir (TBB, 2015). Bu durum gibi piyasada oluşan belirsizliğin kaldırılması ve karşılıklı güven ortamının oluşturulmasına yönelik finansal tüketicinin korunmasına ilişkin BDDK tarafından düzenlemeler yapılmaktadır. Bu kapsamda, "*Finansal Tüketiciden Alınacak Ücretlere İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*" yayımlanmıştır. 2014 yılında yapılan bu düzenlemeyle birlikte bankaların gelir kaybına uğrayacakları konusunda endişelerinin yersiz olduğu 2014 yılsonu kâr rakamlarında ortaya çıkmıştır. Bu yönetmelikle komisyon gelirlerinin azalacağı beklentisine karşın bankaların ticari kredilerden elde ettiği faiz gelirinin bir önceki yıla göre %30 seviyelerinde, bankacılık hizmet gelirlerinin %17 seviyelerinde, kredilerden alınan ücret ve komisyonların ise %9 seviyelerinde arttığı görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, bankaların düzenlenmesinin yanı sıra denetiminin de önemli olduğunu vurgulamak gerekir.

2.1.6 İcra-İflas Kanunu'nda Yer Alan Düzenlemeler

Medeni hukukun alt dallarından olan İcra-İflas Kanunu borçlar ve alacakla ilgili doğmuş maddi hak taleplerinin devlet kuvvetiyle gerçekleştirilmesi ilişkin kuralları kapsamaktadır. Bankalar icra takibiyle ilgili alacaklarının tahsil edilmesinde İcra Hukuku düzenlemelerine tabidir. Bankalar tüzel kişilik olarak iflasa tabidir ancak tacir sıfatına haiz tüzel kişi olan bankaların iflası ile ilgili hükümler Bankacılık Kanunu ve TMSF Kanunu ile birlikte düzenlenmiştir. Bankacılık Kanunu'nun bankaların faaliyet izninin kaldırılmasıyla ilgili md.106 gereğince, faaliyet izni kaldırılan bankanın yönetim ve denetimi TMSF'ye geçeceği ve banka hakkında her türlü icra ve iflas takibinin durdurulacağı hükme bağlanmıştır. Ülke ekonomisi açısından kritik öneme sahip bankaların mali yapısının bozulması ve iflası gibi durumların neden olacağı olumsuz sonuçlar tüm ekonomiyi

¹⁵ Bknz. 17 Haziran 2014 tarihli 29033 sayılı Resmi Gazete, "Tüketici Sözleşmelerindeki Haksız Şartlar Hakkında Yönetmelik".

etkilediğinden, kanun koyucu tarafından güven ortamı sağlamak amacıyla böyle bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur.

2.1.7 Türk Vergi Hukukunda Yer Alan Düzenlemeler

Vergi politikaları yabancı sermayenin ülke tercihlerinde etkili bir faktördür. Özellikle bankacılık sektöründe yabancı sermayenin ülkede kalması ve yeni yabancı yatırımlar için cazip olması için vergi düzenlemelerinin hassas bir dengeyle uygulanıyor olması sektör gelişimi için teşvik edicidir. Bu nedenle bu alandaki düzenlemler finansal gelişme sürecinde önemli rol oynamaktadır.

Bankalar öncelikle birer kâr amaçlı sermaye şirketi oldukları için Kurumlar Vergisi Kanunu'na tabidir. Ayrıca, Bankacılık Kanunu'nun 4. maddesinde belirlenen işlemler kapsamında sağladıkları kazançlara bağlı olarak 23 Temmuz 1996 tarihli 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'na tabidir. İlgili Vergi Kanunu'nun md.28'e göre bankaların işlemleri finansal kiralama işlemleri istisna olmak üzere kazanç getiren işlemleri Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ne tabidir. BSMV'ye konu olan gelirler ise faiz, ücret, komisyon vb. işlemlerden sağlanan kazançlardır. Buna ilave olarak Bankalar yapmış oldukları kredi işlemleri ve kredili ithalat işlemleri (akreditif, kabul kredili, mal mukabili ödeme) kapsamında Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu'na tabidir (Çakıcı ve Ceylan, 2014: 29-30).

2.1.8 Sermaye Piyasası Kanunu'nda Yer Alan Düzenlemeler

Bankalar, sermaye piyasalarında hisse senedi ve tahvil ihracı yapmak, menkul kıymet alım-satımına ve firmaların finansman bonosu ihracına aracılık yapmak ve konsorsiyum işlemlerine katılmak gibi fonksiyonlara sahiptir. Bu faaliyetlerinden dolayı bankalar, Sermaye Piyasası Kanunu m.3/ü bendinde yatırım kuruluşları tanımı kapsamında yer almaktadır. Bankalar sermaye yapısını güçlendirmek amacıyla hisselerinin belli bir kısmını halka arz etmektedir. Aynı Kanunun Kurumsal Yönetim ile ilgili md.17/ 5. bendinde *“Bu maddenin halka açık bankalar hakkında uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun uygun görüşü alınmak suretiyle belirlenir.”* ifadesi yer almaktadır. Bankalara, Sermaye Piyasası Kanunu'nun faaliyet iznini düzenleyen 39. maddesinde belirtilen faaliyetleri yürütme yetkisi verilmiştir ancak aynı Kanun maddesinin 5. bendinde BDDK'nın görüşüyle bankaların niteliklerine göre farklı uygulamalar yapılabileceği konusunda açık uçlu bir ifade kullanılmıştır. Nitekim konut varlık finansmanın içeriğiyle ilgili md.57'de bankaların ilgili faaliyeti gerçekleştirebilmesi BDDK'nın uygunluğunun alınması koşuluna bağlanmıştır.

Sermaye Piyasası Kanunu md.82’de yatırımcının sermaye piyasası yükümlülüklerini yerine getiremeyeceğine Kurul tarafından tespit edildiği takdirde ise yatırımcıların tazmini yönünde karar alabileceği hükme bağlanmıştır ancak ilgili maddenin 2. fıkrasında bankacılık sektörü ile ilgili istisna bulunmaktadır. Tazmin kararının verilebilmesi için BDDK’nın görüşün alınması gerekmektedir. Ayrıca, Bankacılık Kanunu bankaların mali durumlarının yeterliliği ile ilgili TMSF’yi yetkilendirmiştir.

Sermaye piyasası kurumu kapsamında faaliyet gösteren şirketlerin borçlarından dolayı yönetim kurulu üyelerinin iflası talep edilebilir. Sermaye Piyasası Kurulu’nun bu talebi ise koşula bağlanmıştır. Şirketin iflasıyla yönetim kurulu üyelerinin sorumluluğu arasında bir nedensellik ilişkinin olması ve öncelikle şirketin iflasına karar verilmiş olması gerekmektedir. Bu husus ayrıca Bankacılık Kanun’da md.71’de düzenlenmiştir. Banka yöneticilerinin ya da denetçilerinin davranışları ve aldıkları kararlar bankanın TMSF’ye devredilmesine ya da faaliyet izninin kaldırılmasına neden oldu ise TMSF Kurulu tarafından bu kişilerin iflasları talep edilebilir. Bu talebin şartı ise bankaya verilen zararda yöneticilerin sorumluluğunun tespit edilmesi ve sorumluluklarının verdikleri zararla sınırlı tutulmasıdır. Sorumluluk kaynağının Bankalar Kanunu’nda açıkça ifade edilmesi SPK’da yer alan hükümlere göre daha ayrıntılı ve kapsamlı olarak düzenlenmesi bankaların bu hususta yakından takip edildiği ifade edilebilir (Odman Boztosun, 2013: 141-142).

Sermaye Piyasası Kanunu, ihraççıların hukuka aykırı işlemler yaparak işletmenin sermayesini veya mal varlığını azaltmasının engellenmesi için uygulanacak tedbirler konulu kısımda yer alan md.92/2. fıkrasında “*Halka açık bankalar hakkında bu maddeye göre işlem tesis edilmeden önce Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun görüşü alınır.*” ifadesi kullanılmıştır. Sermaye Piyasası Kurulu’nun bankalara ilişkin tedbir alma ve ilgili mahkemelere konuyu taşıma yetkisine sahiptir ancak bankalarla ilgili durumlarda diğer yatırım kuruluşlarından farklı olarak BDDK’nın görüşüne başvurulmasının kanun hükmünde maddeye bağlanması bankacılık sektörünün kırılganlığının kanun koyucu tarafından da kabul edildiği ve bu konuda hassas davranıldığı sonucuna ulaşmak mümkündür.

2.1.9 TCMB Kanunu’nda Yer Alan Düzenlemeler

Bankalar kredi ve mevduat işlemleri ile para piyasasında önemli bir yere sahiptir. Ayrıca, geniş tabanlı para arzının büyük bir bölümü bankalar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Para piyasası ile ilgili doğrudan ve dolaylı yetkilere sahip olan kurum ise TCMB’dir. TCMB’nin temel görevleri, 1211 sayılı TCMB Kanunu’nda açıkça belirtilmiştir. Bankacılık sektörünü yakından ilgilendiren husus ise ilgili Kanun’un 40.maddesinde düzenlenmiştir. Bu

maddeyle birlikte, Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların ayırmak zorunda olduğu zorunlu karşılık oranları ve nitelikleri ile bankalardaki mevduatın vade ve türünün TCMB tarafından belirleneceği hükmüne bağlanmıştır. TCMB Kanununun cezai müeyyidelerinin kapsamını açıklayan m.68/I fıkrasında belirtilen suçların işlenmesi durumunda kurum tarafından idari para cezası vermeye yetkilidir. Bununla birlikte, ilgili Kanun’un m.68/I-b bendinde de ise “*Bu fıkra tanımlanan suçlar dolayısıyla soruşturma ve kovuşturma yapılması, Bankanın başvurusu üzerine veya görüşü alınarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından Cumhuriyet Başsavcılığına yazılı başvuruda bulunulmasına bağlıdır. Bu durumda Bankacılık Kanununun 162 nci maddesi hükümleri uygulanır.*” ifadesi yer almaktadır. Banka mensupları ile ilgili ceza hükümleri ise m.68/2. fıkrasında detaylandırılmıştır.

2.1.10 Bankalara İlişkin Diğer Hukuk Kuralları

Banka ile üçüncü gerçek ya da tüzel kişiler arasındaki işlemler bankacılık işlemleri kapsamındadır. Bu işlemler sırasında tarafların birbirleriyle olan ilişkileri eşitlik ve irade serbestliği esasına göre düzenlenmektedir.

Bankacılık işlemlerinden bir olan dış ticaret işlemlerinde bankalar garantör, amir-lehtar banka olarak firmaların uluslararası piyasalarda işlem yapmasına aracılık etmektedir. Yapılan aracılık faaliyetleri kapsamında ülkeye giren ve ülkeden çıkan yabancı para hareketleri nedeniyle Gümrük ve Kambiyo mevzuatı ve 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun maddelerine tabidir. Ayrıca, Bankacılık sektörünün gelişimi olumlu yönde destekleyen 2003 yılında 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, 2003 yılı Aralık ayında kabul edilen 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanununda yürürlüğe girmiştir

2.2 Özel Düzenlemeler

Bankaların sürdürdükleri faaliyetler para piyasasını, sermaye piyasasını ve kredi piyasalarını etkilemektedir. Bu piyasalarda oluşabilecek olumsuzluklar yayılma ve dışsallık etkisi yaratarak toplumun refahına ve kamu menfaatlerine zarar verebilecek boyutlara ulaşmaktadır. Nitekim Türkiye’de yaşanan 1994, 1998, 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin ülke ekonomisine maliyetleri dikkate alındığında, bankacılık sektöründe oluşabilecek olumsuzları önlemek öncelikli hale gelmiş ve bu alandaki düzenlemelere ağırlık verilmiştir¹⁶. Hızla değişen finansal piyasa koşullarında düzenleme süreçlerinin uzun zaman alması gerekçesiyle hukuksal bürokrasi sürecini hızlandırmak için BDDK’ya düzenleme, denetleme ve tedbir

¹⁶ 2000-2001 Şubat krizlerinin milli gelirin yaklaşık üçte birlik payı olarak 53,6 milyar ABD doları ülke ekonomisine maliyeti olmuştur (BDDK, 2010).

alma gibi belli konularda yetki verilmiştir. Bankacılık mevzuatıyla ilgili düzenlemeler 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ve bu kanuna dayandırılarak yapılan yönetmelik ve tebliğlerden oluşmaktadır. Kanuna ilişkin alt düzenlemeleri yapmaya yetkili bağımsız kuruluş BDDK'dır. Her ne kadar BDDK, Bankacılık Kanunu esas alarak düzenlemeler yapıyor olsa da hükümet, yasama organları ve uluslararası kuruluşların etkisinden tamamen bağımsız değildir. Nitekim 2002 yılında IMF'ye verilen Ocak 2002 tarihli niyet mektubunda Bankacılık Reformu başlığı altındaki bölümde, BDDK'nın sermaye yeterliliği, kredi karşılıkları, sorunlu bankalarla ilgili süreçleri, Uluslararası Muhasebe Standartlarına uyumlu muhasebe sistemine geçileceği gibi yasal düzenlemelerle ilgili bilgilere yer verilmiştir¹⁷. Özellikle ilgili mektupta makroekonomik hedefler içinde yabancı sermayenin yatırımlar üzerinde olumlu etkisine vurgu yapılmıştır. Düzenlemelerin ve yerel mevzuatın uluslararası standartlara uygun olması, denetlenebilir ve gözlemlenebilir bir bankacılık sisteminin oluşturulması, şeffaflığın sağlanması, sistemin istikrarının korunmasını için büyük önem taşımaktadır. Böylece güvenilir bir yatırım alanın sağlanması istenmiştir. Bu kapsamda, ekonomik alandaki hukuki düzenlemelerin ülkelerin büyüme politikalarından, makro göstere hedeflerinden etkilendiğinden söz edilebilmektedir.

Bağımsız idari otoriteler tarafından yapılan ikincil düzenlemelere geçmeden önce bu düzenlemelerin kaynağı olan sektöre özgü Bankacılık Kanunu'na yer verilmektedir

2.2.1 Bankacılık Kanunu

Bankacılık mevzuatı Bankacılık Kanunu ve bu alandaki düzenlemeleri kapsamaktadır. İlgili Mevzuatın temel yapıtaşı ise Bankacılık Kanunu'dur. Sırasıyla 1933 yılında kabul edilen 2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunu, 1936 yılında yürürlüğe giren 2999 sayılı Bankalar Kanunu, 1958 yılında yürüğe giren 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nu Cumhuriyet döneminden sonraki ilk düzenlemelerdir. 1985 yılında ise 3182 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe girmiştir (TBB, 1998: 1).

Bankacılık alanındaki tüm yasal düzenlemelerde tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatleri korunmuştur. Nitekim 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nun gerekçesinde bankaların iyi yönetilmesi hem hissedarların hem de mevduat sahiplerinin menfaatlerinin korunması dolayısıyla milli ekonominin menfaatinin korunması için gerekli olduğu ifade edilmiştir. Buradan da anlaşılacağı gibi, kanun koyucunun sadece özel bir sektörün düzenlenmesi gibi bir yaklaşımı olmadığı daha çok kamu hizmeti amacı taşıdığı sonucuna ulaşmak mümkündür. Nitekim, halkın tasarruflarını kullanan bankaların, kamu kuruluşlarına benzer bir şekilde ülke

¹⁷ Bknz. <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Temel+Politik+a+Metinleri/IMF+Niyet+Mektuplar> (erişim tarihi: 12.07.2015)

ekonomisine fayda sağlayan faaliyetler nedeniyle kanunlarca şirketlere uygulanan denetim ve gözetim dışında, daha sıkı ve sürekli kamu otoritesinin denetiminde olması gerektiği vurgulanmıştır (Kuntalp, 2004: 68). Bu gerekçeler dikkate alındığında, bankacılık sektörünün düzenlenmesine verilen önem açıkça ifade edilmektedir.

Bu bölümde, bankacılık sektörü ile ilgili 3182 sayılı Bankacılık Kanunu, 4839 sayılı Bankacılık Kanunu ve şu an yürürlükte olan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'ndan bahsedilecektir.

2.2.1.1 3182 Sayılı Bankalar Kanunu

İlk olarak 02/05/1985 tarihli 18742 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 3182 sayılı Bankacılık Kanunu yürürlüğe girdikten sonraki dönemlerde 3222, 3291, 3332 ve 3494 sayılı kanunlarla değişikliğe uğramıştır. 1994 yılında hazırlanan Kanun Hükmündeki Kararname ile bankalar, krediler ve diğer yatırımlar, mesleki disiplin ve denetim konulu düzenlemelerde değişiklikler yapılmıştır¹⁸.

1980'li yıllarda başlayan küreselleşme hareketi finans piyasalarının yapısını değiştirmiştir. Özellikle tüketici isteklerinin değişmesi, firma sayılarının artması ve rekabetin yoğunlaşması bankaların ürün ve hizmet çeşitliliğini arttırılmasını zorunlu hale getirmiştir. Yapısal değişimlere uğrayan bankalar gelişen ve değişen piyasa koşulları nedeniyle farklı risklerle karşı karşıya kalmış, bu durum finansal krizlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Ekonomilerin liberalleşmesiyle birlikte kambiyo rejimi, serbest para dolaşımı ve ülkeler arası ticaretin yaygınlaşması beraberinde ülkelerde yaşanan finansal krizlerin yayılmasına neden olmuştur. Nitekim Meksika ve Asya krizleri bulaşma etkisiyle dünya ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Özellikle politik istikrarsızlık, bankaların sorunlu kredi hacimlerindeki artış ve yetersiz kalan kamu maliye politikaları bu krizlerin nedenleri olarak gösterilmektedir. Ayrıca, finans sektöründeki kurumsal yönetim eksikliği, bankaların alacak kalitesinin yeteri kadar iyi denetlenememesi gibi yapısal zayıflıklar da kriz nedenleri arasında gösterilmektedir. Yaşanan finansal krizler ülke ekonomilerinin büyümesini olumsuz etkilemiştir. Meksika krizi sonrasında Meksika'nın GSYİH rakamları %6 seviyesinde küçülmüştür. Asya krizinde ise Doğu ve Güneydoğu ülkelerinde %69, 7 ile %21, 2 seviyeleri arasında GSYİH' da küçülme yaşanmıştır. Dünyada yaşanan finansal piyasalardaki bu olumsuz gelişmeler paralelinde daha etkin gözetim ve denetimin şart olduğu düzenlemelere ihtiyaç duyulmuş ve bu amaçla Basel Standartları 1997'de açıklanmıştır. Yürürlükte bulunan 3182 sayılı Bankacılık Kanunu kapsam ve işleyiş açısından bu gelişmeler karşısında yetersiz kalmıştır. Bu nedenle,

¹⁸ Bknz. B.02.0.KKG/101-1-321/03857 sayılı 22/06/1994 tarihli Sanayi ve Tek. ve Tic. Bütçe Komisyonu Kanun Hükmünde Kararname

uluslararası değişen koşullara uyum sağlamak ve ihtiyaç duyulan düzenlemeleri yapmak için 4839 sayılı yeni Bankacılık Kanunu 1999 yılında yürürlüğe girmiştir¹⁹.

2.2.1.2 4839 Sayılı Bankalar Kanunu

Hükümetin 1996-2000 yılları arasında açıkladığı 7. Beş Yıllık Plan çerçevesinde, bankaların güvenli ve istikrarlı bir ortamda bağımsız denetim otoriteleri tarafından gözlenmesi ve denetlenmesi ve etkin bir düzenleme sisteminin kurulması öngörülmüştür. Bu kapsamda 4839 sayılı 23.06.1999 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe girmiş ve bu yasayla BDDK kurulmuştur²⁰. Yürürlüğe girdikten kısa bir süre sonra 17.12.1999 tarihinde “Bankalar Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı” ile değişikliğe uğramıştır. Değişikliğin gerekçesi, uluslararası standartlara göre banka denetim ve gözetim yetkisinin siyasi otorite olan Bakanlar Kurulu’ndan alınıp, bağımsız bir idari otorite olan BDDK’ya devredilmesi olarak ifade edilmiştir. Bu değişiklikle bankaların kuruluşlarından tasfiyelerine kadar olan tüm aşamalarında Bakanlar Kurulu’na ait olan yetki BDDK’ya devredilmiştir. Gerekçelerden bir diğeri ise, Avrupa Birliği Direktifleri’ne uygun denetim ilkelerinin benimsenerek açık ve kapsamlı düzenlemelerin yapılmasıdır. Kanun tasarısıyla yapılan diğerk değişiklik ise, BDDK’nın kurul üyelerinin belirlenmesiyle ilgilidir. BDDK üyeleri Hazine Müsteşarlığı, T.C. Merkez Bankası, TBB, DPT Müsteşarlığı, SPK’nın önerdiği adaylar arasından Bakanlar Kurulu tarafından seçilirken ilgili değişiklik maddesi gereğince üyelerin bankacılık sektöründeki adaylar arasında ilgili Bakan’ın tavsiyesiyle Bakanlar Kurulu tarafından oy çokluğu ile atanması karara bağlanmıştır. Bu kararla ilgili ülke ekonomisini makro düzeyde etkileyebilecek düzenlemelere yetkili olan BDDK’nın tüm üyelerinin bankacılık sektöründen kişilerden oluşturulması hususunda muhalefet şerhi yer almaktadır. Muhalefet şerhinde ise hükümet ve Kurul arasında uyuşmazlık olması halinde ekonomik faaliyetler çıkmaza gireceği için milli iradeyi temsil edecek şekilde bir yapının olması gerektiği ifade edilmiştir (Akçær, 2000: 97-128).

Türkiye’de finansal gelişmelere uyum sağlamak için bankacılık sektörüne yönelik yapılan iyileştirici kanuni düzenlemeler uluslararası düzenlemelerin etkisinde kalmıştır. Bu düzenlemeler uluslararası piyasalardaki gelişimler doğrultusunda Avrupa Konseyi tarafından yayımlanan direktiflerdir. Avrupa Konseyi tarafından 1973-1992 yılları arasında kredi kuruluşlarının faaliyet esasları, gözetimi ve denetimi ile ilgili direktifler yayınlanmış ve 2000 yılında tek bir kitapçıkta birleştirilmiştir. 2000/12/EC sayılı bu direktifle birlikte Avrupa

¹⁹ Bknz. B.02.0.KKG/101-1028/1481 sayılı 30/03/2005 tarihli Bankacılık Kanunu Tasarısı ve Avrupa Birliği Uyum ile Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları, s.5

²⁰ Bknz. B.02.0.KKG/101-1028/1481 sayılı 30/03/2005 tarihli Bankacılık Kanunu Tasarısı ve Avrupa Birliği Uyum ile Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları, s.7

Birliği'nin nihai amaçlarından biri olan ortak pazar oluşturmaya yönelik standartların uygulanması hedeflenmiştir. 2001 yılında ise, Avrupa Birliği Konseyi yayınladığı 2001/24/EC sayılı direktifle kredi kuruluşlarının tasfiye ve yeniden yapılandırılma süreçlerini belli standartlara bağlamıştır. Aynı yıl yayınlanan 2001/65/EC sayılı direktif uluslararası standartlara uygun varlık değerlerinin belirlenip muhasebeleşmesi yönünde uygulamalar getirmiştir.

Bankacılık sektöründeki tepki düzenlemeler yani bir olay sonucu bu olayın tekrarlanmasını önleyici düzenlemeler hâkimdir. Nitekim 2002/1606/EC sayılı Uluslararası Finansal Raporlama Standartları direktifinin oluşmasında, Enron Vakası ve İtalyan Parmalat Gıda Grubu'nun muhasebe hileleri, hisse senedi ve diğer piyasalarda işlem yapanları yanılta bilanço ve tabloların açıklamış olması tetikleyici unsur olmuştur.

Rekabetçi bir piyasa, ortak denetim, ortak çözüm platformu oluşturarak finansal kuruluşların sınır ötesi faaliyetlerinin de denetiminin koordineli yapılması amacıyla Avrupa Birliği Konseyi tarafından 2004 yılında "Finansal Hizmetler Aksiyon Planı Raporu" hazırlanmıřtır²¹. Avrupa Birliği'nin yanı sıra OECD lkeleri, Çin, Japonya, Güney Kore gibi ülkeler de finansal piyasalar ve finansal kuruluşların bağımsız bir otorite tarafından denetlenmesinin gerekliliğini kabul etmiştir.

Uluslararası finans piyasalarındaki yeni yaklaşımların kabul görmesiyle Türk bankacılık sektörüyle ilgili bankaların yeniden yapılandırılmasının, bağımsız, rekabetçi, güvenilir, kurumsal yönetim anlayışı benimsemiş kurumlar haline getirilmesi zorunlu hale gelmiştir. Bu uyum sürecinde ise devletin düzenleyici otorite rolü oldukça önemlidir. Nitekim 4389 sayılı yasayla kurulan BDDK, bankacılık ve finans piyasaları için atılan en önemli adımlardan biridir. Yapılan düzenlemeler ve alınan tedbirler bankacılık sektöründe 2000 yılı Aralık ayında kriz yaşamasına engel olamamış ve yaşanan kriz nedeniyle bankacılık sektörü toplam 4,2 milyar dolar zararla yılı kapatmıştır. Devam eden 2001 yılının şubat ayında ise bankacılık sektörü ikinci bir krizle karşı karşıya kalmıştır. Kamu bankalarının görev zararları, özel bankaların grup şirketlerine olan dolaylı kredileri, döviz kurunun beklenenin çok üstünde seyretmiş olması krizin etkilerini arttıran unsurlar olmuştur. Kanun koyucunun amacı her ne kadar ekonomik istikrarı sağlamak olsa da olağanüstü kriz ortamları gibi hızlı müdahale gerektiren durumlarda bürokrasinin aşılması kritik önem taşımaktadır. Bu kapsamda, 15 Mayıs 2001 tarihinde "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı", uygulamaya

²¹Bknz. B.02.0.KKG/101-1028/1481 sayılı 30/03/2005 tarihi Bankacılık Kanunu Tasarısı ve Avrupa Birliği Uyum ile Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları, s.3-5

konulmuştur²². Bu programla ilgili düzenlemeler bankacılık sektörüne ait düzenlemeler bölümünde detaylandırılmıştır.

Küreselleşmeyle beraber oluşan yeni riskler, piyasa ihtiyaçlarının zamanla değişmesi ve bu değişimlere ayak uydurabilmek için 4389 sayılı Bankacılık Kanunu'na ilişkin alt düzenlemeler yapılmıştır. Alt düzenlemelerle ilgili Kanun'un hukuki gücünün artırılması hedeflenmiştir. Nitekim yapılan düzenlemelerinin bir gerekçesi olarak kamu bankalarına tanınan 3 yıllık muafiyetin haksız rekabete neden olabileceği ve bu hususta değişiklik yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Özel finans kurumlarının da Bankalar Kanunu'na tabi olması gerektiği ise, finansal sistemin bir bütün olarak istikrarı ve rekabeti sağlayacağı gerekçesine dayandırılmıştır. 4389 sayılı Bankalar Kanunu yürürlükte kaldığı süreçte sırasıyla, 4491, 4672, 4684, 4743, 4842, 4969, 5020, 5021 sayılı ve son olarak 25 Mayıs 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5354 sayılı Kanun'la değişikliğe uğramıştır. İlgili Kanun'un 5 yıllık süreçte dokuz kez değişikliğe uğraması, yeni bir kanunu gerekli hale getirmiştir. Nitekim 19 Ekim 2015 tarihinde yürürlüğe giren 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun gerekçelerinde de bu durum ifade edilmiştir (Işıқтаç, 2010: 10).

2.2.1.3 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun birinci maddesinde “*Finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanmasına, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasına, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir*” olarak kanunun amacı ifade edilmiştir. İlgili maddenin gerekçesinde, “*Finansal piyasalarda güven, açık ve kapsamlı piyasa standartlarının oluşturulması, finansal suçların azaltılması, yeterli derinlik ve likiditeyi haiz piyasaların tesis edilmesi, ulusal ve uluslararası değişikliklere uyum sağlayan ve yatırımcılara güven veren sistemlerin oluşturulması suretiyle sağlanır*” ifadesine yer verilmiştir. Aynı maddenin gerekçesinde finansal piyasa aktörlerinin davranışlarının düzenlenmesi ve faaliyetlerin işlerliğinin denetime tabi olması gerektiği de vurgulanmıştır. Kamunun aydınlatılmasını sağlayarak şeffaf ve anlaşılabilir yeterli düzeyde doğru zamanda bilgi edinilmesine yönelik düzenlemeler yapmak, tasarrufların verimli olacak alanlardaki krediler yönlendirilmesi sağlamak, piyasa disiplini bozmayacak şekilde tasarruf sahiplerinin mevduatlarını güvence altına almak kanunun amaçları arasında yer almaktadır.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu; genel hükümler, izne tabi işlemler, kurumsal yönetim, koruyucu hükümler, mevduat ve katılım payı toplamaya ilişkin hükümler, denetim ve alınacak önlemler, kanuni yükümlükler, kalkınma ve yatırım bankaları ve finansal holding şirketi,

²²Bknz. B.02.0.KKG/101-1028/1481 sayılı 30/03/2005 tarihli Bankacılık Kanunu Tasarısı ve Avrupa Birliği Uyum ile Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları, s.7-8

kuruluş birlikleri, BDDK'ya ilişkin hükümler, faaliyet izni kaldırılan ve fona devredilen bankalara ilişkin hükümler, TMSF'ye ilişkin hükümler, diğer hükümler, yaptırımlar-soruşturma ve kovuşturma hükümleri ve kaldırılan değiştirilen hükümler olmak üzere 15 kısımdan oluşmaktadır. Kanun maddeleri; genel hükümlerden, nitelik bakımından düzen kuralları ve düzen kurallarına yardımcı kurallarından oluşmaktadır (Tekinalp, 2009: 3).

2.2.1.3.1 Genel Hükümler

Bu bölümde; Bankacılık Kanunu'nun amacı, kapsamı, tanımlar kısmı ve faaliyet konularını açıklayan hukuk düzenlemeleri yer almaktadır.

Bankacılık Kanunu'nun amacı, nihayetinde bankacılık sektöründe hukukun etkinliğini arttırmak ve devletin sosyal devlet kimliğinin getirdiği sorumlulukla bu alandaki kamu görevini yerine getirme şeklinin ve şartlarının belirlenmesidir (Battal, 2004: 2).

İlgili Kanun'un amaç maddesi piyasada güven ortamı oluşturmak, istikrarı sağlamak, etkin kredi dağılımı ve hakların korunması olmak üzere dört unsurdan oluşmaktadır. İlki, finansal piyasalarda güven ortamını sağlamaktır. Piyasalara güven duyulması için bankaların güvenilir, basiretli ve dürüst davranmaları gerekmektedir. Güven duyulan piyasaların derinliği artmakta, likiditesi yeterli olan uluslararası standartlara hızla uyum sağlayan piyasalar haline gelmektedir²³. Güven ortamının sağlanması için devlet tarafından güvenceler verilmesi, kamunun aydınlatılmasına yönelik düzenlemeler yapılması, piyasanın doğru, anlaşılabilir, yeterli bilgiye ulaşabilmesi için raporlamalar ve standartla belirlenmesi ve bunların geliştirilmesi gerekmektedir. Bu amaca yönelik Bankacılık Kanunu hazırlanmış ve alt düzenlemelerle detaylandırılarak ilgili Kanun'un etkinliği arttırılmıştır.

Finansal piyasalarda istikrar kavramı, fiyatlamada, kaynak aktarımında ve kriz dönemlerinde finansal araçların etkinliğinin devamı ve sistemin sürekliliği olarak ifade edilmektedir. İstikrarın sağlanması için piyasadaki aktörlerin davranışlarına yönelik olası riskler dikkate alınarak düzenlemelerin yapılması ve piyasa işleyişinin etkin denetlenmesi gereklidir. Kanunlarla devletin ilgili kurumlara verdiği yetkiler Bankacılık Kanunu'nda yer almaktadır. BDDK bu amacın uygulanması için ilgili kanunla yetkilendirilmiştir.

Amaçların ifade sırasına bakıldığında, öncelikle finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanması hedeflenmiştir. Daha sonraki amaç ise "...kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasına..." şeklinde ifade edilmektedir. Bunun nedeni, etkin kredi sisteminin oluşabilmesi için öncelikle güvenilir ve istikrarlı piyasalara ihtiyaç duyulmasıdır. Tasarruf sahiplerinin ve yatırımcıların güven esasına dayalı bir sisteme dâhil olmalarını istemeleri

²³ Bknz. B.02.0.KKG/101-1028/1481 sayılı 30/03/2005 tarihli Bankacılık Kanunu Tasarısı ve Avrupa Birliği Uyum ile Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları, s.17

kredi sisteminin oluşması için gereklidir. Kredi sistemi, tasarrufların üretken yatırımlara dönüşmesini sağlayarak ülkenin kalkınmasında ve büyümesinde önemli bir etkiye sahiptir. Kredi sisteminin etkin çalışması hususunda ilgili Kanun'un hedefleri arasında mevduat ve kredi faizi arasındaki farkın az olması, hizmette çeşitliliğin olması, hızlı ve optimum maliyetlerde hizmet alınmasının sağlanması yer almaktadır.

Bankacılık Kanunu birinci maddesinin son ifadesi ise, "...tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasına..." şeklindedir. Hak hukuki anlamda hukuk kurallarınca tanınan kişinin ya da kurumun lehine olan ayrıcalıklardır (Yücel, 2010: 338). Bu amaçta yer alan hak ve menfaatlerin, tasarruf sahiplerinin kendilerini güvence altında hissetmeleri için devlet tarafından korunacağını ifade etmektedir. Bu kapsamda, tasarrufların korunmasına yönelik mevduat sigortası uygulaması bankanın diğer alacaklarına karşı tasarruf sahiplerine tanınan bir ayrıcalıktır ancak bu güvencenin belli bir sınırdan tutulması piyasa disiplininin sağlanması için zorunludur. Nitekim, güvende aldanmaya yol açabilecek olan mevduatların çoğunun garanti altına alınması, geçmiş yıllarda bankacılık sektöründe krize etki eden önemli unsurlardan biri olmuştur²⁴. Bu nedenle, tasarruf sahiplerinin haklarını korurken, piyasa disiplininin sağlamak amacının da gözardı edilmemesi gerekmektedir. Bu kapsamda piyasa disiplininin sağlanmasına yönelik bankaların sermaye ve likidite seviyeleri ile ilgili emredici hükümlere Kanun'da yer verilmiştir.

Genel hükümler içerisinde ilgili Kanun'un md.2'de "*Türkiye'de kurulu mevduat bankaları, katılım bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları, yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubeleri, finansal holding şirketleri, Türkiye Bankalar Birliği, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu ile bunların faaliyetleri*" olarak ifade edilmektedir. Kanun kapsamına özel kanunla kurulan bankalar da dâhil edilmiş, önceki mülga 4389 sayılı Kanunda olduğu gibi kendi kanunlarına tabi olup aynı zamanda 5411 sayılı Kanun hükümlerine de tabi oldukları ilgili maddenin gerekçesinde vurgulanmıştır²⁵. Bu yasayla T.C. Ziraat Bankası ve Halk Bankası özel yasayla kurulan devlet sermayeli kamu mevduat bankaları olmalarına karşın, Kamu İktisadi Teşebbüsü kişiliğinden çıkarılarak birer özerk anonim şirket haline gelmiştir. 233 sayılı KHK gereğince hükümet tarafından hazırlanan ana sözleşmeleriyle Ticaret Siciline tescil edilerek anonim şirket esaslarına bağlanmışlardır (Battal, 2010: 10).

²⁴ Aşırı güven, tasarruf sahibinin gözlem ve denetimini azaltarak riskli hareket eden ve daha çok kar sağlayan bankalara yönelmelerine neden olmuştur Bknz. Hellmann, T. F., Murdock, K. C., & Stiglitz, J. E. (2000). "Liberalization, Moral Hazard in Banking, and Prudential Regulation: are Capital Requirements Enough?" *American Economic Review*, 90 (1): 147-165

²⁵ Bknz. B.02.0.KKG/101-1028/1481 sayılı 30/03/2005 tarihli Bankacılık Kanunu Tasarısı ve Avrupa Birliği Uyum ile Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları, s.17

1954 yılı 6219 sayılı Kanun'la kurulan Türkiye Vakıflar Bankası Anonim Ortaklığı halen Kamu İktisadi Teşebbüsü olarak faaliyetlerine devam etmektedir. 1211 sayılı Özel Kanun ile TC. Merkez Bankası bir anonim şirket olarak kurulmuş olduğundan gerektiğinde TTK hükümlerine bağlı olmasına rağmen, Bankacılık Kanunu hükümlerine tabi değildir.

2.2.1.3.2 Düzen Sağlayıcı Kurallar

Bankalar Kanunu'nda yer alan kamu menfaatinin sağlanmasına yönelik olan kuralları düzen kuralları olarak sınıflandırabilmek mümkündür. Bu düzen kurallarının amacı ekonomik açıdan bankalar aracılığıyla milli tasarrufların özendirilerek reel sektöre kaynak olarak aktarılması ve ulusal kalkınmanın sağlanmasıdır. Kanun koyucunun bu amacına ulaşabilmesi için düzenin oluşması, oluşan düzenin denetlenip gözetlenerek sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu kapsamda bu kurallar bankanın türüne, yapısına, faaliyet alanlarına, örgütlenmesine ve denetlenmesine ilişkin esasları düzenlemektedir. Bankaların gerektiğinde faaliyetlerinin kısıtlanması, yetkilerinin azaltılması, kamu menfaatini korumak adına yönetimlerine el konulması gibi yetkiler de bu düzen kuralları kapsamındadır (Tekinalp, 2009: 4).

Bir düzenin sağlanması için ortak ifadelerin kullanılması ve yoruma açık olmayan sınırlamaların getirilmesi gereklidir. Bu nedenle, Kanun'un md.1-5 arasında bu konulara açıklık getirilmiş, kimlerin ve hangi faaliyetlerin ilgili Kanun kapsamında düzenleneceği hükme bağlanmıştır. Öncelikle bankaların tanımı ve kapsama alanı açısından faaliyetleri belirlenmiştir. Ayrıca,, bu faaliyetler BDDK'nın denetimi sonucuna göre alınacak tedbirlerle de ilişkilendirilmiştir²⁶. Nitekim ilgili Kanun'un 70. ve 88. maddelerinde kamunun yararına gerektiği durumlarda banka faaliyetlerine müdahale etme yetkisi BDKK'ya verilmiştir.

Serbest piyasa ekonomisine sahip olan ülkemizde kanun koyucu bankacılık sektöründe piyasaya giriş ve çıkışları kontrol altına almıştır. Bunun en önemli nedeni, sağladığı ekonomik alandaki kamu düzenin bozulmasına neden olabilecek kişi ve kurumların piyasaya girmesini engellemektir. Bu nedenle, denetim ve kontrol bankaların piyasaya ilk girişinden piyasadan çıkışına kadar olan süreçlerde devam etmektedir. Piyasaya girmek isteyen kuruluşların ortaklık yapısı, yeterli mali gücü ve gerekli yönetim tecrübesi, organizasyon yapısının işlerliği gibi konular inceleme altına alınmaktadır. Bu konularda getirilen sınırlamalar ve kısıtlar md.6-md.15 arasında ifade edilmiştir.

Bankaların ortaklık yapısı, kuruluş izni ve faaliyet izinlerinin alınmasında önemli kriterler olduğu gibi; banka birleşmeleri, bölünme, hisse değişimi konuları da sektörün işleyişi

²⁶ Bknz. B.02,0.KKG/101-1028/1481 sayılı 30.03.2005 tarihli Bankacılık Kanunu Tasarısı ve Avrupa Birliği Uyum ile Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları, TBMM (s.972), Yasama yılı:3, dönem:22 s.17

için düzenlenmesi gereken durumlardır. Bu durumlarda ise, ortaklık ve sermaye yapısı hatta yönetim yapısı değişeceğinden ve bu değişimin piyasa yapısı ve istikrarı üzerine olası etkisi dikkate alındığında izne tabi olması olağandır. Bu durumun diğer bir yönü, piyasayı kontrol edebilecek kadar ve olası bir olumsuzlukta piyasanın istikrarını bozacak kadar pazar payına sahip bankaların oluşmasını engellemektir. Bununla birlikte, kanun koyucu bankalar için istisnai bir durum belirlemiştir. Bu kapsamda bankaların birleşme, bölünme ve devir işlemlerinde 6762 sayılı TTK hükümleri ile 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 7'inci, 10'nuncu ve 11'inci maddelerinden muaf tutulmuştur²⁷. Ayrıca, bankaların tasfiye kararları yani piyasadan çıkma kararları da izne tabi kılınmıştır.

Bankaların finansal yapılarına ilişkin düzen kuralları, ilgili Kanun'un md.43-59'de ifade edilmiştir. Bu kurallar finansal yapının sağlamlştırılması, korunması ve sürdürülebilir olması ile yapının zayıflaması durumunda alınacak önlemleri kapsamaktadır. Öncelikle bankanın finansal yapısının sağlamlığının belirlenebilmesi için mali yeterliliğinin ölçülebilir olması gerekmektedir. Bu kapsamda uluslararası otoritelerin de benimsediği mali performans ölçütlerine Kanun'da yer verilmiştir. Mali performans ölçütü olarak özkaynak, sermaye yeterliliği, likidite yeterliliği oranları için alt sınırlar belirlenmiştir. Mali gösterge ölçütlerinde alt ve üst sınırlandırılmanın getirilmesindeki amaç, tasarruf sahiplerinin mevduatlarının korunması ve rekabeti bozucu fiillerin engellenmesi yoluyla kamu düzenini sağlamaktır. Bu oranların belirlenen asgari oranın altına inmesinin engellenmesi için gerekli olan denetim ve alınacak önlemler BDDK'nın yetkileri kapsamına alınmıştır.

Düzenlenen diğer bir husus da kredilerdir. Kredilerin düzenlemesindeki amaç bankaların risk yaklaşımını düzenleyebilmektir. Bankaların risk yüklendiği birçok faaliyet kredi tanımının içine alınarak Kanun'un 48. Maddesinde geniş bir kredi tanımı yapılmıştır. Bu kapsamın geniş tutulmasındaki esas neden kredi verenlerin dolaylı yollarla benzeri işlemleri yapmasının engellenmesi ve risklerin yönetebilir seviyede olmasının sağlanmasıdır. Kanunda yer alan "kredi sayılır" ifadesi şu açıdan önemlidir: eğer bir işlem kredi sayılıyorsa bir risk unsuru içerir ve bu risk unsuruna karşı bankanın tedbir alması gereklidir. Ne ölçüde tedbir alınacağı ise sınıflandırılmış risk gruplarına göre belirlenmektedir²⁸. Bu sayede risklerin izlenebilir ve kontrol edilebilir olmasını sağlamak amaçlanmaktadır. Ayrıca, kredilerin kullanılmasında ile ilgili sınırlamalar Bankacılık Kanunu md.54 ve md.55'de ifade edilmiştir.

²⁷ Bankalar Kanunu madde 19'da "...eğer devir veya birleşmeye konu bankaların toplam aktiflerinin sektör içindeki paylarının yüzde yirmiye geçmemesi kaydıyla..." ifadesiyle RKHK kapsamı dışında olması şarta bağlanmıştır.

²⁸ Bankacılık Kanunu'na ilişkin ikincil düzenlemeler kısmında yer alan yönetmeliklerde ayrıntılı olarak ele alınmıştır (bknz. bölüm 2.2.2).

Finansal yapıyla ilgili düzenlemelerin gerekliliğini yerine getiremeyen bankaların sistemi olumsuz etkilememesi için sırasıyla önleyici, düzeltici, iyileştirici ve kısıtlayıcı önlemler alınması gereklidir. İlgili Kanun'un 65. ve 72. maddeler arasında denetim ve bu tür önlemlerle ilgili hususlara yer verilmiştir.

Düzen kuralları kapsamında; bankaların kuruluş şekli, faaliyet alanları, kredi verme usul ve şekilleri, bilanço yönetimi ve iç denetimi ile ilgili hususlarda yapılan düzenlemelere yer verilmiştir. Bu düzenlemelerin işlevselliğini arttıran kuralları ise düzen kurallarına yardımcı kurallar olarak sınıflandırmak mümkündür.

2.2.1.3.3 Düzen Kurallarına Yardımcı Kurallar

Düzen kurallarına yardımcı olan tek başına düzen oluşturmeyen kurallar olarak nitelendirilir ve bunlar düzenin sistematığının devamı için gerekli ve yol gösterici niteliktedir. Bankalar Kanunu'nda ise, Kurumsal Yönetim Kuralları ve kanuni yükümlülükleri bu kapsam içinde değerlendirilebilir (Tekinalp, 2009: 6).

Bankalar Kanunu md. 22-42 arasında ifade edilen Kurumsal Yönetim Kuralları, bankalar açısından düzen kurallarının uygulanması için gerekli yönetim yapısı ve süreçleri konu almaktadır. İlgili Kanun maddeleri OECD'nin yayınladığı raporlar ve Basel Komitesi tarafından benimsenen uluslararası standartlar göz önüne alınarak hazırlanmıştır. Bunun yanı sıra halka açık olan bankalar aynı zamanda Sermaye Piyasası Kurulu tarafından açıklanan kurumsal yönetim ilkelerine de tabidir.

Kurumsal Yönetim Kuralları öncelikle yönetim yapısını belirleyerek yöneticilere sorumluluk ve yetki alanlarının belirlenmesine yol gösteren ilkeleri kapsamaktadır. Bu ilkeler çerçevesinde yönetim kurulu denetim ve gözetim faaliyetleri yapmakla yetkilidir. Bu yetki kapsamında ise kurum içi yolsuzluk ve kötü niyet durumlarının tespiti, bu durumların oluşmasının önlenmesi ve iyileştirilmesi hususlarında sorumlu tutulmuştur. Bu sorumluluğun gereği olarak kamunun aydınlatılmasında doğru, şeffaf ve güvenilir bilgi sisteminin oluşturulması gerekmektedir. Bu kapsamda Bankacılık Kanunu maddelerinde uluslararası standartlara uygun finansal raporlama, muhasebe standartları, bağımsız denetim kuruluşları tarafından bankaların denetime tabi olunması ve hesap verebilirlik ilkesi gibi hususlar düzenlenmektedir. Ayrıca, kurumsal yönetimle ilgili sahiplik yapısı ve yönetim kurulu üyelerinin belirlenmesinin bankalarının piyasa davranışında etkiliği olduğu görülmektedir. Banka genel müdürün hissedar yani semaye sahibi olmaması bankaların piyasa değeri açısından olumlu algılanırken, yönetim kurulunda yer alması durumunda daha az riskli

yatırımları tercih ettiklerini söylemek mümkündür (Tanrıöven vd., 2006: 102). Bu sonuç kurumsal yönetim ilkelerinin gerekliliği destekler niteliktedir.

Bankalara güven duyulması finansal sistemin işleyişi için en gerekli unsurdur. Bu güvenin devamlılığı için bankaların itibarlarının korunması, bankalara ve müşterilerine ait bilgilerin saklanması gibi hususlar önemli olup bu konulara ilişkin yükümlülükler Bankalar Kanunu md.73-76 arasında ifade edilmektedir. Bu maddeler; sırların saklanması, başka bankanın itibarını zedeleyecek davranışların yapılmaması, TBB tarafından belirlenen etik ilkelere uyulması ve müşterilerin bilgi edinme hakkının gözetilmesi hususlarını düzenlemektedir.

Kanun niteliğindeki düzenlemelerin etkinliğinin artırılması ve uygulama esaslarının açıklanmasına yönelik diğer düzenlemeler ise ikincil düzenlemeler olarak ifade edilmektedir.

2.2.2 Bankacılık Sistemine Ait İkincil Düzenlemeler

Normlar hiyerarşine göre tüzüklerden sonra kanunların uygulanmasına yönelik yönetmelikler ve tebliğler yer almaktadır. Başka bir ifadeyle ikincil alt düzenlemeler bir üst düzenlemeye dayandırılarak oluşturulmaktadır. Bu bölümde, ikincil düzenlemeler kapsamında bankacılık sektörüyle ilgili önemli yönetmelik ve tebliğlerden bahsedilecektir.

2.2.2.1 Bankacılık Kanunu'na İlişkin Yönetmelikler

Bankacılık Kanunu'na ilişkin yönetmelikler, Anayasanın 124. maddesi gereğince kamu tüzel kişilerin kanuna aykırı olmamak koşuluyla yönetmelik çıkarma yetkisi vermesi gerekçesiyle BDDK tarafından oluşturulmaktadır. Yönetmelikler, kanunla düzenlenen kuralların anlaşılması ve uygulanmasını kolaylaştırmak için açıklayıcı bilgiler sunan düzenleyici idari işlemlerdir. Yönetmelikler kanuna aykırı olmamak koşuluyla mevcut bankacılık sistemine kural koyan, mevcut kuralları değiştiren ve gerekirse kuralları ortadan kaldıran tasarruflardır (Canpolat, 2010: 32-37). BDDK'nın yetki ve görevleri arasında yer alan düzenleme yetkisi kapsamında piyasaya hızla müdahale edilmesine imkân sağlayan ve değişen koşullarda tedbir almayı kolaylaştıran yönetmelikler sektörün düzenlenmesinde en çok kullanılan düzenleme şeklidir. Bu durumun nedeni ise kanunda yapılmak istenen değişiklik için gerekli olan aşamaların uzun bir süreç gerektiriyor olmasıdır. Bu aşamaların azaltılarak hızla değişen piyasa koşullarında etkin bir kontrol sağlanması amaçlanmaktadır. Bu kısımda ise bankaların bilançolarını etkileyen özsermaye, likidite, sermaye yeterliliği, krediler ve karşılıkları gibi önemli konulardaki yönetmeliklere yer verilmiştir.

2.2.2.1.1 Bankaların Özkaynak Yapısına İlişkin Yönetmelik

Bu yönetmeliğin amacı bankaların uymakla zorunlu olduğu asgari standart oranların belirlenmesinde dikkate alınan özkaynak tutarının hesaplanmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir. Bu yönetmelik, 5411 sayılı Bankalar Kanunu'nun 44. ve 93'üncü maddelerine dayandırılarak oluşturulmuş olup özkaynak, çekirdek sermaye, katkı sermaye, ilave sermaye ve konsolide özkaynak kavramlarının kapsamalarını ayrıntılı olarak açıklamaktadır. Ayrıca, özkaynak hesaplamalarında uygulanacak indirim kalemlerine de açıklık getirmektedir. Böylece sektörde hesaplamaya konu kavramları belli standartlara bağlayarak ortak bir düzen oluşturulması amaçlanmıştır.

Bankalar sermaye arttırmak için ilave sermaye oluşturma kararı alması durumunda sermaye ilavesinin nasıl yapılacağı, hangi usullerde gerçekleştirileceği, borçlanma araçları türleri BDDK'nın yönetmelikte belirlediği esaslara göre Kurum'un izni alınarak yapılması zorunludur. Kurum tarafından izne tabi olması sermaye yapısının sağlamlığı ve sermaye kaynaklarının kalitesinin denetimi için gereklidir.

Yönetmelikler tek başlarına bir düzenleme olmakla birlikte diğer yönetmeliklerin uygulanması için öncül düzenleme niteliğinde olabilmektedir. Nitekim sermaye yeterliğinin ölçülmesi için öncelikle özkaynak tanımlarının ve hesaplamalarının usule uygun olması gerekmektedir. Özkaynak ve sermaye tanımları kapsamında belirtilen hesaplamalar yapıldıktan sonra elde edilen değerlerin ölçülmesi ve sağlamlığının denetlenmesi gerekmektedir. Bu husus ise ayrı bir yönetmelikte ifade edilmektedir.

2.2.2.1.2 Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik

İlgili Yönetmelik, bankaların karşılaşılabilecekleri risklere karşı sağlam bir özkaynak yapısına sahip olmalarını sağlamaya yönelik bir düzenleme olup 5411 sayılı Bankalar Kanunu'nun 43'üncü, 45'inci, 47'inci ve 93'üncü maddelerine dayandırılarak hazırlanmıştır. Öncelikle riske dayalı özkaynak hesaplaması üzerinde durulmuştur. Risk ağırlıklı varlıklar Basel Standartları kapsamında tanımlanmakta ve hesaplama şekilleri yönetmelikte ifade edilmektedir. Kredi riskine dayalı hesaplamalarda bankalara farklı alternatifte yaklaşımlar sunulmaktadır. Bu yaklaşımlar risk ağırlıklarının belirlenme şekillerine göre Standart Yaklaşım ve İçsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşım (İDD) olarak ikiye ayrılmaktadır. Standart Yaklaşım kredi derecelendirme kuruluşlarının vermiş olduğu notları dikkate alırken, İDD ise bankaların kendilerine özgü içsel hesaplama modellerini esas almaktadır. İDD yaklaşımında yer alan içsel modeller BDDK'nın iznine tabi tutulmuştur.

Bankalar taşıdıkları kredilere ilişkin risklerin yanı sıra sistematik risk olarak tanımlanan piyasa riskine de maruz kalmaktadırlar. Piyasa riskinin hesaplanmasında bankanın taşıdığı spesifik risk, emtia riski, takas riski, karşı taraftan kaynaklanan kredi ve opsiyon riskleri dikkate alınmaktadır. Her ürün grubu için dikkate alınan piyasa riski BDDK'nın bu konuda hassasiyetini göstermektedir.

İlgili yönetmelikte kredi riski ve piyasa riskinin hesaplanmasına ilişkin formülasyon ve hesaplama yöntem ve usulleri tablo halinde açıkça belirtilmektedir. Böylece bankalar arasında görecelik kavramına yer vermeyerek standartlar oluşturulması adil bir düzen oluşturulması amaçlanmıştır.

2.2.2.1.3 Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik

Bankaların kredilerinden ve alacaklarından doğmuş ya da doğacak olan zararlara karşı tedbir amaçlı ayrılan tutarların hesaplanmasına ilişkin usul ve esasları kapsayan yönetmeliktir. Alacakların ve kredilerin tahsil kabiliyetlerine göre sınırlandırılması esasına dayanmaktadır. 5411 sayılı Bankalar Kanunu'nun 53'üncü ve 93'üncü maddelerine istinaden oluşturulmuştur.

Yönetmelikte ilk olarak kredi ve alacaklar tahsil kabiliyetlerine ve vadelerine artan risklilik seviyesine göre gruplandırılmaktadır. Bu kapsamda standart nitelikteki birinci grup; tahsilatında bir sıkıntı olmayacağı düşünülen ödemeleri düzenli ve faiz tahsilatlarında aksaklık olmayan krediler ve diğer alacakları kapsamaktadır. İkinci grup ise, yakın izlemeye takip edilen kredi ve alacaklardan oluşmakta olup bu gruba dâhil olan kredi ve alacakların gecikmiş bir ödemesi olmamakla birlikte nakit akışına bakıldığında gelecek dönemde tahsilat riski olduğuna kanaat getirilmiş olması gerekmektedir. Bu kanaatin oluşmasında bankaların finansal tablolarının durumu, piyasa riski gibi unsurlar etkili olmaktadır. Üçüncü grup ise tahsil imkânı sınırlı olan kredi ve diğer alacakları kapsamaktadır. Vadesi gelen anapara ya da faiz ödemesinin zamanında gerçekleştirilememesi, kredibilitesindeki azalış, finansal tablolarında özkaynak yapısının zayıfladığının tespit edilmesi, verilen teminatın riski karşılayamayacak seviyede kalması gibi durumlar üçüncü grup kapsamında değerlendirilmektedir. Vade açısından ise anapara geri ödemesi ya da faiz ödemesinde gecikmesi 90 günden fazla, 180 günden az olan kredi ve alacaklar da bu grupta sınıflandırılır. Dördüncü grupta ise tahsili ya da tasfiyesi mümkün görünmeyen ancak borçlunun sermaye artırımını yapma ya da yeni bir finansman kaynağı bulma ihtimalinin olduğunun varsayıldığı kredi ve alacaklar sınıflandırılmaktadır. Vade açısından ise tahsilat gecikme süresi 180

günden fazla ancak bir yıldan az olan kredi ve alacaklar bu grupta yer almaktadır. Son olarak beşinci grupta tahsilinin mümkün olmadığına karar verilen, bir yıldan uzun süredir tahsil edilemeyen ve bu nedenle zarar olarak nitelendirilen kredi ve alacaklar yer almaktadır. Bu sınıflandırma haricinde yönetmelikte bankaların risk yönetim ilkeleri çerçevesinde her ay sonu karşılık ayırmak koşuluyla kredi ve alacaklarını üçüncü, dördüncü ve beşinci grup kapsamında sınıflandırabileceği belirtilmiştir.

Bankaların kredi ve alacakları risk seviyelerine göre sınıflandırılmasındaki amaç riske karşı tedbirli olabilmek için gerekli optimum karşılık tutarlarının belirlenmesidir. Bu kapsamda bankaların kredi ve alacakları için gruplarına göre farklılık gösteren genel ve özel karşılıklar ayrılması gerekmektedir. Genel karşılıkların oranları ve ayrılması zorunlu zaman aralıkları yönetmelikte açıkça ifade edilmiştir. Özel karşılıklar ise; üçüncü, dördüncü ve beşinci grupta sınıflandırılan alacaklar için uygulanmaktadır. Karşılık oranlarında diğer etkili unsur ise alacakla ilişki olan teminat yapısıdır. Basel Standartları paralelinde oluşturulan teminat gruplandırması ayrılması zorunlu olan karşılığın oranını belirlemektedir. Likidite derecesine göre oluşturulmuş olan teminat gruplarının ilkinde; ödeme garantili bono ve tahvil, Hazine Bonusu, devlet ödeme garantili sermaye piyasası araçları, OECD ülke bankalarının garantisindeki garanti ve kefaletler yer almaktadır. İkinci grup ise, borsaya kota edilmiş hisse senedi, gayrimenkul ipoteği, kambiyo senetleri, konşimento gibi kıymetli evrakları kapsamaktadır. Üçüncü grupta ise, ticari işlem rehni, taşıt rehni, üçüncü kişi kefaleti, uçak rehni gibi teminatlar yer almaktadır. Ayrıca,, teminatların değerlerinin belirlenmesi ile ilgili hususlar da yönetmelikte yer almaktadır. İlgili Yönetmeliğin ayrılan karşılıklarının muhasebeleştirilmesi hususunda da belirleyici olması; finansal tabloların bankalar arasında şeffaf ve karşılaştırılabilir olmasını sağlanmasında önemli bir etkiye sahiptir.

Bankaların kârlılık ile ilgili rakamlarını yakından etkileyen toplam karşılıklar ile ilgili usul ve esasların oluşturulması standart bir düzenin uygulanması ve sektör riskinin izlenmesinde çok önemli bir yere sahiptir. Finansal tabloların doğru bilgileri yansıtması ve finansal sorunların gizlenmesinin engellenmesi için bilançoların düzenleme kurallarına uygun olarak hazırlanması çok önemlidir. Bilançolarda ayrılan fazla karşılıklar, bankanın kârlılığın azalmasına ve vergi yükünün daha az olmasına neden olacağı gibi; gerektiği gibi ayrılmayan karşılıklar da kârlılık ve finansal yapı hakkında yanıltıcı bilgi verebilmektedir. Yatırımcının ve mevduat sahibinin menfaatlerinin korunması, sektörde yer alan bankaların taşıdığı risklerin izlenmesi ve bunların denetlenebilmesi için bu düzenlemenin yerinde ve gerekli olduğu düşünülmektedir.

2.2.2.1.4 Bankaların Likidite Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik

Bankaların likidite riskinden dolayı oluşabilecek olumsuzluklara karşı sağlam bir finansal yapıya sahip olmasını sağlayan tedbir amaçlı bir yönetmelik olup 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 46 ve 93üncü maddelerine dayanılarak hazırlanmıştır. Bankaların varlıklarının yükümlülüklerini karşılayacak seviyede olması için gerekli likidite seviyesinin belirlenmesine ilişkin usul ve esaslar konu almaktadır. Toplam likidite oranı ve yabancı para likidite oranının hesaplanmasında dikkate alınacak bilanço kalemleri detaylı olarak ifade edilmiş olup vade esasına göre sınıflandırılmıştır. İlgili yönetmelikte bankaların sahip olması gereken asgari yeterlilik oranları belirtilmiştir. Bu oranların sağlanması zorunludur ancak BDDK banka bazında ya da sektörel olarak T.C. Merkez Bankası'nın görüşünü alarak toplam likidite yeterlilik oranını değiştirmeye yetkilidir. Buradan anlaşılacağı gibi likide oranları piyasada bankaların para arzını etkileyen bir unsur olup bu husustaki düzenlemeler T.C. Merkez Bankası gibi piyasayı etkileyebilmektedir.

Bankalar tarafından belli aralıklarla raporlanması zorunlu olan likidite yeterlilik oranları arasında uyumsuzluk olmamalıdır. Uyumsuzluk olması durumunda yönetmelikle belirtilen süreler içinde düzeltme yapılması istenir ancak uyumsuzluğun tekrarlanması durumunda Kurul Bankalar Kanunu'nun md. 67'de yer alan tedbir kararlarını uygulamaya yetkilidir. Ayrıca,, likidite oranının asgari oranın altında olması durumunda bankalar durumu açıklayan gerekçelerle birlikte detaylı bir raporu Kurul'a sunmak zorundadır. Düzenleme ve denetleme yetkisi olan BDDK bu yönetmelikle hem likidite yeterliliği hususunu düzenlemekte hem de bu düzenlemeye uyulup uyulmadığının takibini yapmaktadır. Uyulmadığı durumlarda ise gerekli gördüğü tedbirleri alarak sektörün istikrarının devamlılığını sağlamaya yetkilidir.

2.2.2.2 Bankacılık Kanunu'na İlişkin Tebliğler

Diğer bir alt düzenleme olan tebliğler, kanunda ve yönetmeliklerde belirtilen hususların nasıl detaylandırılacağı ve hesaplanacağı konusunda ayrıntılı bilgiler içermektedir. Bu kapsamda Bankacılık Kanunu'na ilişkin; tekdüzen hesap planı, kamuya açıklanacak finansal tablolara ve bunlara ilişkin dipnotlar, konsolide finansal tabloların oluşturulması, Türkiye'de açılan temsilciliklerin faaliyetlerine ilişkin usul ve esaslar ve bankacılık veri transferi sistemi hakkında tebliğler yayımlanmıştır. Ayrıca, bankaların sermaye yeterliliğinin ölçülmesi ve değerlendirilmesine ilişkin yönetmelik kapsamında yayımlanan tebliğler mevcuttur.

2.2.2.3 TCMB Kanunu'na İlişkin Tebliğ

Bankacılık sektörünü yakından ilgilendiren bir düzenleme de T.C. Merkez Bankası tarafından yayınlanan “Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğ” dir. Bu Tebliğ 1211 sayılı TCMB Kanunu madde 40’a dayandırılarak hazırlanmıştır. İlgili Kanun’un md.4/g bendinde de ifade edildiği gibi, T.C Merkez Bankası’nın görevlerinden biri de finansal piyasalarda istikrarı sağlayıcı tedbir amaçlı düzenlemeler yapmaktır. Bu kapsamda TCMB, likidite ve kredi arzını kontrol altına almak ve olası sistematik riskleri en aza indirmek için para politikası aracı olarak karşılık oranlarında düzenlemeler yapmakla yetkilidir. Bu kapsamda yayınlanan Tebliğ, yurtiçinde faaliyet gösteren bankaların yükümlülükleri çerçevesinde ayıracakları zorunlu karşılıkların usul ve esaslarını belirlemektedir. İlgili Tebliğ kapsamında yabancı para ve yerli para cinsinden olan yükümlülüklerin nasıl hesaplanacağı ve bu yükümlülüklere karşılık ne miktarda karşılığın T.C. Merkez Bankası’na yatırılacağı detaylandırılmıştır. Zorunlu karşılıklar kapsamındaki bilanço kalemleri; mevduat/katılım fonu, repo işlemlerinden sağlanan fonlar, kullandırılan krediler, ihraç edilen menkul kıymetler, sermaye hesaplamasına dâhil edilmeyen borçlanma araçları, yurt dışı merkeze yükümlülükler ve kredi kartı borçlarıdır²⁹. Yükümlülüklerin hesaplanmasını takip eden 14 gün içinde karşılığın tesis edilmiş olması gerekmektedir. Belirlenen karşılık oranlarının Tebliğ’de belirtilen oranın altında olması durumunda ilave karşılık talep edilebilmektedir. T.C. Merkez Bankası yatırılan zorunlu karşılıklar için faiz ödemeleri yapmaktadır. Bu ödemelerdeki faiz oranını belirleyen unsur mevduat, özkaynak ve kredi hacmidir. TL olarak tesis edilen zorunlu karşılıklar için mevduat ve özkaynakların kredilere oranı faiz oranı olarak uygulanmaktadır. ABD doları cinsinden ayrılan karşılıklarda ise döviz mevduat hesaplarına uygulanan faiz oranı uygulanmaktadır. Likidite esnekliği sağlanması amaçlı TL olarak tesis edilmesi gereken zorunlu karşılıkların bir kısmının döviz ya da altın olarak tutulmasına imkân sağlanmıştır. Bu hususu düzenleyen uygulama “Rezerv Opsiyon Mekanizması’dır. Böylelikle bankaların döviz ve Türk lirası likidite gereksinimleri için esneklik sağlanmakta ve yurt içi döviz kurunun oynaklığını azaltılmaktadır. Ayrıca, sermaye hareketlerinin oynaklığının kontrol edilmesi için uygulanan bir politika aracı olarak bankaların faaliyet gösterdiği finansal piyasalarda istikrar (TCMB, 2012).

Zorunlu karşılıklar bankaların kredi yaklaşımını ve hacmini doğrudan etkileyen artı bir maliyet unsuru olup bankacılık sektörünü doğrudan etkileyen alt düzenlemelerdir. Bu kapsamda bankalar için önemli bir düzenleme aracıdır.

²⁹ Bknz. <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/Para+Politikasi/ZK>

2.3 Rekabeti Etkileyen Düzenlemeler

Bankacılık sektörü rekabetin yoğun olduğu piyasalar arasındadır. Bu durumun başlıca nedenleri arasında hızla gelişen teknolojiler, küreselleşen ekonomilerle birlikte ülkeler arası sınırların kalkması ve ürün hizmet çeşitliliğinin artması gösterilebilir. Bununla birlikte mevcut rakipler, alıcılar, tedarikçiler, ikame ürünler ve piyasaya yeni giren firmalar da sektördeki rekabeti etkileyen diğer unsurlar arasında göstermek mümkündür. Rekabet ortamının yoğunluğu bu unsurların piyasadaki konum ve davranışlarına bağlıdır. Nitekim serbest piyasa koşullarında tam rekabet ortamının oluşması istenen bir durum olmakla birlikte bankacılık sektöründe olması gereken rekabet ortamı ile ilgili farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşım farklılığının temel nedeni ülke ekonomileri için sistematik öneme sahip bankaların sektör yapısı gereği kırılganlığa ve istikrarsızlığa açık olmasıdır. Bu nedenle bankacılık sektörünün rekabet ortamında etkinliğini ve istikrarını ne ölçüde sağlayabileceği tartışma konusudur. Tartışmaları iki farklı yaklaşımla açıklamak mümkündür. Bankacılık sektöründe rekabet ve istikrar ilişkisini açıklayan bu iki farklı yaklaşım Rekabet-istikrar ve Rekabet-Kırılganlık hipotezleridir. Rekabet-Kırılganlık hipotezi rekabetçi piyasaların bankaların risk iştihanı arttırdığı ifade etmektedir. Hipotezde az sayıda bankanın olmasının sağladığı avantaj olarak yoğunlaşma olmaması nedeniyle kontrol ve gözetim açısından daha rahat olacağını ifade etmeleridir (Yağcılar, 2011: 43-44). Diğer bir görüş olan Rekabet-İstikrar hipotezi, rekabetin fiyat etkinliğini arttıracaklarını, bankadan borçlanan tarafların daha uygun maliyetlerle kredi alıp, daha rahat koşullarda ödeyeceği, ödeme kabiliyeti arttığı için bankaların batık maliyetlere katlanmasının gerekmediği görüşüne sahiptir. Bu yaklaşımı savunanlar ise büyük bankaları karmaşık yapılarından dolayı denetleme ve kontrolünün küçük bankalara göre daha zor olacağını ifade etmektedir.

Tüketimin yoğun olduğu toplumlarında tekelleşmenin toplumsal refah kaybına yol açtığına, rekabetin ise sosyal verimliliği sağladığı kabul edilir (Aslan, 2005: 5). Özellikle Türkiye de bankacılık sektörünün oligopol piyasa olduğu düşünüldüğünde klasik rekabet unsurlarının uygulanmasında güçlük çekilmektedir. Bu açıdan düzenlemelerin ihtiyaç olduğu durumlar etkin uygulanması önemlidir.

Türk hukuk sistemi, 1926 yılında Kara Avrupası hukuk sistemlerini örnek alarak yapılanmaya başlamış olup bu sistemin etkisi altındadır (Demiröz vd., 2014: 12). Klasik Kıta Avrupası Hukukunda olduğu gibi Türk Hukuk Sisteminde de rekabet hukuku ya da daha genel bir söyleyişle rekabet sözcüğü "Haksız Rekabet" ve "Rekabetin Korunması" şeklinde düzenlenmiştir. Haksız rekabet kurallarının koruduğu hukuki çıkar kişilere aittir. Rekabetin

Korunması Hakkında Kanun'un koruduğu hukuki kavram ise yukarıda kısaca söz edildiği gibi rekabet düzenidir.

Bu kısımda, haksız rekabeti engelleyici ve rekabeti düzenleyici kurallardan bahsedilecek olup bu kuralların bankacılık düzenlemeleri ile ilişkisine yer verilecektir. Bankacılık sektörü ile ilgili Rekabet Kurulu kararları incelemek ve bankaların piyasa davranışları rekabeti düzenleyici kurallar çerçevesinde değerlendirilecektir.

2.3.1 Haksız rekabeti Önlemeye Yönelik Genel Düzenlemeler

Aynı sektörde ya da aynı meslek grubunda birbirine rakip olabilecek kişi ve kurumların daha üstün olmak için eşit şartlarda rekabet ettiği bir alanda ahlaki temele dayalı üstünlük arayışı olması kanun koyucu tarafından beklenen bir durumdur. Kişiler ve kurumlar arasında bu amaçla oluşan mücadelenin ahlaki ve iyi niyet kurallarına (4721/TMK m.2/1) uygun gerçekleşmesi gerekmektedir. Objektif iyi niyet kurallarına uymayarak rakibinin önüne geçme isteği ise haksız rekabet kavramı kapsamına girmektedir. Bu davranışların hukuken engellenmesi toplum refahı için gereklidir (İnal, 2015: 2).

Yasal çerçevelere uygun olması kaydıyla rekabet etmek bir hak olmakla beraber, bu hakkın iyiye kullanılması ve üçüncü kişi ve kurumlara maddi ve manevi zarar getirecek boyutta olmaması gerekmektedir. Ekonomik alanda yapılan rekabet fiillerinin, başkasına zarar verici boyutta olması hukuk kurullarına aykırı olup haksız rekabet sebebidir. Bu sebeplerle, oluşan zararlar arasında kurulan illiyet bağı kanun hükmünde rekabet hakkını kötü kullanan tarafa sorumluluk yüklemektedir. Tacirlerin eşit rekabet koşullarında olmasını engellemek, kendi lehine menfaat sağlamak, iyi niyet kurallarına uymayarak dürüst tacirlerin faaliyet alanlarını kısıtlamak haksız rekabet fiilleri kapsamındadır.

Türk Hukuk sistemi içinde haksız rekabetin tespit edildiği durumlarda işin ve konunun niteliğine göre iki farklı düzenleme yer almaktadır. Bu düzenlemelerde ilki Türk Ticaret Kanunu'dur. Tacir niteliğinde kişilerin ticari faaliyetlerinden doğan haksız rekabetten kaynaklanan uyuşmazlıklarda Türk Ticaret Kanunu hükümleri geçerlidir. İkinci düzenleme ise adi işlerden kaynaklanan haksız rekabet fiillerine ilişkin hükümler içeren Türk Borçlar Kanunu'dur. Bu kapsamda, haksız rekabeti oluşturan ticari nitelikteki işler 6102/TTK 56-64. maddeleri arasında düzenlemiş olup adi işlerle ilgili 6098/TBK m.57'de yer alan hüküm uygulanmaktadır (Yılmaz, 2006: 1485-1486).

2.3.1.1 Ticari İşler Kapsamındaki Haksız Rekabet Düzenlemeleri

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik süreci ve küreselleşen dünya ticaretinin beraberinde getirdiği serbest piyasa koşullarının oluşturduğu küresel rekabet ortamı mevcut

hukuk sisteminde rekabete ilişkin düzenlemelerde yeni reformlar yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu reformlar sayesinde küresel rekabet ortamında faaliyet gösteren Türk işletmelerinin uluslararası toplum kurallarına uyan, etkin rekabet gücüne sahip, güvenilir birer piyasa oyuncusu olmaları sağlanmaya çalışılmıştır (Yürük, 2012: 45-46).

Hukuksal reformlar kapsamında en önemli hukuksal düzenlemeler biri olan 6102 sayılı yeni Türk Ticaret Kanunu 01.07.2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. İlgili Kanun'da bir önceki Kanun'da yer alan haksız rekabete ilişkin hükümlere tekrar yer verilmiştir. Bu hükümlerin amacı piyasa içinde yer alan tüm tarafların menfaatinin korunduğu dürüst bir rekabet ortamının sağlanmasıdır (6102/TTK m.54). Bu maddede yer alan tarafların menfaati ifadesinde sadece ilgili piyasada faaliyet gösteren rakiplerin değil aynı zamanda alıcı, satıcı, tedarikçi ve kamusal ekonominin de menfaatlerinin gözetileceği belirtilmektedir. İlgili maddede dürüstlüğe vurgu yapılarak hukuki işlemlerde dürüst davranma yükümlülüğü *“Herkes haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken, dürüstlük kurallarına uymak zorundadır”* (4721/TMK m.2/1) şeklinde ifade edilmektedir. Dürüstlük ilkesinden kasıt, borç veren ve borç alan tarafların karşılıklı güven duygusunun gerekliliklerini yerine getirmesidir. Bu ilkenin uygulanması için taraflar arasında oluşan bir hukuki bağın kurulmuş olması gerekir ancak küreselleşen dünya ekonomisinde rakiplerin karşılıklı olarak aynı zeminde buluşmaları pek olası değildir. Bu nedenle ekonomilerin genelinde piyasa oyuncuların dürüst ve serbest rekabet koşullarına uygun davranış gösterdiklerine ilişkin güveninin hukuk sistemi tarafından sağlanması gerekir. Bu kapsamda Güven (2011), hukuk sisteminde rekabetin işlerliği için piyasaya giriş yapan ve piyasada aktif rol alanların uyması gereken ilkeleri; emeğe dayalı rekabet, piyasada doğruluğun ve açıklığın sağlanması, müşterilerin kişiliğine saygı gösterilmesi ve toplum menfaatinin gözetilmesi olarak ifade etmektedir.

Ticarete taraf kişiler ticari faaliyetlerinde başarı sağlayabilmek için ürün ve hizmetlerin tanıtımını yapmak, satışlarını arttırmak, verim sağlamak ve kar elde etmek amacıyla emeği ile elde ettiği getiri arasında bir denge sağlamakla yükümlüdür. Bu dengenin sağlanmadığı noktalarda haksız rekabet olup olmadığının tespit edilmesi gerekmektedir (Öz, 2000: 6). Bu durumun tespit edilmesinde ise ticari işlerde haksız rekabetin varlık sebepleri ilgili Kanun'da açıkça belirtilmiştir.

2.3.1.2 Ticari İşlerde Haksız Rekabetin Şartları

Ticari anlamda haksız rekabetten söz edebilmek için rekabet koşullarının kötüye kullanılarak iyi niyet kurallarına uyulmaması ve bu fiilin sonucuna bağlı olarak bir başkasının ticari faaliyetlerinin zarar görmesi ya da zarar görme riskine neden olunmuş olması gerekir.

Haksız fiili işleyen ile haksız fiil nedeniyle zarar gören tarafın rekabet ilişki içerisinde olma şartı aranmamaktadır. Haksız rekabet fiili işleyen kişinin bu eylemde mutlaka kusurlu şartı aranmaz. Bu hususta kusur sadece haksız fiilin neden olduğu zararın karşılanmasıyla dava şeklinin belirlenmesi açısından gereklidir (Karayalçın, 1968: 453).

Arkan (1999), yapılan düzenlemeyle haksız fiile konu olan olaydan ekonomik zarar gören tarafla fiili gerçekleştiren taraf arasında ticari bir ilişki şartının aranmayarak kamu yararının yanı sıra ekonomik düzenin sağlıklı devam etmesinin amaçlandığını şeklinde yorumlamaktadır. Burada önemli olan davranışın rekabet ortamını bozarak işleyen düzene zarar verecek nitelikte olmasıdır (Güven, 2011: 59).

Haksız rekabet koşullarından biri ise iktisadi faaliyetin serbestliğinin kötüye kullanılmasıdır. Ticari faaliyetlerde serbest rekabet hakkı anayasa ile güvence altına alınmış olup Anayasa'nın m.48/1. bendinde herkesin istediği alanda çalışma hak ve özgürlüğüne sahip olduğu ifade edilmektedir. Bu anayasal hak, ticari faaliyet gösteren taraflardan birinin ya da bir kaçının rekabet ortamında kötü niyetli olarak karşı tarafın faaliyetlerini engellemek, kısıtlamak ya da ekonomik sıkıntıya girmesine sebep olacak şekilde faaliyetler yaparak kötüye kullanılabilir. Ayrıca, Anayasa'nın 48/2 bendinde devletin kamu ve sosyal menfaatleri gözetilen tedbirler olarak aynı maddenin birinci bendinde belirtilen hakları kısıtlayabileceği hükme bağlanmıştır. Her ne kadar rekabet serbestliği ifade edilmiş olsa da devletin kamu yararını gözetmek suretiyle sağlam bir rekabet ortamı sağlamak için rekabeti kısıtlayan düzenleme yapma yetkisi olduğu açıkça ifade edilmiştir (İnal, 2015: 7).

2.3.1.3 Ticari İşlerde Haksız Rekabet Kurallarının Amaçları

Haksız rekabet şartları genel olarak ifade edildikten sonra TTK'da yer alan hükümler ilgili Kanun'da belirtilen amaçlara yönelik incelenmiştir. Bu hükümler çerçevesinde nihai amaç; haksız rekabet davranışından rakipleri, müşterileri ve mesleki ve ekonomik menfaat kuruluş ve birliklerinin çıkarlarını korumaktır (Yılmaz, 2006: 1485). Bu amaçlara yönelik Kanun'da tanımlanan haksız rekabet koşullarına yer verilecektir.

2.3.1.3.1 İktisadi Rakibin Korunması

Haksız rekabet davranışı sonucu zarar görebilen rakipler 6102/TTK m.55 hükümleri kapsamında korunmaktadır. Bu hükümler kapsamında oluşan ya da oluşma ihtimali olan zarar verici davranışlar; kötülemek (6102/TTK m.55/1-a-1), kendi veya 3. kişiler hakkında yanlış ve yanıltıcı gerçeğe aykırı bilgi vermek (TTK m.55/1-a-2), sahibi olmadığı unvana veya sahibi olmadığı niteliklere sahip görünmek (TTK, m. 55/1-a-3), iltibasa yol açma (TTK, m.55/1-a-4-5), üçüncü şahısların çalıştırdığı kimseleri görevlerini ihlâl etmeye yönelmek (TTK

m.57/I-6), 3. kişilerin yardımcılarını kandırmak suretiyle ticari ve mesleki sırlarını öğrenmek (TTK, m.55), başkalarını kandırmaya dönük şahadetname vermek(TTK /m.55), iş koşullarına uymama (TTK/m.55) olarak ifade edilmektedir (Manop, 2007: 3).

Kötülemek; karşı tarafın işletmesini, iş ürünlerini veya faaliyetlerini, fiyatlarını karalayıcı ve kötüleyici söz ya da fiillerdir (Aslan, 2012: 124). Rakibin kişiliğini de kötülemek dürüstlük kurallarına aykırılık olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda haksız fiili belirleyen unsur rakipler hakkında yayılmış olan kötüleyici haberlerin 3. kişi ve kurumlar açısından nasıl değerlendirildiği ile ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkilendirme için fiil ya da sözlerin itici ve rakibin güvenilirliği zedeleyici olması yeterlidir. Bu davranışlar neticesinde rakibin karşılaşacağı zararlar; müşteri kaybetme, satılan ürünlerinin alıcı nezdinde kötülenmiş olması, satışların azalması ve ticari faaliyetlerin sekteye uğraması olabilmektedir. Bununla birlikte bahsedilen sonuçlar gerçekleşmemiş olsa bile bu davranışa niyet etmek de kötüleme fiili kapsamına girmektedir (Mimaroglu, 1978: 393).

Gerçeğe aykırı bilgi vermek TTK m.5’de "*Başkasının ahlâkı veya mâli iktidarı hakkında, hakikate aykırı malûmat vermek...*" şeklinde ifade edilmiş olup haksız rekabet fiilini kapsamında yer almaktadır. Ticari faaliyette bulunan bir tacirin ürün ve hizmetlerini diğer rakiplerinin hizmet ve ürünleriyle karşılaştırma yaparak kendi üstün yanlarını tarafsız bir değerlendirmeye kamuoyuna açıklaması haksız rekabet fiili olarak düşünülmemektedir. Buna karşın, rakibine üstünlük sağlamak ya da pazar payını arttırmak için yapılan yalan beyanlar iyi niyet ve dürüstlük kurallarına (4721/TMK m.2/I), kişilik haklarının korunmasına (4721/TMK m.24/I) ve ahlaka aykırı (6098/TBK m.49/II) olduğundan hukuk dışı davranışlar olarak ifade edilir (İnal, 2015: 8). Konu olan yalan beyanda üçüncü kişi ve kurumları aldatmak maksadıyla başvurulmuş olma şartı aranmaktadır. Ticari faaliyetlerin olduğu piyasalarda gerçeğe aykırı bilgiler piyasaya olan güvenin zarar görmesine neden olabilmektedir. Güvenirliğin en önemli piyasa koşulu olduğu bankacılık sektöründe ise bilgi paylaşımının doğru ve şeffaf olması için bankalararası istihbarat sistemleri bulunmaktadır. Bu amaçla oluşturulan Kredi Kayıt Bürosu her bankanın müşterileriyle ilgili bilgileri toplayarak bu bilgilerin diğer bankalarla paylaşımını sağlamaktadır. Ayrıca, T.C. Merkez Bankası bünyesinde kişi ve kurumların borç ödeme alışkanlıkları, protestolu senet bilgileri, borçlanma düzeyleri, haciz ve iflas gibi bilgiler mevcuttur. Bu bilgiler bankalar arasında eşit koşullarda rekabeti sağlayıcı şekilde ulaşımına açıktır. Bankalardan beklenen davranış ise dürüstlük ilkesi kapsamında doğru bilgileri aktarıyor olmasıdır.

Kişinin kendi hakkında yanlış bilgi vermesi, üçüncü kişi ve kurumlar hakkında yanıltıcı bilgi vererek rakiplerine üstün gelme çabası, haksız rekabet fiilleri kapsamındadır.

Kişinin reklamlarda, tanıtıcı faaliyetlerde sahip olmadığı özellikleri olağan üstü övmesi, sahip olduğu ürün, hizmet ve niteliklerde ise olduğundan daha üstün olduğu kanısını uyandırması haksız rekabet kapsamındadır. Ayrıca, kendi ürünlerinin veya hizmetlerinin üstünlüklerini ortaya çıkartmak için rakiplerinin ürün, hizmet veya kişisel başarısızlıklarıyla kıyaslama yapmak haksız rekabet unsuru teşkil etmektedir. Bununla birlikte bir hizmet ya da ürünün rakip firma ile objektif olarak karşılaştırılarak sadece alıcıya özel fiyat, kalite, hizmet bilgilerini sunmak haksız rekabet kapsamında yer almamaktadır. Rakibin çok da önemli sayılmayacak olan ürünüyle ilgili kusurlarını abartarak malın alıcılarına aktarmak ve alıcılarda ürün hakkında olumsuz yargı oluşmasını sağlamak haksız rekabet kapsamındadır. Ayrıca, objektif bir değerlendirme olmadan bu karşılaştırmayı rakibin ismini belirterek yapmak iyi niyet kullarına aykırı teşhir ve ilan etmek, rakibi zor duruma düşürmeyi amaçlamak haksız rekabet kapsamındadır (Mimaroglu, 1978: 396-397).

Hakkı olmayan unvanları, meslek, derece ve sembolleri kullanma halleri TTK 55. maddede düzenlemiştir (Can, 2007: 158). 6102/TTK m.55/1-a-3 bendinde ; *"Pâye, diploma veya ödül almadığı hâlde, bunlara sahip imişçesine hareket ederek, müstesna kabiliyete malik bulunduğu zannını uyandırmaya çalışmak veya buna müsait olan yanlış unvan yahut meslekî adlar kullanmak..."* olarak ifade edilmiştir. Haksız yere itibar kazanma çabası ve bu yönde yapılan reklam ve faaliyetler rakipler arasında rekabeti bozucu bir davranış olarak kabul edilmektedir.

İltibas, birbirine çok benzeyen iki şeyin karıştırılması olarak ifade edilir. Müşterinin satın alma kararında aldanma ihtimalinin oluşmasıdır. Rakibin ürününe çok benzeyen ve müşteriler tarafından sanki rakibin ürünü alıyormuş algısını yaratmaya yönelik reklam ve satış yöntemleri haksız rekabet unsurudur. Ayrıca, bu husus Marka Hukuku tarafından da güvence altına alınmıştır (Birtok, 2012: 502).

Firma çalışanlarının ayrıldıkları iş yerlerinin ticari ve mesleki sırlarını rakiplerle paylaşması veya kendisinin bu bilgilerle ayrıldığı iş yerine rakip olması haksız rekabet halidir. Bu durum TTK 55. maddesinde düzenlenmektedir³⁰.

2.3.1.3.2 Müşterilerin Korunması

Haksız rekabet kurallarının bir amacı da müşterilerin menfaatlerinin korunmasıdır. Ticari piyasalarda serbest ve sağlıklı bir rekabet ortamı müşterilerin doğru fiyattan ürün ve hizmet almasına imkân sağlamaktadır. Bazı durumlarda ise tacirler dürüstlük kurallarına

³⁰"Üçüncü şahısların müstahdemlerine, vekillerine veya diğer yardımcılara, onları vazifelerini ihlâl sevk etmek suretiyle, kendisine veya başkasına menfaatler sağlamak maksadıyla veya bu çeşit menfaatleri sağlamaya elverişli olacak surette, müstahak olmadıkları menfaatler temin veya vaâdetmek" (TTK/ m.55).

aykırı olarak malların fiyatlarını ve kalitesi etkileyen yanlış, yanıltıcı reklam ve uygulamalara başvurabilmektedir. Bu durum ise müşterileri olumsuz etkileyebilmekte ve onları mali zarara uğratabilmektedir. Bu durumda haksız rekabet nedeniyle mesleki itibarını, müşterisini, pazar payını kaybetmiş ve zarara uğramış ve uğrama riski olan tacir ve bu durumdan zarar gören müşterilerin korunması için TTK m.56 hükümleri geçerlidir. Ayrıca, maddi zararın tazmini, dava hakkı, yanıltıcı ve aldatıcı beyanların düzeltilmesi, kusur varsa zararın tazmini, şahsi manevi zarar olması 6097/TBK m.58 hükmü şartları gereği manevi tazminat talep edebilirler (İnal, 2015: 15).

Haksız rekabet hukuku rekabet ortamının koşullarına ve düzenine odaklanırken tüketicinin menfaatlerini belli ölçüde korumaktadır. Bu kapsamda tüketici niteliğindeki müşterinin korunmasına yönelik özel düzenlemeler bulunmaktadır. Nitekim müşterilerin yanıltıcı reklamlardan dolayı ayıplı mal ve hizmetten uğradığı zararı tüketiciyi koruma mevzuatına dayanarak tazminat hakkına sahip olması gibi mal ve hizmetin özellikleri dışında haksız rekabet hükümlerine de başvurabilmesi mümkündür (Aksoy, 2011: 19).

Tüketicilerin menfaatlerinin korunurken aynı zamanda ticari faaliyetlerini gösteren işletmelerin çıkarlarını gözetilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda tüketicilerin sahte ya da taklit ürünleri almayarak rekabetin işlerliğini korumaları gerekmektedir. Tacirden basiretli olması beklenirken aynı zamanda tüketicilerden de aynı dürüstlük ve doğru karar verme yetkinliğinde olması beklenmektedir.

2.3.1.3.3 Meslek Kuruluşlarının Korunması

Haksız rekabet koşulları kötüleme yapılan rakipleri ya da yanıltıcı ve aldatıcı reklamlardan dolayı zarar gören müşterileri değil aynı zamanda meslek gruplarını da olumsuz etkilenmektedir. Kısacası toplumun iktisadi menfaatleri bir bütün olarak düşünülmesi gerekmektedir. Bu kapsamda; TTK m.56/3 hükmü gereğince borsalar, esnaf odaları, Ticaret ve Sanayi odaları, diğer meslek kuruluşları ve üyeleri haksız rekabet fiiline gerekçe göstererek dava açma hakkına sahiptirler. Koşul olarak haksız fiilden dolayı müşterilerinin, mesleki itibarının zarar görmesi ve bunun sonucunda iktisadi bir kayıp olması ya da kayıp olma ihtimalinin bulunması gerekmektedir. Burada üyelerden biri müşteri sıfatıyla ya da zarar gören taraf olarak dava açabilmektedir. Bunun yanı sıra, diğer mesleki kuruluşların dava açabilmeleri için iki şarta sahip olmaları gerekmektedir. Bunlardan ilki, iç tüzük ya da nizamnameleri ile kendilerine müşterilerini koruma yetkisinin verilmiş olması ve ikincisi ise tüm meslek kuruluşlarda haksız rekabetten oluşan zarar için TTK m.56/I-a-b ve c bentlerinde ifade eden şartların oluşması gerekmektedir. Bu kapsamda; 56/I-a bendinde fiilin haksız olup

olmadığının tespiti, 56/I-b bendinde haksız rekabetin men edilmesi, 56/1-c bendinde haksız rekabet sonucu oluşan maddi zararın ortadan kaldırılması ile yanlış ve yanıltıcı beyanlar yapılmışsa bunların düzeltilmesi için talep ve dava etme hakları ile ilgili hükümler yer almaktadır. Bu kapsamda, TBB ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği 5411 sayılı Bankalar Kanunu'nda yer alan m.80/e bendinde “...üyeleri arasında haksız rekabeti önlemek amacıyla her türlü tedbiri almak ve uygulamakla yükümlüdür.” ibaresiyle yetkilendirilmiş olup bu yetkiyle TTK m.56/I-a-b ve c bentlerine dayandırarak dava açma hakkına sahiptirler (Özdamar ve Ermenek, 2007: 65-66).

2.3.1.3.4 Ulusal İktisadi Hayatın Korunması

Haksız rekabete ilişkin düzenlemeler rakiplerin, müşterilerin ya da mesleki kuruluşların iktisadi haklarının korunmasının değil aynı zamanda kamunun dürüst ve bozulmamış bir rekabetten doğan menfaatlerini korumayı amaçlamaktadır. Kamu düzenini ve sağlıklı işleyen rekabeti bozucu faaliyetlerle piyasadaki arz talep dengesini değiştirmek haksız rekabet fiili olarak değerlendirilir (Arkan, 1999: 306). Bu kapsamda, piyasa ve ekonominin sağlıklı işleyebilmesi için devlet tarafından gerekli tedbir ve önlemlerin alınması ve rekabet hakkının sınırlarının belirlenerek düzenin sağlanması gerekmektedir.

2.3.1.4 Haksız Rekabetin Amacı Bakımından Bankacılık Düzenlemeleri ile İlişkisi

Haksız rekabetin oluşmasının engellenmesi tüm sektörlerde olduğu gibi bankacılık sektörünü de yakından ilgilendirmektedir. Özellikle bankaların kamu güveni ilkesi kapsamında güvenilir oldukları genel olarak kabul edilmiş olması nedeniyle haksız fiil oluşturacak davranışlarda bulunması beklenmez ancak yoğun rekabet koşullarında kar sağlama önceliği olan bankalar bir takım yollarla rekabeti olumsuz etkileyebilmektedir. Bu hususta BDDK'nın yakından takibi ve denetleyici rolünün bankaların bu tür davranışlardan uzak kalmalarını sağlayacak düzeyde caydırıcı olması beklenmektedir. Ayrıca, TBB de etik kurallar çerçevesinde sektörde haksız rekabete karşı tedbirler alan diğer bir kuruluştur.

Bankacılık düzenlemelerinin haksız rekabet düzenlemeleri ile ilişkisini amacı ve kapsamı yönünde iki türlü incelemek mümkündür.

Bankacılık sektörü ile ilgili kanuni düzenlemeler; 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ve bu Kanun'a ilişkili yönetmelikler ve tebliğlerdir. İlgili Kanun'un amacı;” *Finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanmasına, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasına, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması*” olarak ifade edilmiştir. Aynı maddenin gerekçesinde finansal piyasaların esas amacının fon talep eden ve fon arz edenlerin arasında aracılık faaliyeti yapmak olduğu vurgulanmıştır. Aracılık faaliyetinin güven ve

istikrarlı bir ortamda yapılması istenilen bir durumdur. Bu ortamın oluşması için kamuyu aydınlatıcı bilgilere, bu bilgilerin standartlara bağlanmasına, sistemin güvenilirliği ile ilgili güvence verilerek denetlenmesi gerekmektedir. Buna ek olarak kamu yararı ve toplum refahı gözetilerek tasarruf sahiplerinin fonlarının yatırımlara dönüşebilmesi için kredi ve mevduat sisteminin etkin şekilde dengelenmiş olması gerekmektedir. Faiz oranı açısından büyük farklar olmaması ve hızlı bir aktarım sağlanması sistemin etkinliğinin göstergesi olarak kabul edilmektedir (BDDK, 2006: 2).

Haksız rekabet kurallarının düzenlendiği Türk Ticaret Kanunu'nda ise düzen kurallarının amacının müşterilerin, rakiplerin ve mesleki kuruluşların menfaatlerin ve ulusal iktisadi hayatın korunmasını amaçlamaktadır. Haksız rekabetin düzenleme amaçları ile Bankacılık Kanunu'nun amaçları birlikte değerlendirildiğinde her iki düzenlemenin de ekonomide bütünsel bir istikrar ve düzen oluşturma hedefi olduğu görülmektedir.

2.3.1.5 Haksız Rekabetin Kapsamı Bakımından Bankacılık Düzenlemeleri ile İlişkisi

Haksız rekabeti düzenleyen hukuk kuralları ile bankacılık düzenlemeleri arasında kapsam açısından ortak hususlar bulunmaktadır. 6102/TTK m. 55/1-b-3 bendinde ticari sırların korunması konulu haksız rekabet fiili ile ilgili unsurlar düzenlenmiştir. Tacir işletmeye ve işletmenin müşterilerine ait bilgileri iyi niyet ve dürüstlük kuralına aykırı şekilde üçüncü kişilerle paylaşıyor olmak haksız rekabet halini oluşturmaktadır. Aynı korumacı yaklaşım 5411 sayılı Bankalar Kanunu'nun 7. kısmı olan "*Kanuni Yükümlülükler*" başlığı altında; sırların saklanması, bankaların itibarının korunması ve bankacılık etik ilkeleri ile ilgili hükümler yer almaktadır. Haksız rekabet halinin oluşması için kendisine ya da bir başkasına menfaat sağlamak ya da sağlamayı vadetmek koşulu aranırken, bankacılık düzenlemelerinde sırların saklanması herhangi bir menfaat durumu şartına bağlanmamıştır. Bankacılık Kanunu'nun m.73'de, "*Bankalara ve bunların bağlı ortaklık, iştirak, birlikte kontrol edilen ortaklıkları ve müşterilerine ait sırları bu Kanuna ve özel kanunlarına göre yetkili olanlardan başkasına açıklayamaz ve kendilerinin veya başkalarının yararlarına kullanamaz*" ifadesi ile kapsam genişletilmiştir. Aynı Kanun'un 74. maddesinde ise itibarın korunmasına yönelik tedbirlere yer verilmektedir³¹. Haksız rekabet düzenlemelerinde itibarın korunması kapsamında TTK m.55 hükmü gereğince gerçeğe aykırı bilgi vermek rakibi zor duruma düşürmek, mali ve ahlaki itibarını zedeleyici bilgileri yaymak haksız fiil olarak tanımlanır. Benzer bir yaklaşımla Bankacılık Kanunu'nda bankaların itibarlarının korunması

³¹ "5187 sayılı Basın Kanunu'nda belirtilen araçlarla ya da radyo, televizyon, video, internet, kablolu yayın veya elektronik bilgi iletişim araçları ve benzeri yayın araçlarından biri vasıtasıyla; bir bankanın itibarını kırabilecek veya şöhretine ya da servetine zarar verebilecek bir hususa kasten sebep olunamaz ya da bu yolla asılsız haber yayılamaz." (TTK/ m.74).

ve güven ortamının sağlanması çok önemlidir. Hakkında asılsız, yanıltıcı haberler olan bankadan fon sahiplerinin fonlarını çekmek istemesi, bankanın fon oluşturma maliyetlerinin olumsuz haberler nedeniyle artması ya da fon bulmakta zorluk çekmeleri bankanın mali yapısını ve sektördeki büyüklüğüne göre de genel ekonomiye olumsuz etkileri olabilmektedir (Işıқтаç, 2010: 55).

Etik ilkeler kapsamında ise Bankacılık Kanunu'nun 75.maddesinde benzer şekilde TTK'nun m.55'de vurgulanan dürüstlük ve iyi niyet kurallarına ve mesleğin gerektirdiği adil, dürüst ve sosyal sorumluluğu esas alan ilkelere tarafların uymakla yükümlü olduğu ifade edilmektedir. Bankacılık sektöründe uygulanacak olan etik kurallar TBB tarafından ilgili Kanun maddesi gerekçe gösterilerek belirlenmektedir. Aynı şekilde kendi alanlarıyla ilgili diğer meslek kuruluşları, odalar ve birlikler yetki verilmesi durumunda haksız rekabet ile ilgili mesleki etik kuralları uygulayabilmektedir. Bu husustaki amaç hem mesleğin itibarının zedelenmemesi hem de aynı meslek grubuna mensup kişiler arasında haksız rekabet ortamının oluşmasının engellenmesidir.

Bankacılık Kanunu kapsamında likidite, toplam karşılıklar, sermaye yeterliliği düzenlemeleri ve finansal raporlama standartlarının oluşturulması düzen sağlamanın yanı sıra eşit şartlarda rekabet ortamının oluşumuna katkı sağlamaktadır. Rekabet ortamının oluşabilmesi için serbest piyasa ekonomisinin hâkim olduğu sektörde yatırımcının ve mevduat sahibinin karar verebilmesini sağlayacak yeterli ve doğru bilgiye sahip olması gerekmektedir. Bu kapsamda finansal tabloların ve raporlamaların hazırlanmasına ilişkin standartlar içeren düzenlemeler, rakip bankalar arasında kıyaslanabilir tam ve doğru bilgilerinin oluşmasına olanak sağlamaktadır. Bankaların likiditesi ve özkaynak yeterliliği ile ilgili düzenlemelerde rekabet ortamında rakibe zarar verebilecek aşırı fiyat ve kredi arzındaki dalgalanmaların engellenerek sağlıklı bir piyasa ortamının oluşturulması amaçlanmaktadır. Nitekim kendilerini kârlı göstererek rakiplerin müşterini yanıltarak mevduat toplayan ve yeterli sermayesi bulunmayan bankalar piyasada haksız rekabetten dolayı kazanç sağlamış ve tasarruf sahiplerini zarara uğratmışlardır. Bu durumun en iyi göstergesi 2001 krizi sonrası TMSF'ye devredilen bankaların finansal durumları ve mali tablolarıdır. Bu süreç sonrasında yapılan likidite ve sermaye yeterliliği ile ilgili düzenlemelerin amaçlarına ulaşarak sağlıklı bir bankacılık sisteminin oluşturulduğu ifade edilebilir. Bu düzenlemelere ek olarak mevduat sigorta fonunun belli bir seviyede tutulması haksız rekabeti önleyici bir düzenlemedir. İyi ve kötü banka arasında hizmet kalitesine bakılmaksızın seçim yapılmasını engelleyen bu düzenleme bankaların rekabet gücünü olumlu etkilemiştir.

BDDK (2006), 4 yıllık stratejik planında haksız rekabeti önleyici tedbir olarak ”Finansal kiralama, faktoring ve finansman şirketleri bakımından; haksız rekabeti engellemesi, finansal bütünleşmeyi sağlaması, sektörleri geliştirmesi, düzenlemelerde yeksanlığın temin edilmesi” ifadesine yer vermiş ve bu konudaki hassasiyeti tekrar vurgulamıştır.

BDDK’nın konut teminatlı kredilerde teminat tutarının arttırılmasına yönelik yapmış olduğu “Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” 31 Aralık 2013 tarihli T.C. Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Düzenleme ile ilgili İstanbul İnşaatçılar Derneği (İNDER) Başkanı Nazmi Durbakayım, BDDK’nın gayrimenkul sektörüne yönelik getirdiği düzenlemelerin sektördeki haksız rekabeti önlediğini belirterek, yeni düzenlemelerin sektördeki belirsizliği ortadan kaldıracacağını vurgulamıştır³². Bu noktada, BDDK’nın piyasalardan gelen geri bildirimlere karşı hızlı hareket ederek düzen sağlayıcı tedbir aldığı açıkça ifade edilmektedir.

Düzenlemelerin olumlu etkilerinin yanı sıra bazı durumlarda piyasa oyuncuları düzenlemelerdeki boşluklardan yararlanarak haksız rekabet koşulları oluşturup pazar payını arttırmaya çalışmaktadır. Bu kapsamda kredi kartları ile bazı sektörlerde kredi kartı taksit sayılarının azaltılmasına ilişkin “Banka Kartları ve Kredi Kartları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” 22 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe girmiş ancak bazı işletmeler Pazar kaybı endişesiyle farklı yöntemlere başvurmuştur. Burak Yitginin 16.02.2014 tarihli yazısında; taksitli satışlarda vade kısaltılması en çok cep telefonu sektörünün satışlarını olumsuz etkilediği ancak cep telefonu operatörlerinin tarifelere ek olarak satışlarına devam ettiğini vurgulamıştır. Bu uygulama rakiplerin eşit koşullarına sahip olmaması nedeniyle uygulamanın haksız rekabete yol açtığını ifade etmiştir³³.

2.3.2 Rekabet Ortamını Korumaya Yönelik Genel Düzenlemeler

Serbest piyasa ekonomilerde piyasa koşulları alıcı ve satıcılar tarafından belirlenmekte olup piyasanın iç dinamikleri ile şekillenmektedir. Dışarıdan yapılan bir müdahale serbest piyasa koşullarını bozucu nitelik olmakla beraber bazı durumlarda ise gerekli hale gelebilmektedir. Nitekim serbest piyasa ekonomisinin işleyişini sağlayan en önemli unsur rekabetçi piyasa koşullarının olmasıdır. Rekabetin engellendiği veya kısıtlandığı piyasaların işleyişi ve güvenilirliği zarar görmektedir. Bu noktada devletin Anayasanın kendisine verdiği ekonomik düzeni koruma görevinin gereği olarak rekabeti bozucu davranışlara izin

³²<http://www.haberler.com/bddk-nin-duzenlemeleri-haksiz-rekabeti-onleyecek-5493038-haberi/>. (erişim tarihi: 19.10.2015)

³³<http://www.gazetebilkent.com/2014/02/16/iyi-niyetli-bddk-duzenlemesi/>. (erişim tarihi: 07.07.2015)

vermemesi ve ihtiyaç halinde piyasaya müdahale etmesi gerekmektedir. Bu müdahalelerin nihai amacı rekabetçi piyasanın koşullarının sağlanması ve oligopol piyasalarda tekel gücünün oluşmasının engellenmesidir (Güven, 2005: 26-27). Devletin Anayasadan aldığı ekonomik düzeni koruma yetkisi çerçevesinde bunun nasıl yapılacağına ilişkin oluşturduğu kurallar bütünü Rekabet Hukuku kapsamındadır. Rekabet Hukuku, devletin serbest rekabet ortamını kurmak ve korumak için koyduğu kurallar bütünüdür (Erdem, 2002: 379).

Rekabet Hukuku'nun genel gerekçesi; sektörde dürüstlük kurallarına aykırı olarak yanıltıcı, aldatıcı faaliyette bulunmak veya belirli mal ve hizmetin gerek üretiminde gerekse fiyatının oluşmasını etkilemek amacıyla antlaşmalar ve iş birliği yapmak, pazardaki hâkim durumu kötüye kullanmak gibi faaliyetleri önlenmek olarak ifade edilmiştir.

Rekabet Hukuku kapsamında Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un amacı ;“*Mal ve hizmet piyasalarındaki rekabeti engelleyici, bozucu veya kısıtlayıcı anlaşma, karar ve uygulamaları ve piyasaya hâkim olan teşebbüslerin bu hâkimiyetlerini kötüye kullanmalarını önlemek, bunun için gerekli düzenleme ve denetlemeleri yaparak, rekabetin korunmasını sağlamak*” olarak ifade edilmiştir. Amaç maddesi geniş bir kapsamı içermekle birlikte, rekabetin tam anlamıyla etkin olamadığı Türkiye gibi ülkelerde rekabet kurallarının aynı zamanda rekabeti sağlaması da gerekir. Nitekim bu husus, Rekabet Kurumu'nun görevleri belirleyen RKHK'nın m.20'de” “*Mal ve hizmet piyasalarının serbest ve sağlıklı bir rekabet ortamı içinde teşekkülünün ve gelişmesinin temini*” şeklinde hükme bağlanmıştır (Sanlı, 2000: 27).

Türk Rekabet Hukuku'nun oluşumunda ABD'nin anti-tröst kurallarından etkilenmiş olmakla birlikte ağırlıklı olarak Avrupa Birliği mevzuatı benimsenmiştir. Bu oluşumda AB'ye üyelik sürecinin etkisi oldukça fazladır ancak bu yaklaşım bazı noktalarda eleştirilmektedir. Nitekim AB, ortak piyasa oluşumu amaçlayan bölgesel bir pazarı temsil eden bir topluluktur. Türkiye ise gelişmekte olan AB'ne nazaran daha az gelişmiş piyasalara sahip bir ülkededir. Bu bağlamda piyasaların ihtiyaçları da farklılık gösterecektir. Özellikle de Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için oligopol piyasa yapısı, yetersiz üretim teknolojisi, siyasi otoritenin etkinliği gibi sorunlara karşı çözüm olabilecek kurallara ayrıca ihtiyaç duyulmaktadır (Odman Boztosun, 2009: 77).

2.3.2.1 Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'da Yer Alan Rekabeti Sınırlayıcı Faaliyetler

Rekabetin Korunması Hakkında Kanun (RKHK), kamu hukuku çerçevesinde değerlendirilmekte olup, 1982 Anayasası'nın 167. maddesindeki “*Devletin görevlerinden*

birinin piyasaların denetimi” hükmüne dayandırılarak yürürlüğe konulmuştur (Can, 2011: 7). RKHK 6 kısımdan oluşmakta olup ikinci kısım dışındaki bölümler usul, teşkilat yapısı, idari para cezaları gibi konuları kapsamaktadır. İkinci kısım ise maddi hukuka ilişkin hükümleri ve yasaklanan faaliyetleri kapsar. Kanun'da üç temel yasak alanı bulunmaktadır: “rekabetin sınırlandırılmasını amaçlayan teşebbüsler arası uyumlu eylem, anlaşma ve teşebbüs birliği kararları, tek bir teşebbüs tarafından sahip olunan veya müştereken ulaşılan hâkim durumun kötüye kullanılması, hâkim durum oluşturacak veya mevcut bir hâkim durumu güçlendirecek biçimde birleşme veya devralmalar.”

RKHK'nın 4. maddesinde ifade edildiği üzere rekabeti sınırlandırıcı uyumlu eylem, anlaşmalar ve teşebbüs birliklerin kurulması hukuka aykırıdır³⁴. Sektörde bulunan teşebbüslerin Kanun'da belirtilen eylemleri yapmış olması suç teşkil etmekte ve bu durumalar için idari cezalar uygulanabilmektedir. Kanun'da öncelikli olarak yasaklanan eylemlerin tanım ve kapsamlarına yer verilmiştir.

2.3.2.1.1 Anlaşmalar

RKHK'nın 3. maddesinde “*tanımlar*” kısmında anlaşma kavramına yer verilmemiştir. Bu nedenle anlaşma kavramının sözleşme serbestliği ilkesiyle birlikte değerlendirilmesi uygun olacaktır. Sözleşme serbestisi, Anayasa'nın 48.maddesinde ekonomik ve sosyal haklar kapsamında değerlendirilmiş ve herkese istediği alan ve konularda sözleşme yapma özgürlüğü verilmiştir. Bununla birlikte özel hukuk alanındaki sözleşmeler ile ilgili ayrıca sınırlayıcı düzenlemeler de bulunmaktadır. Bu kapsamda TBK'nın 19. maddesinde, sözleşmenin emredici hükümlere, kamu düzenine ve ahlaka aykırı olmaması şarta bağlanmıştır (Topçuoğlu, 2001: 173). Burada bahsedilen asıl husus anlaşmaların yazılı, sözlü ya da zımni olduğuna bakılmaksızın tarafların fiilen anlaşmaya uymaları ve rekabeti sınırlayıcı bir tutum sergilemeleridir. Başka bir ifadeyle, aralarında rekabete neden olacak davranışlardan kaçınma konusunda mutabakat sağlanması durumu söz konusu olup centilmenlik anlaşmaları da bu kapsamda değerlendirilmesi mümkündür (Aslan, 2001: 72-74).

RKHK'nın 4. maddesinin gerekçesinde; “*Maddenin amacı bakımından anlaşma, Medeni Hukukun geçerlilik koşullarına uymasa bile tarafların kendilerini bağlı hissettikleri her türlü uzlaşma ya da uyuşma anlamında kullanılmıştır. Anlaşmanın yazılı veya sözlü olmasının önemi yoktur*” şeklinde ifade edilmiştir. Aynı maddenin devamında, “*Rekabeti*

³⁴RKHK'nın 4. maddesi “*Belirli bir mal veya hizmet piyasasında doğrudan veya dolaylı olarak rekabeti engelleme, bozma ya da kısıtlama amacını taşıyan veya bu etkiyi doğuran yahut doğurabilecek nitelikte olan teşebbüsler arası anlaşmalar, uyumlu eylemler ve teşebbüs birliklerinin bu tür karar ve eylemleri hukuka aykırı ve yasaktır*” şeklindedir. RKHK'da ekonomik bağımsızlığı olmayan yavru şirket ve ana şirket arasındaki işbirlikleri 4. madde kapsamında yer almamaktadır.

kısıtlayıcı anlaşmaların yasaklandığı bir hukuk düzeninde genellikle bu tür anlaşmalar gizli yapılmakta ve bunların varlığının ispatı oldukça güç, bazen de imkânsız olmaktadır. Bu nedenle Maddenin üçüncü fıkrasında belirtilen hallerin varlığı halinde teşebbüslerin uyumlu eylem içinde oldukları karinesi kabul edilmiştir. Böylelikle uyumlu eylem içinde olmadıklarını ispat yükü ilgili teşebbüslere geçirilmiş bulunmakta ve ispat güçlüğü nedeniyle Kanunun işlemez hale gelmesinin önlenmesi amaçlanmıştır. “ şeklinde ifade edilmektedir. Anlaşma kavramının netleşmesi Rekabet Kurulu kararlarında etkinliği arttırmaktadır.

Fiilen rekabeti kısıtlayıcı davranışların gerçekleşmesi şartı aranmaksızın anlaşmanın amacının rekabeti kısıtlayıcı olması yeterlidir. Burada önemli olan rekabeti kısıtlayan anlaşma ile anlaşmanın ekonomik etkileri arasında bir illiyet bağının olmasıdır (Topçuoğlu, 2001: 179).

2.3.2.1.2 Uyumlu Eylem

Sektörde faaliyet gösteren en az iki işletmenin gelecekteki piyasa davranışları arasında paralellik gösteren işbirlikçi tutum uyumlu eylem olarak nitelendirilir. Tarafların birbirlerinin fiyatlarını bilmesi, satış politikalarından haberdar olması, geleceğe yönelik niyetlerini karşılıklı paylaşması rekabeti engelleyici davranışlar olarak kabul edilir. Serbest piyasa koşullarında fiyatın piyasa tarafından belirlenmesi ve taraflar arasında bilgi asimetrisinin olmaması gerekmektedir. Uyumlu eylemde bu iki koşul da ihlal edilmektedir ancak tahmin yoluyla karşılıklı bir iletişim olmadan oluşturulan politikalar uyumlu eylem kapsamına girmemektedir. Rakip firma yetkilerinin bir ortamda karşılıklı konuşmaları ve stratejilerini paylaşmaları her ne kadar ispatlanması oldukça güç olsa da uyumlu eylem kapsamında değerlendirilir (Yılmaz, 2001: 79). Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere davranışların uyumlu eylem kabul edilmesi için karşılıklı bir bilgi paylaşımının olması yeterlidir. Uyumlu eylem ve anlaşma arasındaki fark ise anlaşmalarda bir irade beyanı ve karşılıklı bir kabul süreci olmakta iken uyumlu eylemde ise rakip işletmeler arasında bağlantılı bilgi akışından söz edilmektedir. Türk bankacılık sektörü gibi oligopol piyasalarda rakipler kolay elde ettikleri bilgilerle pazar davranışlarını birbirlerine uyumlu hale getirerek rekabet ortamı yaratmaktan kaçınabilirler ancak bu paralellik gösteren eylem ekonomik ve piyasa koşullarından kaynaklanıyorsa ve gerekçesi de ispat edilebilir nitelikte ise uyumlu eylem olarak nitelendirilemez. Piyasa koşullarında rakiplerine göre pazar stratejisi oluşturulabilir ancak bunun ispat yükümlülüğü işletmeye aittir (Yılmaz, 2001: 81-84).

2.3.2.1.3 Teşebbüs Birlikleri Kararları

RKHK'nın 4. maddesinde yer alan rekabeti sınırlayıcı eylemlerden biri de teşebbüs birlikleri kararlarıdır. Teşebbüs birlikleri, ilgili Kanun'un 3. maddesinde “...teşebbüslerin belirli amaçlara ulaşmak için oluşturduğu tüzel kişiliği haiz ya da tüzel kişiliği olmayan her türlü birlikler...” şeklinde tanımlanmıştır. Bu kapsam içinde; vakıflar, meslek odaları, sanayi ve ticaret odaları, dernekler, anonim ortaklık şeklinde kurulan birlikler (Türkiye Bankalar Birliği, Bankalararası Kart Merkezi A.Ş. vb.) yer almaktadır. Teşebbüs birliği kararları birliğin amacı doğrultusunda alınmış ve üyelerinin uymayı taahhüt ettikleri kurallardır ancak eğer bu kurallar üyelerin lehine piyasada rekabeti sınırlayıcı bir davranış unsuru teşkil ediyorsa tavsiye niteliği taşımış olsa dahi RKHK'nın 4. maddesi kapsamında değerlendirilir (Çeker, 1996: 92). Burada önemli olan husus birlik kararlarının hukuki niteliği değil neden olduğu fiili sonuçlardır. Fiili sonuçlar rekabeti kısıtlayıcı bir nitelikte ise Kanun tarafından yasaklanan teşebbüs birliği kararları kapsamında değerlendirilmektedir.

2.3.2.1.4 Hâkim Durumun Kötüye Kullanılması

4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'da altıncı madde kapsamında, hâkim durumun kötü kullanılması yasaklanmıştır. İlgili maddede; “*Bir veya birden fazla teşebbüsün ülkenin bütününde ya da bir bölümünde bir mal veya hizmet piyasasındaki hâkim durumunu tek başına yahut başkaları ile yapacağı anlaşmalar ya da birlikte davranışlar ile kötüye kullanması hukuka aykırı ve yasaktır.*” şeklinde ifade edilmiştir. Bir ya da birden fazla teşebbüsten kasıt, tek başına tekel oluşturamayan işletmelerin bir araya gelmesi hâkim durum olarak nitelendirilmiştir. Diğer bir ifadeyle oligopol oluşturmaları halinden söz edilmektedir (Çeker, 1996: 93). Buradaki önemli husus hâkim durumunun nasıl tespit edileceğidir. Hâkim durumun tespit edilebilmesi için ekonomik güç ve bağımsızlık durumu ile bu gücün devamlılığı dikkate alınarak değerlendirme yapılması gerekmektedir. Ekonomik güç kavramı ile işletmenin faaliyet gösterdiği sektörde sahip olduğu pazar payı ifade edilebilmektedir. Pazar payının diğer rakiplere yakın düzeyde olması değil, üstünlük sağlayacak düzeyde olmasından bahsedilmektedir. İkinci husus ise bağımsızlık durumudur. Bağımsızlık unsuru pazarda serbestçe keyfi olarak hareket edebilme gücü olarak ifade edilmektedir. Ayrıca, yavru şirketlerin bağlı buldukları holdingler veya diğer şirketlerin gücünden yararlanarak hâkim durum oluşturmaya çalışması ve her kadar hukuki açıdan bağımsız olsa da ekonomik birlik söz konusu olduğu için hâkim durumu kötüye kullanma kapsamında değerlendirilebilmektedir (Yılmaz, 2001: 212). Hâkim durumdan bahsedebilmek için ekonomik gücün sürekliliğinin olması gerekmektedir. Bu durumda hâkim durumun kısa süreli oluşturulmasından ziyade

oluşturulan bu gücün kötü niyetle kullanılmış olması önemlidir. Bununla birlikte hâkim durumun belirlenmesinde kullanılan ölçütleri geliştirmek mümkündür. Bu kapsamda, mevcut düzenlemeye ilişkin hâkim durumunun tespit edilmesinde; Kurul tarafından belirlenen asgari verimlilik ölçütleri, azami fiyat seviyesi, talep esnekliği ve asgari uygulama sürelerine ilişkin tebliğler yayımlanabilir (Odman Boztosun, 2010: 169). Altıncı maddeye ilişkin bu öneri uygulama ve işlerlik açısından ilgili maddenin amcında belirtilen tüketici menfaatinin daha iyi korunmasına önemli bir katkı sağlayacaktır.

2.3.2.2 Rekabeti Korumaya Yönelik Düzenlemelerin Amacı Bakımından Bankacılık Düzenlemeleri ile İlişkisi

Bankalar birer ticari işletme olarak RKHK ‘nunda teşebbüs olarak tanımlanan piyasada hizmet üreten, ekonomik açıdan bağımsız tüzel kişiler kapsamında yer almaktadır. Ayrıca, bankacılık sektörü bir piyasa olarak nitelendirildiği için RKHK kapsamında değerlendirilmektedir. Bu Kanun kapsamında, bankalar rekabeti kısıtlayıcı ya da engelleyici davranışlarda bulunamazlar. Nitekim bankaların denetimi ve bankacılık sektörünün düzenlenmesi BDDK tarafından yapılıyor olsa da rekabet düzeninin devamlılığı Rekabet Kurulunun yetkisindedir. BDDK yapmış olduğu düzenlemelerle bir bakıma piyasanın kurallarını belirleyerek eşit rekabet ortamının oluşmasına imkân sağlamaktadır.

Rekabetin Korunması Hakkında Kanun’un genel amacı rekabet ortamının devamlılığını sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda rekabeti bozucu ve engelleyici davranışları inceleyip gerektiğinde bu davranışları yasaklayarak rekabetçi piyasa düzeni sağlar. Böylece ülke ekonomisi içindeki piyasaların düzenli işlenmesini sağlayarak aynı zamanda kamu yararını da gözetmektedir. Ayrıca, tüketicilerin çıkarlarını da göz önüne alarak toplum refahının sağlanmasına destek olmaktadır. Bankacılık düzenlemelerine baktığımızda ise finansal istikrarın sağlanmasının öncelikli amaç olduğu ilgili Kanun maddesinde de belirtilmiştir. Finansal piyasalarının ağırlıklı bankacılık sektörünün hâkimiyetinde olması nedeniyle bu sektörde yaşanacak olumsuzluklar ülke ekonomisini de olumsuz yönde etkileyeceğinden bu sektöre yönelik yasal düzenlemelerle öncelikle istikrarının korunması ve sağlanması amaçlanmaktadır. İkincil amaç ise tasarruf sahiplerinin menfaatinin korunmasıdır. Rekabet Kurulu kararlarında bahsedileceği gibi bazı durumlarda iki bağımsız otoritenin amaçları arasında öncelik konusu tartışmalıdır. İstikrar mı yoksa rekabetçi bir piyasanın

korunması mı öncelikli olmalı sorusunun cevabı henüz literatürde de netlik kazanmış değildir³⁵.

2.3.2.3 Rekabeti Korumaya Yönelik Düzenlemelerin Kapsamı Bakımından Bankacılık Düzenlemeleri ile İlişkisi

Bankacılık sektörünün 2001 krizi sonrası yeniden düzenlenmesi ve TMSF'ye devredilen bankaların sektörün istikrarına zarar vermeden kısa bir süre içinde birleştirilmeleri ya da devredilmeleri amacıyla TMSF'ye devredilen bankalara bazı ayrıcalıklar tanınmıştır. Bu ayrıcalık birleşme sonrası toplam bankacılık sektörün aktif payının %20'sini aşmaması koşuluyla Mülga 4389 sayılı Bankalar Kanununun 14. maddesinde değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikle, birleşme ve devir alma işlemlerinin Rekabet Hukuku Kurallarından istisna tutulmasına karar verilmiştir. Başka bir ifadeyle Rekabet Hukukunun birleşme ve devir alma işlemlerinin düzenlendiği m.7, m.10, m.11 uygulanmayacaktır (Kocabay, 2011: 5). 2001 yılında bu muafiyet kapsamına Mülga 4389 sayılı Bankalar Kanununun m.18 ile birlikte Türkiye'de faaliyet gösteren tüm bankalar dâhil edilmiştir. 2005 yılında 5411 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe girmiş ve konu muafiyet ilgili Kanun'nun 19.maddesinde korunmuştur³⁶. Halen yürürlükte olan maddenin devamında, *“Bankaların bu Kanun hükümlerine göre birleşme, bölünme ve devirlerinde 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile devir veya birleşmeye konu bankaların toplam aktiflerinin sektör içindeki paylarının yüzde yirmiyi geçmemesi kaydıyla 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanununun 7, 10 ve 11 inci maddeleri hükümleri uygulanmaz.”* ifadesiyle muafiyet hükme bağlanmıştır. RKHK m.7'de yer alan birleşme veya devir alma ile ilgili hükümlerde, bir işletmenin devir ya da birleşme yoluyla rekabet ortamını bozabilecek düzeyde hâkim konuma gelmesi rekabeti bozucu davranış olarak kabul edilmiştir³⁷. Rekabet Hukukunun esaslarına göre alınan Rekabet Kurulu kararlarında faaliyet gösterilen pazarın tanımlanmasında coğrafi pazar kavramının ise Türkiye ile

³⁵Bknz. Rekabet-Kırılabilirlik ve Rekabet İstikrar hipotezleri için Beck, T. (2008). “Bank Competition And Financial Stability: Friends or foes?”. *World Bank Policy Research Working Paper Series*; Berger, A.N., Klapper, L.F ve Turk-Ariss, R. (2009). “Bank Competition And Financial Stability”. *Journal of Financial Services Research*, 35 (2): 99-118.

³⁶Bankalar Kanunu'nun m.19' de *“Türkiye'de faaliyette bulunan bankalardan birinin; diğer bir veya birkaç banka veya finansal kuruluş ile birleşmesi veya bütün aktif ve pasifi ile diğer hak ve yükümlülüklerini Türkiye'de faaliyette bulunan diğer bir bankaya devretmesi, bütün aktif ve pasifleri ile diğer hak ve yükümlülüklerini devir alması veya bölünmesi ya da hisse değişimi Kurulun iznine bağlıdır.”* ifadesi yer almaktadır.

³⁷4054 sayılı 7.12.1994 tarihli Rekabetin Korunması Hakkında Kanun m.7, *“Bir ya da birden fazla teşebbüsün hâkim durum yaratmaya veya hâkim durumlarını daha da güçlendirmeye yönelik olarak, ülkenin bütünü yahut bir kısmında herhangi bir mal veya hizmet piyasasındaki rekabetin önemli ölçüde azaltılması sonucunu doğuracak şekilde birleşmeleri veya herhangi bir teşebbüsün ya da kişinin diğer bir teşebbüsün mal varlığını yahut ortaklık paylarının tümünü veya bir kısmını ya da kendisine yönetimde hak sahibi olma yetkisi veren araçları, miras yoluyla iktisap durumu hariç olmak üzere, devralması hukuka aykırı ve yasaktır”* ifadesi yer almaktadır.

sınırlandırıldığı görülmektedir. Rekabet Kurulu'nun bankacılık sektörü için verilen muafiyetin kapsamına Türkiye dışında faaliyet gösteren bankalar dâhil edilmemiştir (Sarıççek, 2013: 82). Ayrıca, bankaların iştirakleri ve diğere finansal kurumlar muafiyet kapsamı dışında tutulmuştur.

2.3.3 Bankacılık Sektörü ile ilgili Rekabet Kurulu Kararları

Bankalar Türkiye'de faaliyet gösterdikleri tüm piyasalarda rekabeti korumaya yönelik kurallara uymak zorundadır. Her ne kadar BDDK tarafından denetlenen kuruluşlar olsalar da, bağımsız bir diğere idari otorite olan Rekabet Kurulu'nun kararları da bankaları bağlayıcı niteliktedir. Rekabet Kurulu'nun nihai amacı rekabeti bozucu anlaşmaların oluşmasının engellenmesi, hâkim durumun kötüye kullanılmasının önüne geçilmesi, birleşme ve devir almaların kontrol altına alarak rekabet düzeninin korunmasıdır. Bu kısımda, bankaların bu amaçlara aykırı oluşturdukları eylemlere ilişkin alınmış Kurul kararları ilgili RKHK maddeleri kapsamında eylemin türüne göre incelenecektir.

2.3.3.1 Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 4. ve 5. Maddeleri Kapsamında Alınan Kararlar

RKHK'nın dördüncü maddesinde teşebbüs birliği, anlaşma ve uyumlu eylem davranışları yasaklanmıştır. İlgili Kanun'un beşinci maddesinde ise dördüncü madde kapsamından muaf olma şartları düzenlenmiştir. Bu kapsamda ilk olarak bankaların dâhil oldukları birer teşebbüs birliği olan Bankalararası Kart Merkezi A.Ş. (BKM) ve TBB ile ilgili Kurul kararlarına yer verilmektedir. Bu konudaki teşebbüs birliği kararlarının ortak gerekçesi olarak birliğin fiyat belirleyerek rekabeti sınırlandırıcı davranışlarda bulunması ifade edilmektedir (Zırhlıoğlu, 2012: 67).

Bankalararası Kart Merkezi A.Ş. ile ilgili RKHK dördüncü maddesi kapsamında bankaların anlaşarak takas komisyonunu belirledikleri iddiası üzerine 2003 yılında Rekabet Kurulu tarafından soruşturma başlatılmıştır³⁸. BKM üyesi bankaların sektörde yer alan büyük bankaların lehine kredi kartı komisyon oranlarını belirleyerek rekabeti bozucu ortak davranış oluşturdukları iddia edilmiştir. İnceleme sonucunda alınan kararın gerekçelerinde; teşebbüs birliği tarafından belirlenen takas komisyonun önce üye işyerlerine daha sonra üye işyerleri tarafından da bu maliyetin fiyatlara yansıtıldığı, bunun sonucu olarak tüketiciye yansıtılan bir

³⁸Bankalararası Kart Merkezi A.Ş. 1990 yılında 13 kamu ve özel banka tarafından oluşturulmuş, nakit para kullanımına gerek kalmadan ödeme yapmayı sağlayan para transferleri ile ilgili iş süreçlerini işletip geliştiren bir teşebbüstür

maliyet söz konusu olduğu ifade edilmektedir³⁹. Ayrıca, kararda, teşebbüs birliği kararlarına uyma konusunda hukuki bir zorunluluk olmasa da tek bir kart sistemi olması nedeniyle bu piyasada yer alabilmek için birliğin kararlarına uyulmasının ekonomik bir zorunluluk olduğu belirtilmiştir. Bu durum rakip firmaların bir araya gelerek kartel oluşturmak suretiyle piyasaya koşullarını belirlemesi ve diğer piyasadaki bankaların bu koşullara uyma zorunluluğunun bulunması şeklinde özetlenebilir. İlgili kararda takas komisyonu belirleme faaliyetinin Kanun'un dördüncü maddesi gereği yasaklanan teşebbüs birliği kararları kapsamında olduğu ifade edilmiştir. İdari para cezasının öngörüldüğü kararda takas komisyonunun hesaplanması hususunda düzeltmelerin yapılması durumunda muafiyet talebinin yeniden değerlendirilebileceği de ayrıca karara bağlanmıştır⁴⁰. Bu kararda dikkati çeken husus BKM tarafından yapılan savunmada davaya konu olayın Rekabet Kurulu değil BDDK tarafından incelenmesi gerektiğinin ifade edilmiş olmasıdır. Bu savunmasının gerekçesinde ise Rekabet Kurulunun fiyat düzenleme yetkisinin olmadığı ve bu yetkinin BDDK'ya ait olduğu iddia edilmiştir. Nitekim 2007 yılında süresiz muafiyet talebinin üzerine Rekabet Kurulu fiyatlama alanında düzenleyici yetkinin kendilerinde olması gerektiği görüşünü BDDK'ya ve TCMB'ye iletmiş ve süresiz muafiyet talebini kabul etmemiştir⁴¹. Gerekçe olarak takas komisyonunun belirlenmesinde bir önceki kararda belirtilen gerekli düzenlemelerin yapılmamış olması gösterilmiştir⁴². Bununla birlikte ilgili kararda yer alan karşı oyda komisyon oranlarının belirlenmesi hususunun BDDK'nın ve TCMB'nin yetkisi kapsamında olması ve bu denetleyici kurumların bu konuda belirleyici olması gerektiği vurgulanmıştır. Nitekim BDDK, 5464 sayılı Banka ve Kredi Kartları Kanunu'na ilişkin "Banka Kartları ve Kredi Kartları Hakkında Yönetmelik" kapsamında denetim yetkisinin kendilerinde olduğunu ifade etmiş ve eğer fiyatlamada rekabeti kısıtlayıcı bir davranış olması durumunda da yetkinin Rekabet Kurulu'nda olduğunu ifade etmiştir. Devam eden süreçte süresiz muafiyet talebinde birliğin ısrarcı tutumu devam etmiş ancak son olarak 26.02.2015 tarihli kararda beş yıllık muafiyet hakkı tanınmıştır. Bu konunun çözüme ulaşabilmesi için BDDK'nın ve TCMB'nin takas komisyon oranlarının fiyatlama yöntemine ilişkin yasal düzenleme yaparak denetimin sağlanması süresiz muafiyet konusunda Rekabet Kurulu'nun tavrının değiştirebileceği düşünülmektedir (Zırhlıoğlu, 2012: 65).

³⁹ BKM savunmasında, yoğun rekabet nedeniyle bankaların takas komisyon oranlarının üye iş yerlerine ve tüketicilere yansıtılmadığı ifade edilmektedir. Ayrıca, takas komisyonunun belirlenmesinde standart bir hesaplama yönteminin mümkün olamayacağı, kullanılan bir hesaplama yöntemi olmasına karşın piyasa ihtiyaç ve koşullarına göre fiyatın belirlenebileceği vurgulanmıştır. Bununla birlikte kar amacı olmayan hizmeti yayınlattırarak amacıyla kurulduklarını ve bu kapsamda muafiyet talebinde de bulunmuşlardır. (Bknz.2003-4-166 dosya 01.07.2005 tarihli Rekabet Kurulu Kararı s.21-22)

⁴⁰ Bknz. 2003-4-166 sayılı dosya 01.07.2005 tarihli Rekabet Kurulu Kararı, s.40-44.

⁴¹ Bknz.2007-4-150 sayılı kararı s.7 ve 2007-4-184 sayılı Rekabet Kurulu Kararları.

⁴² Bknz. 2009-4-30, 2009-4-36, 2014-4-63 sayılı Rekabet Kurulu Kararları.

Bankacılık sektörünü yakından ilgilendiren bir diğer durum ise TBB'nin almış olduğu kararlardır. Bu kapsamda TBB tarafından belirlenen faiz dışı ücret, komisyon ve masraflarla ilişkin kararlar hakkında bankaların ortak hareket ettiği yönünde şikâyette bulunulmuştur. Bu şikâyet üzerine yapılan incelemede TBB tarafından belirlenen fiyatların tavsiye niteliğinde olmakla birlikte fiyat belirlediği için Rekabet Hukuku kapsamında değerlendirilmesi gerektiği ancak bankaların kendi fiyatlamalarını oluşturması için bir engel teşkil etmemesi sebebiyle bu fiyatlama davranışının rekabeti kısıtlamadığı yönünde karar verilmiştir. Bu kararda dikkati çeken unsur TBB'nin savunmasında yer alan açıklamalardır. TBB, Bankalar Kanunu tarafından verilen görevlerinin arasında haksız rekabeti engellemek gibi bir sorumluluğunu olduğunu ve piyasada belirlediği fiyatlarda asgari tutarlar konusunda tavsiye verdiklerini ifade etmiştir. Ayrıca, bu durumun rekabetin ihlaline neden olsa dahi konunun Rekabet Kurulu'nun yetkisi kapsamında olmayacağını belirtmiştir Her ne kadar tavsiye niteliğinde de olsa fiyat belirlemek RKHK'nın 4. maddesi kapsamında değerlendirilmesi genel olarak düşünülse de bu kararda Rekabet Kurulu'nun bankalarla ilgili kararlarında daha çekimsiz kaldığını söylemek mümkündür (Zırhlıoğlu, 2012: 69).

Rekabeti kısıtlayıcı bir diğer davranış şekli anlaşmaları yatay anlaşmalar ve dikey anlaşmalar olarak sınıflandırılarak alınan Kurul kararlarını incelemek mümkündür. Yatay anlaşmayı konu alan kararlara örnek Kredi Kayıt Bürosu (KKB) hakkında alınan kararlardır. Ortak bilgi merkezi olan KKB ile ilgili Rekabet Kurulu rekabeti kısıtlayıcı bir davranış olmadığı aksine ekonomik menfaat sağlayarak bankaların aralarında bilgi paylaşımının kredi riskini azalttığı belirtilmiştir⁴³. Yatay anlaşmaya ilişkin diğer bir kararda ise bankaların konut ve mevduat oranlarını anlaşarak birlikte karar verdikleri yönünde şikâyet üzerine soruşturmaya gerek olmadığı sonucuna varılmıştır⁴⁴. Kararın gerekçesinde bankaların piyasada farklı oranlarda kredi ve mevduat fiyatlaması yaptıklarının tespit edildiği ve ortak bir davranışın olmadığı ifade edilmiştir.

Kurul bazı bankaların kredi kartı işlemlerinde uygulanacak gecikme faiz oranlarını TCMB tarafından ilgili Kanun'da belirlenmiş azami tutara çıkararak birlikte hareket ettikleri yönündeki şikâyeti incelemiştir. İnceleme sonucunda fiyatların internet sayfasında duyurulduğu için rakiplerin oligopol piyasalarda benzer fiyatlama davranışı gösterebileceği gerekçesiyle rekabeti sınırlayıcı bir davranış olmadığı sonucuna varmıştır^{45,46}. Ayrıca,, kredi kartlarının kullanımına ilişkin akaryakıt ve gıda ürünleri satışında yapılan taksit

⁴³ Bknz. 2008-4-2015 sayılı 16.10.2008 tarihli Rekabet Kurulu Kararı s.6-7.

⁴⁴ Bknz. 2006-4-116 sayılı 20.07.2006 tarihli Rekabet Kurulu Kararı, s.6.

⁴⁵ Bknz. 5464 sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu

⁴⁶ Bknz. 2008-4-132 sayılı 17.07.2008 tarihli Rekabet Kurulu Kararı, s.5-6

sınırlandırılmasında bankaların aralarında anlaşarak ortak bir davranış sergilediğine dair şikâyeti değerlendiren Kurul rekabeti kısıtlayıcı bir davranış olmadığına karar vermiştir.

Kurulun bankalarla ilgili durumlarda BDDK'nın görüşüne başvurması genel bir tutumdur. Nitekim bu konuda da BDDK, yazılı basın yoluyla bankaları bu konuda uyardığını ve bankacılık sektöründe uzun vadeli kredi kartı taksitlerinin risk artırıcı unsur olması nedeniyle bu uygulamadan vazgeçilmesi gerektiğini vurgulamış ve alınan kararın yerinde olduğunu ifade etmiştir⁴⁷. Bu durumdan, BDDK'nın kanuni bir düzenleme yapmadan da piyasayı düzenlediği ve bu düzenleme sonrasında bankaların da ortak hareket ettiği sonucuna ulaşmak mümkündür.

Bankaların aleyhine sonuçlanan maaş protokollerine ilişkin Kurul kararı dikkat çekicidir. Bankaların maaş protokolleri ile ilgili aralarında yapmış oldukları centilmenlik anlaşmaları da RKHK 4. maddesinde yasaklanan eylemler kapsamında değerlendirilmesine karar verilmiştir. İlgili centilmenlik sözleşmesinde taraf olan yedi bankanın karşılıklı olarak özel firmalara promosyon verilmemesi ve maaş protokolü devam eden firmalara yeni teklif götürülmemesi gibi hususlarda mutabakat sağladıkları ifade edilmektedir. Burada dikkat çeken husus bankaların savunmalarında BDDK tarafından denetlendiklerini ve bu tür hususlarda Rekabet Kurulu'nun değil BDDK'nın yetkili olması gerektiğini iddia etmiş olmalarıdır. Nitekim BDDK'nın yapmış olduğu düzenlemeler kapsamında maaş protokolleri ile ilgili bir düzenleme bulunmama ile birlikte bankaların maaş ödemelerini yapması ana faaliyetleri kapsamında değerlendirilmemektedir. Özellikle bankaların kendileriyle ilgili her türlü işlemlerinde Rekabet Kanunu kapsamından muaf olma talepleri hemen hemen her savunmada yer almaktadır ancak Rekabet Kurulu'nun bu husustaki ifadesi açık olup bankacılık sektörünün Rekabet Kanunu kapsamından muaf olmadığı yönündedir. Rekabet Kurulu kararlarına bakıldığında BDDK tarafından düzenlenmiş olan alanlarda soruşturma açmaya gerek görmediği daha önce bahsedilen kararlarda vurgulanmıştır.

Yatay anlaşma ile ilgili alınan kararların büyük bir çoğunluğunda ağırlıklı kredi kartlarının kullanıma yönelik iki banka arasında işbirliği sözleşmeleri konu edilmektedir. Bu husustaki Kurul kararları gerekçelerinde söz konusu pazarda yoğunluğa sebep olmayan aksine büyük bankalara karşı rekabet imkânı sağlayan bu tür anlaşmalara karşı olumsuz bir tutum sergilememiştir. Muafiyet açısından da piyasanın gelişmekte olduğu dikkate alındığında yakından izlenebilmesi için süreli muafiyetler verilmesi uygun bulunmuştur. Örneğin Yapı

⁴⁷ Bknz. 20015-4-66 sayılı 28.06.2015 tarihli Rekabet Kurulu Kararı

Kredi ve Fortis A.Ş., Denizbank ve Garanti Bankası, İşbankası ve Oyak Bank arasında yapılan kredi kartı ve üye işyeri işbirliği anlaşmaları yapılmıştır⁴⁸.

12 bankanın aralarında centilmenlik anlaşması yaparak kredi, kredi kartı hizmeti ve mevduat ilgili uyumlu eylem içerisinde buldukları iddia edilerek, 4. madde uyarınca rekabeti kısıtlayıcı davranışlarda buldukları konusunda yapılan şikâyet sonucunda bankalara ilk defa yüksek tutarlı idari para cezaları verilmiştir. Kurul'un şikâyet üzerine yapmış olduğu soruşturmada sonucunda bankaların mevduat ve kredi faizleriyle ilgili fiyatlama bilgilerini paylaştıkları ve böylece geleceğe yönelik piyasa davranışlarını belirledikleri tespit edilmiştir. Özellikle bankalar arasında elektronik ortamda yazılı olarak paylaşılan fiyatlamlarda banka isimlerinin açıkça belirtildiği görülmüştür. Bugüne kadar olan fiyatlamlardaki benzer paralel davranışı oligopol piyasanın sonucu olarak yorumlayan Kurul ilk defa kanıtlarıyla birlikte uyumlu eylem ve ikili anlaşmaların yapıldığına yönelik karar almıştır. Bankaların konu ile ilgili savunmalarında Rekabet Kurulu'nun bankacılık sektörünü düzenleyen bağımsız idari kurumların olması nedeniyle mevzuat gereği sektöre yönelik soruşturma yapmakta yetkisi olmadığını ifade etmişlerdir⁴⁹. Kurulun bu savunmaya karşı cevabı, RKHK'nın 2. maddesinde ifade edildiği gibi Türkiye sınırları içinde mal ve hizmet üreten tüm piyasalar ilgili Kanun kapsamındadır. Ayrıca, Kurul daha önce verilen Danıştay'ın onayladığı kararları emsal olarak göstermiş ve yetkisi dışında bir durum olmadığını belirtmiştir. BDDK'nın denetimlerinde rekabeti sınırlayıcı bir davranışı tespit etmesi durumda kanun koyucu tarafından verilen yetki kapsamında konuyu yetkili kurum olan Rekabet Kurumuna aktarması gerektiği kurulun gerekçelerinde yer almaktadır. Nitekim benzer şekilde bankaların Sermaye Piyasası Kanunu'nda belirtilen hususlara uymadığı BDDK tarafından tespit edilse dahi müdahale yetkisi kanun koyucu tarafından Sermaye Piyasası Kuruluna ait olduğu ifade edilmiştir. Kurul bu yaklaşımla bankalara ilişkin kararlarda tek yetkili otoritenin BDDK olmadığını bir kez daha vurgulamıştır. Bankalara ait diğer bir savunma maddesinde ise bankaların bilgi paylaşımlarının kamuoyunu bilgilendirmek için BDDK'nın talebi üzerine yayınladıklarını ifade etmiş ancak Kurul'un buradaki itirazı geleceğe dönük piyasa rekabeti etkileyecek politika oluşturulmasına imkân veren bilgilerin paylaşılmış olmasıdır⁵⁰. Nitekim

⁴⁸ Bknz. 2006-4-123 sayılı 24.08.2006 tarihli, 2008-1-162 sayılı 14.08.2008 tarihli, 2008-4-141 sayılı 24.07.2008 tarihli Rekabet Kurulu Kararları

⁴⁹ Bknz. 2011-4-91 sayılı 08.03.2013 tarihli Rekabet Kurulu Kararı, s.70

⁵⁰ Bankacılık Kanunu madde 73/4. fıkrasında; ".....gizlilik sözleşmesi yapılması ve sadece belirtilen amaçlar ile sınırlı kılınması koşuluyla bankaların ve finansal kuruluşların, kendi aralarında doğrudan doğruya ya da risk merkezi veya en az beş bankaher türlü bilgi ve belge alışverişinin yanı sıra ...bilgi ve belge taleplerinin karşılanması sırasında banka ya da müşteri sırrı niteliğindeki bilgilerin öğrenilmesi sır saklama yükümlülüğü dışındadır." şeklinde ifade edilmiştir. Ancak bu madde hangi amaçlarla bilgi paylaşımı yapılacağı da hükme bağlanmış olup geleceğe yönelik fiyat oluşturmak amaçlı bilgi paylaşımı kapsam dâhilinde olmadığı anlaşılmaktadır.

BDDK tarafından denetimlerde istenen ve kamuoyuna sunulan bilgiler mevcut faiz oranları, ücret ve komisyonlardan oluşmakta olup geleceğe yönelik bilgiler içermediğinden bu savunmanın bir geçerliliği olmadığı Kurul tarafından belirtilmiştir.

Bankalar ayrıca diğer bir savunma maddesinde bankacılık sektöründe rekabet ve istikrar ilişkisi dikkate alındığında aşırı rekabetin istikrarı olumsuz etkileyeceğini ve öncelikli olarak istikrarın sağlanmasının önemli olduğunu ifade etmişlerdir.

Bankalar, kârlılık rakamları ve faaliyet oranları hedefledikleri seviyeden uzaklaşmaya başladığında riskli yatırım ve davranışlara yatkın bir politika oluşturabilmektedir (Şen, 2003). Nitekim, etkin rekabet ortamının bankaları hedefledikleri kârlılık seviyelerinden uzaklaştırarak rekabeti engelleyici davranışlar içerisine girmelerine neden olduğunu söylemek mümkündür.

2.3.3.2 Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 6. Maddesi Kapsamında Alınan Kararlar

Hâkim durumun kötüye kullanılması ile ilgili hususları düzenleyen RKHK'nın 6. maddesi kapsamında bankacılık sektörüne ilişkin alınmış bir cezai karar bulunmamaktadır. Hâkim durumun varlığı için piyasada hâkim durumun olması ve bu hâkim durumun kötüye kullanılmış olması şartları aranmaktadır. Bu koşullar çerçevesinde Rekabet Kurulu 6. madde kapsamındaki şikâyetler incelemiş ve soruşturmaya gerek kalmadığı kanaatine varmıştır. Şikâyete konu pazarlar incelendiğinde bankacılık sektöründe hâkim durumda olan bir banka olmadığı ifade edilmiştir. Bununla birlikte Kurul, muafiyet taleplerine temkinli yaklaşarak aldığı kararlarda muafiyetleri süresiz vermemiştir. Kararda belirlediği muafiyet süresi bitiminde yeniden pazar koşullarının dikkate alınacağı ifade edilmiştir. Benzer şekilde İş Bankasının hesap işletim ücretini yüksek tutmasının hâkim durumunu kötüye kullanarak rekabeti kısıtlayıcı davranış olduğu iddiası ilgili yapılan şikâyet incelenmiş ve Kurul tarafından bankanın bankacılık sektöründe hâkim paya sahip olmadığı gerekçesiyle soruşturma açılması talebi reddedilmiştir⁵¹. Kararın gerekçesinde ise bankanın aktif büyüklüğünün sektördeki payı dikkate alındığında hâkim durumun söz konusu olmadığı ifade edilmiştir. Diğer bir şikâyet konusu ise bankaların verdiği hizmetlerin sonucu sigorta poliçeleri ile ilgili yapmış oldukları yaptırımlardır. Aynı ekonomik birlik içinde olan sigorta şirketi ve bankaların bu şekilde davranmalarının ticari fırsat olarak değerlendirilmekte ve sigorta gelirlerini arttırmak için yapılan bir eylem olarak görmektedir⁵². Bu nedenle hâkim

⁵¹ Bknz. 2012-4-291 sayılı 15.11.2012 tarihli Rekabet Kurulu Kararı, s.2

⁵² Bknz. 2010-4-187 sayılı 30.09.2010, 2010-4-240 sayılı 21.10.2010, 212-4-282 sayılı 27.09.2012 tarihli, 2012-4-250 sayılı 20.09.2010 tarihli Rekabet Kurulu Kararları

durumu kötüye kullanma eyleminden söz edilemeyeceği ifadesi Kurul kararlarında yer almaktadır. Başka bir ifadeyle bankacılık sektöründe hâkim durumdan kaynaklanan bir rekabet ihlali olmadığı hususunda Kurul'un genel bir kanaatinin olduğunu ifade edebiliriz.

2.3.3.3 Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 7. Maddesi Kapsamında Alınan Kararlar

Bankaların piyasadaki rekabet gücünü ve yabancı sermayenin sektöre girişini etkilemesi bakımından bankacılık sektöründeki birleşme ve devir almalar önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte rekabet ortamının korunması için birleşme ve devir sonrasında oluşan yeni yapının piyasayı ne derece etkileyebilme gücüne sahip olacağını ve bu ekonomik gücünün etkilerinin incelenmesi gerekmektedir. Bu konuda yetki Rekabet Kurulu'nda olmakla birlikte bankacılık sektörü tek istisna sektör olarak bu maddeden muafıdır. Muafiyetin koşulları ise şarta bağlanmıştır. TTK'da belirtildiği şekilde birleşme sonrası aktif büyüklüğün sektör içindeki payının %20'yi aşmaması gerekmektedir. Ayrıca, birleşme ve devir alma işlemleri için BDDK'nın izni gerekmekte olup bu husus Bankacılık Kanunu'nun 19. maddesinde ayrıca düzenlenmiştir. Banka iştirakleri ise bu muafiyet kapsamında yer almamaktadır. Sadece Bankacılık Kanunu'nda banka tanımı kapsamında olan kuruluşlar bu muafiyetten yararlanabilmektedir.

MNG Bank hisselerinin Bank Med Sal tarafından devir alınması işlemlerinde Türkiye'de faaliyet göstermedikleri gerekçesiyle RKHK'nın yedinci maddesinin hükümleri çerçevesinde değerlendirilmiş ve muafiyet kapsamına dâhil edilmemiştir⁵³. Ayrıca, TEB Fortis Bank'ın hisselerini devir alırken Kurul'un bu konuda Bankacılık Kanunu md.19 kapsamında muafiyet tanınmasına gerekçe olarak devir sonrasında pazar payının %20'sinin üzerine çıkmama şartının sağlanmış olmasını göstermiştir⁵⁴. Fortis Yatırım şirketinin devrinde ise Bankacılık Kanunu m.19'da muafiyet kapsamında sadece bankaların yer alması nedeniyle RKHK'nın yedinci maddesi gereğince Rekabet Kurulu'ndan izin alınması gerektiğine karar verilmiştir.

⁵³ Bknz. 2007-4-157 dosya sayılı 04.10.2007 tarihli Rekabet Kurulu Kararı

⁵⁴ Bknz. 2010-4-272 dosya sayılı 02.12.2010 tarihli Rekabet Kurulu Kararı

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ BANKACILIK DÜZENLEMELERİNİN SEKTÖR KÂRLILIĞI İLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

Bu bölümde, Türk Bankacılık sektöründeki finansal düzenlemeler ile bankacılık sektörünün performans göstergelerinden biri olan kârlılık ölçütleri arasındaki ilişki uygulamalı olarak incelenecek olup, elde edilen analiz sonuçları ve sonuçların yorumları sunulacaktır. Türk Bankacılık sektöründe uygulanan likidite, sermaye yeterliliği oranları ve toplam karşılık, zorunlu karşılık ayrılması hakkındaki düzenlemeler ile bankacılık sektörü kârlılık ölçüleri olan net faiz marjı, özkaynak kârlılığı ve aktif kârlılığı arasındaki ilişki VAR analizi yaklaşımıyla ortaya konulacaktır⁵⁵. Bu kapsamda, öncelikle çalışmada kullanılan veri seti ve ekonometrik yöntem tanıtılacak ve uygulama sonucu elde edilen bulgular detaylı bir şekilde sunulacaktır.

Bankaların kârlılık seviyelerindeki değişimler yönetim, kredi ve rekabet politikalarına yön verebilmektedir. Kârlılık bankaların rekabet pozisyonunun, risk alma ve sermaye tutma isteklerinin belirleyicisidir. Kârlılığı belirleyici birçok unsur bulunmakla birlikte piyasa düzenleyicilerinin yapmış olduğu düzenlemelerin kârlılık performansı üzerinde bir etkiye neden olup olmadığının tespiti önemlidir. Bu çalışmanın amacı ise sektör kârlılığının bankacılık düzenlemelere bağlı bir farklılık göstermediğinin araştırılmasıdır.

Çalışmada, Türk bankacılık sektöründe 2002-2014 yılları arasında uygulanan sermaye yeterliliği, likidite oranları ile toplam karşılık ve zorunlu karşılık ayırma konularıyla ilgili düzenlemelerin sektörün aktif kârlılığı, öz sermaye kârlılığı ve net faiz marjı üzerinde bir etkisinin olup olmadığı belirlenmeye çalışılacaktır.

3.1 Araştırmanın Kapsamı ve Veri Seti

Bankacılık sektörüne yönelik düzenlemelerin, sektörün kârlılığı üzerine etkilerini değerlendirmeye ve ölçmeye çalışırken en önemli hususlardan biri çalışmaya konu olan veri setinin oluşturulmasıdır. Veri setinin kapsamı ve kalitesi, nasıl ve ne şekilde derlenip kullanıma sunulduğu, en az seçilen ekonometrik yöntemler kadar önemli ve belirleyici olmaktadır.

Türk bankacılık sektörüne yönelik veri kaynakları; TBB, BDDK, TCMB ve Borsa İstanbul (BIST)'dur. Kamuoyunun aydınlatılması kapsamında en temel detaylı veriler BDDK

⁵⁵ Tezde E-views 7.1 ekonometri yazılım programları kullanılmıştır.

tarafından hazırlanan “Türk Bankacılık Sektörü İnternaktif Aylık Bültenler”dir. Bültenler, sektörel olarak konsolide bilanço kalemleri, gelir tablosu kalemleri ve sektör performansını yansıtan kârlılık, likidite ve faaliyet konulu oranlardan oluşmaktadır. Bu oranlar, 2002 Aralık ayından itibaren aylık, üçer aylık ve yıllık olarak sunulmaktadır. Ayrıca BDDK’ya ek olarak TBB de banka bilançolarını banka ve konsolide sektör bazında üçer aylık ve yıllık olarak yayınlamaktadır. Özellikle piyasada fiyatlanan ve değerlendirmeye tabi tutulan bu verilerin doğru toplanması ve kamuoyuna sağlıklı aktarılması ayrıca dikkat edilmesi gereken bir husustur. Kamuya açıklanan finansal tablolar, “Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğinin” 14 üncü maddesi gereğince yetkilendirilen kuruluşlara bankalar tarafından aktarılan bilgilerdir. Finansal tablolara ilişkin bu bilgiler belli dönemlerde BDDK ve ayrıca bağımsız denetim kuruluşları tarafından da denetlenmektedir. Finansal tablolar şeffaf, gerçeği en iyi şekilde yansıtan düzenli olarak yayınlanan kolay ulaşılabilir veriler olduğu için değerlendirmeye alınmış analize konu değişkenlerin hesaplanmasında bu bilgilerden yararlanılmıştır.

Türk bankacılık sektörünün kârlılık göstergeleri ile bankacılık sektöründe uygulanan düzenlemeler arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmanın veri seti 2002 yılının son çeyreği ve 2014 yılının ilk çeyreği arasındaki dönemi kapsamakta olup üçer aylık verilerden oluşmaktadır. Üçer aylık dönemler Q1, Q2, Q3 ve Q4 olarak ifade edilecektir. 2001 yılında yaşanan kriz ardından gelen Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı kapsamında muhasebe düzeniyle ilgili yönetmelik değişmiş bu nedenle verilerin standart olması için bu değişiklikten sonraki dönem analize dâhil edilmiştir. Bu kapsamda veri döneminin kısa olması çalışmanın kısıtlarındandır.

Bu çalışmada bankacılık sektörünün kârlılık göstergesi olarak net faiz marjı, özsermaye kârlılığı ve aktif kârlılığı değişkenleri ele alınmaktadır. Bankacılık sektöründe uygulanan düzenlemeler ise, özsermaye yeterliliği, likidite, zorunlu karşılık ve toplam karşılık olarak ifade edilen değişkenlerle temsil edilmektedir. Söz konusu değişkenlere ait veriler TBB ve BDDK’nın aylık sektörel bültenlerinden elde edilmiştir. Kullanılan temsili değişkenleri etkileyen başka faktör olmakla birlikte çalışmada değişkenler arasında ilişki açısından iki yönlü inceleme yapılmıştır. Bu durum çalışmanın kısıtları kapsamında ifade edilmektedir.

Literatürde, çalışmada bağımlı değişken olan bankacılık performansının değerlendirilmesinde aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve net faiz marjı gibi ölçütler kullanılabilir. Literatürde, çalışmada bağımlı değişken olan bankacılık performansının değerlendirilmesinde aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve net faiz marjı gibi ölçütler kullanılabilir.

Aktif Kârlılığı (ROA): Bu ölçütlerden ilki aktif kârlılığı (varlık getirisi) oranıdır. Petersen ve Schoeman (2008), bilançoda yer alan ortalama aktiflerden ne kadar kar sağlanabildiğini gösteren aktif kârlılık oranı bankaların değerlendirilmesinde performans ölçüsü olarak

kullanmışlardır. Hassan ve Bashir (2003) çalışmalarında ROA'nın yasal düzenlemeler gibi dış faktörlerden etkilediği sonucuna varmışlardır. Rivard ve Thomas (1997), Miller ve Noulas (1997) ve Jiang vd. (2003) bankaların işletme performansının aktiflerinin (varlıkların) getirisiyle ölçülebileceğini düşünerek ROA'yı kullanmışlardır. Demirgüç ve Huizinga (1999) banka etkinliğinin göstergesi olarak aktif getirisi ve net faiz marjı değişkenlerini kullanmıştır. Miller ve Jeon (2004), Tregenna (2009), Mamatzakis ve Remoundos (2003), Yıldırım (2008) aktif getirisi ve özkaynak kârlılığını bankaların performansının göstergesi olarak kullanmışlardır. Chirwa (2003) ise bankacılık sektörünün performansının ölçümünde özsermaye kârlılığı, aktif kârlılığı ve sermaye getiri oranını kullanmıştır.

Özkaynak Kârlılığı (ROE): Özkaynak kârlılığı vergi sonrası net kârın toplam özkaynaklara oranıdır. Bumin (2009), özkaynak kârlılığının banka hissedarlarına bankaya yatırdıkları sermaye karşılığında ne kadar getiri elde edeceklerini gösterdiğini ifade etmektedir.

Net Faiz Marjı: Net faiz marjı, faiz giderleri ile faiz gelirleri arasındaki olumlu farkın faiz getiren aktiflere oranıdır. Bankanın aracılık faaliyetlerinin değerlendirilmesinde bir ölçüt olarak kullanılmaktadır. Saunders ve Schumacher (2000) çalışmalarında net faiz marjını bankaların değerlendirilmesinde performans göstergesi olarak kullanmışlardır. Tunay ve Silpagar (2006), Atasoy (2007) ve Yıldırım (2008) net faiz marjı, özsermaye kârlılığı ve aktif kârlılığını performans göstergesi olarak çalışmalarında kullanmışlardır. IMF tarafından oluşturulan Finansal Sağlık Endeksinin hesaplanmasında aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve net faiz marjı oranlarını birer performans göstergesi olarak endekse dâhil edilmiştir.

Literatürde çalışmada bağımsız değişken olarak kullanılan bankacılık düzenlemelerin etkilerinin değerlendirilmesinde farklı ölçütler kullanılabilir.

Finansal düzenlemelerin gerekçeleri sağlam ve istikrarlı bir finans sisteminin oluşmasını sağlamaktır. Bu nedenle finansal istikrarsızlığa neden olan risklerin oluşturabileceği zararları en aza indirmek amacıyla düzenlemeler yapılmaktadır. Bu açıdan risk yönetimi, bankaların sürdürülebilir kârlılıklara sahip olurken gelecekte oluşabilecek zararları tahmin edip önlem almasını sağlayan sistem olarak ifade edilebilir (Kıvılcım, 1995: 37). Bu çalışmada, risk yönetimi bakış açısıyla yola çıkarak düzenlemelerin hangi risklerin etkisini azaltmak ya da hangi piyasa davranışı engellemek için yapıldığı dikkate alınarak değişkenler belirlenmiş, düzenlemelerin etkilerini ifade eden temsili değişkenler kullanılmıştır. Goodhart ve diğerleri (2006) finansal krizlerin bankacılık sistemi üzerindeki etkisinin en iyi kârlılık oranları ile takip edilebileceğine vurgu yapmış, Gerdup (2003) ise, finansal krizin göstergeleri olarak bankaların bilanço oranlarını analizine dâhil etmiştir.

IFS 31. bülteninde (2009), finans sektörünün değerlendirilmesinde ağırlıklı olarak; beklenmedik zararlara karşı sermaye yeterliliği rasyosunun, sistematik riske neden olabilecek likidite riski için likidite rasyosunun, tasarruf ve kredilerin dengesinin sağlanması ve fiyat istikrarının oluşması için yapılan para politikası araçlarının, bankacılık sektörünün riskliliğinin

ölçülmesi için tahsil edilemeyen ve tahsili gecikmiş alacaklarla ilgili rasyoların, fiyat etkinliği için net faiz marjı oranının kullanıldığı belirtilmiştir. Söz konusu değişkenlerin çeyrek ya da yıllık veriler olarak kullanıldığında ayrıca raporda yer almaktadır.

Çalışmada likidite düzenlemeleri likidite rasyosu, zorunlu karşılık düzenlemeleri zorunlu karşılık oranı, sermaye yeterliliği düzenlemeleri sermaye yeterliliği rasyosu ve toplam karşılıklarla ilgili yapılan düzenlemeler toplam karşılıklar ile ilgili rasyolar ile ifade edilmiştir.

Likidite Rasyosu: Likidite rasyosu likit varlıkların kısa ve uzun vadeli yükümlülüklerle oranı olarak ifade edilmektedir. Goldstein ve Turner (1999) likidite riskinin vade uyumsuzluğu ile ilişkili olduğunu ve bu oranın düzenlemeler ile denetim altına alınması gerektiğini vurgulamışlardır. BCBS (2010), likidite riskinin düzenlemesi amaçlı likidite rasyosunu yüksek kaliteli likit varlıkların net nakit çıkışlarına oranı olarak hesaplamıştır. Bu hesaplamada yüksek kaliteli varlıklar; nakit değerler, merkez bankası ve piyasalardan alacaklar, devlet iç borçlanma senetleri olarak dikkate alınmıştır. Bu çalışmada likidite rasyosunun hesaplanmasında Basel Komitesinin likit varlıklar için belirlediği bilanço alt kalemleri analize dahil edilmiştir. Hesaplama şekli Tablo 3.1’de açıkça ifade edilmektedir.

Sermaye Yeterliliği Rasyosu: Bankanın sermayesinin yükümlülüklerine oranı şeklinde ifade edilmektedir. Sermaye yeterliliği ile ilgili yasal düzenlemeler bankaların sahip olması gereken minimum sermaye düzeyini belirlemek için uygulanmaktadır. Uluslararası bankacılık piyasalarının uygulamayı kabul ettiği Basel I-II-III Sermaye Uzlaşlarında temel alınan sermaye yeterliliği rasyosu analize dâhil edilmiştir. Barth ve diğerleri (2006b), bankaların etkinliklerinin, kırılma noktalarının ve gelişimlerinin izlenebilmesi için aktif büyüklüğü oranında sermaye tutmaları ile ilgili düzenlemelerin fayda sağlayacağı yönünde görüş birliği olduğunu vurgulamışlardır. Rudiger vd. (2009), Dünya Bankası verilerini kullandıkları çalışmalarında, sermaye düzenlemelerinin hem finansal sağlık hem de sağlıklı bir rekabet ortamı için önemli bir etken olduğunu vurgulamışlardır.

Toplam Karşılıklar Rasyosu: Toplam karşılıklar bankaların beklenen zararlar ile ilgili ayrılan karşılık tutarını ifade etmektedir. BSCB (2010) bu alanda yapılan düzenlemelerle, bankaların portföylerinde bulunan olası kayıpları bilançolarında göstermeleri ve mali tablolar üzerinden bu bilginin yanıltıcı olmamasının sağlanmasının amaçlandığı vurgulamaktadır. Böylece kamuoyuna açıklanan bilginin asimetric bilgi sorununu azaltmasını hedeflediğini ifade etmektedir. BDDK (2010) ise, 2001 krizinde TMSF’ye devredilen bankalardaki takibe alınan kredileri tutarlarının bir önceki dönem ilgili banka bilançolarına yansıtıldığının çok üstünde olduğunu raporunda belirtmiştir. IMF, Finansal Sağlık Göstergelerinin hesaplanmasında varlık kalitesinin değerlendirilmesi için takipteki kredilerinin toplam varlıklar içindeki payını dikkate almaktadır. IMF, BDDK TCMB gibi kuruluşlar Finansal Sağlık Endekslerinin

ölçülmesinde likidite rasyosu, sermaye yeterliliği oranı ve takipteki krediler oranlarını gösterge değişkenler olarak kullanılmıştır^{56,57,58}.

Zorunlu Karşılıklar Oranı: Mevduat kabul eden bankaların bu mevduatlara karşı merkez bankasında bulundurmaları zorunda oldukları tutarlarının belirleyen yasal oranıdır. Demirgüç-Kunt ve Huizinga'nın (1999), Bodla ve Verma (2006), Chantapong (2005), Sufian ve Chong (2008), Vong ve Chan (2009), Sufian ve Habibullah (2009), Sufian (2009) bankacılık sektörünün kârlılık göstergelerini belirlemeye amaçlı çalışmalarında zorunlu karşılıklar değişkenini analizlerinde bağımsız değişken olarak kullanmışlardır.

Ekonometrik modelde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler, kısaltmaları, açıklamaları, hesaplanış şekilleri ve derlendikleri kaynaklar itibarıyla Tablo 3.1'de belirtilmiştir.

Tablo 3.1 Analizde Kullanılan Değişkenler

	DEĞİŞKEN	Kısaltma	Açıklama	Veri Türü	Kaynak	Finansal Tablo	
BAĞIMLI	Kârlılık Göstergesi	Özkaynak Kârlılığı	ROE	Vergi Sonrası Net Kar/ Özkaynaklar	Sektörel	BDDK	Bilanço-Gelir Tablosu (Türetilmiş)
	Kârlılık Göstergesi	Aktif Kârlılığı	ROA	Sektörel	BDDK	BDDK	Bilanço-Gelir Tablosu (Türetilmiş)
	Kârlılık Göstergesi	Net Faiz Marjı	NFM	(Dönem Sonu Kar-Dönem Başı Kar)/ (Dönem sonu Aktif-Dönem Başı Aktif)	BDDK	Sektörel	Bilanço-Gelir Tablosu (Türetilmiş)
BAĞIMSIZ	Düzenleme Göstergesi	Likidite Yaklaşımı	LIKİT	Birinci Derece Likit Aktifler ⁵⁹ / Toplam Aktifler	Sektörel	BDDK	Bilanço (Türetilmiş)
	Düzenleme Göstergesi	Toplam Karşılık	TKARS	Toplam Karşılıklar ⁶⁰ / Özkaynaklar	Sektörel	BDDK	Bilanço (Türetilmiş)
	Düzenleme Göstergesi	Sermaye Tedbirleri	SERY	Sermaye Yeterliliği Rasyosu ⁶¹	Sektörel	BDDK	Bilanço
	Düzenleme Göstergesi	Zorunlu Karşılık	ZKARS	Zorunlu Karşılık/ Yabancı Kaynaklar	Sektörel	BDDK	Bilanço (Türetilmiş)

⁵⁶IMF Finansal Sağlık Endeksinde yer alan temel göstergeler; sermaye yeterliliği, varlık kalitesi, gelir ve kârlılık, likidite ve piyasa riskine duyarlılık başlıkları altındadır. Likidite; Likit Varlıklar/Toplam Aktifler ve Likit Varlıklar/Kısa Vadeli Yükümlülükler şeklinde hesaplanmaktadır.

IMF, <http://www.imf.org/external/np/sta/fsi/eng/fsi.htm> .(erişim tarihi: 22.07.2015)

⁵⁷ BDDK Bankacılık Sektörü Finansal Sağlık Göstergelerinde likidite göstergeleri; (Nakit Değerler+ Bankalardan Alacaklar (Merkez Bankası ve Para Piyasalarından Değerler+ Zorunlu Alacaklar dâhil) + Alım Satım Amaçlı Menkul Değerler+ Satılmaya Hazır Menkul Karşılıklar)/(Mevduat+ Bankalara Borçlar (Merkez Bankası ve Para Piyasalarına Borçlar dâhil) şeklinde hesaplanmıştır. (BDDK, 2010: 16-17)

⁵⁸ TCMB Finansal Sağlık Endeksindeki alt bileşenler; aktif kalitesi, likidite, kur riski, faiz riski, kârlılık, sermaye yeterliliğinden oluşmaktadır.

⁵⁹Birinci Derece Likit Aktifler; Nakit Değerler, Merkez Bankası, Piyasalar, Bankalar ve Ters Repo İşlemlerinden Alacaklar toplamından oluşmaktadır.

⁶⁰Toplam Karşılıklar =Takipteki Krediler Karşılığı + Diğer Karşılıklar

⁶¹ SYR = [(Ana sermaye tutarı+ Katkı sermayenin ana sermayeyi aşmayan kısmı+ III. Kuşak Sermayenin piyasa riskini karşılamak üzere kullanılan kısmı) - Sermayeden indirilecek değerler] / [(Risk ağırlıklı varlıklar+ gayri nakti krediler+ yükümlülükler)+ piyasa riskine esas tutar]

3.2 Ekonometrik Yöntem

İstatistiksel analizlerde veri türleri, zaman serisi verisi, yatay kesit veri ve zaman serisi ile yatay kesit verisinin birleşimi olan karma veri olarak sınıflandırılmaktadır. Bir zaman serisi, bir değişkenin değişik zamanlarda gözlenen değerlerinin bir kümesidir (Gujarati ve Porter, 2009: 10). Analizde kullanılacak olan verilerin sektörün sadece belli zaman dilimlerindeki farklı değerlerinden oluşması nedeniyle zaman serisi analizi daha uygun olmaktadır. Zaman serisi analizlerine geçmeden önce, seriyi oluşturan stokastik sürecin incelenmesi gerekmektedir. Seriyi oluşturan stokastik süreç incelenirken, özellikle iktisadi zaman serilerinde, ekonomik yapıda meydana gelen değişimler; uygulanan politika değişiklikleri, küresel, yerel politik ve ekonomik krizler gibi yapısal kırılmalara neden olabilecek olaylar da göz ardı edilmemelidir. Çalışmada incelenen dönemde (2002:Q4-2014:Q1) serilerde yapısal kırılmaya neden olabilecek gelişmeler yaşanmıştır. Buna göre, 2001 krizi, 2008 küresel kriz ve bu dönemde uygulamaya konulan düzenlemeler kırılmaya sebep olabilir.

Çalışmada değişkenlere ait zaman serilerinin ortalamadan sapmaları ve bu sapmaların düzenli ya da düzensiz olması seriyi oluşturan süreç ile ilgili yapılan tanımlamaları değiştirmektedir. Dolayısıyla istatistiksel çıkarımlar yapabilmek için öncelikle serinin sabit bir ortalama etrafında dalgalanması ve bu dalgalanmanın varyansının zaman boyunca sabit kalması gerekmektedir. Bu durum “durağanlık” kavramı ile ifade edilmektedir. İktisadi zaman serileri, genellikle durağan olmayan süreçlere sahiptir (Nelson ve Plosser, 1982). Durağan olmayan zaman serileri kullanılarak yapılan analizler neticesinde ise sahte regresyon sorunu ortaya çıkabilmektedir (Granger ve Newbold, 1974). Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde serilerin durağanlığının belirlenmesi için yapısal kırılmayı da dikkate alan birim kök testlerine yer verilecektir.

3.2.1 Birim Kök Testleri ile Durağanlığın Test Edilmesi

Bir zaman serisinin istatistiksel analizi yapılmadan serinin durağanlığının araştırılması gerekmektedir. Bir serinin durağan olup olmaması, kullanılan zaman serisi ile ilgili doğru modelin geliştirilerek tahmin yapılabilmesi ve değişkenler arasındaki ilişkinin daha gerçekçi tanımlanabilmesi bakımından önem arz etmektedir. Durağanlık belli bir zaman aralığında verilerin istatistiksel özelliklerinin değişmemesi olarak ifade edilmektedir (Gujarati, 1999: 713). Bu kapsamda bir serinin durağan olabilmesinin şartları aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

- Ortalama : $E(Y_t) = \mu$
- Varyans : $Var(Y_t) = E(Y_t - \mu)^2 = \sigma^2$
- Kovaryans : $\gamma_k = E[(Y_t - \mu)(Y_{t+k} - \mu)]$

Burada γ_k ; aralarında k dönem fark olan iki Y değeri (Y_t ve Y_{t+k}) arasındaki kovaryanstır. Eğer $k = 0$ ise γ_0 bulunur ve bu değer Y 'nin varyansına eşittir, $k = 1$ ise γ_1 , Y 'nin ardışık iki değeri arasındaki kovaryansıdır. Belli bir zaman serisinin ortalamasının, varyansının ve kovaryansının zaman içerisinde sabit olması “zayıf durağanlık” olarak adlandırılmaktadır (Kirchgässner ve Wolters, 2007: 14). Durağanlık için zayıf durağanlık koşulunun sağlanması ekonometrik analizler için yeterlidir (Shumway ve Stoffer, 2006: 24).

Zaman serisi analizlerinde serinin durağan olup olmaması uygulanacak yöntem ve elde edilecek sonuçlar için önemli bir kriterdir. Bir zaman serisinin eldeki verilerle geleceğe yönelik gerçekçi öngörüler sağlayabilmesi için, serinin ortalamasının, varyansının, kovaryansının sabit olması yani durağan olması öncelikli şartlardan biridir. Bu nedenle, zaman serileri ile ilgili stokastik sürecin incelenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, serilerin durağan olup olmadığı birim kök testleri kullanılarak incelenmektedir. Bir zaman serisinin “birim kök” taşıması o serinin durağan olmadığını ifade etmektedir. Bu özelliğe sahip değişkenler ile yapılan çalışmalarda kullanılan ekonometrik yöntemlerin sonuçları da anlamsız olmaktadır. Serilerde birim kök olması durumunda serinin durağan hale gelmesi için seriye fark alma işlemi uygulanır. Ancak, birim kök sorunun ortadan kaldırılması yani serilerin durağan hale getirilmesi için uygulanan fark alma işlemi bilgi kaybına neden olmaktadır. Uygulamada zaman serilerinin durağanlık özelliklerinin test edilmesinde kullanılan bazı yöntemler Dickey ve Fuller (1979), Genişletilmiş Dickey ve Fuller (ADF) (1981) ve Philips ve Perron (PP) (1988) testleridir. Ancak bu birim kök testleri yapısal kırılmayı dikkate almamaktadır.

Nelson ve Plosser (1982), incelenen iktisadi zaman serilerinin bazılarının durağan olmadığına ve muhtemel bir yapısal kırılma durumunda standart birim kök testlerinin yanıltıcı sonuçlar verebileceğini öne sürmektedir. Perron (1989) ise incelenen dönemde seride meydana gelen olası yapısal kırılmaların dikkate alınması durumunda söz konusu serilerin durağan olabileceğini ifade etmektedir. Perron (1989,1990), seride tek bir yapısal kırılma noktası olduğu ve bu kırılma tarihinin dışsal olarak bilindiği varsayımı altında bir birim kök testi geliştirmiştir. Ancak Perron (1989)'nun geliştirdiği birim kök testi, Banerjee, Lumisdaine ve Stock (1992), Christiano (1992) ve Zivot ve Andrews (1992) tarafından yapısal kırılma tarihinin dışsal olarak belirlenmesinin sıfır hipotezinin reddi yönünde bir

eğilim oluşturacağı gerekçesi ile eleştirilmektedir. Zivot ve Andrews (1992), Perron (1990)'nun çalışmasında kullandığı verilerle yapısal kırılmanın tek bir noktada olduğu ve kırılma tarihinin içsel olarak tahmin edildiği bir test geliştirmiştir. Yapısal kırılmanın içsel olarak tahmin edilmesi sıfır hipotezini reddetme eğilimini azaltacağı için daha uygun görülmektedir. Bu nedende çalışmada yapısal kırılmaların içsel olarak tespitine olanak sağlayan Zivot-Andrews (1992) birim kök testi kullanılmaktadır.

Çalışmada, 2008 yılında gerçekleşen küresel kriz ve bankacılık düzenlemelerinde yapılan değişikliklerin bankacılık sektörünü etkilediği düşüncesiyle yapısal kırılmayı dikkate alan Zivot-Andrews (1992) birim kök testi kullanılmıştır.

Zivot-Andrews (1992) birim kök testinde kırılma noktasının belirlenmesi için ardışık ADF test yaklaşımı ile mümkün olan her kırılma noktası için bir kukla değişkene sahip regresyon denklemi tahmin edilmekte ve tahmin edilen değişkenlerin katsayıları için t-istatistiği hesaplanmaktadır. Değişkenin katsayısını ifade eden α katsayısının en küçük t değerine sahip olduğu regresyon modelindeki tarih kırılma tarihi olarak belirlenmektedir. H_0 hipotezi yapısal kırılma olmadan birim kökün varlığını gösterirken, alternatif hipotez H_1 ise bilinmeyen bir kırılma zamanıyla trend durağandır sürecini ifade etmektedir.

Zivot ve Andrews (1992) birim kök testi için aşağıda yer alan üç regresyon model kullanılmaktadır.

Model A

$$y_t = \mu + \beta t + \alpha y_{t-1} + \theta_1 DU_t(\lambda) + \sum_{j=1}^k c_j \Delta y_{t-j} + e_t \quad (3.1)$$

Model B

$$y_t = \mu + \beta t + \alpha y_{t-1} + \theta_2 DT_t(\lambda) + \sum_{j=1}^k c_j \Delta y_{t-j} + e_t \quad (3.2)$$

Model C

$$y_t = \mu + \beta t + \alpha y_{t-1} + \theta_1 DU_t(\lambda) + \theta_2 DT_t(\lambda) + \sum_{j=1}^k c_j \Delta y_{t-j} + e_t \quad (3.3)$$

Model A ortalamadaki, Model B ise eğimdeki kırılmayı ifade etmektedir. Model C ise yapısal bir değişimin hem ortalama hem de eğimi değiştirdiğini göstermektedir. Çalışmada hem ortalamada hem de eğimde değişimi birlikte alan Model C kullanılarak durağanlık incelemesi yapılmaktadır. Modellerde, e_t otokorelasyonsuz ve normal dağılan hata terimini, t zamanı ($t = 1, \dots, T$) göstermektedir. Δy_{t-j} terimi, hata teriminin otokorelasyonsuz olmasını sağlamak amacıyla modele dahil edilmektedir. λ ise T/T_B olarak ifade edilmekte ve T_B kırılma zamanını göstermektedir. Kırılma zamanının olduğu noktada temel hipotez testinin t-istatistiği minimum değere sahiptir. Bu değer en küçük kareler yöntemiyle T-2 sayıda regresyon tahmin edilerek hesaplanmaktadır. Eğer regresyon modelindeki y_{t-1} değişkenine ait katsayı için

hesaplanan test istatistiği kritik değerinden (mutlak değer) daha büyük ise yapısal kırılma olmadan değişkenin durağan olmadığı sıfır hipotezi reddedilir (Zivot ve Andrews, 1992: 253-254).

DU_t düzeyde meydana gelen yapısal kırılmayı ve DT_t eğimde meydana gelen yapısal kırılmayı gösteren kukla değişkenler olmak üzere aşağıda ifade edilmiştir.

$$DU_t = \begin{cases} 1 & t > TB \\ 0 & t \leq TB \end{cases} \quad \text{ve} \quad DT_t = \begin{cases} t - TB & t > TB \\ 0 & t \leq TB \end{cases} \quad (3.4)$$

Bu sonuçların elde edilmesi için her bir gözlem dönemi kırılmanın olduğu muhtemel bir dönem olarak kabul edilerek bu yıla ait kukla değişken oluşturulmakta ve bu kuklalara ilişkin t istatistiği elde edilmektedir. Elde edilen sonuçlarda t istatistiğinin minimuma ulaştığı dönem, yapısal kırılmanın olabileceği zamanı vermektedir. Serilerin yapısal kırılmanın dikkate alındığı durumlarda dahi durağan olabilmesi için hesaplanan minimum t istatistiklerinin mutlak değer olarak kritik değerden daha büyük olması gerekmektedir. Perron (1989)'da belirtildiği gibi, iktisadi zaman serilerinin büyük çoğunluğu Model A ve Model C ile modellenebilmektedir. Burada üzerinde durulması gereken bir nokta, birim kök analizinde kullanılan bu modellerin farklı sonuçlar vermesi halinde hangi modelin kullanılması gerektiğidir. Sen (2003), yapısal değişimin tarihinin bilinmediği durumlarda Model C'nin diğer modellere göre tercih edilebilir olduğunu öne sürmüştür.

3.2.2 Vektör Otoregresyon Analizi

Ekonomik analizler yapılırken kurulan modellerde değişkenlerin bağımlı ya da bağımsız olduğuna karar vermek için iktisadi teorilerden ve varsayımlardan yararlanmak gerekmektedir. Teorik olarak değişkenler, içsel ya da dışsal olarak sınıflandırılrsa da ekonomik değişkenlerin birbirinden etkileniyor olması beklendik bir durumdur. Bu gibi durumlarda değişkenler için ön kısıtlar belirlemeyen ve değişkenleri eş zamanlı olarak analize dâhil eden VAR yaklaşımı tercih edilmektedir.

VAR modeli geliştirilmeden önce ekonomik analizlerde en yaygın kullanılan model eşanlı makro ekonometrik denklemlerdi. Bu modeller, Cowles komisyonunun katkılarıyla özellikle Tinbergen (1939), Klein (1947) ve Goldberger gibi iktisatçılar tarafından 1930'lu ve 1940'lı yıllarda geliştirilmeye başlanan ve 1950'li ve 1960'lı yıllarda geniş eşanlı denklemlerden oluşan makroekonometrik modellere dönüşen eşanlı denklem modelleridir (Bodkin vd., 1991: 194-196). Yapısal eşanlı denklem modelleri olarak da adlandırılan bu modellere en büyük eleştiri Lucas (1976) tarafından getirilmiştir. Bu eleştiriyle, makroekonometrik modellerin derin yapısal parametre analizlerinin yapılması gerektiği gerçeğini ortaya koymuştur.

Lucas Kriği 1976 yılında yayımlanmıştır. Lucas ekonomik teorilere göre belirlenen dışsal değişkenlerdeki değişimlerin içsel değişkenlere etkisinin tahmin edilmesine dayanan eşanlı denklemlerin politika değişikliklerine duyarlı olduğunu ifade etmiştir. Eşanlı denklem yapısında yer alan karar kurallarında ekonomik birimlerin tam bilgiye sahip olduğu varsayımı vardır. Bu nedenle politika değişimine karşılık ekonomik birimler yeni duruma uygun hareket edebilirler. Bu durumda Lucas (1976), ekonometrik modelin yapısının değişeceğini ve eşanlı denklem modellerindeki katsayıların dışsal değişkenlerdeki değişimlerden bağımsız olarak ele alınamayacağını vurgulamıştır. Diğer bir ifadeyle Lucas (1976), süper dışsallık sorununa değinmektedir (Favero, 2009: 822).

Sims (1980), Lucas kriğinin öngördüğü değişkenlerin içsel ya da dışsal olarak sınıflandırılmaması gerektiğini temelinde kabul etmiş ancak çok fazla teorik kısıt varsayımını uygulanabilir bulmamıştır. Ayrıca, Hansen (1982) çalışmasında, ekonomik birimlerin davranışlarının dinamik olduğunu bu nedenle birçok karar kuralının oluşacağını ve bu durumda durağanlık varsayımlarını sağlamayacağı belirterek Lucas (1976)'ın eleştirisini desteklemiştir (Hansen, 1982: 1050). Nitekim Engle ve Hendry (1989; 1993) Lucas kriğinin öngördüğü süper dışsallığı araştırdıkları çalışmalarında modelin uygulanabilir olmadığı sonucuna varmıştır.

Var analizinin gelişim sürecine bakıldığında; Sims temellerini 1972 ve 1976 yılında yayınladığı makalelerinin oluşturduğu, 1980 yılında "*Makroekonomi ve Gerçeklik*" isimli makalesiyle geleneksel eşanlı denklem modellerine alternatif olarak VAR modelini geliştirmiştir (Kirchgassner ve Wolters, 2007: 126). VAR analiz yöntemi ilerleyen yıllarda Granger (1981), Engle ve Granger (1987) tarafından geliştirilen eşbütünleşme analizlerin gelişimine öncülük etmiştir (Lutkepohl, 2001:3)

Sims (1980), çalışmasında öncelikle Keynesyen makroekonometrik denklemleri eleştirmiştir. Eleştirisinin temel nedeni ise yapısal parametrelerin iktisadi varsayımlarla öncülüğünün belirleniyor olmasıdır. Öncül kısıtlayıcıların iktisadi gerekçesinin yeterli olduğuna bakılmaksızın her modelde analize dahil edilmesinin uygun olmadığını ifade etmiştir. Değişkenlerin içsel ya da dışsal olarak belirlenmesinin subjektif olmasını eleştirmiştir. Bu eleştirilerin devamında ise, alternatif bir yöntem olarak VAR modelini geliştirmiştir. İndirgenmiş VAR modellerinde, modeldeki değişkenlerin hepsi içsel olarak kabul edilir. Her denklemde bütün değişkenlerin gecikmeli değerleri yer alıp, değişkenler arası ilişkiler üzerine ön kısıtlama konulmaz. VAR modelleriyle yapılan öngörülerin performanslarının eşanlı denklemlerle yapılan öngörülerin performanslarından daha iyi sonuç verdiği gözlemlenmiştir (Franchi ve Juselius, 2007; Pesaran ve Shin, 2002).

VAR analizinin bir takım avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Bu kapsamda Stock ve Watson (2001), enflasyon, işsizlik ve faiz oranlarının öngörüsüyle ilgili yaptıkları çalışmada VAR modelinin etkinliğini incelemiş ve yaygın kullanılmasının altında yatan nedenleri araştırmışlardır. İktisadi ilişkilerin ampirik olarak incelenmesinde kolaylık sağlamaktadır. Özellikle etki-tepki ve varyans ayrıştırma analizleri, değişkenler arasındaki ilişkiyi çözümleyerek tahmin hatalarını azalttığı ifade edilmektedir (Lutkepohl, 2009: 281). VAR modelinde düzeyde durağan olmayan serilerin farkının alınması işleminin, küçük örneklerde analiz performansını arttırdığı belirtilmektedir (Hamilton, 1994: 651). Stock ve Watson (2001), VAR modelinde dışlanmış faktörlerin etkisiyle şokların oluştuğu, bu nedenle analizde yer alan değişkenler arasındaki ilişkiler için yanıltıcı sonuçlar elde edilebileceğini ifade etmiştir.

VAR modelleri makroekonomik değişkenler arasındaki dinamik etkileşimleri incelemektedir. VAR modellerinin tahminiyle birlikte etki-tepki fonksiyonları elde edilerek, değişkenler arasındaki ilişkiyi ifade eden varyans ayrıştırması ve Granger nedensellik analizleri yapılabilmektedir.

3.2.2.1 VAR Analizinin Aşamaları

VAR modeli, her bir değişkeni kendi ve diğer bütün değişkenlerin şimdiki ve geçmiş değerleriyle serisel olarak ilişkisiz olan hata terimlerin bir fonksiyonu olarak ifade etmektedir (Stock ve Watson, 2001: 102; Enders, 2009: 294)⁶².

k tane değişkenli, p gecikme sayılı basit indirgenmiş VAR (p) modeli aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

$$X_t = \delta + A_1X_{t-1} + A_2X_{t-2} + A_3X_{t-3} + \dots + A_kX_{t-p} + u_t \quad (3.5)$$

Burada A_i , $i= 1,2,3,\dots,k$ ($k \times k$) boyutunda parametre vektörünü; X_t , ($k \times 1$) boyutundaki içsel değişkenler matrisini, u_t ise rassal hata terimleri vektörünü, δ sabit terimler vektörünü ifade etmektedir (Kirshgäasner ve Walters, 2007: 127).

Rassal hata terimlerinin kendi gecikmelerinden oluşan kovaryans matrisinin sıfır ortalamaya sahip olduğu, varyansının sıfır ve normal dağılım gösterdiği varsayılmaktadır. Ancak rassal hata terimleri arasında ilişki olması muhtemeldir. Başka bir ifadeyle, şokların birbiriyle ilişkili olması durumu söz konusu olabilir. Otokorelasyon problemi olarak da adlandırılan bu sorun, gecikme sayısı artırılarak ortadan kaldırılabilir.

⁶² Analizde indirgenmiş VAR modeli kullanılmaktadır.

$$E[u_t] = 0, E[u_t u_s'] = 0, t \neq s \quad (3.6)$$

Eşitlik (3.5)'de tanımlanan VAR modeli, $k=3$ ve $p=2$ için şu şekilde ifade edebilir:

$$\begin{aligned} Y_t &= a_{11}Y_{t-1} + a_{12}X_{t-1} + a_{13}Z_{t-1} + a_{14}Y_{t-2} + a_{15}X_{t-2} + a_{16}Z_{t-2} + u_{1t} \\ X_t &= a_{21}Y_{t-1} + a_{22}X_{t-1} + a_{23}Z_{t-1} + a_{24}Y_{t-2} + a_{25}X_{t-2} + a_{26}Z_{t-2} + u_{2t} \\ Z_t &= a_{31}Y_{t-1} + a_{32}X_{t-1} + a_{33}Z_{t-1} + a_{34}Y_{t-2} + a_{35}X_{t-2} + a_{36}Z_{t-2} + u_{3t} \end{aligned} \quad (3.7)$$

$y_t = [Y_t, X_t, Z_t]'$ olarak ifade edildiğinde VAR modelinin matris notasyonlarıyla gösterimi mümkündür (Enders, 2009, 302-306; Lütkepohl, 2009: 295-297) :

$$\Gamma_1 = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{bmatrix} \quad \Gamma_2 = \begin{bmatrix} a_{14} & a_{15} & a_{16} \\ a_{24} & a_{25} & a_{26} \\ a_{34} & a_{35} & a_{36} \end{bmatrix}$$

$$\begin{bmatrix} y_t \\ y_{t-1} \\ y_{t-2} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \delta \\ 0 \\ 0 \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \Gamma_1 & \Gamma_2 \\ I & 0 \\ 0 & I \end{bmatrix} \begin{bmatrix} y_{t-1} \\ y_{t-2} \\ y_{t-3} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} u_t \\ 0 \\ 0 \end{bmatrix}$$

veya,

$$y_t = \delta + \Gamma_1 y_{t-1} + \Gamma_2 y_{t-2} + u_t \quad (3.8)$$

Yukarıda ifade edilen matris denkleminde Γ ortak (companion) matris olarak ifade edilir. Denklemin p . dereceden k değişkenli ifadesi aşağıdaki gibidir:

$$y_t = \delta + \Gamma_1 y_{t-1} + \Gamma_2 y_{t-2} + \dots + \Gamma_p y_{t-p} + u_t \quad (3.9)$$

Gecikme işlemcisi $\Gamma(L)$, $I - \Gamma_1 L - \Gamma_2 L^2 - \dots - \Gamma_p L^p$ olarak ifade edilir. $\Gamma(L)y_t = \delta + u_t$ ise, k değişkenli VAR (p) modelini büyük ölçekli VAR(1) modeline dönüştüren model matris notasyonlarıyla aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

$$\begin{bmatrix} y_t \\ y_{t-1} \\ \dots \\ y_{t-p+1} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \delta \\ 0 \\ \dots \\ 0 \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \Gamma_1 & \Gamma_2 & \dots & \dots & \Gamma_p \\ I & 0 & \dots & \dots & 0 \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ 0 & 0 & \dots & I & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} y_{t-1} \\ y_{t-2} \\ \dots \\ y_{t-p} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} u_t \\ 0 \\ \dots \\ 0 \end{bmatrix} \quad (3.10)$$

$$\begin{matrix} k \times 1 & k \times 1 & k \times k & k \times 1 & k \times 1 \end{matrix}$$

Eşitlik (3.10)'daki gösterimin kısa ifadesi (compact form) ise şu şekildedir:

$$y_t = \delta + \Gamma y_{t-1} + u_t \quad (3.11)$$

Eşitlik (3.10)'daki gösteri yapılan matris etki tepki ve varyans ayrıştırma analizlerinde kolaylık sağlamaktadır (Canova: 2007) .

VAR analizine geçmeden önce, serilerin durağanlığı incelenmeli ve serinin durağan olduğu belirlendikten sonra ya da seri durağan değilse seriyi durağanlaştırmak için fark alma işlemi uygulandıktan sonra VAR modeli kurulmalı ve VAR analizlerine geçmeden önce modelin kararlılığının test edilmesi gerekmektedir. Uygulamada bu konuda değişik yaklaşımlar bulunmaktadır. Eğer serilerde birim kök yoksa başka bir ifadeyle, ortak matrisin, Γ , köklerinin modülü (modulus) birim çemberin içindeyse VAR modeli karardır denir. Uygun VAR modeli belirlendikten sonra, VAR analizleri aşamasına geçilebilir. VAR modelinin sonuçlarından elde parametrelerinin yorumlanmasında ise, istatistiksel yöntemler geliştirilmiştir. Bu yöntemler etki tepki analizleri, varyans ayrıştırma ve Granger nedenselliklerdir.

Etki-tepki analizleri politika değişikliklerinin pozitif ya da negatif bir etkiye neden olup olmadığının araştırılmasında kullanılabilir. Etki-tepki fonksiyonları, sistemdeki değişkenlerden birinde cari dönemde meydana gelen bir birimlik şoka karşılık diğer değişkenlerin cari dönem ve sonraki s dönemdeki dinamik tepkisini yansıtır. Bu nedenle, etki tepki katsayıları dinamik çarpanlar olarak da adlandırılır. Bu katsayılar VAR modelindeki değişkenlerin sıralamasına duyarlıdır. Bu sorunun çözümüne yönelik değişkenlerin sıralamasından bağımsız olarak genişletilmiş etki-tepki analiz yöntemi geliştirilmiştir (Pesaran ve Shin: 1998)

VAR modelindeki değişkenlerin zamana ve birbirine bağlı olarak değişimlerini açıklamaya çalışan diğer analiz ise varyans ayrıştırmasıdır. Varyans ayrıştırması, öngörü ile ilişkili olup bir değişkenin k dönem ileri öngörü hata varyansının ne kadarının diğer değişkenlerden gelen şoklarla açıklandığını yüzdesel ifadelerle gösterir. Varyans ayrıştırma analizi için durağanlık şartının sağlanması gerekir (Runkle, 2012: 128).

Varyans ayrıştırma analizinde, etki tepki fonksiyonları için Cholesky ayrıştırma yöntemi kullanılarak dikeyselleştirilen şokların etkileri ayrıştırılmaya çalışılmıştır. Varyans ayrıştırması analizinin sonuçları değişkenlerin modeldeki sıralamasına duyarlı olduğundan sonuçların dirençlilik testiyle sınanması gerekmektedir (Sims, 1981: 288). Belirtmek gerekir ki, eğer şoklar arasındaki ilişki zayıfsa o zaman ayırt edilme sorunu çok önemli olmayacaktır.

Varyans ayrıştırması öngörü hatalarından yararlanılarak ve Cholesky ayrıştırmasıyla elde edilen, Φ_i ile ifade edilen etki-tepki fonksiyonları kullanılarak eşitlik (3.12)'de olduğu gibi ifade edilebilir (Kirshgäasner ve Walters, 2007: 145) :

$$y_{t+s} - E_t(y_{t+s}) = \Phi_0 u_{t+s} + \Phi_1 u_{t+s-1} + \dots + \Phi_{s-1} u_{t+1} \quad (3.12)$$

Eşitlik (3.13)'te yer alan Φ_i 'nin i'inci satır ve m'inci sütun elemanı $\Phi_{i,m}$ ile ifade edilirse, j. değişkenin, j=1,2,3,...,k, öngörü hatası eşitlik (3.14)'te olduğu gibi ifade edilebilir:

$$y_{t+s} - E_t(y_{t+s}) = \sum_{i=0}^{s-1} \Phi_i u_{t+s+i} \quad (3.13)$$

$$y_{j,t+s} - E_t(y_{j,t+s}) = \sum_{i=0}^{s-1} (\Phi_{j,1}^i u_{1,t+s-i}) + \dots + \sum_{i=0}^{s-1} (\Phi_{j,k}^i u_{k,t+s-i}) \quad (3.14)$$

Hata terimlerinin $\sum_{u,u}=I$ olduğu yani $u_{j,t}$ hata teriminin sabit varyanslı ve birbirleriyle ilişkisiz olduğu varsayımına dayanılarak eşitlik (3.14)'teki öngörü hatalarının varyansı aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

$$\begin{aligned} \sigma_j^2(s) &= \sum_{i=0}^{s-1} (\Phi_{j,1}^i)^2 + \dots + (\Phi_{j,k}^i)^2 \\ &= \sum_{i=0}^k (\phi_{ji,0})^2 + \dots + (\phi_{ji,s-1})^2 \end{aligned} \quad (3.15)$$

VAR modelinde denklemlerdeki her bir şok ilgili içsel değişkenle eşleştirildiği için $(\phi_{ji,0})^2 + \dots + (\phi_{ji,s-1})^2$ ifadesi, j.değişkenin s dönem ileri öngörü hata varyansına i değişkenin katkısı olarak ifade edilebilir. Bu ifadenin $\sigma_j^2(s)$ ifadesine bölünmesiyle i değişkenine gelen şokun j. değişkenin hata öngörü varyansı içindeki payı aşağıdaki gibi ifade edilebilir.

$$\omega_{j,i} = \frac{(\phi_{ji,0})^2 + \dots + (\phi_{ji,s-1})^2}{\sigma_j^2(s)} \quad (3.16)$$

3.2.3 Granger Nedensellik Analizi

İktisadi zaman serisi analizlerinde değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesi ve test edilmesi için öncelikle değişkenlerin içsel ve dışsal ayrımlarının yapılması gerekmektedir. Değeri model içerisinde belirlenen değişkenler içsel, model dışında belirlenen değişkenler ise dışsal olarak nitelendirilmektedir. Fakat iktisadi ilişkilerin karmaşıklığı bazı durumlarda değişkenlerin içsel ve dışsal ayrımlarının yapılmasını zorlaştırmaktadır.

Bu sorunun çözülmesine yönelik “Granger Nedensellik Analizi” zaman serileri arasındaki önsel nedensellik ilişkisini ortaya koymaktadır. Granger nedensellik ilişkisi iki temel yargıya dayandırarak tanımlamıştır. Bunlardan ilki geleceğin geçmişe neden olmayacağı dolayısıyla şimdi ve geleceğin ortaya çıkmasında geçmişin nedenselliği olduğudur. Diğerisi ise bir neden bir sonuçla ilgili başka hiçbir yerde ulaşılamayan bilgiyi içerdiği varsayımıdır. Daha açık bir ifadeyle, “Mevcut tüm bilgiyi kullanarak yapılan x_t 'nin optimal öngörüsü eğer y_t 'yi dışladığımız durumdaki bilgi kullanılarak yapılan tahminlemeden daha iyi bir tahmin yapılamıyorsa y_t 'nin x_t 'ye neden olduğu yani granger nedeni olarak ifade edilir.” (Granger, 1969: 428). Granger nedensellik analizinin boş hipotezi “ y_t 'nin x_t 'nin Granger nedeni değildir” şeklindedir.

Granger (1969), iki değişken arasındaki ilişkinin yönünü tahmin edebilen modelleri aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

$$X_t = \sum_{j=1}^m a_j X_{t-j} + \sum_{j=1}^m b_j Y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (3.17)$$

$$Y_t = \sum_{j=1}^m c_j X_{t-j} + \sum_{j=1}^m d_j Y_{t-j} + \vartheta_t \quad (3.18)$$

$$E[\varepsilon_t \varepsilon_s] = E[\vartheta_t \vartheta_s] = 0 \quad t \neq s \quad (3.19)$$

Eşitlik (3.17) ve (3.18)'de yer alan X_t ve Y_t düzey değerlerinde durağan iki zaman serisini, eşitlikte yer alan “m” ise bütün değişkenler için ortak gecikme uzunluğunu göstermektedir. Granger nedensellik testi gecikme sayısına oldukça duyarlı olup nedenselliğin yönü gecikmeli terim sayısına bağlı olarak değişebilmektedir. Analizde kurulan hipotez nedensellik ilişkinin çift taraflı mı tek taraflı mı olduğunu belirlemektir. Eşitlik (3.17)'de yer alan bütün “ b_j ” değerlerinin belli bir anlamlılık düzeyinde sıfırdan farklı olması Y_t 'den X_t 'ye doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, eşitlik (3.18)'de yer alan c_j değerlerinin belli bir anlamlılık düzeyinden sıfırdan farklı olması durumunda X_t 'den Y_t 'ye doğru tek taraflı nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir. Eğer söz konusu iki durum birden gerçekleşirse Y_t ile X_t arasında iki yönlü nedensellik ilişkisi olduğu söylenebilmektedir. Nedensellik analizi sonucu, zaman serileri arasında (Y_t ve X_t) olası 8 farklı nedensellik ilişkisi bulunmaktadır (Wolters ve Kirchgässner, 2007: 96).

3.3 Model ve Hipotezler

Bankacılık düzenleme araçlarının bankacılık sektörü kârlılık göstergeleri üzerine etkisinin incelendiği analizlerde, bağımsız değişken olarak likidite düzenlemeleri, sermaye yeterliliği düzenlemeleri, toplam karşılık ve zorunlu karşılık ile ilgili düzenlemeleri temsil eden 4 farklı değişken kullanılmıştır. Bağımlı değişken olarak ise Net Faiz Marjı (NIM), Aktif Kârlılığı (ROA) ve Özsermaye Kârlılığını (ROE) temsil eden 3 farklı değişken kullanılmıştır.

Çalışmada kârlılık göstergelerinin üçer aylık sektörel değerleri dikkate alındığı için, başka bir deyişle zaman serisi verisi kullanılacağından zaman serisi analizleri yapılacaktır.

Kârlılık göstergeleri ile bankacılık sektörüne ait bankacılık düzenlemeleri arasındaki ilişkiyi ifade eden 12 model tanımlanmıştır. Modellerde açıklayıcı değişken olarak en temel kabul edilen ve uluslararası literatürde sıklıkla vurgu yapılan likidite, sermaye yeterliliği, muhasebe karşılıkları ve zorunlu karşılıklar ile ilgili düzenlemeler yer almaktadır. Sözkonusu düzenlemelerin bankacılık sektörü bilançosunu etkilediği kalemler dikkate alınarak temsili (proxy) değişkenler oluşturulmuştur.

Çalışmada bankacılık düzenleme gösterge değişkenlerinin, bankacılık sektörünün performans göstergeleri olarak kabul edilen net faiz marjı, özkaynak kârlılığı ve aktif kârlılığı üzerinde bir değişim meydana getirip getirmediği, eğer bir değişim meydana getiriyorsa bunun boyutu ve yönünün ne olduğu tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda uygulama aşamasında test edilmek üzere oluşturulan hipotez aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

H_0 =Bankacılık düzenlemelerinin bankacılık sektörünün kârlılık göstergeleri üzerinde etkisi yoktur.

H_1 = Bankacılık düzenlemelerinin bankacılık sektörünün kârlılık göstergeleri üzerinde etkisi vardır.

3.4 Ekonometrik Bulgular ve Değerlendirilmesi

Araştırma bulguları bölümünde öncelikle değişkenlerin tanımlayıcı istatistiklerine yer verilmektedir. Sonraki aşamada oluşturulan her bir modelde yer alan seriler için elde edilen birim kök testi sonuçlarına yer verilmiştir. Son olarak, değişkenler arası ilişkinin belirlenmesinde VAR analizi yaklaşımından elde sonuçlar değerlendirilmektedir.

3.4.1 Tanımlayıcı İstatistikler

Veri setinde yer alan değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri hesaplanarak, tanımlayıcı istatistiklere Tablo 3.2’de yer verilmiştir. Değişkenlere ilişkin korelasyon tablosu Ek-4’de yer almaktadır.

Tablo 3.2 Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Ortalama	Medyan	Maksimum	Minimum
ROE	0.2772	0.158	1.812	-0.0180
ROA	0.0280	0.020	0.200	-0.0020
NFM	0.0760	0.048	0.580	0.0260
LIKT	0.1044	0.106	0.134	0.0724
TKARS	0.2772	0.270	0.395	0.2277
SERY	0.2080	0.192	0.320	0.1528
ZKARS	0.0454	0.044	0.101	0.0178
Değişken	Std. Sapma	Çarpıklık	Basıklık	Gözlem Sayısı
ROE	0.4000	2.857	9.938	46
ROA	0.0397	3.621	15.275	46
NFM	0.1140	3.611	14.436	46
LIKT	0.0177	-0.325	2.233	46
TKARS	0.0340	1.355	5.030	46
SERY	0.0465	0.960	2.829	46
ZKARS	0.0228	1.067	3.407	46

3.4.2 Birim Kök Testi Sonuçları

Serilerin durağanlığı, yapısal kırılmaları dikkate alan Zivot-Andrews (1992) birim kök testi ile sınanmış ve sonuçları Tablo 3.3'te gösterilmiştir

Tablo 3.3 Zivot-Andrews Birim Kök Testi (Z_A) Sonuçları

Değişkenler	Model	Z_A Test İstatistiği	Kırılma Zamanı	%1 Kritik Değer	%5 Kritik Değer	%10 Kritik Değer	Karar ⁶³
NIM	A	-8.1636	2004:4	-5.34	-4.93	-4.58	I(0)
	B	-7.7352	2005:4	-4.80	-4.42	-4.11	I(0)
	C	-10.167	2011:4	-5.57	-5.08	-4.82	I(0)
ROE	A	-12.203	2009:1	-5.34	-4.93	-4.58	I(0)
	B	-10.671	2012:3	-4.80	-4.42	-4.11	I(0)
	C	-11.137	2009:1	-5.57	-5.08	-4.82	I(0)
ROA	A	-10.056	2009:1	-5.34	-4.93	-4.58	I(0)
	B	-5.246	2005:1	-4.80	-4.42	-4.11	I(0)
	C	-4.986	2005:2	-5.57	-5.08	-4.82	I(0)
LIKİT	A	-2.449 *	2011:4	-5.34	-4.93	-4.58	I(1)
	B	-4.745 ***	2010:3	-4.80	-4.42	-4.11	I(1)
	C	-4.390 *	2010:3	-5.57	-5.08	-4.82	I(1)
SERY	A	-4.496 *	2007:2	-5.34	-4.93	-4.58	I(1)
	B	-4.189 *	2008:1	-4.80	-4.42	-4.11	I(1)
	C	-5.020 ***	2009:1	-5.57	-5.08	-4.82	I(1)
TKARS	A	-3.761 *	2010:3	-5.34	-4.93	-4.58	I(1)
	B	-3.420 *	2012:2	-4.80	-4.42	-4.11	I(1)
	C	-3.909 *	2010:4	-5.57	-5.08	-4.82	I(1)
ZKARS	A	-3.150 *	2012:2	-5.34	-4.93	-4.58	I(1)
	B	-4.883 ***	2011:2	-4.80	-4.42	-4.11	I(0)
	C	-4.385 *	2011:1	-5.57	-5.08	-4.82	I(1)

(***,**, * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyelerini göstermektedir. H_0 = seride belirtilen tarihte yapısal kırılmalı birim kök vardır)

Zivot-Andrews testinde gecikme sayısı maksimum 10 olarak belirlenmiştir. Maksimum gecikme uzunlukları, T gözlem sayısını göstermek üzere Schwert (1989)⁶⁴ tarafından geliştirilen formülle hesaplanmıştır.

Yapısal kırılmayı dikkate alan birim kök testi sonucunda ZKARS, TKARS, LIKİT, SERY serilerinin birinci mertebeden durağan, I (1), olduğu belirlenmiştir. Başka bir deyişle, serilerin düzey hallerinde durağan olmadığı, birinci mertebeden farkları alındığında durağan hale geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Bağımlı değişken olan NIM, ROA, ROE serilerinin ise

⁶³ I() gösteriminde parantez içindeki değerler serilerin durağanlık düzeylerini ifade etmektedir.

⁶⁴ Gecikme sayısı= $12*(T/100)^{0.25}$ formülü ile belirlenmiştir.

düzeyde durağan I(0) olduğu tespit edilmiştir. Buna göre Tablo 3.3'te yer alan bulgular NIM, ROA, ROE'nin seviyede, ZKARS, TKARS, LIKIT, SEREY ise birinci farklarında durağan olduğunu göstermektedir⁶⁵. Bu nedenle durağan olmayan serilerin birinci mertebeden farkları alınarak ve durağan olan serilerin ise düzey halleri kullanılarak VAR modeli oluşturulmuştur.

Zorunlu Karşılıklar: 2011 Ocak-Mart-Nisan aylarında zorunlu karşılıklar kademeli olarak arttırılmıştır (TCMB, 2011). Bu düzenlemeyle TCMB 2008 krizinden sonra ara hedef olarak kredi hacmindeki artış amacına ulaşmıştır. Ancak bu kredi artışının sınırlandırılmasına ihtiyaç duyulmuş ve likidite hacmini daraltmak için 2011 yılının başlarında zorunlu karşılık oranları arttırılmıştır. Ancak TCMB'nin referans faiz oranı ile piyasaya likidite vermeyi taahhüt etmesi nedeniyle istenilen sonuca ulaşılmamış kısa dönemli bir etki sağlanabilmiştir (Başçı ve Kara, 2011: 7-8). Bu açıklamadan, 2011 yılında konu düzenlemenin etkisinin olduğunu ancak bu etkinin kısa sürdüğü sonucuna varılabilir. Ayrıca, BDDK'nın müdahalesiyle 2012 yılında kredi hacmindeki büyüme hızında azalma sağlamıştır. Bu bağlamda, piyasayı canlandırmak için zorunlu karşılık politikaların işlerliğinin olduğunu ancak hızlı gelişen ekonomiyi yavaşlatma konusunda diğer bağımsız otoritelerle birlikte iş birliği yapması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu açıklamalar doğrultusunda, serideki 2011 yılındaki kırılmanın bu düzenleme değişikliğinden kaynaklandığı ifade edilebilir.

Toplam Karşılıklar: Resmi Gazete'nin 23 Ocak 2009 tarih ve 27119 sayılı nüshasında yayımlanmış olan “*Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik*” kapsamında 2010/03 tarihinden sonra geçerli olması koşuluyla bankalarda toplam karşılık oranları arttırılmıştır. İlgili Yönetmeliğin 2. maddesinde;

“Bankalar,

a) Standart nitelikli nakdi kredileri toplamının yüzde biri (% 1) ve teminat mektupları, aval ve kefaletleri ile diğer gayri nakdi kredileri toplamının binde ikisi (% 0,2) oranında,

b) Yakın izlemedeki nakdi kredileri toplamının yüzde ikisi (% 2) ve teminat mektupları, aval ve kefaletleri ile diğer gayri nakdi kredileri toplamının binde dördü (% 0,4) oranında karşılık ayırır.

“ ifadesi kullanılmıştır.

Tablo 3.3'te sermaye yeterliliği serisinde ifade edilen 2010:Q3 tarihli yapısal kırılma ilgili yönetmelik değişikliğinden kaynaklabileceği yönünde yorum yapılabilir.

⁶⁵ ZKARS serisi için Model A ve Model C sonuçları dikkate alınmıştır. Perron (1989)'da belirttiği gibi, iktisadi zaman serilerinin büyük çoğunluğu Model A ve Model C ile modellenmektedir. Sen (2003), yapısal değişimin tarihinin bilinmediği durumlarda Model C'nin diğer modellere göre tercih edilebilir olduğunu öne sürmüştür.

Likidite Düzenlemeleri: Resmi Gazete'nin 11 Aralık 2009 tarih ve 27429 sayılı nüshasında yayımlanmış olan “*Bankaların Likidite Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik*” 15/A maddesinin birinci ve üçüncü fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

İlgili madde değişikliğinde, “Vadelerine bakılmaksızın stok değerleri üzerinden günlük olarak hesaplanacak kasa, efektif deposu, Merkez Bankası nezdinde açılan vadesiz serbest hesap, yoldaki paralar, vadesi gelmiş menkul değerler, kıymetli maden deposu, satın alınan çekler, bankalar, yurt dışı merkez ve şubeler nezdindeki gecelik plasmanlar dâhil vadesiz serbest hesaplar, bankalar arası para piyasasından gecelik alacaklar ve zorunlu karşılıklar toplamının, toplam mevduatlar, TCMB, Bankalar, Yurt Dışı Merkez ve Şubeler Hesapları ve sermaye benzeri krediler hariç Diğer Krediler toplamına oranının zorunlu karşılıkların tesis dönemini içeren 14 günlük dönemdeki günlerin basit aritmetik ortalaması yüzde yediden az olamaz.” ifadesi kullanılmıştır.

Ayrıca yukarıda belirtilen yönetmeliğe ek olarak toplam karşılıkların ayrılmasına ilişkin yönetmeliğin likidite seviyesinin belirlenmesinde etkili olduğu varsayımı altında likidite seviyesine ilişkin seride 2010:Q3 tarihli yapısal kırılma bu düzenleme değişikliklerinden kaynaklanabilir şeklinde yorum yapılabilir.

Sermaye Düzenlemeleri: Resmi Gazete'nin 01 Kasım 2006 tarih ve 26333 sayılı nüshasında; BDDK tarafından Basel Standartlarına Uyum kapsamında ” *Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik*” ilk kez yayımlanmıştır. İlgili yönetmelikte riske dayalı sermaye hesaplanması yöntemine geçilmiştir. İlgili yönetmelik maddelerinde teminat, vade ve risk faktörlerine göre yeniden bir sermaye yeterliliği hesaplamasına geçilmiştir. Bu kapsamda, 2007:Q1 dönemde seride gerçekleşen yapısal kırılma bu düzenleme değişikliği ile açıklanabilir.

3.4.3 VAR Analizinin Sonuçları

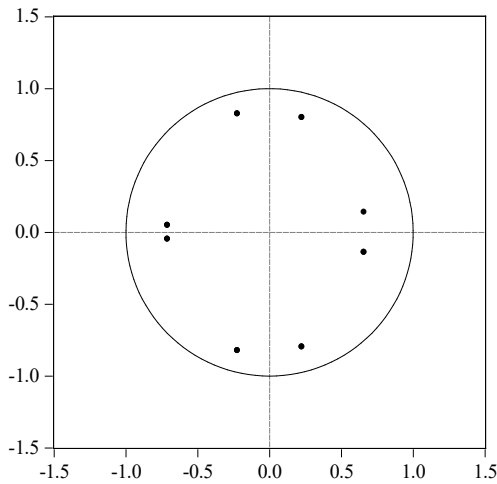
Analizin ilk aşamasında, veri seti başlığı altında seçimine yönelik ayrıntılı açıklamaların verildiği her bir bankacılık sektörü kârlılık göstergesinin (NIM, ROA, ROE) bağımlı değişken olarak kullanıldığı ve bankacılık düzenlemeleri göstergelerinin (LIKIT, SERY, TKARS, ZKARS) bağımsız değişken olduğu 12 kısıtlanmamış VAR modeli tahmin edilmiştir. Zivot-Andrews birim kök testi sonucunda bazı serilerin I(1) olması nedeniyle birinci mertebeden farkları alınarak söz konusu seriler modele dahil edilmiştir. Analiz bulgularını doğrudan etkileyen karar ise uygun gecikme sayısının belirlenmesidir. VAR analizi gecikmeye duyarlı olduğu için optimal gecikme uzunluğunun belirlenmesi modelin geçerliliği açısından önemlidir.

Bu nedenle VAR modelleri için optimal gecikme uzunluğunun belirlenmesinde Akaike (AIC), Schwarz (SC), Hannan-Quinn (HQ) ve alternatif seçim kriterleri kullanılmıştır. Model 1’de tanımlanan VAR modeli için bilgi kriterlerine göre belirlenen optimum gecikme uzunluğu Tablo 3.4’te gösterilmektedir. Diğer VAR modelleri için optimal gecikme uzunluğunun belirlenmesi ile ilgili sonuçlar EK-1’de yer almaktadır.

Tablo 3.4 Model 1 için Optimal Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme Uzunluğu	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	147.463	NA	2.84e-06	-7.095	-7.012*	-7.065*
1	148.237	1.434849	3.33e-06	-6.938	-6.687	-6.847
2	155.193	12.21603	2.89e-06	-7.082	-6.664	-6.930
3	158.263	5.091408	3.03e-06	-7.037	-6.452	-6.824
4	166.040	12.13985*	2.54e-06*	-7.221*	-6.469	-6.947

Tablo 3.4’teki bulgulara göre AIC, LR ve FPE (Final Prediction error) için optimal gecikme uzunluğu dört olarak belirlemiştir. Bu nedenle, çalışmada dört gecikmeli indirgenmiş VAR modeli uygun model olarak kullanılmıştır. Belirlenen gecikme sayısına göre modelin geçerliliğine karar verilebilmesi için bazı varsayımların sağlanması gerekir. Bu varsayımlar kararlılık koşulu ve VAR modelindeki hata terimlerine ilişkin varsayımları içermektedir. Bu varsayımların geçerliliğine ilişkin bulgular Model 1’de tanımlanan VAR modeli için aşağıdaki gibi sırasıyla gösterilmiştir:

Şekil 3.1 Otoresif Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri (VAR 1)

Model 1’de tanımlanan VAR modelinin belirlenen gecikme uzunluğunda durağan olup olmadığı başka bir ifadeyle, modelin kararlılık koşulunu sağlayıp sağlamadığına ilişkin sonuç Şekil 3.1’de gösterilmiştir. Buna göre, otoresif karakteristik polinomunun ters kökleri

birim çember içinde olduğu için Model 1’de tanımlanan VAR modeli durağandır. Diğer VAR modelleri için kararlılık koşuluyla ilgili bulgulara EK’1 de yer verilmiştir.

Uygun gecikme uzunluğu belirlendikten sonra Model 1’deki VAR modelinin artıkları arasında ilişki ya da otokorelasyon olup olmadığı gösteren LM test sonuçlarına Tablo 3.5’te yer verilmiştir. Diğer VAR modelleri için LM sonuçları EK-2’de yer almaktadır.

Tablo 3.5 LM Testi Sonuçları (VAR 1)

Gecikme uzunluğu	LM-İstatistiği	Olasılık Değeri
1	2.579045	0.6305
2	6.706876	0.1522
3	3.006548	0.5567
4	13.24875	0.1010
5	3.937160	0.4146
6	13.18541	0.0104
7	1.587227	0.8111
8	1.912410	0.7519
9	7.072106	0.1321
10	6.969039	0.1375
11	2.723382	0.6051
12	2.722681	0.6053

Tablo 3.5’te yer alan LM testi sonuçlarına göre Model 1’de tanımlanan VAR modeli için belirlenen gecikme uzunluğunda hata terimleri arasında ilişki yoktur şeklinde ifade edilen sıfır hipotezi reddedilememektedir. Buna göre Model 1’deki VAR modeli için hata terimleri arasında otokorelasyonun olmaması varsayımı sağlanmıştır.

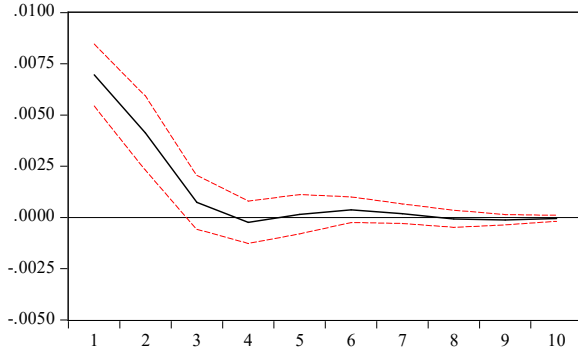
3.4.4 Etki- Tepki Analizleri

VAR modelleri için gerekli varsayımlar sağlandıktan sonra VAR modeli ile ilgili analizlere geçilebilir. VAR modelinin tahmininden sonra etki-tepki analizi ve varyans ayırıştırması analizi olmak üzere iki tür analiz yapılmaktadır.

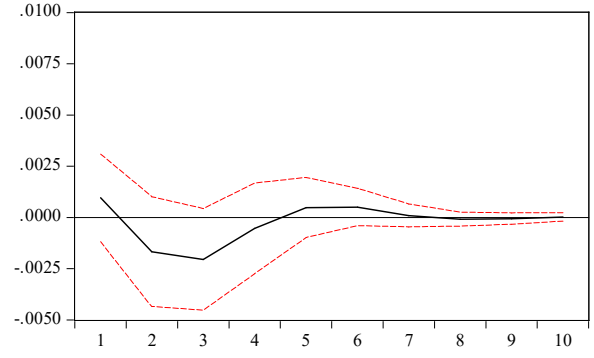
VAR analizinin önemli bir parçası olan etki-tepki analizlerinde, toplam karşılık, zorunlu karşılık, likidite ve sermaye yeterliliği düzenlemelerinin bankacılık sektörü kârlılık göstergeleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Değişkenlerin iki yönlü etkileri incelenmiş olup bankacılık düzenlemelerindeki şoklara karşı sektörün kârlılık düzeyinin verdiği tepkilere, araştırmanın konusu gereği, daha detaylı olarak yer verilmiştir.

Toplam karşılıklarla ilgili düzenleme şokunun banka kârlılık değişkenleri üzerine etkisini gösteren VAR analizine dayalı tahmin edilen etki-tepki fonksiyonları Şekil 3.2’de gösterilmektedir.

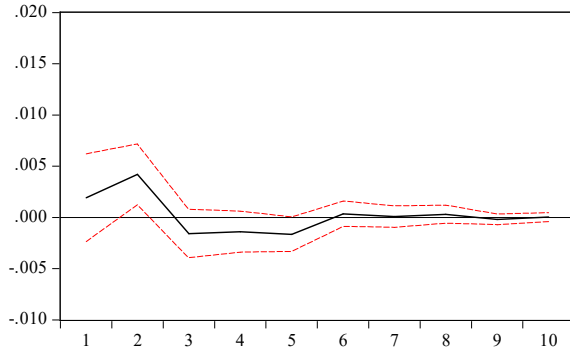
ROA'daki Bir Birimlik Şokun ROA Üzerine Etkisi

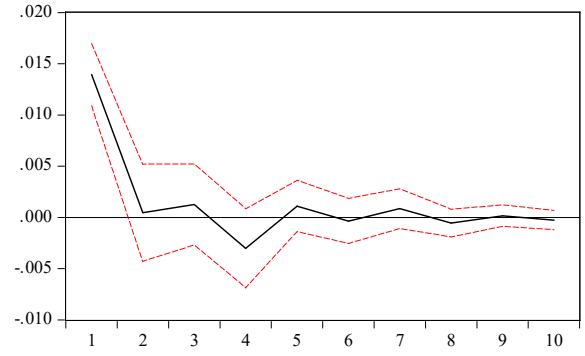
DTKARS'daki Bir Birimlik Şokun ROA Üzerine Etkisi

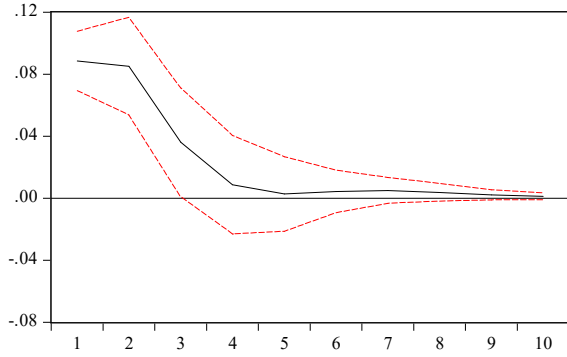
ROA'daki Bir Birimlik Şokun DTKARS Üzerine Etkisi

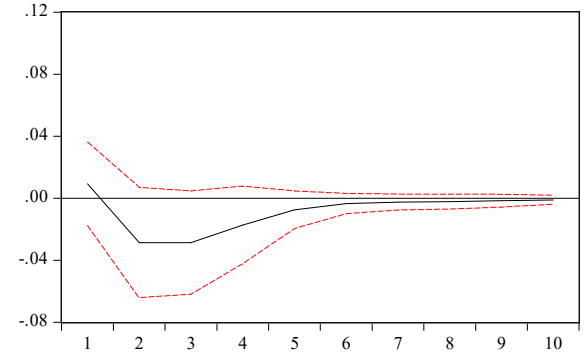
DTKARS'daki Bir Birimlik Şokun DTKARS Üzerine Etkisi

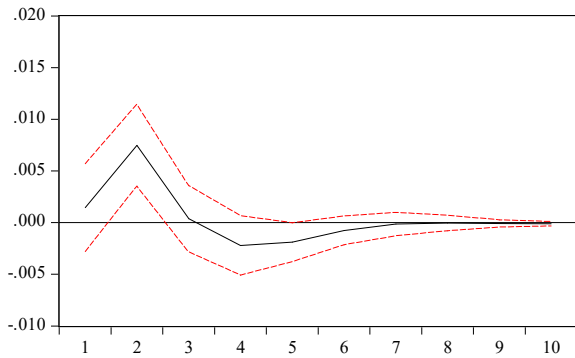
ROE'deki Bir Birimlik Şokun ROE Üzerine Etkisi

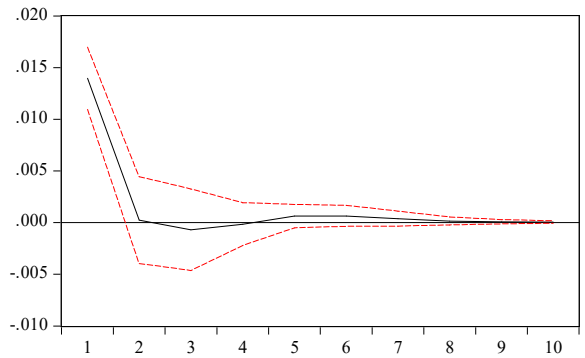
DTKARS'daki Bir Birimlik Şokun ROE Üzerine Etkisi

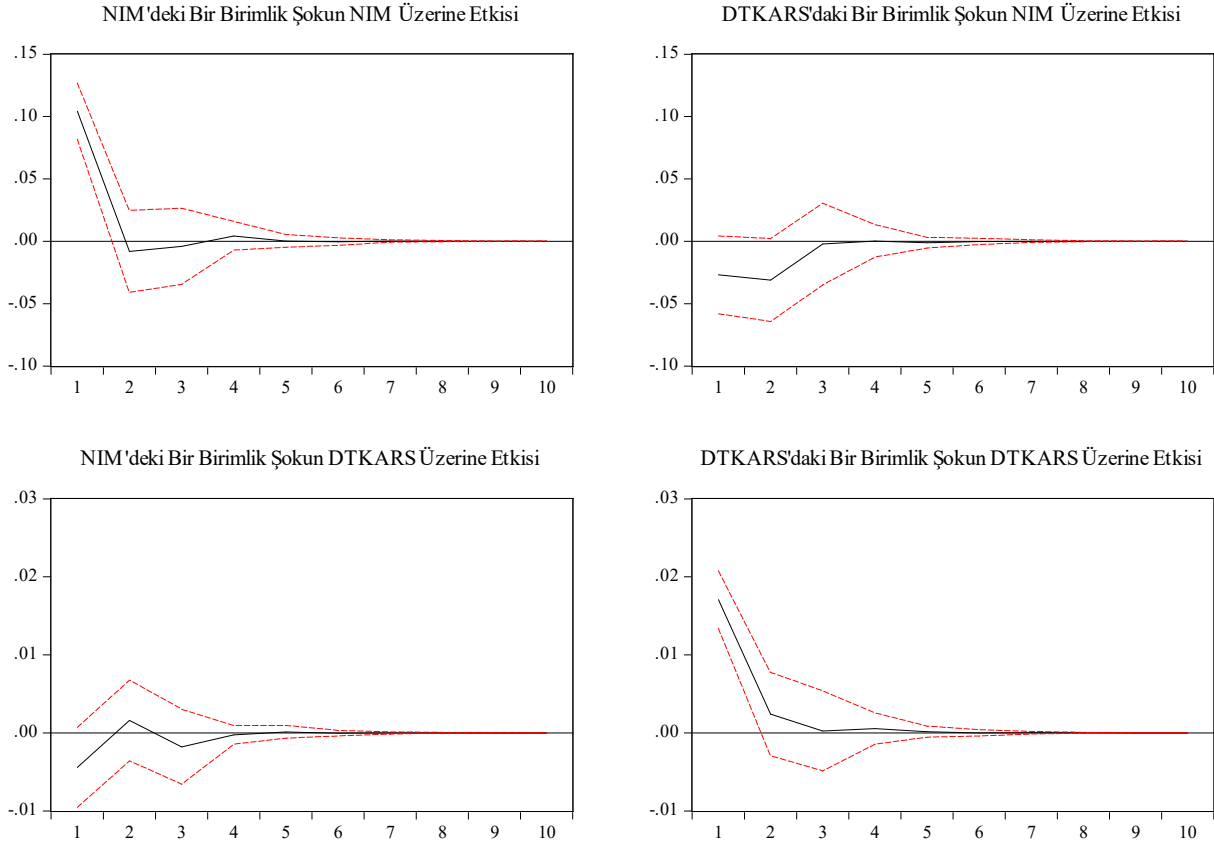

ROE'deki Bir Birimlik Şokun DTKARS Üzerine Etkisi

DTKARS'daki Bir Birimlik Şokun DTKARS Üzerine Etkisi

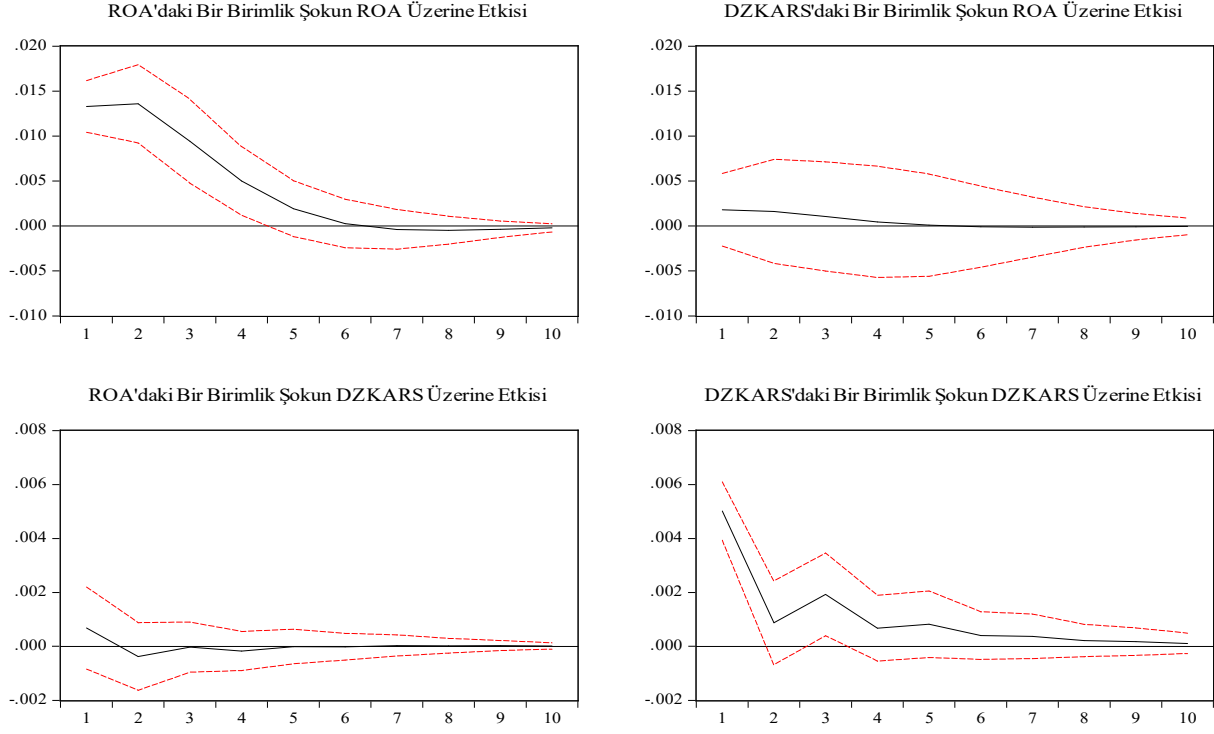

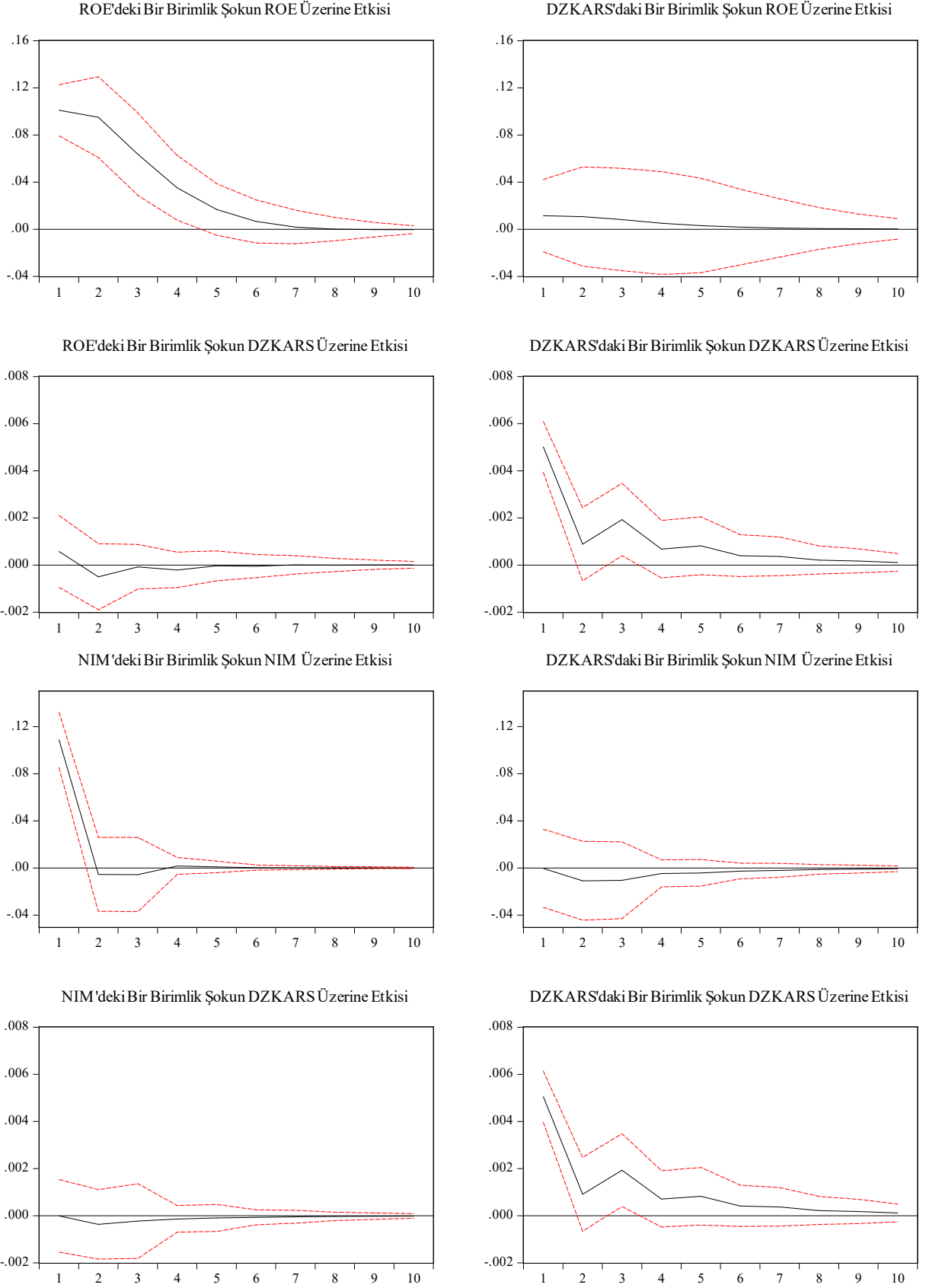
Şekil 3.2 Kârlılık Göstergelerinin Toplam Karşılık Şokuna Tepkileri

Toplam karşılıklarda gerçekleşen bir birimlik şoka karşılık, aktif kârlılığı ve özsermaye kârlılığı negatif yönlü anlık tepki vermiş olup, aynı dönemde şok etkisini kaybetmiştir. Net faiz marjı ise, başlangıçta pozitif tepki vermiş ve 3. dönemden sonra şokun net faiz marjı kârlılığı üzerindeki etkisi kaybolmuştur. Bankaların aracılık faaliyetlerini yerine getirirken kredi geri ödemelerde sorun yaşamaması nedeniyle ayırmak zorunda oldukları karşılıkların aktif ve özkaynak kârlılığı üzerinde azaltıcı bir etkiye neden olduğu görülmektedir. Bu durum ayrılan karşılık tutarlarının net faiz gelirlerinden düşülmesinden kaynaklanabildiği söylemek mümkündür ancak etkinin anlık olduğu ve 3 aylık dönemde kaybolduğu görülmektedir. Buna karşın net faiz marjında 9 aylık dönemde bir artış görülmektedir. Bu durum bankaların toplam karşılık oranlarındaki değişimden kaynaklanan aracılık maliyetindeki artışları faiz marjına yansıtmakta olduğu şeklinde açıklanabilir. Genel bir ifadeyle, Türk bankacılık sektörüne ait veriler kullanılarak ulaşılan sonuçlar teoriyle uyumludur. Toplam karşılıklar hakkındaki düzenlemeler karşılık oranlarında yapılan değişiklikleri kapsamakta olup bankaların kredi riskinin azaltılması amacını taşımaktadır. Bankalar rekabet ortamında risk getiri yaklaşımı doğrultusunda yüksek getiri sağlamak ve pazar payını korumak amacıyla yüksek risk alabilmektedir. Bu yaklaşım, takipteki alacak sorunlarının artmasına neden olmaktadır. Kredi riski olarak ifade edilen bu sorunun çözümüne

yönelik düzenlemeler istikrarlı bir piyasa oluşumu için gereklidir. Dolayısıyla riskin azaltılmasını amaçlayan tedbirler getiriye başka bir deyişle kârlılık rakamları negatif etkilemesi beklenen bir sonuçtur.

Zorunlu karşılıkla ilgili düzenleme şokuna banka kârlılık değişkenlerin tepkisi Grafik 3.1'de gösterilmektedir.

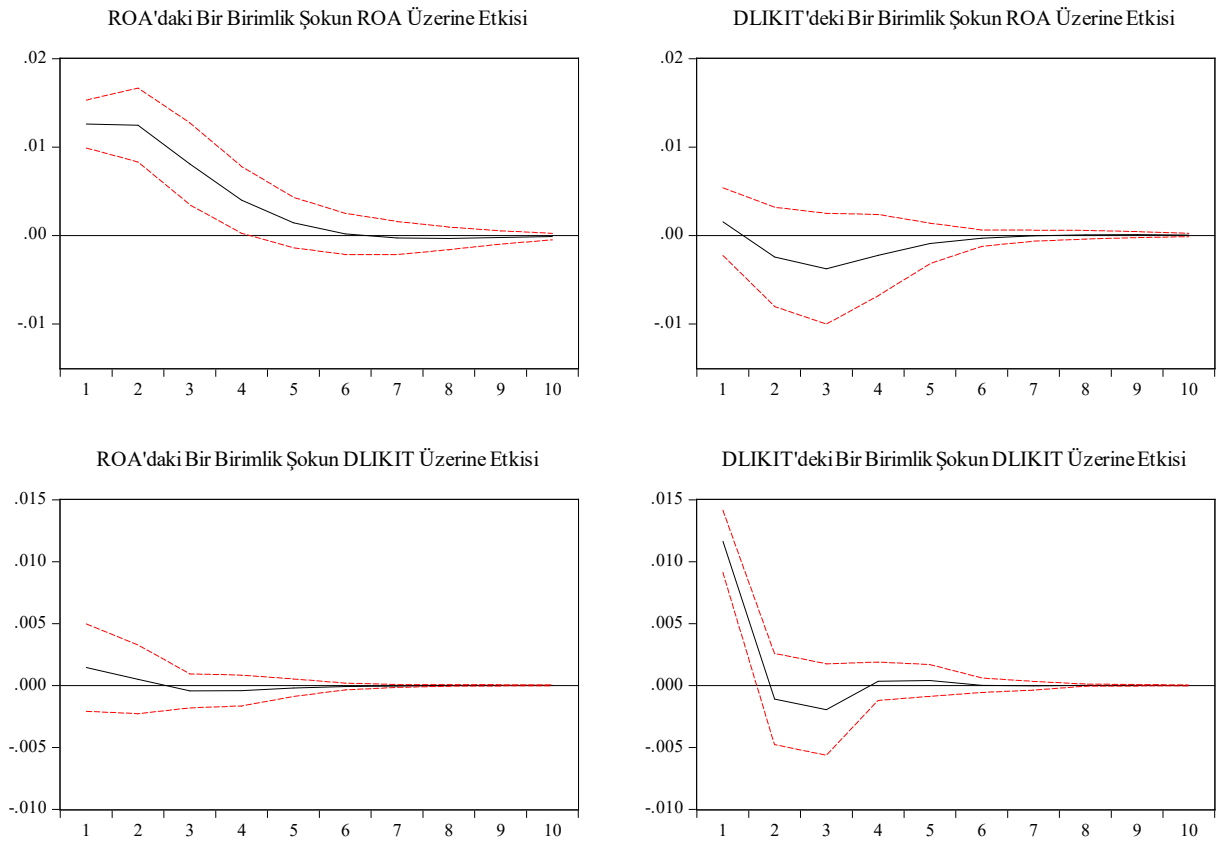

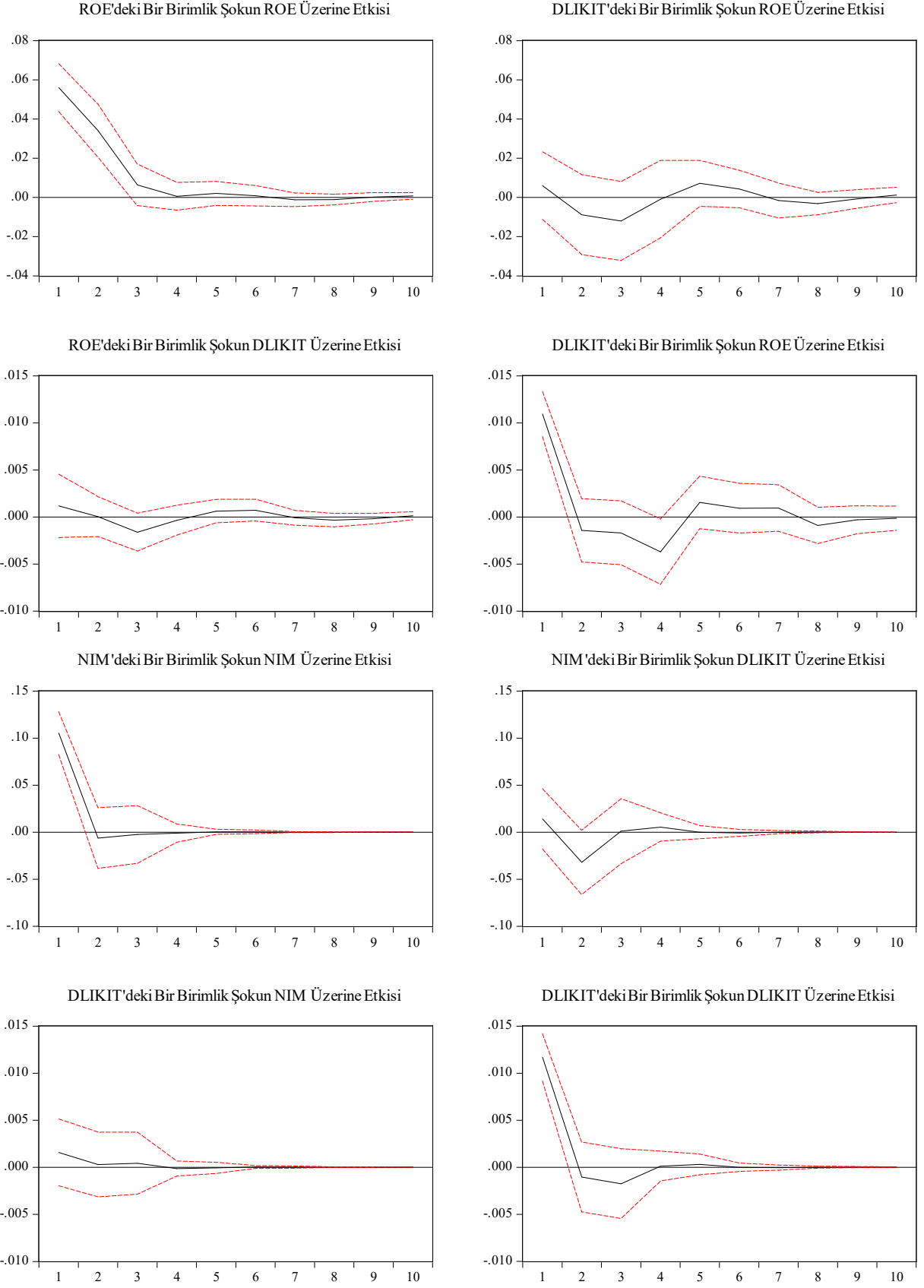

Grafik 3.1 Kârlık Göstergelerinin Zorunlu Karşılık Şokuna Tepkileri

Zorunlu karşılıklarda bir birim şokun, aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve net faiz marjı üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür. Şokun etkisinin az olduğu ve aynı dönem içinde bu etkinin kaybolduğu sonucuna varılmıştır. Türk bankacılık sektörü verileri kullanılarak yapılan analiz sonuçları beklenenden farklı olarak kârlılık üzerinde bir değişikliğe neden olmadığı görülmüştür. Nitekim ayrılan zorunlu karşılık oranları bankaların para arzını etkileyen bir para politikası aracıdır. Bu durumun neden olacağı maliyet artışı mevduat faiz oranlarının düşmesine neden olmakta ve dolaylı olarak kârlılığı etkilemesi beklenmektedir (Haslag ve Young, 1998; Demirgüç-Kunt ve Huizinga, 1999). Zorunlu karşılık oranlarında düzenlemelerin serbestleşmesinin bankalar arası haksız rekabete neden olduğu ve artan rekabet ortamından banka kârlılıklarının olumsuz yönde etkilendiği sonucuna ulaşmış çalışmalar da literatürde yer almaktadır (Lee vd., 2014: 34)

Likidite ile ilgili düzenleme şokunun banka kârlılık değişkenleri üzerindeki etkisi Grafik 3.2'de gösterilmiştir.

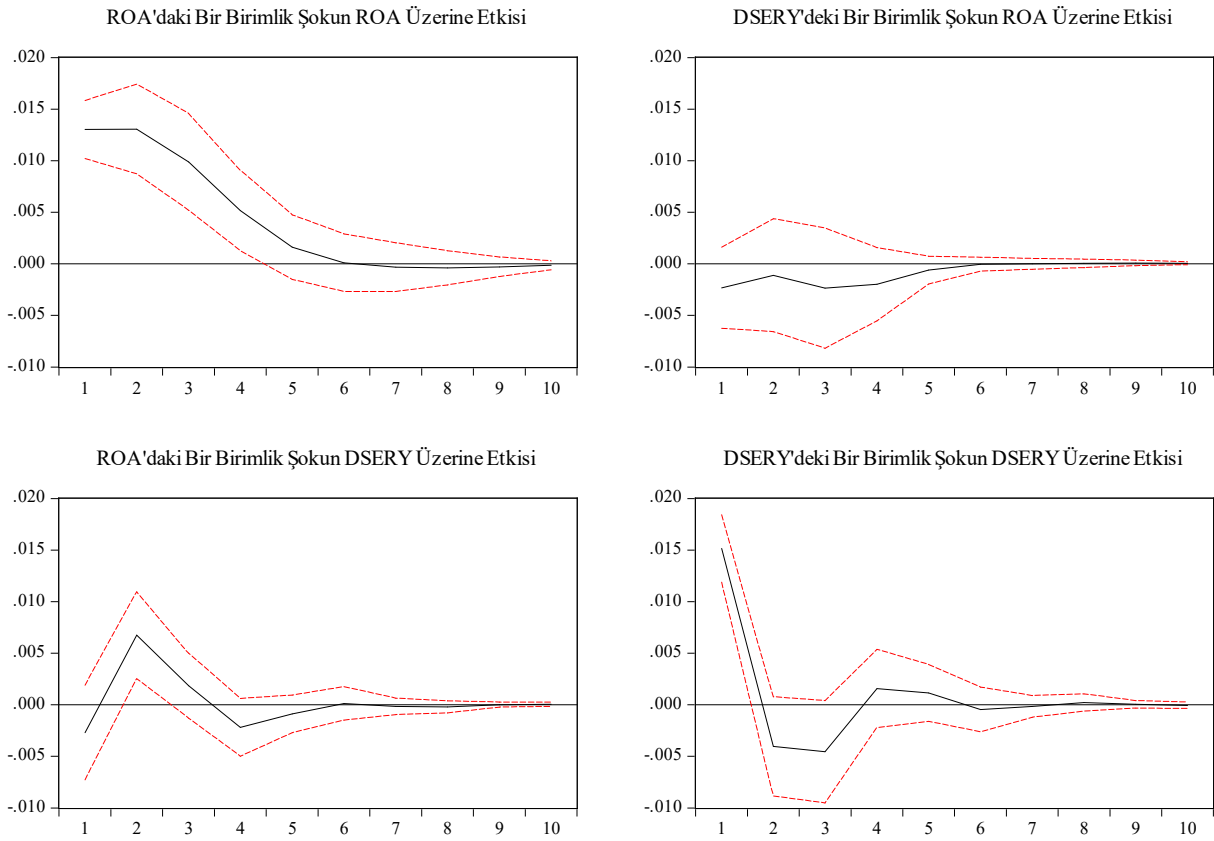

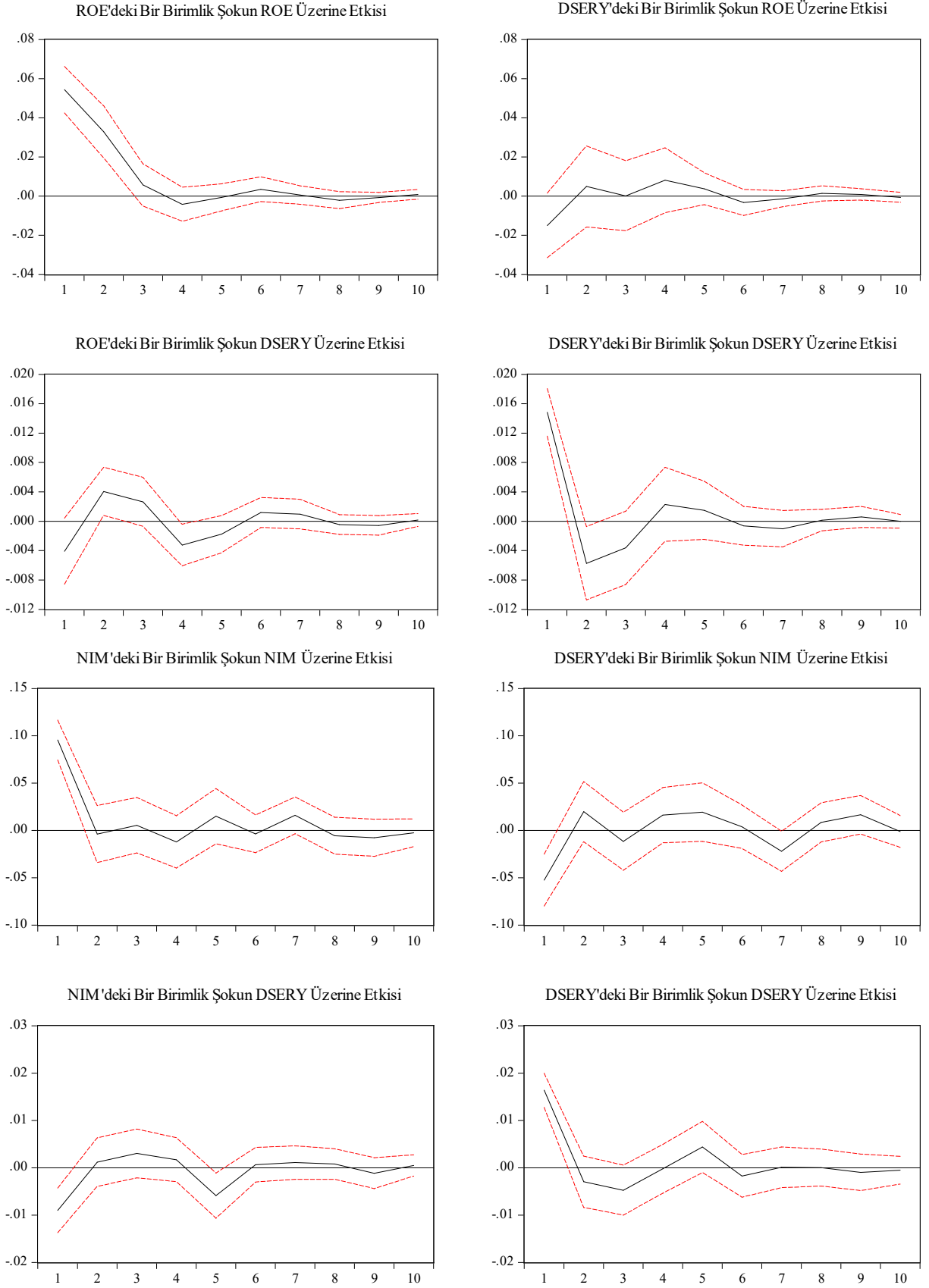

Grafik 3.2 Kârlılık Göstergelerinin Likidite Şokuna Tepkileri

Likidite düzenlemelerinde oluşacak bir birim şoka karşılık aktif kârlılık ve özkaynak kârlılığı negatif yönlü anlık tepkiler göstermiş olup, aynı dönem içinde etki kaybolmuştur. Net faiz marjında ise, anlamlı bir tepki görülmemiştir. Likit varlıkların toplam varlıklar içindeki payındaki artış bankaların kaynaklarını kredi ve menkul kıymet gibi yüksek getirili varlık gruplarında değerlenememesi sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla kârlılık seviyelerinin olumsuz etkilemesi beklenmektedir. Bu husustaki likidite oranının belirlenmesine yönelik düzenlemeler bankaların finansal piyasalarda yaşanan dalgalanmalar sonucu oluşabilecek likidite riskine karşı bankaların sağlam bir finansal yapıya sahip olmasını amaçlamaktadır. Belirsizliğin yüksek olduğu dönemde bu oranla ilgili düzenlemelerle bankaların daha likit kalmaları sağlanmaktadır.

Kârlılık göstergelerinin sermaye yeterliliği ile ilgili düzenleme şokuna karşı verdikleri tepkiler Grafik 3.3'te gösterilmektedir.

Grafik 3.3 Kârlılık Göstergelerinin Sermaye Yeterliliği Şokuna Tepkileri

Sermaye yeterliliğindeki bir birim şoka karşılık kârlılık göstergelerinde anlamlı bir tepki gözlemlenmemiştir. Bu durum Türk bankacılık sektöründe sermaye yeterliliği oranının yasal oran olan %8' in üstünde seyretmesi ve güçlü bir sermaye yapısının devamlılık gösterdiği şeklinde yorumlanabilir.

Etki-tepki fonksiyonlarından elde edilen sonuçlar, sektör kârlılığının bankacılık düzenlemelerindeki kısa dönemli sapmaların etkisine karşı duyarlılığının az olduğu ve bu etkinin aynı dönemde kaybolduğunu göstermektedir.

3.4.5 Varyans Ayırıştırma Analiz Sonuçları

Etki-tepki analizlerinden sonraki aşama varyans ayırıştırması analizleridir. Varyans ayırıştırma analizi, değişkenler üzerinde en çok hangi değişkenlerin etkili olduğunu tespit etmek için yapılmaktadır. Varyans ayırıştırması, içsel değişkenlerden birisindeki değişimi, tüm içsel değişkenleri etkileyen ayrı ayrı şoklar olarak ayırır. Bu anlamda varyans ayırıştırması, sistemin dinamik yapısı hakkında bilgi verir. Varyans ayırıştırmasının amacı, her bir rassal şokun, gelecek dönemler için öngörünün hata varyansına olan etkisini ortaya çıkarmaktır. Öngörünün hata varyansı, h uzunluktaki bir dönem için, her bir değişkenin hata varyansına katkısı olarak ifade edilebilir. Daha sonra bu şekilde elde edilen her bir varyans, toplam varyansa oranlanarak, yüzde olarak nispi ağırlığı bulunur. Varyans ayırıştırmasından elde edilen sonuçların yorumlanması da önemlidir. Daha önce eşitlik (3.7)'de tanımlanmış VAR modellerinden ilkinin ele alırsak, u_{1t} 'deki bir şok tahmin dönemi uzunluğu ne olursa olsun x 'in öngörü hata varyansını etkilemiyorsa, x dışsal kabul edilebilir. Çünkü x , y 'den bağımsız olarak hareket etmektedir. Aksine, u_{1t} 'deki bir şok tamamen (ya da önemli ölçüde) x 'in öngörü hata varyansını etkiliyorsa, x içsel bir değişken kabul edilir. Varyans ayırıştırmasında da değişkenlerin sırası sonuçlara etki etmektedir.

Bankacılık sektörüne ait kârlılık düzeylerini etkileyen en önemli değişkenleri belirlemek amacı ile VAR 1 modelinin varyans ayırıştırması analizi yapılmış ve elde edilen sonuçlara Tablo 3.6 ve 3.7'de yer verilmiştir. Tablo 3.6'daki sonuçlara göre, net faiz marjının gelecek dönemler için öngörü hata varyansı içinde en büyük paya sahip değişkenin yine kendisini olduğu öngörülmektedir. Tablo 3.7'deki sonuçlara göre, sermaye yeterliliğinin gelecek dönemler için öngörü hata varyansı içinde en büyük paya sahip değişken net faiz marjıdır. Diğer VAR modelleri için sonuçlar EK-1 de yer almaktadır.

Tablo 3.6 Net Faiz Marjının Varyans Ayrıştırması

Dönem	S.E.	NIM	SERY
1	0.107461	100.0000	0.000000
2	0.108521	95.32892	4.671081
3	0.108685	94.32554	5.674465
4	0.108812	93.20402	6.795985
5	0.114430	84.35140	15.64860
6	0.114982	84.33537	15.66463
7	0.115365	82.85165	17.14835
8	0.115501	82.60836	17.39164
9	0.116726	81.25264	18.74736
10	0.116843	81.19624	18.80376

Tablo 3.7 Sermaye Yeterliliğinin Varyans Ayrıştırması

Dönem	S.E.	NIM	SERY
1	0.009230	30.25910	69.74090
2	0.013325	29.75526	70.24474
3	0.015437	30.51064	69.48936
4	0.016315	31.07550	68.92450
5	0.016830	37.96357	62.03643
6	0.017422	37.72365	62.27635
7	0.018137	37.86403	62.13597
8	0.018515	37.94183	62.05817
9	0.018947	37.77182	62.22818
10	0.019297	37.80031	62.19969

Sonuç olarak, varyans ayrıştırması bağımlı değişkenin bağımsız değişkenler tarafından açıklanma derecesini ifade etmekte olup analiz sonuçlarında açıklama derecesi çok düşük kalmaktadır. Kârlılık rakamlarındaki değişimin sadece düzenleme ile açıklanması mümkün değildir. Nitekim kârlılığı belirleyen içsel ve dışsal faktörler bulunmaktadır. Çalışmanın asıl amacı ise, kârlılık göstergelerin düzenlemelere verdiği tepkinin belirlenmesidir.

3.4.6 Granger Nedensellik Sonuçları

İndirgenmiş VAR modeli üzerinden uygulanan nedensellik analizi sonucu χ^2 dağılımından elde edilen kritik değerlerle karşılaştırılmıştır. Tablo 3.8'de Net faiz marjı nedensellik testi sonuçları sunulmaktadır.

Tablo 3.8 Net Faiz Marjı Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin yönü	χ^2 istatistiği
NIM→SERY	12.818**
SERY→NIM	5.820
NIM→TKARS	4.480
TKARS→NIM	1.519
NIM→LIKIT	2.486
LIKIT→NIM	19.765***
NIM→ZKARS	0.589
ZKARS→NIM	0.695

***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 3.8'deki nedensellik testi sonuçlarına göre, net faiz marjından (NIM) sermaye yeterliliğine (SERY) doğru Granger nedensellik ilişkisi bulunurken, sermaye yeterliliğinden (SERY) net faiz marjına (NIM) doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. Başka bir deyişle, NIM ve SERY arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi mevcuttur. Bir diğer nedensellik ilişkisi ise, likitiden (LIKIT) net faiz marjına (NIM) doğrudur; ancak bu nedensellik ilişkisi de tek yönlüdür.

Tablo 3.9'da aktif kârlılığı nedensellik testi sonuçları sunulmaktadır.

Tablo 3.9 Aktif Kârlılık Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin yönü	χ^2 istatistiği
ROA→SERY	1.043
SERY→ROA	10.082***
ROA→TKARS	15.704***
TKARS→ROA	23.159***
ROA→LIKIT	4.903*
LIKIT→ROA	0.854
ROA→ZKARS	0.138
ZKARS→ROA	0.692

***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 3.9'daki nedensellik testi sonuçlarına göre, sermaye yeterliliğinden (SERY) aktif kârlılığına (ROA) doğru Granger nedensellik ilişkisi vardır ve nedensellik ilişkisi tek yönlüdür. Aktif kârlılığı (ROA) ile toplam karşılıklar (TKARS) arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır. Aktif kârlılıktan (ROA) likitideye (LIKIT) doğru ise tek yönlü nedensellik ilişkisi mevcuttur.

Tablo 3.10'da özkaynak kârlılığı nedensellik testi sonuçları sunulmaktadır.

Tablo 3.10 Özkaynak Kârlılığı Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin yönü	χ^2 istatistiği
ROE→SERY	4.764
SERY→ROE	12.862***
ROE→TKARS	10.731***
TKARS→ROE	20.573***
ROE→LIKIT	2.293
LIKIT→ROE	3.299
ROE→ZKARS	0.105
ZKARS→ROE	1.232

***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 3.10'daki nedensellik testi sonuçlarına göre, sermaye yeterliliğinden (SERY) özkaynak kârlılığına (ROE) doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi varken, özkaynak kârlılığı (ROE) ile toplam karşılık (TKARS) arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi vardır. Türk bankacılık sektörüne ait verilerin kullanıldığı Granger nedensellik testinde teoriyi ve literatürü destekler nitelikte sonuçlara ulaşılmıştır (Berger, 1995; Demirgüç-Kunt ve Huizinga, 1999).

3.5 Bulguların Genel Değerlendirilmesi

Öncelikle kârlılık göstergelerinin rekabet yapısıyla ilişkisinden bahsetmek değerlendirmenin kapsamı açısından faydalı olacaktır. Kârlılık, bankaların performansının değerlendirilmesinde bir ölçüt olmakla birlikte, aynı zamanda piyasanın rekabet yapısına ilişkin bir göstergedir. Yoğunlaşmanın olduğu oligopol bir piyasada kârlılığın yüksek olması beklenen bir durumdur. Bu kârlılığın yoğunlaşmanın bir neticesi olarak mı, yoksa piyasaya hâkim bankalar arasındaki iş birliğinden mi kaynaklandığı önemli bir husustur. Kârlılık eğer bankaların faaliyetlerinden kaynaklanan doğal bir sonuç ise, piyasa yapısını korumaya yönelik rekabet kuralına ihtiyaç duyulmayacaktır. Ancak çalışmanın ikinci bölümünde ele alındığı üzere, Rekabet Kurulu kararları oligopol bir piyasada faaliyet gösteren bankaların kârlılıklarını korumak için uyumlu eylem içinde olduklarını göstermektedir. Bu kapsamda ekonometrik bulgular rekabet boyutuyla da değerlendirilmesi faydalı olacaktır.

Bulgulara göre; analize dâhil edilen her bir düzenleme değişkeninin (aracının) bankacılık sektörünün kârlılığına olan etkisinin kısa dönemli olduğunu söylemek mümkündür. Bulgular değerlendirildiğinde;

- (i) Sermaye yeterliliği düzenlemeleri ile kârlılık göstergeleri arasındaki kısa dönemli ilişki Granger nedenselliği çerçevesinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Güçlü sermaye yapısı fon maliyetlerini azaltarak kârlılığı arttırmaktadır. Elde edilen bulgular, sermaye yeterliliğinin aktif kârlılığı ve net faiz marjını olumlu etkilediğini ileri süren literatürle tutarlıdır (Demirgüç-Kunt ve Huizinga, 2009; Ho ve Saunders, 1981; Angbazo, 1997; Aliaga-Diaz ve Olivero, 2005; Saunders ve Schumacher, 2000; Abreu ve Mendes, 2001; Drakos, 2003; Naceur ve Goaid, 2003). Çalışmada, Türk bankacılık sektörü ile ilgili sermayenin aktif kârlılığı ve net faiz marjı ile ilişkisi olduğunu gösteren bulgular elde edilmiştir. Bu bulgular Kaya (2002), Tunay ve Silpar (2006), Atasoy (2007), Yıldırım (2008) ve Samırkaş vd. (2014)'nin yaptığı çalışmalarla desteklenmektedir.

Özsermaye kârlılığı ile sermaye yeterliliği arasındaki ilişkinin açıklanmasında literatürde farklı sonuçlar bulunmaktadır. Awdeh'in (2005)

çalışmasında, yüksek sermaye düzeyinin kaldıraç oranını azaltması nedeniyle kârlılığı olumsuz etkilediği vurgulanmaktadır. Berger (1995) ise, kriz dönemlerinde sermaye yeterliliğinin kârlılığın devamlılığını olumlu yönde etkilediğini, krizin olmadığı istikrarlı dönemlerde ise yüksek sermaye seviyesinin kârlılığı olumsuz etkilediğini vurgulamıştır. Türk bankacılık sistemini konu alan çalışmalarda ise, Kaya (2002) ve Yıldırım (2008) özkaynak kârlılığının sermaye yeterlilik düzeyinden olumsuz etkilendiği sonucuna ulaşmışlardır.

İkinci bölümde belirtildiği üzere, sermaye yeterliliği ile ilgili hukuksal düzenlemeler bankanın alabileceği risklerin belirlenmesinde etkilidir. Bu düzenlemeler, düşük sermayeli bankaların getirisi fazla ve riski yüksek faaliyetlerde bulunmasını sınırlandırmaktadır. Böylece haksız rekabet ortamının oluşması engellenerek piyasa disiplininin sağlanmasına katkı sağlar.

- (ii) Likidite seviyesi ile ilgili bir birimlik şok karşısında kârlılık göstergelerinin duyarlılığının zayıf olduğu görülmektedir. Bu etkinin negatif yönlü olduğu bulgusu ise literatürle desteklenmektedir (Abreu ve Mendes, 2001; Drakos, 2003; Beck ve Hesse, 2006; Burgstaller, 2006). Likidite, bankaların yükümlülüklerini ve borçlarını vadesinde ödeyebilmesi için elinde bulundurması gereken varlıkların seviyesini ifade etmektedir. Bu konudaki asgari likidite yeterlilik seviyesi bankanın karşılaşacağı likidite riskine karşı tedbirli olması amacıyla uygulanmaktadır. Böylece bankalar arasında haksız rekabetin oluşması önlenerek rakipler arasındaki şartların dengelenmesi amaçlanmaktadır. Nitekim haksız rekabeti düzenleyen kuralların amaçlarından biri de rakibin korunmasını sağlamaktır. Ancak Rekabet Kurulu kararlarında görüldüğü üzere, bankalar likidite rasyosunu koruyabilmek için rekabeti bozucu davranışlarda bulunabilmektedir. Piyasanın riskli olduğu durumlarda bankaların yüksek likiditeye sahip olmasının kârlılığı olumlu etkilediği, istikrarlı piyasa ortamında ise kârlılığı olumsuz etkilediği yönünde literatürde ayrıca bulgular yer almaktadır (Brock ve Rojas-Suarez, 2000; Peria ve Mody, 2004; Andrea ve Stulz, 2009). Türk bankacılık sistemini konu alan çalışmalarda ise 2000 krizi öncesi ve sonrası dönem olarak değerlendirildiğinde; kriz öncesi dönemi inceleyen Kaya (2002) çalışmasında likidite oranının kârlılık üzerinde pozitif etkisi olduğunu ileri sürmektedir. 2002-2007 dönemini inceleyen Yıldırım

(2008) ise, likidite seviyesinin kârlılık üzerinde istatistiksel olarak anlamlı olmayan negatif yönlü bir etkisi olduğunu ifade etmektedir.

- (iii) Bulgulara göre, toplam karşılık oranları kârlılığı olumsuz yönde etkilenmekte, ancak bu etkinin kısa sürdüğü görülmektedir. Elde edilen sonuçlar, Drakos (2003), Awdeh (2005), Beck ve Hesse (2006) ile Athanasoglou vd. (2008)'nin çalışmaları ile tutarlıdır. Bankaların kullandıkları her kredi vadesinde geri ödenememe riskini taşımaktadır. Bankaların kredi kullandırma başarısızlıkları takipteki kredilerin miktarını ve bunlara ayrılan karşılıkları arttırarak kârlılıkta azalmaya neden olacaktır. Bu durum, ülke ekonomisinde kaynak dağılımı olumsuz etkileyeceği için, bankaların faaliyetlerinin bu konuda düzenlenmesi önemlidir. İkinci bölümde belirtildiği üzere, kredi karşılıkları yönetmeliğinde ifade edildiği gibi düzenlemeler istikrar için önemlidir. Literatürde kredi karşılıkları ile ilgili standart oranlarının belirlenmediği ülkelerde kârlılığın bu alandaki düzenlemelerden etkilenmediği, kısıtlamaların olduğu ülkelerde ise karşılık düzenlemelerinin kârlılık üzerinde olumsuz etkisi olduğu vurgulanmaktadır (Brock ve Rojas-Suarez, 2000; İslam ve Nishiyama, 2015). Bu yöndeki bulgular, haksız rekabeti önlemeye yönelik uygulanan kredi karşılıklarıyla ilgili düzenlemelerin gerekliliğini bir kez daha vurgulamaktadır. Nitekim ikinci bölümde, haksız rekabetin engellenmesine yönelik düzenlemelerde bu konuya yer verilmiştir.
- (iv) Çalışmada ulaşılan bir diğer sonuç ise, zorunlu karşılık düzenlemeleriyle kârlılık arasında anlamlı bir ilişki olmadığıdır. Literatürde ise, zorunlu karşılık oranlarının kârlılık üzerinde etkisi hususunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999), Kaya (2001) ve Burgstaller (2006) zorunlu karşılıklarının kârlılığı olumsuz yönde etkilediğini ileri sürmektedir. İslam ve Nishiyama (2015) çalışmasında ise, zorunlu karşılıkların kârlılığa herhangi bir etkisinin olmadığı yönünde bir sonuç elde etmiştir. Lee vd.(2014), zorunlu karşılık oranları hakkındaki düzenlemelerin serbestleşmesinin bankalar arasında haksız rekabete neden olduğu ve artan rekabet ortamının banka kârlılıklarını olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Farklı sonuç bulan çalışmaların ortak noktası ise, rekabet seviyesine vurgu yapmalarıdır (Saunders ve Schumacher, 2000). Rekabetin etkin olduğu ülkelerde zorunlu karşılıkların kârı azaltıcı etkiye sahip olduğu, rekabetin etkin olmadığı ülkelerde ise zorunlu karşılıkların anlamlı etkiye sahip olmadığı ifade edilmektedir. Nitekim rekabeti

etkileyen düzenlemeler bölümde belirtildiği gibi uygulamaların etkinliği için piyasada etkin rekabeti sağlayacak kurallara ihtiyaç bulunmaktadır. Ancak, kuralların olması tek başına yeterli olmamakla birlikte Brock ve Rojas-Saurez (2000) belirttiği gibi yasa ve uygulamanın etkinliğinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Wilson (2011) ise düzenlemelerin uzun vadede etkinliğinin kaybolduğunu, piyasadaki asıl düzenleyici faktörün etkin rekabet ortamı olduğunu vurgulamıştır.

Çalışmada elde edilen sonuçlar Rekabet Kurulu kararları çerçevesinde değerlendirildiğinde, kârlılığın korunmasında bankaların uyumlu eylem içinde oldukları sonucuna ulaşmak mümkündür. Yoğunlaşmanın ve rekabet göstergelerinin bu düzenlemelerle ilişkisini vurgulayan yukarıda bahsedilen çalışmalarda da belirtildiği gibi, bankacılık sisteminin bir bütün olarak değerlendirilmesi ve hem bankacılık sektörünü regüle ederek haksız rekabetin önlenmesine yönelik hem de rekabeti koruyan hukuk kurallarının uygulanmasında kararlı olunması gerekmektedir.

SONUÇ

Bir ülkenin makroekonomik hedefleri doğrultusunda o ülkedeki bankacılık sisteminin kârlı ve istikrarlı olması istenen bir durumdur. Serbest piyasa koşullarında kâr sağlamak en temel teşebbüs hakkı olarak görülmektedir ancak devlet için kâr öncelikli değildir. Devlet, bankalar kâr elde ederken dahi kamu menfaatinin korunmasını gözetir. Bu nedenle bankaların kâr elde etmek için aldıkları risklerin düzenlenmesi önemlidir⁶⁶. Banka ve kamu menfaatinin çatıştığı noktalarda devletin düzenleyici rolü devreye girmektedir. Bu noktada menfaatlerinin karşılıklı dengelenmesinde bağımsız idari otoritelerin düzenleyici aktör olarak görev alması önemlidir. Ülkemizde ise, hem kamu menfaatinin korumak hem de sektörün performansının olumsuz etkilenmemesini sağlamakla yükümlü olan BDDK bu yönde düzenlemeler yapmaktadır. BDDK'nın bu görevi yerine getirirken karşılaştığı en büyük engel düzenlediği sektördeki bankalara göre daha az bilgiye sahip olmasıdır. Bu nedenle BDDK, düzenlemelerini kolay gözlemleyebildiği değişkenlerle sınırlamak zorunda kalmaktadır ve mali tabloları etkileyen ve mali riskleri engelleyen düzenlemeler yaparak bilanço kalemleriyle bu düzenlemelere uyulup uyulmadığını denetleyebilmektedir.

Aslında finans piyasalarında sistemin kamu müdahalesi gerektirmeden kendi iç dinamikleriyle hareket etmesi istenen yani optimum bir durumdur. Piyasaların rekabetçi ve etkin olduğu varsayılmaktadır ancak özellikle 2008 yılında yaşanan küresel kriz, bu tür krizlerin önlenmesi için finansal piyasaların kendi haline bırakılmaması, aksine önleyici tedbirler alınması gerektiği yolundaki algıyı pekiştirmiştir⁶⁷. Nitekim, devlet müdahalesinin ekonomik sistemin işleyişini bozucu etkilerini savunan karşıt görüşler de bulunmaktadır. İstikrarı sağlamak amacıyla yapılan devlet müdahalesinin piyasada durgunluğa neden olduğu düşünülmektedir. Serbest piyasa koşullarında piyasada yenilikçi teknolojik ürünler sunarak farklılık yaratan işletmelerin varlıklarını sürdürürken sistemin akışına ayak uyduramayanların ise sistemin dışına çıkması gerektiği ifade edilmektedir. Bu iki karşıt görüşü destekleyici olarak küresel krizden bugüne kadar geçen süreçte uygulanan tedbir amaçlı düzenlemeler, piyasalar üzerinde çeşitli olumlu ve olumsuz etkiler doğurmuştur. Bu etkiler tezin “düzenlemelerin olumsuz etkileri” bölümünde ayrıntılı olarak açıklanmış olmakla birlikte

⁶⁶ Örneğin kârını arttırmak isteyen hissedarlarının bu amaçları için gereğinden fazla riske girmesi bankaları iflas riskiyle karşı karşıya bırakır. Kanun koyucu bu riske karşı tedbir olarak sermaye yeterliliği hususunu düzenlemesi bir örnek olarak gösterilebilir.

⁶⁷ Türkiye’de yaşanan 2001 krizinin nedenleri arasında bankaların yoğun rekabet ortamında risk alma isteklerinin artması gösterilmektedir. Bu tutum sektörün kırılabilirliğini arttırmış ve ülke ekonomisinin istikrarını olumsuz etkilemiştir. Bu sonuç rekabet-istikrar hipotezini desteklemektedir. Aşırı rekabet ortamında bankaların riskli davranışların engellenmesi istikrarın korunması için önemlidir. Bu amaca, BDDK’nın yapmış olduğu toplam karşılık, likidite ve sermaye yeterliliği düzenlemelerinin katkısı oldukça fazladır.

piyasaların ne ölçüde ve ne şekilde düzenlenmesi gerektiği konuları tartışmalara neden olmaktadır. Bu çalışmada öncelikle, söz konusu düzenlemelerin hem hukuki hem de banka performansı açısından etkileri değerlendirilmiştir.

Bu bağlamda, Türk bankacılık sektöründe istikrarı sağlamak ve verimli işleyen kredi yapılanmasını oluşturmak amacıyla düzenleyici otoriteler tarafından yapılan, zorunlu karşılık, toplam karşılık ayrılması hakkında yapılan ve likidite, sermaye yeterliliği oranları ile ilgili düzenlemelerin bankacılık sektörünün performansı üzerine etkisi VAR yöntemiyle incelenmiştir. Çalışma, 2002:Q4-2014:Q1 arası kapsayan dönemlerde bankacılık düzenlemeleri ile kârlılık göstergeleri arasında bir etkileşim ve ilişki olduğuna yönelik bulgular elde edilmiştir.

Elde edilen sonuçlara göre, kârlılık göstergelerinin düzenlemelerdeki şoklara karşı anlık tepkiler verdiği ve düzenlemelerin neden olduğu şokların etkilerinin aynı dönemde kaybolduğu görülmektedir. Bu açıdan, istikrar sağlayıcı düzenlemelerin bankaların kârlılık seviyelerini anlık etkilediği, kalıcı bir etki oluşturmayarak amacına uygun olarak sadece istikrarlı mali yapının sağlanmasına yönelik olduğu sonucuna varılabilir. Bunun yanı sıra, istikrar sağlayıcı düzenlemelerin amaçlarından biri de bankaların para arzını kontrol etmek ve belli bir güven aralığında faaliyet göstermelerini sağlamaktır. Bir açıdan da, bankaların kaynaklarını kısıtlayıcı tedbirleri alarak istikrarlı büyümelerini temin etmektir. Nitekim, kredi hacimlerinde büyüme kaygı verici olduğunda zorunlu karşılık oranlarındaki artış, bankaların büyüme hızını yavaşlatacaktır. Bu yavaşlama bankaların kârlılığını düşürmemektedir, sadece kârlılık seviyesinin artış hızında düşüşe neden olmaktadır. Nitekim açıklanan kârlılık rakamlarına bakıldığında bankaların karlarını her yıl arttırdığı görülmektedir. Bu durum bankaların sunduğu hizmetlere dair fiyatlamalar açısından rekabetin yeterince etkin olmadığı şeklinde açıklanabilir. Bu nedenle çalışmada bankaların rakamsal veriler üzerinden incelenip değerlendirilmesinin yanı sıra, rekabet otoritesinin verdiği kararlar üzerinden bankaların piyasadaki rekabet ortamını etkileyen davranışları ve bankacılık düzenlemeleriyle bu davranışlar arasındaki ilişki üzerinde de durulmasında fayda olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede, bankacılık düzenlemelerinin kârlılık üzerindeki etkisine bağlı olarak, bankaların anti-rekabetçi davranışlarının, bu düzenlemelere verdikleri tepki niteliğinde oluşu ortaya konulmuştur.

Bankaların güdülenmesi kâr elde etmek yönünde olduğu için BDDK'nın denetleyemediği alanlarda bankalar anti-rekabetçi davranışlara girişebilmektedir. İşte bu noktada bir başka idari otorite olan Rekabet Kurulu devreye girmektedir. 2001 krizinde yoğun rekabet nedeniyle risk alma isteği artan bankalar, ülke ekonomisinin istikrarını olumsuz

etkilemişlerdir. Daha sonraki dönemde sıkı düzenleme politikalarıyla 2007 krizinin etkisi çok hissedilmemiştir. Bu durum rekabet-istikrar hipotezini desteklemektedir. Aşırı rekabet ortamındaki riskli davranışların engellenmesi önemlidir. Bu amaca BDDK'nın yapmış olduğu toplam karşılık, likidite ve sermaye yeterliliği düzenlemelerinin katkısı oldukça fazladır. Bu düzenlemeler eşit olarak tüm bankalara uygulandığı için rekabeti sağlayıcı etkisi vardır. Bankacılık sektörüne giriş ve çıkışların izine tabi olması da piyasa oyuncuların yeterliliği ve güvenilirliği açısından standartlaşmayı sağlamaktadır. Kredi arzını düzenlemeye yönelik olarak ayrılan zorunlu karşılıklar da ülkedeki para piyasalarında istikrarı korumaya yöneliktir. İstikrarla rekabet arasındaki yakın ilişkiyi savunan yaklaşımlar ülkemizde BDDK tarafından da benimsenmiş olup, Rekabet Kurulu kararlarına bakıldığında da alınan kararların bu yaklaşımı desteklediği sonucuna varılmıştır. Özellikle 2013 yılında alınan Kurul kararında görüldüğü üzere; likidite, zorunlu karşılık, sermaye yeterliliği gibi düzenlemelerin neden olacağı kârlılık seviyesindeki değişimler bankaların bazı ortak davranışları nedeniyle ertelenmekte ya da değişim olmaması için gerekli tedbirler alınmaktadır. İlgili kararda, bankaların üst düzey yöneticilerinin birlikte fiyat belirlediği ve yazılı elektronik ortamda bilgi paylaştıkları tespit edilmiştir. Bahsedilen kanıtlarda, bankaların fiyat oluşumunda birlikte hareket etmesinin en temel nedeni mevduat ve kredi hacimlerinde azalma olmasını istememeleri olduğu görülmektedir. Bankalar bu davranışın gerekçesi olarak sermaye yeterliliği oranının ve likidite rasyosunun istenen asgari seviyede olmasını sağlamak olarak ifade edilmiştir. Fiyatların, piyasaya gereğince düşmemesi ya da yükselmemesi, aslında kredi alan ve tasarruflarını bankaya yatıran mudiler için bir bilgi asimetrisi sorunu ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada, rekabet düzenin bozulmasına izin verilmemesi ve Rekabet Kurulu'nun gerekli takibi yapması gerekir. İlgili karar sonrasında yasaklanan rekabeti bozucu davranışlara yönelik bir karar olmaması dikkat çekicidir. Bankaların kâr baskısı devam ederken, bu kararlar davranış değişikliğine gidip, rekabet kurallarına uyduğunu düşünmek iyimser bir yaklaşım olabilir.

Türkiye örneğine bakıldığında, bankacılık düzenlemeleri ile öngörülen asgari yeterlilik oranlarına uyma zorunluluğunun, bankalarda rekabeti bozucu davranışları tetiklediği bir vaka yaşanmıştır. Bu vakada, bankaların kârlılıklarını arttırmak veya korumak için göstermiş oldukları piyasa davranışlarının sundukları hizmetlerin fiyatlarının oluşmasında etkili olduğu ve bilgi paylaşımı, ortak fiyat belirleme gibi davranışlarla rekabet ortamının oluşmasını engelledikleri görülmüştür. Halbuki 1997'den bu yana yürürlükte olan Rekabetin Korunması Hakkında Kanun uyarınca rekabeti bozucu nitelikteki danışıklı eylemler yasaklanmıştır. Bu tür danışıklı eylemlere girişen başlıca bankalar, Türk rekabet otoritesi Rekabet Kurulu

tarafından soruşturularak cezalandırılmışlardır. Bu kararda, hem zorunlu karşılık yükümlülüğünün artmasının⁶⁸ hem de bu nedenle daha da ağırlaşan kârlılık baskısının⁶⁹, bankaları fiyat belirlerken birlikte hareket etmeye yönlendirdiği ortaya konulmuştur. Benzer şekilde, likidite yeterlilik rasyosunun⁷⁰ korunması baskısının da bankaların kendi aralarında rekabeti engelleyici davranışlara yönelmelerinin nedenleri arasında yer aldığı anlaşılmaktadır⁷¹.

Bu noktada iki bağımsız idari otoritenin birlikte daha etkin hareket etmesi beklenmektedir. Bu konuya örnek olarak İngiltere’de finansal hizmetlerle ilgili yapılan kurumsal işbirliği gösterilebilir. Finansal Davranış Düzenleme Kurulu (FCA) ve Rekabet ve Piyasalar Düzenleme Kurulu (CMA) eş zamanlı rekabeti düzenleyici kurumlar olarak işbirliği içinde çalışmaktadır. İhtiyati Düzenleme Kurulu (PRA) ve Ödeme Sistemleri Düzenleyicisi (PSR) ise bu konuda destekleyici kurumlardır. 2014 yılında başlayan perakende bankacılıkla ilgili CMA raporu Ekim 2015’de yayımlanmıştır. Devletin istediği bu rapor sonucunda perakende bankacılık sektöründe yeterli düzeyde rekabet ortamının olmadığı sonucuna varılmış, düzenleyici otoriteler tarafından rekabeti cazip hale getirmek için düzenleme tasarımları oluşturulmuştur. Hesap taşınabilirliği konusunda taslak örnek oluşturabilir. Bu gibi ayrıntılı raporlar BDDK ve Rekabet Kurulu işbirliği ile hazırlanarak değerlendirmeye alınabilir. Özellikle, BDDK’nın yapmış olduğu likidite, toplam karşılık ve sermaye yeterliliği

⁶⁸ Rekabet Kurulunun 2011-4-91 sayılı 08.03.2013 tarihli kararı: Bu kararda delil olarak kullanılan bir yazışmada, bir banka yetkilisi “...Bey’in TCMB’nin açıklaması üzerine aşağıda ilettiği hesaplamayı, uzun vadede daha yüksek faiz vermemiz durumunda Bankamıza maliyet etkisini görmek için kullandı.(...)Görüştiğimiz rakip bankalar ve (.....)’lar, ay başına kadar piyasayı izlemeyi ve henüz vadeye göre fiyatlama yaklaşımlarında değişiklik yapmamayı hedefliyorlar. Bu nedenle biz de strateji olarak bir müddet daha bekleme taraftarız.” ifadelerini kullanmaktadır. Bu ifadeler, zorunlu karşılık oranlarıyla ilgili yapılan düzenleme sonrası bankaların fiyat belirlemede danışıklılığa yöneldiğini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Nitekim Rekabet Kurulu da, değerlendirmesinde, zorunlu karşılık oranlarının mevduat maliyetlerini arttırdığını ve fiyat belirleme konusunda rakiplerin uyumlu eylem içerisinde olduğunu ifade etmiştir (Belge 15, s.18).

⁶⁹ Kârla ilgili kısımda ise, Belge 12’de kanıt olarak bankaların aralarındaki yazışma yer almaktadır: “*Kâr marjları: Kâr hedeflerinden çok uzaklaşmışlar ve yönetimlerinden ciddi eleştiri almışlar(...)* Bu nedenle sıkıntılar ve çözüm arıyorlar. Fiyatları yükseltmek istiyorlar. Bunu yaparken diğer bankaları da yanlarına almak istiyorlar. Konuşalım birlikte yükseltelim düşüncesindedir. ...”. Bu ifadelerden, hissedarların kar beklentisinin karşılanması kaygısının toplum menfaatini koruma bilincinin önüne geçerek banka yöneticilerin rekabeti engelleyici davranışlara yönelmelerine neden olduğu sonucuna varılabilir (Belge 12, s.17-18).

⁷⁰ Bankaların olası risklere karşı yeterli likidite bulundurmaları, ekonomide istikrarın devamı için çok önemlidir. Nitekim, 2008 küresel krizin etkisinin az hissedilmesinde Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların likidite seviyelerinin yüksek olmasının etkisi oldukça fazladır. Yaşanan küresel kriz sonrası likiditenin önemi bir kez daha anlaşıldığından bu konunun düzenlenmesi için ayrıca Basel III standartları oluşturulmuştur.

⁷¹ Bu bağlamda, kararda delil olarak kullanılan Belge 4’te şu ifadeler rastlanmaktadır: “*Diğer yandan ...’in (.....)TL düzeyindeki dönüşü ile, özellikle kamu bankalarından oran alan müşterimiz ...’in(.....) TL tutarındaki dönüşü bizim açımızdan kritik olacaktır. Bu işlemleri hafta başında gerekirse çıkarabiliyor olmakla beraber, haftasonunda çıkan mevduatların yerine Likidite Yeterlilik Rasyosu nedeniyle yeni işlem almak durumunda kalabileceğimiz ihtimali söz konusudur. Bu nedenle haftanın ilk 3 işgünü içindebank ile Bankası’nın bu anlaşmaya uymasını beklemekle beraber, ...Bankası ile kamu bankalarının bu anlaşma dahilinde olup olmadığına göre, bu mevduatları diğer bankalara ödeme ihtimalimizin olduğunu düşünüyorum. Faizlerin düşürülmesi hepimiz açısından son derece önemli bir konu olmakla beraber, likidite rasyosu nedeniyle de kaybedilen mevduatların en az yarısının son iki günde telafi edilmesi gerekeceği kanısındayım.(...)*” (Belge 4, s.14-15).

gibi düzenlemelerden sonraki dönem içinde piyasada rekabeti engelleyici davranışların olma ihtimaline karşı Rekabet Kurulu tarafından rapor hazırlanması talep edilebilir. Olası bir düzen bozucu davranışın sonucu bankalara idari cezalar verilmesi yerine, bankalarla müzakere yoluna gidilebilir. BDDK, rekabeti engelleyici davranışların oluşabileceği görüşü Rekabet Kurulu tarafından iletildiğinde bankalarla görüşebilir. BDDK'nın yetkileri arasında olan faaliyet kısıtlama, bazı ürünlerin belli sürelerle hizmetinin engellenmesi gibi caydırıcı cezaları uygulayabilir. Aynı haksız rekabet durumu tespit edildiğinde, haksız rekabete konu olan mallar piyasadan toplatılıp yani haksız rekabeti oluşturan araçların kullanımı ya da dağıtımını engellendiği gibi benzer uygulamalar gündeme getirilebilir. Buna benzer bir uygulama bankalar için kanun koyucu tarafından uygulanabileceği bankalara ifade edilerek karşılıklı görüşmelerle bu düzenleme şekli benimsetilebilir.

Sonuç olarak, ülkemizde rekabetin istikrarı olumsuz etkilediğini kesin olarak söylemek mümkün olamamakla birlikte, bankaların bu durumu kendi lehlerine kullandıkları açıktır. Ülke ekonomisinde paylarının ve etkilerinin büyük olması, bankaların rekabetçi bir piyasadan ziyade istikrarlı bir piyasada faaliyet göstermeleri önceliklidir ancak burada toplumun çıkarları ve menfaatleri, daha rekabetçi fiyatlamalarla hizmet alma haklarının korunması gerekir. Kamu menfaati yaklaşımıyla rekabetçi piyasa ortamının oluşturulma çabası iki bağımsız otoritenin işbirliği içinde sergilenmelidir.

Finans sistemi içinde toplumun çıkarları korumak için sadece rekabetçi bir piyasanın oluşturulması bankaların sıkı denetimi ya da düzenlenmesi yeterli değildir. Bankaların anti-rekabetçi ve istikrarı bozucu davranışlarının temelinde kârlarını arttırmak isteği vardır. Bu açıdan, bankacılık sektöründeki kârlılık unsuru dikkate alındığında; hissedarlar, toplum ve kanun koyucu tarafından kâr olgusunun farklı açılardan değerlendirilmesinde fayda vardır. Hissedarlar bankaya yatırmış oldukları sermaye karşılığında temettü beklentisi içinde olup aynı zamanda sermaye koydukları bankaların piyasa değerinin artış göstermesini istemektedir. Bunun yanı sıra, piyasa algısında ise, kârlılığı yüksek olan bankanın etkin yönetildiği, güven duyulabileceği kanısı oluşmakta ve bu durum bankanın firma değerini olumlu etkilemektedir. Kârın istikrarlı artış göstermesi hissedarların beklentilerinin gerçekleşmesi için önemlidir. Bazı durumlarda ise bu beklentinin yüksek olması bankaların birim sermaye karşılığı kâr getiren riskli aktiflere yapılan yatırımlara yönelmelerine neden olabilmektedir.

Toplum açısından baktığımızda ise, bankacılık sektörünün aracılık faaliyeti sebebiyle ekonomik kalkınma ve istikrar konularında etkisi oldukça fazladır. Bankaların mali yapısında ve performans göstergelerindeki olumsuz gidişat ülke ekonomisini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu dolaylı etki nedeniyle bankaların kâr edebilmesi ve faaliyetlerini sağlıklı

olarak sürdürebilmesi toplum tarafından da istenen bir durumdur. Bankalar kârlı oldukları sürece yabancı ve yerli yatırımcı için cazip sektörler arasında yer alarak yeni istihdam alanları oluşturacaktır. Kredi talep eden tüketicilerin ve mevduat sahiplerinin istek ve ihtiyaçlarının karşılanabilme kapasitesi bankaların kârlılık yapısıyla ilişkilidir. Bu durumun toplum açısından diğer bir faydası ise bankaların elde ettikleri kârlardan sağlanan vergi gelirleriyle devletin toplumun refah düzeyini arttırmak amacıyla yapmış olduğu sağlık, eğitim gibi sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılmasına kaynak sağlanmasıdır.

Başka bir açıdan baktığımızda, bankaları sadece hukuki düzenlemelerle, yapısal tedbirlerle ve piyasa denetimleriyle bir düzen içine almak yeterli olmamaktadır. Etkin rekabeti sağlayacak şeffaf bir piyasa ortamının oluşturulması için tüketicilerin ve rakiplerin etkinliğinin artırılması gerekmektedir. Düzenlemelerin uygulama maliyetleri ve devlet müdahalesinin rekabeti bozucu etkileri dikkate alındığında, piyasanın diğer unsurlarının bilinçlenmesinin önemi daha da artmaktadır. Öncelikle, bankalardan kredi alan ve bankalara mevduat sağlayan kişi ve kurumların kısaca finansal tüketicinin gücü önemlidir. Finansal tüketicinin piyasa hakkında bilgi seviyesi arttıkça, bilgiyle orantılı piyasa hâkimiyeti de artacaktır. Bunun için de finansal okur-yazarlık yaygınlaştırılmalıdır. Bu konuda yayımlanan 29021 sayılı Genelge kapsamındaki eylem planlarının işlerliğinin artırılması ve ilgili kurumların bu konuda istekliliğinin devamı gereklidir⁷². Bu şekilde, finansal tüketicinin bankalar üzerinde denetimi de sağlanmış olur. İngiltere’de oluşturulan FCA, bu konuda yakın tarihli bir örnektir. Bu kurumun amaçlarından biri de finansal tüketicinin bilgilendirilmesi yönünde çalışmalar yürüterek finansal piyasaları kendi iç dinamikleriyle sağlamlaştırmak ve böylece etkin bir piyasa oluşturmaktır.

Diğer bir unsur ise rakiplerdir. Finansal piyasalar içerisinde bankacılık sektörünün tamamlayıcısı sermaye piyasalarıdır. Bankaların ülke ekonomisi içinde sistematik öneme sahip, batırılmayacak kadar büyük kuruluşlar olmasının en önemli nedeni sermaye piyasalarının istenen yeterlilikte gelişmemiş olmasıdır. Türkiye’de bu gelişimin sağlanmasına yönelik halka arz olma şartlarını sağlayamayan işletmeler için SPK denetiminde Borsa İstanbul tarafından “*Özel Pazar*” kurulmuştur. Yatırımcı ve fon arayışında olan işletme sahiplerinin aracısız olarak buluşmalarının sağlandığı bir ortam olan “*Özel Pazar*”, özellikle yeni kurulan işletmelere fon sağlama ve kendilerini yatırımcılara ifade edebilme imkânı sağlamaktadır.

Ekonomi, bünyesinde pek çok değişkeni barındıran bir organizma gibidir. Bu organizmanın tüm unsurları birbirleriyle doğrudan veya dolaylı şekilde etkileşim

⁷² Bknz. Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları”, 5 Haziran 2014 tarihli Resmi Gazete

içerisindedir. Bankalar, reel sektörün temel finansman kaynağının bankacılık sektörü olduğu ekonomilerde organizmanın bünyesinin sağlıklı kalması açısından kritik rol üstlenmişlerdir. Bu nedenle bankalara devlet tarafından nasıl yaklaşılacağı çok hassas bir meseledir. Bununla birlikte, büyük resmi görmek için, bankaları etkileyen ve bankaların etkilendiği tüm aktörlerin davranış kalıplarının ve bu davranış kalıplarının nasıl ve ne ölçüde yönlendirilebileceğinin de irdelenmesi gerekir. Böylece ekonominin sağlıklı işleyişinde önemli role sahip bankaların sürdürülebilirliğini garanti altına alacak minimum kârlılık düzeyinin sağlanmasında daha doğru adımlar atılabilecektir.

KAYNAKÇA

- Abreu, M., ve Mendes, V. (2001). "Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Evidence For Some EU Countries". In *Pan-European Conference Jointly Organised by the IEFS-UK ve University of Macedonia Economic ve Social Sciences, Thessaloniki, Greece, May*, s. 17-20.
- Adelle, C., Weiland, S., Dick, J., González Olivo, D., Marquardt, J., Rots, G., Wübbecke, J. ve Zasada, I. (2015). "Regulatory Impact Assessment: A Survey of Selected Developing and Emerging Economies". *Public Money & Management*, 36(2): 89-96.
- Ahrend, R., Arnold, J. ve Murtin, F. (2009). "Prudential Regulation and Competition in Financial Markets". *OECD Economics Department Working Papers*, No. 735.
- Akçaer, G. (2000). "4839 Sayılı Bankalar Kanunu'nda 4911 Sayılı Yasa ile Yapılan Değişiklikler". *Ankara Barosu Dergisi*, (1): 98-128.
- Akçagündüz, E. (2010). "Kamu Tercih Teorisi ve Türkiye Üzerine Olan Etkisi Üzerine Bir İnceleme". *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(2): 29-35.
- Akgeyik, T. ve Yavuz, A. (2008). "Türk Bankacılık Sektöründe Yabancılaşma: Risk mi Fırsat mı? İTO Yayınları, Sektörel Yayınlar, No:2008-50.
- Akgüç, Ö. (1992). *100 Soruda Türkiye'de Bankacılık*. Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Akgüç, Ö. (2007). "Türkiye'de Yabancı Bankalar". *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (36): 6-17.
- Akıntürk, T. (2010). *Borçlar Hukuku*. 24. Basım, Beta Yayınları, İstanbul.
- Aksoy, M. A. (2012). *Haksız Rekabet Halleri ve Haksız Rekabetin Tespiti*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Al, E. (2001). "Ekonomik Krizin Temelleri ve Çözüm". *Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, (41): 81-94.
- Alfon, I. ve Andrews, P. (1999). "Cost-Benefit Analysis in Financial Regulation". *FSA Occasional Paper Series*, No: 3, Financial Services Authority.
- Aliaga Díaz, R., ve M. P. Olivero. (2005). "The Cyclical Behavior of Net Interest Margins: Evidence from the United States Banking Sector" *Manuscript, North Carolina State University*.
- Alparslan, M. (2000). "Bankacılık Sistemlerinde Düzenleyici Rejim ve Temel İlkeleri". *Bankacılar Dergisi*, Sayı. 34: 49-64.

- Angbazo, L. (1997). "Commercial Bank Net Interest Margins, Default Risk, Interest-Rate Risk, And Off-Balance Sheet Banking". *Journal of Banking ve Finance*, 21 (1): 55-87.
- Arkan, S. (1999). *Ticari İşletme Hukuku*. 5. Baskı, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- Aslan, Y. İ. (2001). *Rekabet Hukuku*. 2. Baskı, Ekin Kitapevi, Bursa.
- Atack, J., Jaremski M. ve Rousseau L. P. (2014). "American Banking and the Transportation Revolution Before the Civil War". *The Journal of Economic History*, Vol.74: 943-986.
- Ataman, Ü. ve Kibar H. (1999). *Hisse Senetlerinin Gerçek Değerinin Hesaplanması*. Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- Atasoy, H. (2007). *Türk Bankacılık Sektöründe Gelir Gider Analizi ve Kârlılık Performansının Belirleyicileri*. Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Atay, E. E. (2008). "Normlar Hiyerarşisi, Erklar Hiyerarşisi İkilemi ve Düzenleyici Denetleyici Kurumlar". *Rekabet Hukukunda Güncel Gelişmeler Sempozyumu-VI*, Rekabet Kurumu Yayını, s.287-342.
- Athanasoglou, P. P., Brissimis, S. N., ve Delis, M. D. (2008). "Bank-Specific, Industry-Specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability". *Journal of international financial Markets, Institutions and Money*, 18(2): 121-136.
- Babacan, B. (2007). *Asimetrik Bilgi ve Regülasyon: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Değerlendirmeler*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Bahar, O. ve Erdoğan, E. (2011). "1994 ve 2000 Krizleri Sonrasında Türkiye’de Uygulanan Finansal Regülasyonlar Politikaları". *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27): 12-25.
- Balseven, H. (2009). "İngiltere’de Refah Reformlarının Ekonomi Politikası". *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(18): 1-29.
- Banerjee, A., Lumsdane, R. ve Stock, J. (2012). "Recursive and Sequential Tests of The Unit-Root and Trend-Break Hypotheses: Theory and International Evidence". *Journal of Business and Economic Statistics*, Vol.19: 271-287.
- Barr, M. S. ve Miller, G. P. (2006). "Global Administrative Law: The View From Basel". *European Journal of International Law*, 17(1): 15-46.
- Barth, J. R., Caprio, G. J. ve Levine, R. (2006a). *Rethinking Bank Regulation Till Angels Govern*. Cambridge University Press, Cambridge UK.

- Barth, J. R., Caprio, G. J. ve Levine R. (2006b). "Reassessing the Rationale and Practice of Bank Regulation and Supervision Around the Globe", Seminar on Current Developments in Monetary and Financial Law, October 23-27, Washington D.C., s.8-9.
- Barth, J. R., Gan, J., ve Nolle, D. E. (2009). *Global Banking Regulation and Supervision: What Are The Issues and What Are The Practices?*. Nova Science Publishers, New York.
- Barth, J. R., Nolle, D. E. ve Rice, T. N. (1997). "Commercial Banking Structure, Regulation, and Performance: An International Comparison". *Managerial Finance*, 23(11): 1-39.
- Barth, J. R., Nolle, D. E. ve Rice, T. N. (2001). "Commercial Banking Structure, Regulation and Performance: An International Comparison". *World Bank Working Paper*, No. 2537.
- Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı (2002). *Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü 2001 Yılı Raporu*. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Ankara.
- Başçı, E. ve Kara, H. (2011). "Finansal İstikrar ve Para Politikası". *TCMB Çalışma Tebliği*, No:11/08, Ankara.
- Battal, A. (2004). *Bankalar Kanunu Şerhi Sorularla Banka Hukuku*. 2. Baskı, Gazi Kitapevi, Ankara.
- BCBS. (1988). *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards*. BIS, Basel.
- BCBS. (1991). *Amendment of The Basle Capital Accord in Respect of The Inclusion of General Provisions/General Loan-Loss Reserves in Capital*. BIS, Basel.
- BCBS. (1994). *Amendment to the Capital Accord of July 1988*. BIS, Basel.
- BCBS. (1996). *Amendment to the Capital Accord to Incorporate Market Risks*. BIS, Basel.
- BCBS. (2010a). *The Basel Committee's Response to the Financial Crisis: Report to the G20*. BIS, Basel.
- BCBS. (2010b). *Basel III: An International Framework for Liquidity Risk Measurement, Standards and Monitoring*. BIS, Basel.
- BDDK. (2005). *10 Soruda Basel*. BDDK, Ankara.
- BDDK. (2009a). *Küresel Krizde İngiltere Tecrübesi*. Çalışma Tebliği, BDDK, Ankara.
- BDDK. (2009b). *Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi*. Çalışma Tebliği, BDDK, Ankara.
- BDDK. (2010a). *Finansal Piyasalar Raporu*. BDDK, Ankara.
- BDDK. (2010b). *Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi*. Çalışma Tebliği, BDDK, Ankara.
- BDDK. (2011). *Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler*. BDDK, Ankara.

- BDDK. (2012a). *Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler Raporu*. BDDK, Ankara.
- BDDK. (2012b). *Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü*. BDDK, Ankara.
- Beck, T. ve Levine, R. (2003). “Legal Institutions and Financial Development”. *NBER Working Paper*, No: 10126, National Bureau of Economic Research.
- Beck, T., & Hesse, H. (2006). “Bank Efficiency, Ownership, and Market Structure: Why Are Interest Spreads So High in Uganda?”. *World Bank Policy Research Working Paper*, No:4027.
- Beck, T., Demirgüç-Kunt A. ve Levine R. (2003). “Law and Finance: Why Does Legal Origin Matter?”. *Journal of Comparative Economics*, Vol. 31: 653–675.
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A. ve Levine, R. (2001). “Legal Theories Of Financial Development”. *Oxford Review of Economic Policy*, 17(4): 483-501.
- Becker, G. S. (1983). “A Theory of Competition Among Pressure Groups For Political Influence”. *The Quarterly Journal of Economics*, 98(3): 371-400.
- Beltratti, A. ve Stulz, R. M. (2009). “Why Did Some Banks Perform Better during the Credit Crisis? A Cross-Country Study of the Impact of Governance and Regulation”. *Fisher College of Business Working Paper*, No: 03-012.
- Berger, N. A. (1995). “The Relationship Between Capital and Earnings in Banking”, *Journal of Money, Credit and Banking*, 27(2): 432-456.
- Birtek, F. (2012). “Marka ve Üretim Korsanlığı Suçu ((Markanın İzinsiz Kullanılması)(556 Sayılı KHK 61/A, I)”. *İpek Yolu Canlanıyor Türk- Çin Hukuk Zirvesi Sempozyum Yayınları Kitabı*. 12-14 Haziran, İstanbul, s. 485-518.
- Bodla, B. S. ve Verma, R. (2006). “Determinants of Profitability of Banks in India: Multivariate Analysis”. *Journal of Services Research*, 6(2): 76-89.
- Borio, C. ve Tsatsaronis, K. (2004). “Accounting and Prudential Regulation: From Uncomfortable Bedfellows to Perfect Partners?”. *Journal of Financial Stability*, 1 (1): 111-135.
- Boyacıoğlu, M. A. (2003). “1980 Sonrası Türk Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler, Krizlerin Sektör Üzerindeki Etkileri ve İyileştirici Öneriler”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (9): 523-538.
- Briault, C. (2002). “Revisiting the Rationale for a Single National Financial Services Regulator”. *FSA Occasional Paper Series*, London.
- Brigman, E. F. ve Houston J. F. (2004). *Fundamentals of Financial Management*. 10th Edition, Thomson, Boston, MA.

- Brock, P. ve Rojas-Suárez, L. (2000). "Understanding the Behavior of Bank Spreads in Latin America." *Journal of Development Economics*, Vol. 63: 113–134.
- Brownbridge, M. ve Kirkpatrick, C. (1999). "Financial Sector Regulation: The Lessons of the Asian Crisis". *Development Policy Review*, Vol. 17: 243–266.
- Brunnermeier, M., Crockett, A., Goodhart, C., Hellwig, M., Persaud, A. D. ve Shin, S. (2009). "The Fundamental Principles of Financial Regulation". *ICMB-CEPR Geneva Reports on the World Economy*, No: 11.
- Buch, C. M. (2000). "Information or Regulation: What is Driving the International Activities of Commercial Banks?". *Kiel Working Paper*, No. 1011.
- Buchanan, J. M. ve Tullock, G. (1962). *The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Bumin, M. (2009). "Türk Bankacılık Sektörünün Kârlılık Analizi: 2002-2008". *Maliye ve Finans Yazıları Dergisi*, No: 84: 39-60.
- Burgstaller, J. (2006). "Bank Income and Profits Over The Business And Interest Rate Cycle". *Department of Economics, Johannes Kepler University of Linz. Working Paper*, No: 06/11.
- Calomiris, C. ve Haber S. (2014). "Next Banking Crisis". *The Regulation*, 37(1): 32-35.
- Can, M. (2007). "Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Haksız Rekabet". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı. 69: 151-176.
- Canova, F. (2007). *Methods for Applied Macroeconomic Research*. Princeton University Press, Princeton.
- Canpolat, Ö. (2010). *Hukuki Düzenleme Tekniği, Düzenleyici Etki Analizi (DEA) ve Yasa Yapım Süreci*. Adalet Yayınevi, Ankara.
- Carstens, A. G., Hardy, D. C. ve Pazarbaşıoğlu, C. (2004). "Avoiding Banking Crises in Latin America". *Finance and Development*, Vol. 41: 30-41.
- Cerutti, E., Dell'Aricecia, G. ve Peria, M. S. M. (2007). "How Banks Go Abroad: Branches or Subsidiaries?". *Journal of Banking & Finance*, 31(6): 1669-1692.
- Chant, J., Lai, A., Illing, M. ve Daniel, F. (2003). "Essays on Financial Stability". *Bank of Canada, Technical Report*, No: 95, Bank of Canada.
- Chantapong, S. (2005). "Comperative Study of Domestic and Foreign Bank Performance in Thailand: The Regression Analysis". *Economic Change and Restructuring*, No: 38: 63-83.
- Chirwa, E. W. (2003). "Determinanats of Commercial Banks, Profitability in Malawi: A Cointegration Approach". *Appiled Financial Economics*, No:13: 565-571.

- Claessens, S. ve Horen N. (2012). "Being a Foreigner Among Domestic Banks: Asset or Liability?". *Journal of Banking and Finance*, 36: 1276–1290.
- Claessens, S. ve Laeven, L. (2003). "Financial Development, Property Rights, and Growth". *The Journal of Finance*, 58(6): 2401-2436.
- Clark, L.C. (2011). *The American Economy: A Historical Encyclopedia*. 2nd Edition, Greenwood Publishing Group, California.
- Cosimano, T. F. ve McDonald, B. (1998). "What's Different Among Banks?". *Journal of Monetary Economics*, 41(1): 57-70.
- Coşkun, M. (2010). *Para ve Sermaye Piyasaları Kurumlar-Araçlar-Analiz*. Detay Yayıncılık, İstanbul.
- Crew, M. A., ve Rowley, C. K. (1988). "Toward a Public Choice Theory of Monopoly Regulation". *Public Choice*, 57(1): 49-67.
- Crockett, A. (2002). "Financial Reporting: From Shadows to Limelight". BIS Speeches, Vol.13.
- Çakıcı, Ö. ve Ceylan, M. (2014). "Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Teori-Uygulama-Mevzuat". *TBB*, No: 301, Türkiye Bankalar Birliği.
- Çeker, M. (1996). "Türk Hukukunda Rekabetin Korunması ve Yeni Rekabet Düzeni". *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, 17(3): 85-117.
- Çolak, Ö. F. (2001). "Finansal Kriz ve Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Üzerine Bir Eleştiri". *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(2): 15-30.
- Decamps, J. P., Rochet, J. C. ve Roger, B. (2004). "The Three Pillars of Basel II: Optimizing the Mix". *Journal of Financial Intermediation*, 13(2): 132-155.
- Demirguc Kunt, A. ve Huizinga, H. (2000). "Financial Structure And Bank Profitability". *Policy Research Working Paper Series*, No:2430, The World Bank.
- Demirguc Kunt, A., Laeven, L., ve Levine, R. (2003). "Regulations, Market Structure, Institutions, and The Cost Of Financial İntermediation". *NBER Working Paper*, No: 9890, National Bureau of Economic Research.
- Demirgüç Kunt, A. ve Huizinga, H. (1999). "Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Some İnternational Evidence". *World Bank Economic Review*, 13(2): 379-408.
- Demirgüç Kunt, A. ve Levine, R. (1999). "Bank-Based and Market-Based Financial Systems: Cross-Country Comparisons". *The World Bank Working Paper*, No. 2143.

- Demirgüç Kunt, A. ve Levine, R. (2001). "Financial Structures and Economic Growth: A Cross-Country Comparison of Banks, Markets and Development". *MIT Press*, Cambridge.
- Demirgüç Kunt, A. ve Maksimovic, V. (1996). "Stock Market Development And Financing Choices Of Firms". *World Bank Economic Review*, 10(2): 341-369.
- Demirgüç Kunt, A., ve Maksimovic, V. (1998). "Law, Finance, and Firm Growth". *The Journal of Finance*, 53(6): 2107-2137.
- Demiröz, A., Sarıççek, C. ve Şahin, S. Y. (2014). "Düzenlemeler ile İlişkisi Bağlamında Rekabet Hukukunun Uygulanabilirliği Sorunu". *Rekabet Dergisi*, 15(1): 3-65.
- Dermine, J. (2003). "Banking in Europe: Past, Present and Future". *The Transformation of the European Financial System 2nd ECB Central Banking Conference Report*. October 2002, Frankfurt, s. 31-86.
- Diamond, D. W. ve Rajan, R.G. (2000). "A Theory of Bank Capital". *Journal of Finance*, 55 (6): 2431-2465.
- Dietrich, A. ve Wanzenried, G. (2011). "Determinants of Bank Profitability Before And During The Crisis: Evidence From Switzerland". *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 21(3): 307-327.
- Djankov, S., La Porta, R., Lopez-De-Silanes, F. ve Shleifer, A. (2002). "The Regulation of Entry". *The Quarterly Journal of Economics*, 117(1): 1-37.
- Drakos, K. (2003). "Assessing The Success Of Reform in Transition Banking 10 Years Later: An Interest Margins Analysis". *Journal of Policy Modeling*, 25(3): 309-317.
- Elliehausen, G. (1998). "The Cost of Banking Regulation: a Review of Evidence". *Federal Reserve Bulletin*, April, s.171-206.
- Emek, U. (2005). *Bankacılık Sisteminde Rekabet ve İstikrar İnkileminin Analizi: Türkiye Örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Enders, W. (2009). *Applied Econometric Times Series*. 3rd Edition, Wiley.
- Engle, R. F. ve Hendry, D. F. (1989). "Testing Superexogeneity". *Discussion Paper, University of California*, No: 89-51.
- Engle, R. F. ve Hendry, D. F. (1993). "Testing Superexogeneity and Invariance in Regression Models". *Journal of Econometrics*, 56(1): 119-139.
- Erdem, E. (2002). "Rekabet Hukuku ve Haksız Rekabet İlişkisi". *Ömer Teoman'a 55. Yaş Günü Armağanı*, Legal Kitapevi, Cilt I, s. 377-389.

- Erdönmez, P. A. (2004). “Avrupa Birliği Finansal Entegrasyon Sürecinde Bankacılık Sektörü”. *Bankacılar Dergisi*, (50): 68-83.
- Eroğlu, N. (2007). “Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938)”. *Marmara Üniversitesi İİBF. Dergisi*, 23(2): 63-73.
- Ertaş, Ş. (2005). “Ticari İşletme Rehni”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c.7, Prof. Dr. İrfan Baştuğ Anısına Özel sayı, s.39-50.
- Fama, E. F. (1985). “What's Different About Banks?”. *Journal of Monetary Economics*, 15 (1): 29-39.
- Feldman, D. H. ve Gang, I. (1990). “Financial Development and the Price of Services”. *Economic Development and Cultural Change*, 38(2): 341-352.
- Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları. (2014). T.C. Resmi Gazete, Sayı: 29021, 5 Haziran 2014.
- Franchi, M. ve Juselius, K. (2007). “Taking a DSGE Model to the Data Meaningfully”. *Economics: The Open-Access, Open-Assessment e-Journal*, 1(4): 1-38.
- FSA. (2009). *The Turner Review: A Regulatory Response to The Global Banking Crisis*. Financial Services Authority, England.
- Goddard, J., Molyneux, P. ve Wilson, J. O. (2004). “Dynamics of Growth and Profitability in Banking”. *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol. 36: 1069–1090.
- Goldsmith, R. (1969). *Financial Structure and Development*. Yale University Press, New Haven, CT. akt. J. Revell J. R. S. Reviewed Work: *Financial Structure and Development*. by R. W. “The Economic Journal”, 80 (318) (Jun. 1970), 365-367.
- Goldstein, M. ve Turner P. (1999). *Yükselen Ekonomilerde Bankacılık Krizleri*. (çev. A.İ. Karacan), Dünya Yayıncılık, İstanbul, s.110-144.
- Goodhart, C., Hartman, P., Llewellyn, D., Rojas-Suarez, L. ve Weisbrod, S. (1998). *Financial Regulation. Why, How and Where Now?* Routledge, Canada.
- Gorton, G. ve Winton, A. (2002). “Financial Intermediation”. (ed. G. Constantinides, M. Harris ve R. Stulz). *Handbook of the Economics of Finance*, Vol.1, Part A, Elsevier, s. 431-552.
- Gözler, K. (2011). *Türk Anayasa Hukukuna Giriş*. 6.Baskı, Ekin Yayınevi, Ankara.
- Greenbaum, S. I. ve Thakor, A.V. (2006). *Contemporary Financial Intermediation*. 2nd Edition, Elsevier Science, California.
- Grossman, R. (2010). *Unsettled Account: The Evolution of Banking in the Industrialized World Since 1800*. Princeton University Press, Princeton.

- Gujarati, D. (2004). *Basic Econometrics*. 4th Edition, The McGraw–Hill Companies, New York.
- Guru, B. K., Staunton, J., ve Balashanmugam, B. (2002). Determinants of commercial bank profitability in Malaysia. *Journal of Money, Credit, and Banking*, Vol. 17: 69-82.
- Gutwillig, H. J. (2014). “Glass Versus Steagall: The Fight Over Federalism and American Banking”. *Virginia Law Review*, Vol. 100: 771-815.
- Güven, P. (2005). *Rekabet Hukuku*. Yetkin Yayınları, Ankara.
- Güven, Y. (2008). “Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Analizi ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1): 75-97.
- Hail, L. ve Leuz, C. (2006). “International Differences in the Cost of Equity Capital: Do Legal Institutions and Securities Regulation Matter?”. *Journal of Accounting Research*, Vol. 44: 485-531.
- Hansen, L. P. (1982). “Large Sample Properties of Generalized Method of Moments Estimators”, *Econometrica*, 50(4): 1029-1054.
- Hanweck, G. A., ve Ryu, L. H. (2005). “The Sensitivity of Bank Net Interest Margins And Profitability To Credit, Interest-Rate, And Term-Structure Shocks Across Bank Product Specializations”. *FDIC Working Papers*, No: 05-02, New York: Federal Deposits Insurance Corporation.
- Haocong, J. C. (2004). “Rebalancing The Three Pillars of Basel II”. *Economic Policy Review*, 10(2): 7-21.
- Haocong, R. (2011). “Countercyclical Financial Regulation”. *World Bank Policy Research Working Paper Series*, No: 5823.
- Hellmann, T. F., Murdock, K. C. ve Stiglitz, J. E. (2000). “Liberalization, Moral Hazard in Banking, and Prudential Regulation: Are Capital Requirements Enough?”. *American Economic Review*, 90(1): 147-165.
- Hassan, M. K., & Bashir, A.-H. M. (2003). “Determinants of Islamic banking profitability”. *Economic Research Forum Conference 10th Annual Conference*, 15 December 2003, Morocco, s.16-18.
- Hertog, J. (2010). “Review of Economic Theories of Regulation”. *Tjalling C.Koopman Research Institute. Discussion Paper Peries*, No:10-18, Utrecht School of Economics.
- Herwany, A. ve Anwar, M. (2006). “The Determinants of Successful Bank Profitability in Indonesia: Empirical Study for Provincial Government’s Banks and Private Non-

- Foreign Banks". *1st International Conference on Business and Management Research: 'Facing 21st Century Challenges,'* August 24, Bali, Indonesia.
- Ho, T. S., ve Saunders, A. (1981). "The Determinants Of Bank Interest Margins: Theory And Empirical Evidence". *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 16(4): 581-600.
- IMF. (2006). *Global Financial Stability Report*. April, International Monetary Fon.
- Islam, S., ve Nishiyama, S. I. (2015). "The Determinants of Bank Net Interest Margins: A Panel Evidence From South Asian Countries". *Tohoku Economics Research Group. Discussions Paper*, No: 328.
- İşıқтаç, M. C. (2010). *Uygulamada Bankacılar için Hukuk*. Denizbank Yayınları, İstanbul.
- İnan, N. (1999). "Rekabet Hukukunun Diğer Disiplinlerle İlişkisi". *Perşembe Konferansları-I*, Rekabet Kurulu Yayınları, Ekim, Ankara, s.27.
- İSMMMO. (2014). *Türk Bankacılık Sisteminde Yabancı'laşma Raporu Basın Bülteni*. Tarih: 11.05.2014 Sayı: 2014/07.
- İTO. (2012). *6089 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Yenilikler ve Değişiklikler*. Rehber Yayınlar, Yayın No: 2012-10.
- James, C. (1987). "Some Evidence on the Uniqueness of Bank Loans". *Journal of Financial Economics*, 19(2): 217-235.
- Jensen, M. C. (1986). "Agency Cost of Free Cash Flow, Corporate Finance and Takeovers". *American Economic Review*, 76(2): 323-329.
- Jeon, Y. ve Miller, S. M. (2004). "Foreign and Domestic Bank Performances: An Ideal Decomposition of Industry". *Economic Working Papers*, No: 2004/46, University of Nevada, s. 13-17.
- Jiang, G., Tang, N., Law, E. ve Sze, A. (2003). "The profitability of banking sector in Hong Kong". *Hong Kong Monetary Authority Quarterly Bulletin*, No:36.
- Kaderli, Y., Dogu, S. ve Arabaci, Ö. (2013). "Basel III ve Yeni Türk Ticaret Kanunu'nun KOBİ'lerin Finansman Sorunu Üzerindeki Muhtemel Etkileri". *Ege Akademik Bakis*, 13(4): 505-513.
- Karabıçak, M. (2000). "Türkiye'de Ekonomik İstikrarsızlığın Tarihsel Gelişim Süreci". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2): 49-65.
- Karacaoğlan, Ç. (2011). *Yabancı Sermayeli Bankaların Türk Bankacılık Sektörüne Girişi*. T.C. Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Karaçor, Z. ve Alptekin V. (2006). "1980 Sonrası İstikrar Politikaları Işığında Türkiye Ekonomisinin Trend Analizi Yardımıyla Değerlendirilmesi". *Selçuk Üniversitesi*

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 6(11): 307-342.

- Karayalçın, Y. (1968). *Ticaret Hukuku I. Giriş - Ticari İşletme*, Ankara 1968.
- Kashyap, A. K. ve Stein, J. C. (2004). “Cyclical Implications of the Basel II Capital Standards”. *Economic Perspectives-Federal Reserve Bank of Chicago*, 28(1): 18-33.
- Kaya, Ç. ve Ataman, G. (2013). “Hukuki-Politik ve Ekonomik Değişikliklerin Yerli ve Yabancı Örgüt Popülasyonlarının Yoğunluklarına Etkisi: Türkiye Bankacılık Popülasyonu, 1923-2011”. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 10(40): 59-74
- Kaya, T. Y. (2002). “Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri 1997-2000”. *Mali Sektör Politikaları Dairesi Çalışma Raporları*, No: 2002/1: 1-16.
- Kıvılcım, M. (1995). “The Analysis of Inflation: The Case of Turkey (1948-1988)”. *Capital Market Board*, No: 20.
- Kibritçioğlu, A. (2001). “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001” *Yeni Türkiye Dergisi*”. *Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, 1(41): 174-182.
- King, R. ve Levine, R. (1993). “Finance and Growth: Schumpeter Might be Right”. *Quarterly Journal of Economics*, 108(3): 717-737.
- Kirchgässner, G. ve Wolters, J. (2007). *Introduction to Modern Time Series Analysis*. Springer-Verlag, Berlin Heidelberg.
- Klein, L. R. ve Goldberger A. S. (1955). *Econometric Model of the United States, 1929-1952*, North-Holland Publishing Co., Amsterdam.
- Koyuncu, C. ve Şahan, D. (2011). “Türkiye’de Yabancı Bankaların Varlığının Yatırım ve GSMH Üzerindeki Etkisinin Analizi”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (30): 259-270.
- Kuntalp, E. (2004). “Finansal Hizmetler Kanunu Tasarısı Taslağı’nın Bankaların Denetim ve Gözetimine İlişkin Hükümlerin Değerlendirilmesi”. İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları Türk-İsviçre Banka Hukuku Haftası 16-17 Aralık, İstanbul, s. 66-76.
- Küçükkaplan, İ. (2006). “Bankaların Değerinin Özsermayeye Serbest Nakit Akımları Yöntemi ile Tespiti ve İmkb Uygulaması”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- La Porta, R., Silanes F. L., Shleifer, A. ve Vishny, R. W. (2000). “Investor Protection and Corporate Governance”. *Journal of Financial Economics*, Vol. 58: 3–27.
- La Porta, R., Silanes F.L., Shleifer A., Vishny R. W. (1997). “Legal Determinants of External Finance”. *Journal of Finance*, Vol. 52: 1131–1150.

- La Porta, R., Silanes F. L., Shleifer A., Vishny R. W. (1998). "Law and Finance". *The Journal of Political Economy*, Vol.106: 1113–1155.
- Laeven, L. ve Valencia, F. (2010). "Resolution of Banking Crises: The Good, the Bad, and the Ugly". *IMF Working Paper*, No:10/146, International Monetary Fund.
- Lastra, R. M. (2012). "The Evolution of the European Central Bank". *Fordham International Law Journal*, Vol. 35, Queen Mary School of Law Legal Studies Research Paper No: 99/2012: 1260-1280.
- Leaven, L. ve Levine, R. (2008), "Bank Governance, Regulation and Risk Taking". *NBER Working Paper Series*, No: 14113, National Bureau of Economic Research.
- Lee, C. C., Hsieh, M. F. ve Yang, S. J. (2014). "The Relationship Between Revenue Diversification and Bank Performance: Do Financial Structures and Financial Reforms Matter?". *Japan and the World Economy*, Vol. 29: 18-35
- Levine, R. (1997). "Financial Development and Economic Growth: Views and, Agenda". *Journal of Economic Literature*, 35(2): 688-726.
- Levine, R. (2002). "Bank-Based or Market-Based Financial Systems: Which is Better?". *Journal of Financial Intermediation*, 11(4): 398-428.
- Levine, R. ve Zervos S. (1998). "Stock Markets, Banks and Economic Growth". *American Economic Review*, 88(3): 537-558.
- Loayza, N. V. ve Ranciere, R. (2006). "Financial Development, Financial Fragility, and Growth". *Journal of Money, Credit, and Banking*, Vol.38: 1051–1076.
- Lucas, R. E. (1976). "Econometric Policy Evaluation: a Critique". *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*, Vol.1: 19-46.
- Lütkepohl, H. (2009). *Econometric Analysis With Vector Autoregressive Models*. ed. (D. Belsley, E.J. Kontoghiorghes). *Handbook of Computational Econometrics*. John Wiley & Sons, Ltd, Chichester, UK, s.281-319.
- Majone, G. (1996). *Regulating Europe*. Routledge, London.
- Mamatzakis, C. E. ve Remoundos, P. (2003). "Determinants of Greek Commercial Banks Profitability, 1989-2000". *University of Piraeus, Spoudai*, 53(1): 85-94.
- Mangır, F. (2006). "Finansal Deregülasyonun (1989-2001) Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri". *S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16): 459-473.
- Manop, B. (2007). "Türk Ticaret Kanunu ve TTK Tasarısı Açısından Haksız Rekabet Hükümlerine Bir Bakış". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte Dergisi*, 12(3): 327-342.

- Matutes, C., ve Vives, X. (2000). "Imperfect Competition, Risk Taking, and Regulation in Banking". *European Economic Review*, 44(1): 1-34.
- Maudos, J., ve De Guevara, J. F. (2004). "Factors Explaining The Interest Margin in The Banking Sectors of The European Union". *Journal of Banking ve Finance*, 28 (9): 2259-2281.
- Mc Shane, R. W. ve Sharpe, I. G. (1985). "A Time Series/Cross Section Analysis of The Determinants of Australian Trading Bank Loan/Deposit Interest Margins: 1962–1981". *Journal of Banking ve Finance*, 9(1): 115-136.
- Mc. Kinnon, R. (1973). *Money and Capital in Economic Development*. Brookings Institution, Washington D.C.
- Miller, S. M. ve Jeon, S. (2004). "Foreign and Domestic Bank Performances: An Ideal Decomposition of Industry", *Economic Working Papers*, No: 46, University of Nevada.
- Miller, S. M. ve Noulas, A. G. (1997). "Portfolio mix and large-bank profitability in the USA". *Applied Economics*, 29(4): 505-512.
- Mimaroğlu, S. K. (1978). *Ticaret Hukuku-İşletme Hukuku*. Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü, Ankara.
- Mirza, S. (1965). *Sermaye Piyasası, Türkiye'deki Durumu ve Muhtemel Gelişmesi*. Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No: 29-6, Eskişehir.
- Mishkin, F. S. (1990). "Asymmetric Information and Financial Crises: a Historical Perspective". *NBER Working Paper*, No: 3400, National Bureau of Economic Research.
- Mishkin, F. S. (2004). *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*. 7th Edition, Pearson Addison, Wesley.
- Moore, T. (2010). "A Critical Appraisal of McKinnon's Complementarity Hypothesis: Does the Real Rate of Return on Money Matter For Investment in Developing Countries?". *World Development*, 38(3): 260-269.
- Murphy, N. B. (2000). "European Union Financial Developments: The Single Market, the Single Currency, and Banking". *FDIC Banking Review*, 13(1): 1-18.
- Naceur, S. B. ve Goaid, M. (2003). "The Determinants of Bank Interest Margin and Profitability: Evidence from Tunisia". *10th Conference of Economic Research Forum, World Bank*, Marrakech, s.16-19.
- Naceur, S. B., ve Goaid, M. (2001). "The Determinants of The Tunisian Deposit Banks' Performance". *Applied Financial Economics*, 11(3): 317-319.

- Nier, E. (2009). "Financial Stability Frameworks and The Role of Central Banks: Lessons From the Crisis". *IMF Working Paper*, No: 09/70, International Monetary Fund.
- Odman Boztosun, N. A. (2010). "Tek Yanlı Davranışlara Nasıl Yaklaşalım?". *Rekabet Dergisi*, 11(3): 131-176.
- Odman Boztosun, N. A. (2009). "Türkiye İçin Nasıl Bir Rekabet Hukuku Mevzuatı ve Uygulaması?". *Rekabet Hukukunda Güncel Gelişmeler Sempozyumu içinde*, 17-18 Nisan 2009, Rekabet Kurumu Yayınları, Ankara, s. 71-107.
- Odman Boztosun, N. A.(2013). *Hukuksal Açıdan Bağımsız Yönetim Kulu Üyeliği*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- OECD. (1992). *The OECD Declaration and Decisions On International Investment and Multinational Entargrise*. Organisation for Economic Co-operation and Development. Paris.
- Oktar, S. ve Dalyancı, L. (2010). "Finansal Kriz Teorileri ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizler". *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 29(2): 1-22.
- Ongun, M. T. (2002). "Türkiye'de Cari Açıklar ve Ekonomik Krizler". (ed. Ö. F. Çolak). *Kriz ve IMF Politikaları*, Alkım Kitabevi, İstanbul, s. 39-93.
- Öz, G. (2000). "Avrupa Topluluğu ve Türk Hukukunda Hakim Durumun Kötüye Kullanılması". *Rekabet Kurumu Yayınları*, No:0051, Ankara.
- Özdamar, M. ve Ermenek, İ. (2007). "Haksız Rekabet Davaları ve Korunan Menfaat". *Ankara Barosu Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi*, 7(3): 43-71.
- Özer, M. H. (2014). "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Milli Tüccar Oluşturma Çabalarında İş Bankası'nın Rolü". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 69(2): 351-377.
- Parasız, İ. (1994). *Para Banka ve Finansal Piyasalar*. 5. Baskı, Ezgi Kitapevi Yayınları, İstanbul.
- Peltzman, S. (1976). "Toward a More General Theory of Regulation". *Journal of Law and Economics*, 19(2): 211-40.
- Peltzman, S., Levine, M. E. ve Noll, R. G. (1989). "The Economic Theory of Regulation After a Decade of Deregulation". *Brookings Papers on Economic Activity. Microeconomics*, Vol. 1989: 1-59.
- Peria, M. S. M. ve Mody, A. (2004). "How Foreign Participation and Market Concentration Impact Bank Spreads: Evidence from Latin America". *Journal of Money, Credit and Banking*, 36(3): 511-537.
- Perron, P. (1989). "The Great Crash, The Oil Price Shock, and The Unit Root Hypothesis". *Econometrica*, Vol. 57: 1361-1401.

- Pesaran, M. H. ve Shin Y. (2002). "Long-Run Structural Modelling". *Econometric Reviews*, 21(1): 49-87.
- Petersen, M. A. ve Schoeman, I. (2008). "Modeling of Banking Profit Via Return-on-Assets and Return-on-Equity". *Proceedings of the World Congress on Engineering 2008 Vol.2*, WCE 2008, July 2 - 4, London, U.K., s.1-6.
- Pisani-Ferry, J., Sapir, A., Véron, N. ve Wolff, G. B. (2012). "What Kind of European Banking Union?". *Bruegel Policy Paper*, No: 2012/12.
- Posner, R. A. (1974). "Theories of Economic Regulation". *NBER Working Paper Series*, No:41, National Bureau of Economic Research.
- Priest, G. L. (1993). "The Origins of Utility Regulation and the Theories of Regulation Debate". *The Journal of Law & Economics*, 36(1): 289-323.
- Quintyn, M., ve Taylor, M.W. (2002). "Regulatory and Supervisory Independence and Financial Stability". *IMF Working Paper*, No: 02/46, International Monetary Fund.
- Rajan, R. ve Zingales L. (1998). "Financial Dependence and Growth". *American Economic Review*, 88(3): 559-586.
- Ramlall, I. (2009). "Bank-Specific, Industry-Specific and Macroeconomic Determinants of Profitability in Taiwanese Banking System: Under Panel Data Estimation". *International Research Journal of Finance and Economics*, (34): 161.
- Reisoğlu, S. (2003). "Ticari İşletme Rehni ve Son Yasal Düzenlemeler". *Bankacılar Dergisi*, (47): 107-121.
- Reisoğlu, S. (2012). "Türk Borçlar Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanunun Bankacılık İşlemleri Açısından Değerlendirilmesi". *Bankacılar Dergisi*, (82): 107-118.
- Rivard, R. J. ve Thomas, C. R. (1997). "The Effect of Interstate Banking on Large Bank Holding Company Profitability and Risk." *Journal of Economics and Business*, Vol. 49: 61-76.
- Romer, P. M. (1986). "Increasing Returns and long-Run Growth". *The Journal of Political Economy*, 94(5): 1002-1037.
- Rousseau, P. L., ve Wachtel, P. (2011). "What Is Happening To The Impact of Financial Deepening on Economic Growth?". *Economic Inquiry*, 49(1): 276-288.
- Rochet, J. C. (2004). "Rebalancing The Three Pillars Of Basel II." *Economic Policy Review*, 10(2): 7-21.
- Rudiger, A., Jens, A. ve Fabrice, M. (2009). "Prudential Regulation and Competition in Financial Markets". *OECD Economics Department Working Papers*, No. 735.

- Runkle, D. E. (2002). "Vector Autoregressions and Reality". *Journal of Business & Economic Statistics*, 20(1): 128-133.
- Samırkaş, M. C., Evcı, S. ve Ergün, B. (2014). "Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri". *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(8) : 119-134.
- Sanlı, K. S. (2000). *Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanun'da Öngörülen Yasaklayıcı Hükümler ve Bu Hükümlere Aykırı Sözleşme ve Teşebbüs Birliği Kararlarının Geçersizliği*. Rekabet Kurumu Yayını, Ankara.
- Sargent, T. J. ve Sims, C. A. (1977). "Business Cycle Modelling Without Pretending to Have Too Much a Priori Economic Theory". *New Methods In Business Cycle Research: Proceedings From a Conference*, (ed. C.A. Sims), Federal Reserve Bank of Minneapolis, s. 45-109.
- Sarıççek, C. (2012). *Düzenlenen Davranış Doktrini Çerçevesinde Rekabet Hukuku Uygulamaları*. Rekabet Kurumu Uzman Tezi, No:136, Ankara.
- Sarıççek, C. (2013). "Düzenlemeler ve Rekabet Hukuku İlişkisi Bağlamında Rekabet Kurulu ve Mahkeme Kararları". *Rekabet Hukuku ile İlgili Kurul ve Yargı Kararları Sempozyumu*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, 20 Aralık 2013, Ankara, s.83-86.
- Saunders, A. ve Schumacher L. (2000). "The Determinants of Bank Interest Margins: An International Study". *Journal of International Money and Finance*, 19(6): 813-832.
- Saurina, J. (2009). "Dynamic Provisioning: The Experience of Spain. Crisis Response". *Public Policy for the Private Sector*, Note Number 7, The World Bank.
- Schinasi, G. J. (2003). "Responsibility of Central Banks for Stability in Financial Markets". *IMF Working Paper*, No: 03/121, International Monetary Fund.
- Schwert, W. (1989). "Tests for Unit-Roots: A Monte Carlo Investigation". *Journal of Business and Economic Statistics*, 7(2): 147-159.
- Sen, A. (2003). "On Unit Root Tests When The Alternative is A Trend Break Stationary Process". *Journal of Business and Economic Statistics*, 21(1), 174-184.
- Sensarma, R., ve Ghosh, S. (2004). "Net Interest Margin: Does Ownership Matter?". *Vikalpa: The Journal for Decision Makers*, 29(1): 41-47
- Serdengeçti, S. (2002). "Şubat 2001 Krizi Üzerine Düşünceler: Merkez Bankası Bakışı Açısından Çıkarılacak Dersler". *ODTÜ VI. Uluslararası Ekonomi Konferansı*, Eylül, Ankara, s.1-17.

- Seyidoğlu, H. (2003). “Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri”. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(2): 141-156.
- Sharma, S., Chami, R. ve Khan, M. S. (2003). *Emerging Issues in Banking Regulation*. No: 03-101. International Monetary Fund.
- Sharpe, S. A. (1960). “Asymmetric Information, Bank Lending, and Implicit Contracts: A Stylized Model of Customer Relationships”. *The Journal of Finance*, 45(4): 1069-1087.
- Shaw, E. (1979). *Financial Deepening in Economic Development*. Oxford University Press, New York.
- Shleifer, A. (2005). “Understanding Regulation”. *European Financial Management*, 11(4): 439–451.
- Shumway, R. H. ve Stoffer, D. (2006). *Time Series Analysis and Its Applications With R Examples*. 2nd Edition, Springer Science-Business Media, LLC, New York.
- Sims, C. A. (1972). “Money, Income and Causality”. *American Economic Review*, 62(4): 540-552.
- Slovin, M. B., Sushka, M. E., ve Polonchek, J. A.. (1993). “The Value of Bank Durability: Borrowers as Bank Stakeholders”. *The Journal of Finance*, 48(1): 247–266.
- Sönmez, F. (2013). “Türk Bankacılık Sektörünün Kârlılık Açısından Değerlendirilmesi”. *Anadolu BİL Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 8(31): 89-102.
- Star, M. A. ve Yılmaz R. (2006). “Bank Runs In Emerging Market Economies: Evidence From Turkey’s Special Finance Houses”. *American University Washington D.C. Department Of Economics Working Paper Series*, No: 2006-08.
- Stigler, G. (1971). “The Theory of Economic Regulation”. *Bell Journal of Economic and Management Science*, 2(1): 3-21.
- Stulz, R. M. (2000). “Financial Structure, Corporate Finance and Economic Growth”. *International Review of Finance*, 1(1): 11-38.
- Sufian, F. (2009). “Determinants of Bank Profitability in a Developing Economy: Empirical Evidence from the China Banking Sector”. *Journal of Asia Pacific Business*, 10(4): 281-307.
- Sufian, F. ve Chong, R. R. (2008). “Determinants of Bank Profitability in a Developing Economy: Empirical Evidence from the Philippines”. *Asian Academy of Management Journal of Accounting and Finance*, 4(2): 91-112.

- Sufian, F. ve Habibullah, M. S. (2009). "Determinants of Bank Profitability in a Developing Economy: Emprical Evidence from Bnagladesh". *Journal of Business Economics and Management*, 10(3): 207-217.
- Şen, M. (2003). "Beklenti Teorisi ve Ticari Bankalarda Uygulanması". *İktisat İşletme ve Finans*, 18(209): 82-92.
- Takan, M. ve Boyacıoğlu, M. (2010). *Bankacılık, Teori, Uygulama ve Yöntem*. 6. Baskı, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Tanrıöven, C., Küçükkaplan, İ. ve Başçı, E.S. (2006). "Kurumsal Yönetim Açısından Sahiplik ve Kontrol Yapısı ile Üst Düzey Yönetici Durumunun İMKB'de Faaliyet Gösteren Bankalarda İncelenmesi". *İktisat, İşletme ve Finans*, 21(241): 87-105.
- TBB. (1998). *40. Yılında TBB ve Türk Bankacılık Sistemi*. TBB Yayın No: 207, İstanbul.
- TBB. (1998). *Cumhuriyet Dönemi Bankalar Kanunu ve İlgili Düzenlemeler*. TBB Yayın No: 208, İstanbul.
- TBB. (2002). *Türkiye Ekonomisi ve Türk Bankacılık Sistemi: TBB'nin Değerlendirme ve Önerileri*. Bankacılar Dergisi, (43): 3-18.
- TBB. (2008). *50.Yılında Türkiye'de Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi 1958-2007*. TBB Yayın No:262, İstanbul.
- TBB. (2012). *Türkiye'de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi*. TBB Yayınları No:280, İstanbul.
- TBB. (2015). *Bankalarımız 2014*. TBB Yayın No: 331, İstanbul.
- TBMM. (1994). Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret Bütçe Komisyonu Kanun Hükmünde Kararname, Sayı: B.02.0.KKG/101-1-321/03857, 22 Haziran 1994.
- TBMM. (2005). Bankacılık Kanunu Tasarısı ve Avrupa Birliği Uyum ile Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları, Sayı: B.02.0.KKG/101-1028/1481, 30 Mart 2000.
- TBMM. (2010). Türk Borçlar Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/499), Dönem: 23, Yasama Yılı: 3, 29 Aralık 2010.
- TCMB. (2012). *Rezerv Opsiyon Mekanizması*. Bülten Sayı:28, Türk Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara.
- Tekinalp, Ü. (2009). *Banka Hukukunun Esasları*. 2. Baskı, Vedat Kitapçılık, , İstanbul.
- Temizel, F. ve Coşkun, İ. O. (2010). "Finansal Piyasalar ile Etkin Bir İletişim ve Geliştirilmiş Şeffaflık Aracı Olarak Yatırımcı İlişkileri". *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(2): 81-102.

- Tinbergen, J. (1939). "Statistical Testing of Business-Cycle Theories: II Business Cycles in the United States of America, 1919-1932". *Economic Intelligence Service, League of Nations*, Vol. 2.
- Topçuoğlu, M. (2001). *Rekabeti Kısıtlayan Teşebbüsler Arası İşbirliği Davranışı ve Hukuki Sonuçları*. Rekabet Kurulu Yayınları, Ankara.
- Towns, E. (2011). "On the Dodd-Frank Act". *Harvard Business Law Review*, 1(1): vii-x.
- Tregenna, F. (2009). "The Fat Years: The Structure and Profitability of the Us Banking Sector in the Pre-Crisis Period". *Cambridge Journal of Economics*, (33): 609-632.
- Tunay K. B. ve Silpagar A.M. (2006). "Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Kârlılığa Dayalı Performans Analizi-I", *TBB Araştırma Tebliğleri Serisi*, No: 20.
- Tunay, K. B. (2009). "Türk Bankacılık Sektöründe Rekabet ve Kırılganlık". *Bankacılar Dergisi*, (68): 30-54.
- Tüketici Sözleşmelerindeki Haksız Şartlar Hakkında Yönetmelik. (2014). T.C. Resmi Gazete, Sayı: 29033, 17 Haziran 2014.
- Uzgören, E. ve Şahin G. (2011). "Türk Bankacılık Sektöründeki Mevduat Bankalarının Yeniden Yapılandırma Uygulamaları Sonrası Finansal Etkinlik ve Verimlilik Değişimleri", *TİSK Akademi*, 6(12): 184-219.
- Vong, L. ve Chan H. S. (2009). "Determinants of Bank Profitability in Macao". *Macao Monetary Research Bulletin Quarterly Publication*, No: 12: 94-113.
- Wezel, T., Chan-Lau, J. A. ve Columba, F. (2012). "Dynamic Loan Loss Provisioning: Simulations on Effectiveness and Guide to Implementation". *IMF Working Paper*, No: 12/110, International Monetary Fund.
- Wilson, J. O. S., Molyneux, P. ve Goddard, J. (2004). "The Profitability of European Banks: A Cross-Sectional and Dynamic Panel Analysis", *The Manchester School*, 72(3): 363-381.
- Yağcılar, G. G. (2011). *Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi*. BDDK Yayınları, No:10, Ankara.
- Yıldırım, O. (2008). *Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, E. (2011). "Genel Kanun-Özel Kanun İlişkisi (Türk Borçlar Kanunu ve İş Kanunu Bağlamında)". *Mess Sicil İş Hukuku Dergisi*, (22): 4-5.
- Yılmaz, M. (2006). "Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nda Haksız Rekabete İlişkin Genel Hükümlerin Karşılaştırılması ile Kötüleme ve Reklamlara İlişkin Özel Haksız Rekabet Halleri". *İstanbul Barosu Dergisi*, 80(4), 1479-1536.

- Yurdakul, F. (2014). “Factors That Trigger Financial Crises: The Case of Turkey”. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, (109): 896-901.
- Yücel, F. Y. (2010). “Hak ve Menfaatler Üzerine Bir İnceleme”. *Barolar Birliği Dergisi*, (91): 335-356.
- Yürük, A. T. (2012). “6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununun Haksız Rekabete İlişkin Hükümleri Konusunda Bazı Görüşler”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 13: 45-51.
- Zevkliler, A. ve Havutçu, A. (2005). *Medeni Hukuk*. Seçkin Kitapevi, İstanbul.
- Zırhlıoğlu, T. (2012). *Rekabet Hukuku Açısından Türk Bankacılık Sektörü*. Legal Kitapevi, İstanbul.
- Zivot, E. ve Andrews, W. K. (1992). “Further Evidence on the Great Crash, the Oil-Price Shock, and the Unit-Root Hypothesis”. *Journal of Business and Economic Statistics*, 10(3): 251-270.

Rekabet Kurulu Kararları

- 2003-4-166 Dosya Sayılı 01.07.2005 Tarihli Rekabet Kurulu Kararı
- 2006-4-116 Dosya Sayılı 20.07.2006 Tarihli Rekabet Kurulu Kararı
- 2006-4-123 Dosya Sayılı 24.08.2006 Tarihli Rekabet Kurulu Kararı
- 2007-4-150 Dosya Sayılı 17.01.2008 Tarihli Rekabet Kurulu Kararı
- 2007-4-157 Dosya Sayılı 04.10.2007 Tarihli Rekabet Kurulu Kararı
- 2007-4-184 Dosya Sayılı 13.03.2008 Tarihli Rekabet Kurulu Kararı
- 2008-1-162 Dosya Sayılı 14.08.2008 Tarihli Rekabet Kurulu Kararı
- 2008-4-132 Dosya Sayılı 17.07.2008 Tarihli Rekabet Kurulu Kararı
- 2008-4-141 Dosya Sayılı 24.07.2008 Tarihli Rekabet Kurulu Kararı
- 2008-4-2015 Dosya Sayılı 16.10.2008 Tarihli Rekabet Kurulu Kararı
- 2010-4-187 Dosya Sayılı 30.09.2010 Tarihli Rekabet Kurulu Kararı
- 2010-4-240 Dosya Sayılı 21.10.2010 Tarihli Rekabet Kurulu Kararı
- 2010-4-272 Dosya Sayılı 02.12.2010 Tarihli Rekabet Kurulu Kararı
- 2011-4-91 Dosya Sayılı 08.03.2013 Tarihli Rekabet Kurulu Kararı
- 2012-4-250 Dosya Sayılı 20.09.2010 Tarihli Rekabet Kurulu Kararı
- 2012-4-282 Dosya Sayılı 27.09.2012 Tarihli Rekabet Kurulu Kararı
- 2012-4-291 Dosya Sayılı 15.11.2012 Tarihli Rekabet Kurulu Kararı
- 5464 Sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu

İnternet Kaynakları

- Awdeh, A. (2005), “Domestic banks' and foreign banks' profitability: differences and their determinants”, www.cass.city.ac.uk/conferences/emg_finance/Papers/Awdeh.pdf (erişim tarihi: 01.03.2016).
- Ünar, Ç., “Yeni Türk Ticaret Kanununda Haksız Rekabet Düzenlemesiyle Getirilen Yenilikler”. <http://www.eticaretvehukuk.com/422/yeni-turk-ticaret-kanununda-haksiz-rekabet-duzenlemesiyle-getirilen-yenilikler.html>. (erişim tarihi: 22.06.2015).
- Clifford Chance, “A Brief Overview of The Financial Services Act 2012 and The New UK Financial Regulation Framework”. http://www.cliffordchance.com/briefings/2013/03/a_brief_overviewofthefinancialservicesact.html. (erişim tarihi: 23.11.2015).
- Fiordelisi, F., “Bank Regulation and Supervision”. http://host.uniroma3.it/facolta/economia/db/materiali/insegnamenti/548_6559.pdf. (erişim tarihi: 22.04.2014).
- <http://www.gazetebilkent.com/2014/02/16/iyi-niyetli-bddk-duzenlemesi/>. (erişim tarihi: 07.07.2015).
- <http://www.haberler.com/bddk-nin-duzenlemeleri-haksiz-rekabeti-onleyecek-5493038-haberi/>. (erişim tarihi: 07.07.2015).
- <http://www.haberturk.com/ekonomi/para/haber/1037799-bankalar-yine-yolunu-buldu>. (erişim tarihi: 19.10.2015).
- <http://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/--2012---turkiye%60de-bankacilik-sistemi-%281958%E2%80%99den-itibaren%29-/1271>. (erişim tarihi: 27.9.2015).
- <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/Para+Politikasi/ZK>. (erişim tarihi: 27.9.2015).
- <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Temel+Politika+Metinleri/IMF+Niyet+Mektuplar>. (erişim tarihi: 27.9.2015).

EK 1- VAR MODELLERİ İÇİN UYGUN GECİKME SAYISININ BELİRLENMESİ

VAR 2 Modeli

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	144.8913	NA*	3.22e-06*	-6.970308*	-6.886719*	-6.939869*
1	147.5529	4.933644	3.44e-06	-6.905018	-6.654252	-6.813703
2	148.2902	1.294776	4.04e-06	-6.745862	-6.327918	-6.593670
3	148.8663	0.955481	4.80e-06	-6.578843	-5.993721	-6.365774
4	152.8576	6.230389	4.83e-06	-6.578420	-5.826121	-6.304474

VAR 3 Modeli

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	159.3611	NA	1.59e-06	-7.676153	-7.592565*	-7.645715*
1	161.4622	3.894722	1.75e-06	-7.583524	-7.332757	-7.492209
2	162.0220	0.983053	2.07e-06	-7.415709	-6.997765	-7.263517
3	167.4155	8.945335	1.94e-06	-7.483685	-6.898563	-7.270616
4	176.5396	14.24238*	1.52e-06*	-7.733638*	-6.981338	-7.459692

VAR 4 Modeli

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	189.7172	NA*	3.62e-07*	-9.156935*	-9.073346*	-9.126497*
1	192.0276	4.282765	3.93e-07	-9.074518	-8.823751	-8.983202
2	194.6844	4.665659	4.20e-07	-9.008997	-8.591053	-8.856805
3	195.6202	1.551938	4.90e-07	-8.859521	-8.274399	-8.646451
4	200.2510	7.228634	4.79e-07	-8.890294	-8.137994	-8.616347

VAR 5 Modeli

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	177.4195	NA	6.59e-07	-8.557050	-8.473461*	-8.526611
1	178.7665	2.496871	7.50e-07	-8.427635	-8.176868	-8.336320
2	189.7116	19.22058*	5.36e-07*	-8.766418*	-8.348474	-8.614226*
3	191.7107	3.315634	5.93e-07	-8.668815	-8.083693	-8.455746
4	193.7689	3.212731	6.57e-07	-8.574091	-7.821791	-8.300144

VAR 6 Modeli

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	178.4794	NA	6.26e-07	-8.608751	-8.525162*	-8.578312
1	183.9973	10.22835	5.81e-07	-8.682796	-8.432029	-8.591480
2	190.9200	12.15698*	5.05e-07*	-8.825368*	-8.407423	-8.673176*
3	193.3954	4.105454	5.46e-07	-8.750995	-8.165872	-8.537925
4	193.5351	0.218135	6.65e-07	-8.562689	-7.810389	-8.288743

VAR 7 Modeli

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	194.2320	NA*	2.90e-07*	-9.377171*	-9.293582*	-9.346732*
1	197.2357	5.567911	3.05e-07	-9.328573	-9.077806	-9.237257
2	199.5011	3.978130	3.32e-07	-9.243954	-8.826010	-9.091762
3	204.3094	7.974815	3.21e-07	-9.283386	-8.698264	-9.070317
4	206.1925	2.939414	3.58e-07	-9.180121	-8.427821	-8.906175

VAR MODELLERİ İÇİN UYGUN GECİKME SAYISININ BELİRLENMESİ (DEVAMI)

VAR 8 Modeli

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	225.1091	NA*	6.43e-08*	-10.88337*	-10.79978*	-10.85293*
1	227.5509	4.526282	6.95e-08	-10.80736	-10.55660	-10.71605
2	230.8486	5.791109	7.20e-08	-10.77310	-10.35516	-10.62091
3	231.5708	1.197781	8.49e-08	-10.61321	-10.02809	-10.40014
4	235.1443	5.578064	8.73e-08	-10.59240	-9.840104	-10.31846

VAR 9 Modeli

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	259.6818	NA	1.19e-08	-12.56984	-12.48625*	-12.53940
1	261.7792	3.887919	1.31e-08	-12.47703	-12.22627	-12.38572
2	272.5498	18.91423*	9.42e-09*	-12.80731*	-12.38936	-12.65511*
3	274.8803	3.865159	1.03e-08	-12.72587	-12.14074	-12.51280
4	277.2400	3.683494	1.12e-08	-12.64585	-11.89355	-12.37191

VAR 10 Modeli

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	260.6895	NA	1.13e-08	-12.61900	-12.53541*	-12.58856
1	267.8577	13.28753	9.72e-09	-12.77355	-12.52278	-12.68223
2	274.7955	12.18346*	8.44e-09*	-12.91686*	-12.49891	-12.76466*
3	276.8800	3.457234	9.31e-09	-12.82342	-12.23829	-12.61035
4	277.0016	0.189710	1.13e-08	-12.63422	-11.88192	-12.36028

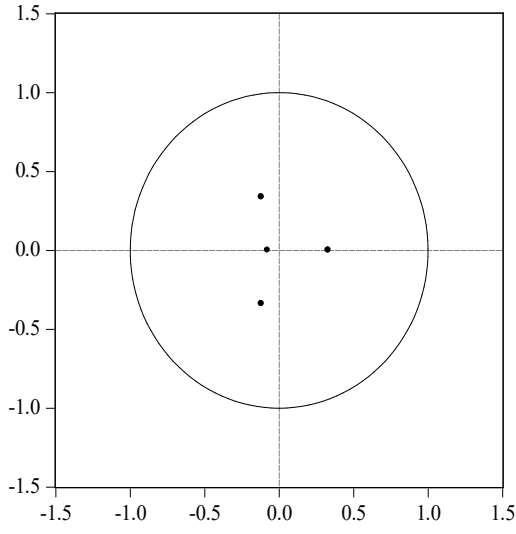
VAR 11 Modeli

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	276.5611	NA*	5.23e-09*	-13.39322*	-13.30964*	-13.36279*
1	280.5609	7.414240	5.23e-09	-13.39321	-13.14245	-13.30190
2	282.9635	4.219263	5.67e-09	-13.31529	-12.89735	-13.16310
3	288.0942	8.509401	5.39e-09	-13.37045	-12.78533	-13.15738
4	290.0134	2.995842	6.01e-09	-13.26895	-12.51665	-12.99500

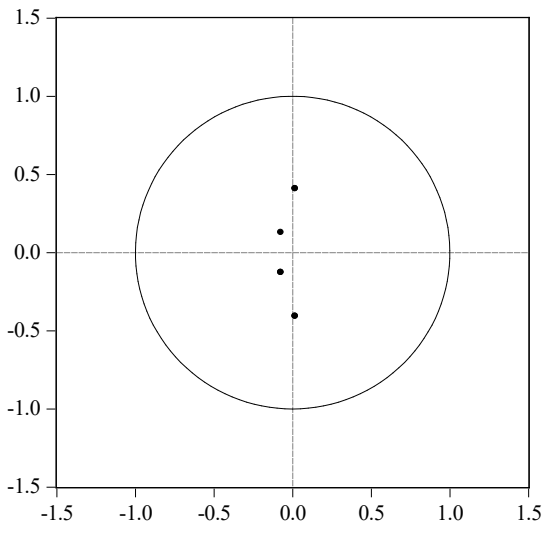
VAR 12 Modeli

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	307.2915	NA*	1.17e-09*	-14.89227*	-14.80868*	-14.86183*
1	310.7902	6.485520	1.20e-09	-14.86782	-14.61705	-14.77650
2	314.1771	5.947674	1.24e-09	-14.83791	-14.41996	-14.68571
3	315.0163	1.391804	1.45e-09	-14.68372	-14.09860	-14.47065
4	319.0821	6.346685	1.46e-09	-14.68693	-13.93463	-14.41299

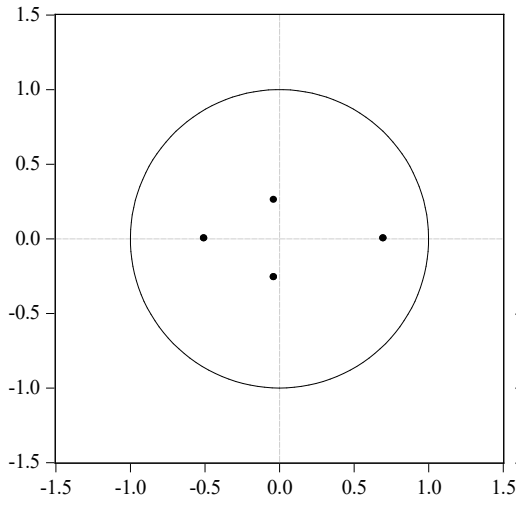
EK 2- VAR MODELLERİNİN OTOREGRESİF KARAKTERİSTİK POLİNOMUNUN TERS KÖKLERİ

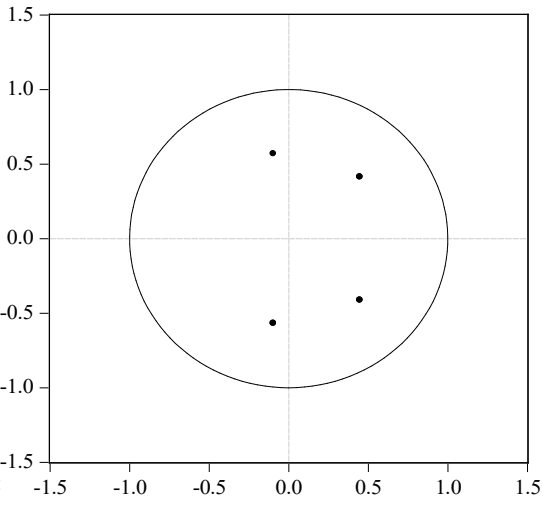
VAR 2 Modeli

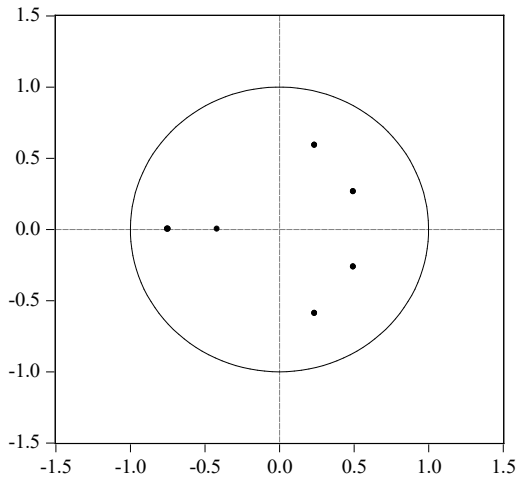
VAR 3 Modeli

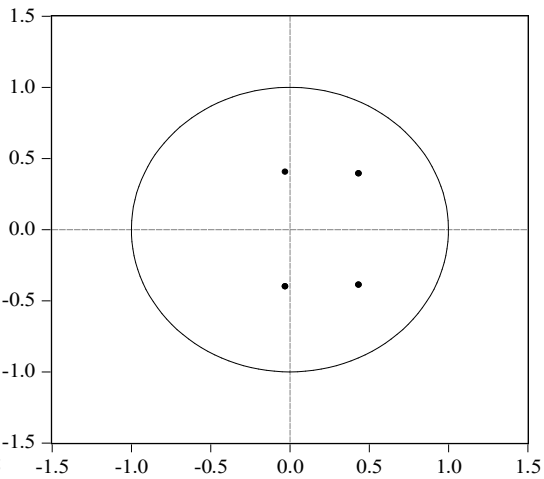
VAR 4 Modeli

VAR 5 Modeli

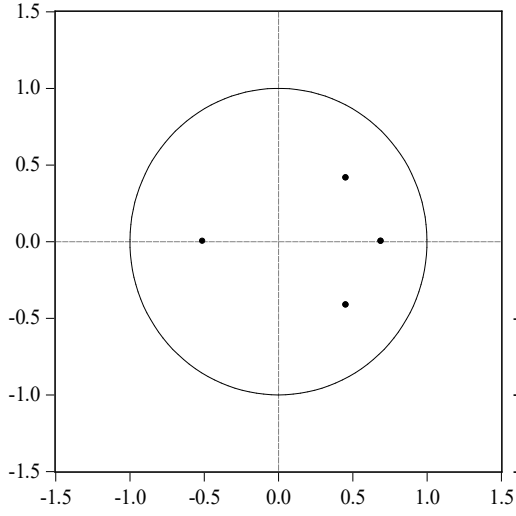

VAR 6 Modeli

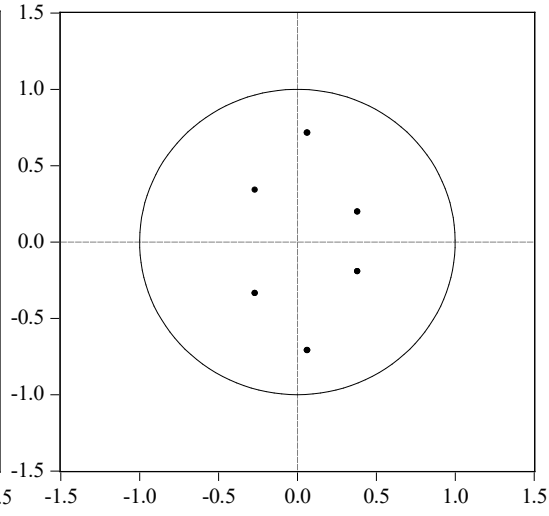

VAR 7 Modeli

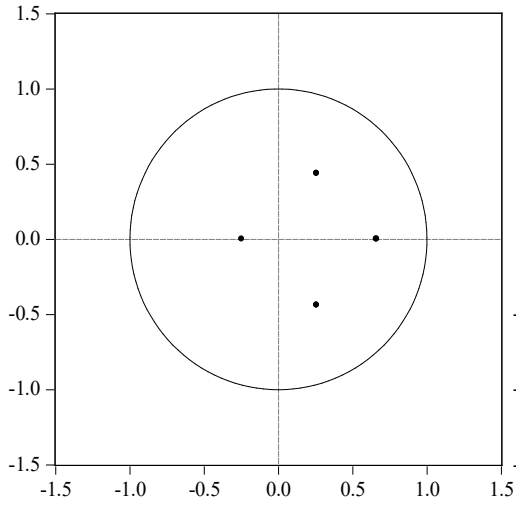
VAR MODELLERİNİN OTOREGRESİF KARAKTERİSTİK POLİNOMUNUN TERS KÖKLERİ (DEVAMI)

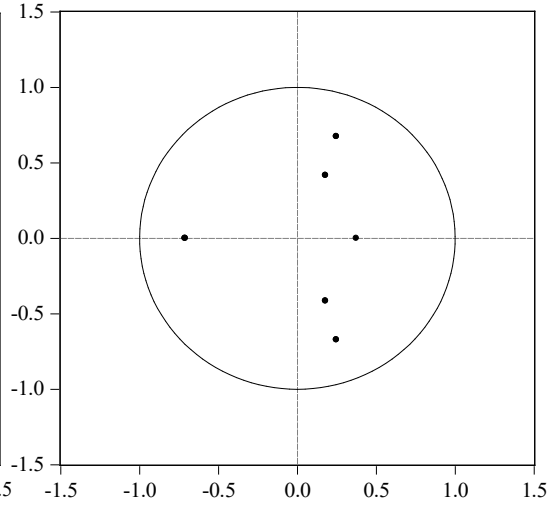
VAR 8 Modeli

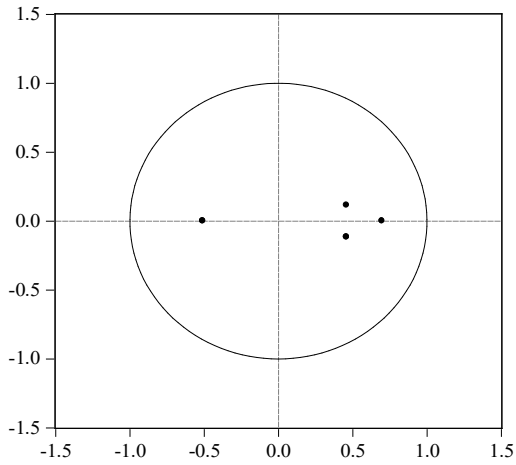
VAR 9 Modeli

VAR 10 Modeli

VAR 11 Modeli

VAR 12 Modeli

EK 3- VARYANS AYRIŞTIRMA TABLOLARI**VAR 2 Modeli****Net Faiz Marjının Varyans Ayrıştırması**

Dönem	S.E.	NIM	SERY
1	0.104322	100.0000	0.000000
2	0.110125	90.27630	9.723703
3	0.110249	90.20540	9.794604
4	0.110343	90.20516	9.794841
5	0.110350	90.19519	9.804813
6	0.110351	90.19455	9.805453
7	0.110351	90.19450	9.805498
8	0.110351	90.19450	9.805502
9	0.110351	90.19450	9.805505
10	0.110351	90.19450	9.805505

Toplam Karşıkların Varyans Ayrıştırması

Dönem	S.E.	NIM	SERY
1	0.017086	6.682573	93.31743
2	0.017405	7.268491	92.73151
3	0.017498	8.235664	91.76434
4	0.017508	8.248720	91.75128
5	0.017509	8.252157	91.74784
6	0.017509	8.252933	91.74707
7	0.017509	8.253070	91.74693
8	0.017509	8.253077	91.74692
9	0.017509	8.253077	91.74692
10	0.017509	8.253078	91.74692

VAR 3 Modeli**Net Faiz Marjının Varyans Ayrıştırması**

Dönem	S.E.	NIM	DLIKIT
1	0.105386	100.0000	0.000000
2	0.110171	91.83470	8.165298
3	0.110209	91.82418	8.175823
4	0.110358	91.58577	8.414226
5	0.110359	91.58569	8.414309
6	0.110363	91.57911	8.420889
7	0.110363	91.57911	8.420887
8	0.110363	91.57893	8.421070
9	0.110363	91.57893	8.421070
10	0.110363	91.57893	8.421075

Likiditenin Varyans Ayrıştırması

Dönem	S.E.	NIM	DLIKIT
1	0.011693	1.798879	98.20112
2	0.011748	1.842416	98.15758
3	0.011898	1.922935	98.07707
4	0.011899	1.936081	98.06392
5	0.011904	1.938648	98.06135
6	0.011904	1.939011	98.06099
7	0.011904	1.939089	98.06091
8	0.011904	1.939097	98.06090
9	0.011904	1.939100	98.06090
10	0.011904	1.939100	98.06090

VARYANS AYRIŞTIRMA TABLOLARI (DEVAMI)**VAR 4 Modeli****Net Faiz Marjının Varyans Ayrıştırması**

Dönem	S.E.	NIM	DZKARS
1	0.108878	100.0000	0.000000
2	0.109551	99.01396	0.986035
3	0.110186	98.13205	1.867945
4	0.110295	97.96312	2.036877
5	0.110376	97.82819	2.171806
6	0.110406	97.77630	2.223704
7	0.110423	97.74523	2.254773
8	0.110431	97.73222	2.267780
9	0.110435	97.72509	2.274914
10	0.110437	97.72185	2.278150

Zorunlu Karşılıkların Varyans Ayrıştırması

Dönem	S.E.	NIM	DZKARS
1	0.005051	0.000691	99.99931
2	0.005144	0.519632	99.48037
3	0.005499	0.631125	99.36887
4	0.005546	0.684746	99.31525
5	0.005607	0.702388	99.29761
6	0.005622	0.715119	99.28488
7	0.005635	0.719930	99.28007
8	0.005639	0.722725	99.27728
9	0.005642	0.723935	99.27606
10	0.005643	0.724586	99.27541

VAR 5 Modeli**Özsermaye Kârlılığının Varyans Ayrıştırması**

Dönem	S.E.	ROE	DSERY
1	0.054390	100.0000	0.000000
2	0.065197	95.01782	4.982175
3	0.065469	94.98559	5.014406
4	0.066000	93.86393	6.136066
5	0.066106	93.57137	6.428631
6	0.066239	93.47092	6.529080
7	0.066253	93.43799	6.562013
8	0.066292	93.42916	6.570844
9	0.066300	93.42056	6.579438
10	0.066307	93.41861	6.581386

Sermaye Yeterliliğinin Varyans Ayrıştırması

Dönem	S.E.	ROE	DSERY
1	0.014838	7.587271	92.41273
2	0.016111	12.76761	87.23239
3	0.016601	14.52318	85.47682
4	0.016976	17.52564	82.47436
5	0.017098	18.33410	81.66590
6	0.017142	18.71668	81.28332
7	0.017187	18.93302	81.06698
8	0.017193	18.99022	81.00978
9	0.017209	19.06892	80.93108
10	0.017210	19.07620	80.92380

VARYANS AYRIŞTIRMA TABLOLARI (DEVAMI)**VAR 6 Modeli****Özsermaye Kârlılığının Varyans Ayrıştırması**

Dönem	S.E.	ROE	DSERY
1	0.088476	100.0000	0.000000
2	0.128449	91.36842	8.631576
3	0.137322	86.80448	13.19552
4	0.138803	85.34664	14.65336
5	0.139049	85.08133	14.91867
6	0.139172	85.02674	14.97326
7	0.139295	85.00382	14.99618
8	0.139370	84.98429	15.01571
9	0.139400	84.97169	15.02831
10	0.139410	84.96621	15.03379

Sermaye Yeterliliğinin Varyans Ayrıştırması

Dönem	S.E.	ROE	DSERY
1	0.013959	1.087271	98.91273
2	0.015846	23.11872	76.88128
3	0.015867	23.11212	76.88788
4	0.016020	24.57289	75.42711
5	0.016153	25.54727	74.45273
6	0.016187	25.65866	74.34134
7	0.016193	25.64996	74.35004
8	0.016193	25.64798	74.35202
9	0.016194	25.64971	74.35029
10	0.016194	25.65267	74.34733

VAR 7 Modeli**Özsermaye Kârlılığının Varyans Ayrıştırması**

Dönem	S.E.	ROE	DLIKIT
1	0.056049	100.0000	0.000000
2	0.066791	96.45422	3.545780
3	0.068312	93.08749	6.912514
4	0.068321	93.07033	6.929669
5	0.068707	92.11621	7.883793
6	0.068843	91.76905	8.230953
7	0.068869	91.72884	8.271163
8	0.068947	91.54898	8.451023
9	0.068951	91.53749	8.462508
10	0.068966	91.51148	8.488519

Likiditenin Varyans Ayrıştırması

Dönem	S.E.	ROE	DLIKIT
1	0.010948	1.150406	98.84959
2	0.011044	1.131258	98.86874
3	0.011266	3.153592	96.84641
4	0.011860	2.933544	97.06646
5	0.011968	3.146943	96.85306
6	0.012020	3.475690	96.52431
7	0.012059	3.459472	96.54053
8	0.012096	3.519990	96.48001
9	0.012100	3.541426	96.45857
10	0.012102	3.551997	96.44800

VARYANS AYRIŞTIRMA TABLOLARI (DEVAMI)**VAR 8 Modeli****Özsermaye Kârlılığının Varyans Ayrıştırması**

Dönem	S.E.	ROE	DZKARS
1	0.100862	100.0000	0.000000
2	0.138577	99.99995	5.40E-05
3	0.152457	99.99595	0.004052
4	0.156462	99.99120	0.008796
5	0.157350	99.98553	0.014473
6	0.157489	99.98171	0.018293
7	0.157502	99.97925	0.020747
8	0.157503	99.97798	0.022022
9	0.157504	99.97732	0.022676
10	0.157505	99.97702	0.022984

Zorunlu Karşılıkların Varyans Ayrıştırması

Dönem	S.E.	ROE	DZKARS
1	0.005011	1.296312	98.70369
2	0.005124	2.197678	97.80232
3	0.005483	1.939680	98.06032
4	0.005531	2.052129	97.94787
5	0.005592	2.011724	97.98828
6	0.005607	2.008405	97.99160
7	0.005619	1.999844	98.00016
8	0.005623	1.997033	98.00297
9	0.005625	1.995376	98.00462
10	0.005626	1.994689	98.00531

VAR 9 Modeli**Aktif Kârlılığının Varyans Ayrıştırması**

Dönem	S.E.	ROA	DSERY
1	0.013025	100.0000	0.000000
2	0.018490	99.55003	0.449966
3	0.020972	99.56450	0.435502
4	0.021626	99.34201	0.657988
5	0.021689	99.32346	0.676539
6	0.021689	99.32338	0.676621
7	0.021692	99.32267	0.677334
8	0.021695	99.32276	0.677242
9	0.021697	99.32266	0.677341
10	0.021697	99.32256	0.677444

Sermaye Yeterliliğinin Varyans Ayrıştırması

Dönem	S.E.	ROA	DSERY
1	0.015153	3.173239	96.82676
2	0.016832	18.60421	81.39579
3	0.017470	18.39118	81.60882
4	0.017647	19.56036	80.43964
5	0.017698	19.69289	80.30711
6	0.017704	19.68402	80.31598
7	0.017706	19.68816	80.31184
8	0.017708	19.69645	80.30355
9	0.017708	19.69636	80.30364
10	0.017708	19.69695	80.30305

VARYANS AYRIŞTIRMA TABLOLARI (DEVAMI)**VAR 10 Modeli****Aktif Kârlılığının Varyans Ayrıştırması**

Dönem	S.E.	ROA	DTKARS
1	0.006953	100.0000	0.000000
2	0.008392	92.74987	7.250128
3	0.008700	87.02427	12.97573
4	0.008718	86.74360	13.25640
5	0.008731	86.50070	13.49930
6	0.008751	86.28818	13.71182
7	0.008753	86.28825	13.71175
8	0.008754	86.28133	13.71867
9	0.008755	86.28134	13.71866
10	0.008755	86.28080	13.71920

Toplam Karşılıkların Varyans Ayrıştırması

Dönem	S.E.	ROA	DTKARS
1	0.013938	1.882058	98.11794
2	0.014557	10.03943	89.96057
3	0.014718	10.97047	89.02953
4	0.015056	11.34667	88.65333
5	0.015205	12.30095	87.69905
6	0.015215	12.33627	87.66373
7	0.015238	12.30023	87.69977
8	0.015253	12.31413	87.68587
9	0.015256	12.32734	87.67266
10	0.015259	12.32354	87.67646

VAR 11 Modeli**Aktif Kârlılığının Varyans Ayrıştırması**

Dönem	S.E.	ROA	DLIKIT
1	0.012596	100.0000	0.000000
2	0.018178	95.15089	4.849112
3	0.020464	90.68258	9.317416
4	0.021033	89.47000	10.53000
5	0.021111	89.28146	10.71854
6	0.021114	89.26052	10.73948
7	0.021116	89.26246	10.73754
8	0.021119	89.26201	10.73799
9	0.021121	89.26039	10.73961
10	0.021121	89.25959	10.74041

Likiditenin Varyans Ayrıştırması

Dönem	S.E.	ROA	DLIKIT
1	0.011645	1.533907	98.46609
2	0.011713	1.692875	98.30713
3	0.011876	1.786534	98.21347
4	0.011890	1.904312	98.09569
5	0.011899	1.928958	98.07104
6	0.011899	1.935275	98.06472
7	0.011900	1.936492	98.06351
8	0.011900	1.936511	98.06349
9	0.011900	1.936561	98.06344
10	0.011900	1.936619	98.06338

VARYANS AYRIŞTIRMA TABLOLARI (DEVAMI)**VAR 12 Modeli****Aktif Kârlılığının Varyans Ayrıştırması**

Dönem	S.E.	ROA	DZKARS
1	0.013289	100.0000	0.000000
2	0.019005	99.98671	0.013291
3	0.021208	99.97831	0.021686
4	0.021792	99.96822	0.031782
5	0.021877	99.96208	0.037920
6	0.021879	99.95852	0.041481
7	0.021883	99.95702	0.042976
8	0.021888	99.95641	0.043593
9	0.021892	99.95618	0.043820
10	0.021893	99.95609	0.043913

Zorunlu Karşılıkların Varyans Ayrıştırması

Dönem	S.E.	ROA	DZKARS
1	0.005016	1.824468	98.17553
2	0.005117	2.303063	97.69694
3	0.005475	2.014516	97.98548
4	0.005522	2.078433	97.92157
5	0.005584	2.033148	97.96685
6	0.005598	2.023369	97.97663
7	0.005610	2.017364	97.98264
8	0.005615	2.015795	97.98420
9	0.005617	2.015682	97.98432
10	0.005618	2.015566	97.98443

EK 4- KORELASYON MATRİSİ

	NIM	ROE	ROA	LIKİT	SERY	TKARS	ZKARS
NIM	1						
ROE	0,2348	1					
ROA	0,2447	0,9971	1				
LIKİT	0,0704	0,2469	0,2373	1			
SERY	0,2307	0,5837	0,6083	0,3134	1		
TKARS	0,0138	0,6689	0,6483	0,4696	0,4310	1	
ZKARS	-0,0498	0,0495	0,0433	-0,7349	-0,1023	-0,1099	1

EK 5- LİTERATÜR TARAMASI

Çalışma	Ülke ve Dönem	Ekonometrik Yöntem	Açıklanan Değişken	Bankacılık Düzenleme Araçları	Bulgular
Ho and Sauders (1981)	ABD (1976-1979)	2OLS yöntemi	NFM	Zorunlu karşılıklar oranı, sermaye	Etkisi var (+): zorunlu karşılık oranı, sermaye
McShane ve Sharpe (1985)	Avusturalya (1962-1981)	Ağırlıklandırılmış doğrusal olmayan regresyon	NFM	Zorunlu karşılıklara uygulanan faiz oranı, sermaye tutarı	Etki var (+): sermaye
Berger (1995)	ABD (1983-1992)	OLS	ROE	Sermaye yeterliliği	Etki karışık: 1983-89 yılları arası pozitif, 1990-92 yılları arası negatif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Nedeni ise piyasanın risklilik seviyesine göre beklentisinin değişmesi olarak ifade edilmiştir.
Angbazo (1997)	ABD (1989-1993)	GLS	NFM	Tahsili gecikmiş alacaklar, zorunlu karşılık tutarları, sermaye yeterliliği, likidite rasyosu,	Etki var (+): sermaye yeterliliği, zorunlu karşılık faizsiz fon oluşuma neden olduğu için NFM üzerinde arttırıcı etkisi vardır. Etki var (-): likidite rasyosu, Etki Karışık: tahsili gecikmiş alacaklara yönelik karşılıklar oranları ile ilgili analiz sonuçları bankalar arasında farklılık göstermiştir. Merkez bankaları ve mahalli bankalar için anlamlı bir etki varken bölgesel bankalar için anlamlı bir etki tespit edilememiştir. Bu sonuç, banka yönetiminin etkinliği hususunda bir gösterge olan karşılık tutarlarının hesaplanmasında bankaların farklı değerlendirme yöntemi kullanmalarından kaynaklandığı şeklinde yorumlanmıştır.
Demirgüç-Kunt, Huizinga (1999)	Gelişmekte olan ülkeler (1988-1995)	Ağırlıklandırılmış OLS Yöntemi	ROA, NFM	Mevduat sigortası kukla değişkeni, Yasa ve düzen endeksi, sektör yoğunlaşma oran, sermaye, zorunlu karşılık	Etki var (+): sermaye düzeyi, yoğunlaşma oranı Etki var (-): mevduat sigortası kârlılık üzerine etkisi negatif olup istatistiksel olarak anlamlı değildir. Yasa ve düzen endeksi (etkin düzenleme kurallarını bankaların riskli yatırımlarına yönelme isteğini azaltmaktadır), zorunlu karşılık düzenlemeleri (getiri sağlamayan varlıklar)

					Etki yok: Banka sayısı.
Brock ve Rojas-Suarez (2000)	Arjantin, Bolivya, Şili, Kolombiya, Meksika, Peru ve Uruguay (1991-1996)	2OLS	NFM	Tahsili gecikmiş alacak oranı, sermaye oranı, likidite oranı	Etki var (+): sermaye oranı (Bolivya ve Kolombiya); likidite oranı (Bolivya, Kolombiya, Peru); tahsili gecikmiş alacaklar oranı (Kolombiya), Ülkeler arasındaki farklılığın nedeni olarak karşılıklarla ilgili düzenleme politikalarının yeterli ve benzer şekilde uygulanmamasından kaynaklandığı ifade edilmiştir. Düzenleyici otoritelerin ülkenin ekonomik büyüme hedeflerinin yüksek olması nedeniyle bankalar üzerinde baskı oluşturmaktan çekindikleri ifade edilmiştir. Bu yaklaşıma sahip ülkelerde karşılık oranlarının değişiklikleri kârlılığı etkilemediği ifade edilmiştir.
Saunders ve Schumacher (2000)	Almanya, Fransa, İspanya, İngiltere, ABD, İsviçre (1988-1995)	2OLS	NFM	Zorunlu karşılık, sermaye yeterliliği, yoğunlaşma, bankacılık sistemine girişler	Etki var (+): sermaye yeterliliği, yoğunlaşma, bankacılık sistemine girişin izne tabi olması, Etki Karışık: zorunlu karşılıklar fırsat maliyetine neden olduğu için net faiz marjı üzerinde pozitif etkiye neden olmaktadır. ABD’de rekabetçi bir piyasa yapısının olmaması politikaların net faiz marjı üzerinde etkisini azalttığı, Avrupa ülkelerinde ise NFM’nın daha çok etkilendiği ifade edilmiştir (politikaların etkinliği bu farklılığa neden olmaktadır)
Abreu ve Mendes (2001)	Portekiz, İspanya, Fransa, Almanya (1986-1999)	OLS, 2OLS	NFM, ROA, ROE	Sermaye oranı, bankacılık sektörü piyasa yapısı	Etki var (+): sermaye yeterliliği Etki var (-): sermaye piyasasının gelişmişliği
Kaya (2001)	Türkiye (1992-2000)	OLS	NFM	Zorunlu karşılık oranı, bankacılık faaliyet izinleri, finansal derinleşme ve rekabet	Etki var (+): zorunlu karşılık oranları (maliyet artışı faiz marjına yansıtılmaktadır) Etki var (-): finansal derinleşme
Kaya (2002)	Türkiye (1997-2000)	2OLS	NFM, ROA, ROE	Likidite oranı, tahsili gecikmiş alacakların aktif toplamına oranı, özkaynakların toplam aktiflere oranı	Etki var (+): sermaye oranı, NIM: ROA, Likidite oranı (bankaların faiz marjındaki açılmaları kârlılık rakamlara yansıttığı şeklinde açıklanabilir). Etki var (-): sermaye oranı, ROE (yüksek sermaye bankalar için düşük kaldıraç oranı,

düşük risk ve getiriye ifade etmektedir).

Demirgüç-Kunt, Laeven ve Levine (2003)	Gelişmekte olan ülkeler (72 ülke) (1995-1999)	Panel veri	NFM ve operasyonel giderler	Likidite, sermaye, zorunlu karşılıklar, faaliyet kısıtlamaları, banka yoğunlaşma oranı, banka lisans başvurularının iptali, faaliyet kısıtlamaları, banka serbestlik endeksi	Etki var(+): lisans başvurularının kısıtlanması, faaliyet kısıtlamaları (yoğunlaşmayı arttırdığı için kârlılık üzerinde pozitif etkisi vardır), sermaye, yoğunlaşma Etki var (-): Banka serbestlik derecesinin, likidite oranının, tüketici haklarının korunmasının, ekonomik serbestlik endeksi Etki karışık: zorunlu karşılık oranlarının NFM üzerinde arttırıcı etkisi vardır. Ancak bu etkinin güçlü olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
Drakos (2003)	Doğu ve Orta Avrupa (1993-1999)	GLS	NFM	Kredi karşılıkları, sermaye oranı, banka sahiplik yapısı, likidite rasyosu	Etki var (+): sermaye düzeyi Etki var (-): kredi karşılıkları, likidite rasyosu Etki yok: sahiplik yapısı
Naceur ve Goaid (2003)	Tunus (1980-2000)	Panel veri	NFM, ROA, ROE	Yoğunlaşma oranı, Sermaye	Etki var (+): sermaye, yoğunlaşma
Maudos ve Guevara (2004)	Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya, İspanya (1993-2000)	Panel veri	NFM	Likidite oranı, lerner endeksi, sermaye ve zorunlu karşılıklar	Etki var (+): lerner endeksi, sermaye Etki var (-): likidite ve zorunlu karşılık (NFM'nin en iyi belirleyicinin rekabet seviyesi olduğu ifade edilmiştir).
Peria ve Mody (2004)	Arjantin, Şili, Kolombiya, Meksika ve Peru (1997-2007)	Panel veri	NFM	Likidite, tahsili gecikmiş alacaklar, yoğunlaşma, hhi	Etki var (+): likidite (düşük seviyede etkili), yoğunlaşma, tahsili gecikmiş alacaklar
Senserma ve Ghosh (2004)	Hindistan (1997-2000)	Panel veri	NFM	Sermaye yeterlilik rasyosu, düzenleme ve denetlemeye ilişkin değişkenler, tahsili gecikmiş alacakların aktif büyüklüğüne oranı	Etki var (+): düzenleme ve denetlemeye ilişkin göstergeler (riskli yatırımlarının sınırlandırılmasının azalan kârlılığın net faiz marjını arttırıcı yönde etkilediği ifade edilmiştir). Sermaye yeterlik rasyosu Etki var (-): tahsili gecikmiş alacaklar
Aliaga-Diaz ve Olivero (2005)	ABD (1979-2005)	OLS, 2SLS	NFM	Kredi karşılık oranları, likidite oranı, sermaye yeterlilik oranı	Etki var (+): sermaye yeterliliği Etki var (-): likidite oranı Etki karışık: büyük bankaların olduğu yoğunlaşmış piyasalarda karşılık oranlarının etkisinin zayıf olduğu ifade edilmiştir.
Awdeh (2005)	Lübnan (1993-2003)	OLS	ROE, ROA	Likidite, bankalarda kurumsallaşma, karşılıklar,	Etki var (+): likidite, bankaların kurumsallaşması,

				banka yoğunlaşması	Etki var (-): karşılıklar, sermaye (ROE)
Doliente (2005)	Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland (1994-2001)	2OLS	NFM	Kredi karşılık oranı, likidite oranı, sermaye	Etki var (+): sermaye Etki var (-): likidite, kredi karşılıkları
Beck ve Hesse (2006)	Uganda (1999-2005)	OLS, panel veri	NFM	Kredi karşılık oranları, likidite oranı, banka şube sayısı, yoğunlaşma	Etki var (+): yoğunlaşma Etki yok: likidite, kredi karşılık oranları
Burgstaller (2006)	Avusturya (1987-2005)	VAR	NFM, ROA, ROE	Sermaye oranı, yoğunlaşma oranı, likidite ve zorunlu karşılık oranı	Etki var (+): sermaye oranı değişikliği kısa dönemde negatif etki, uzun dönemde pozitif etkiye dönmemektedir. Etki var (-): likidite ve zorunlu karşılık (etkisi çok değil) Etki yok: yoğunlaşma oranı
Tunay ve Silpar (2006)	Türkiye (1988-2004)	OLS	NFM, ROA, ROE	Özkaynakların toplam aktiflere oranı, yoğunlaşma oranı	Etki var (+): sermaye düzeyi
Atasoy (2007)	Türkiye (1990-2005)	Panel veri	NFM, ROA	Özkaynakların toplam aktiflere oranı, özel karşılık giderlerinin kredi tutarına oranı, yoğunlaşma oranı	Etki var (+): özkaynaklar, karşılıklar (NFM) Etki var (-): karşılıklar (ROA)
Athanasoglou, Brissimis ve Delis (2008)	Yunanistan (1985-2001)	Dinamik panel veri	ROA, ROE	Sermaye oranı, karşılık oranları, yoğunlaşma	Etki var (+): sermaye Etki var (-): karşılık oranları (kredi riski) Etki yok: yoğunlaşma, (küçük bankaların kârlılıklarının etkilenmemesinde piyasanın rekabetçi bir yapıya sahip olması etkilidir).
Yıldırım (2008)	Türkiye (2002-2007)	OLS	ROA, ROE	Sermaye oranı, likidite rasyosu, karşılık oranları	Etki var (+): sermaye: ROA Etki yok: likidite rasyosu (istatistiksel olarak anlamlı değil ama yönü negatif), sermaye: ROE Etkisi var (-): karşılık oranları
Beltratti ve Stulz (2009)	20 ülke 98 banka (2007-2008 kriz öncesi dönem)	2SLS, panel	Banka performans ölçütleri (Hisse senedi)	Sermaye yeterliliği, faaliyet kısıtlamaları, bağımsız denetim, likidite rasyosu	Etki var (+): sermaye yeterliliği, likidite rasyosu, bağımsız denetim, likidite oranı, faaliyet kısıtlamaları (Kriz dönemlerinde bankaların performansına olumlu etkilerken istikrarlı dönemde risk almayı

			getirisi, kârlılık)		sınırlandığı için kârlılığı azalttığı ifade edilmiştir)
Herwany ve Anwar (2010)	Endonezya (1993-2000)	OLS	ROA, ROE	Kredilerin toplam aktiflere oranı, sermaye oranları, likidite rasyosu	Etki var (+): likidite rasyosu, sermaye, kredilerin toplam aktiflere oranı
Dietrich ve Wanzenried (2011)	İsviçre (1999-2006) (2007-2009)	GMM	ROA, NIM	Sermaye yeterliliği, toplam karşılıklar, banka büyüklüğü, hı	Etki var (+): hı kriz öncesi pozitif, kriz sonrası anlamlı bir etkisi yok Etki karışık: toplam karşılıklar kriz öncesi etkisi yok (1999-2006); (2007-2009) kriz sonrası negatif etkisi var. Banka büyüklüğü kriz öncesi büyük ve küçük ölçeklilerde kârlılık üzerinde pozitif yönde; kriz döneminde ise kârlılık üzerinde negatif etkisi olduğu ifade edilmiştir.
Goddard, Liu, Molyneux, Wilson (2011)	65 ülke (1997-2007)	Dinamik panel veri (GMM)	ROA	Sermaye yeterliliği, bankacılık izinleri, faaliyet kısıtlamaları, denetim gücü, mülkiyet haklarının korunması, sermaye piyasalarının etkinliği	Etkisi var (+): bankacılık izinleri, faaliyet kısıtlamaları, sermaye yeterliliği Etkisi var (-): sermaye piyasalarının gelişmişliği, rekabet, denetimin gücü, mülkiyet haklarının korunması, (uzun dönemde düzenlemelerinin etkilerinin kaybolduğu, piyasanın rekabet seviyesinin en önemli düzenleyici olduğu vurgulanmıştır).
Samırkaş, Evcı ve Ergün (2014)	Türkiye mevduat bankaları (2003-2012)	OLS	ROA, ROE	Likidite, sermaye	Etki var (+): sermaye düzeyi Etki yok: menkul kıymetlerin aktif içindeki payı
Islam ve Nishiyama (2015)	Bangladesh, India, Nepal and Pakistan (1997-2012)	2 OLS	NFM	Karşılık oranları, likidite oranı, zorunlu karşılık oranı, piyasa yoğunluğu	Etki var (+): zorunlu karşılık oranları, piyasa yoğunluğu Etki karışık: Bangladesh ve Nepal'de toplam karşılıkların etkisi pozitif iken Pakistan için negatif, Hindistan için ise anlamlı bir etki görülmemiştir.

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI : Yaşam DEMİR

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Kocaeli Körfez Fen Lisesi, Kocaeli, 1999

Lisans Diploması : Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, İzmir, 2004

Yüksek Lisans Diploması : Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Denizli, 2007

Tez Konusu : Basel II Standartlarının Türkiye Bankacılık Sektörüne Uyum Süreci

Doktora Diploması : Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Antalya, 2016.

Tez Konusu : Bankacılık Düzenlemeleri ve Sektör Kârlılığı İlişkisi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerinden Bir İnceleme

Yabancı Dil : İngilizce (*ileri düzey*)

Bilimsel Faaliyetler

✓ **Uluslararası indeksler tarafından taranan hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:**

Demir, Y. ve Meder, H. (2015). "Finansal İstikrar ve Türkiye'de Bankacılık Düzenlemeleri". Balıkesir Sosyal Bilimler Dergisi, 18(33), 33-55.

✓ **Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan bildiriler:**

Meder, H., Çağlar, A., Erol, M. ve Demir, Y. (2015). "Firmalarda Etkinlik Ölçümü: BIST Bilişim Sektörü Örneği". I. International Research Congress On Social Sciences, 02-06 May, Sarajevo / Bosnia and Herzegovina

✓ **Ulusal indeksler tarafından taranan hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:**

Oran, Ç. ve Demir, Y. (2016). "Kriz Yönetim Süreci: Türkiye'de Faaliyet Gösteren Özel Bir Banka Üzerine İnceleme". Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (24), 195-213.

İş Denevimi

Çalıştığı Kurumlar : Yapı Kredi Bankası, Ticari Bankacılık Portföy Yönetmeni, 2005-2012.

E-Posta : yasamdemir@hotmail.com